De Denker. Deel 11 (1773)

bron
De Denker. Deel 11. De erven van F. Houttuyn, Amsterdam 1774

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/_den001denk11_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

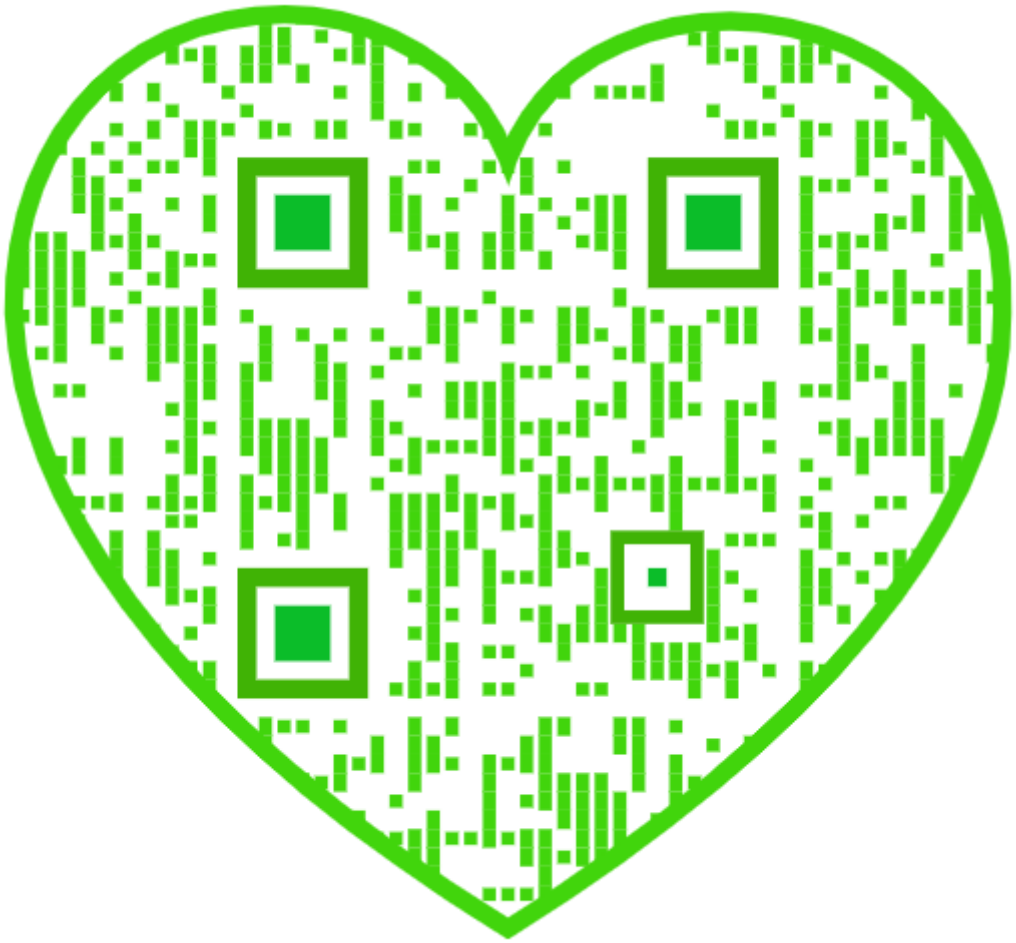

De Denker.

N°. 523. *Den* 4 January 1773.

[Gedagten over het *tweeënzeventigste jaar* deezer Eeuwe.]

Wie stygt zo hoog ten toppunt van geluk?
Dan die, ontlast van 's Waerelds dienstbaar juk,
De Zonden haat, en zelf in ramp en druk,
Zyn troost kan vinden.

De Dankbaarheid voor 't geen Gods gunst hem gaf,
Vloeit stadig van zyn hert en lippen af,
Tot dat hy zinkt in 't onvermydlyk graf,
Ontlast van 't lyden.

C. BRUIN.

Gy zyt dan, ô! gedenkwaardig jaar van 1772. nu geheel afgeloopen, gy zyt agter onzen rugge, nimmermeer ziet eenig Schepsel u wederom. Alleen zullen wy de gevolgen van uw bestaan voelen, alleen zullen de Gedenkschriften van de omwentelingen der menschelyke zaaken u in ons geheugen houden.

Het *tweeënzeventigste* der twee voorige Eeuwen, byster noodlottig, deedt bygeloovige Lieden voor u

beeven; nu verheugen zy zich, dat gy ten einde zyt. Ydele inbeelding! dwaaze vreugde! Moest dan dit tydstip eener derde Eeuwe voor ons rampzalig zyn, om dat de twee voorige Eeuwen dat jaar zo treurig gezien hebben? Welke verbindtenis was 'er dan tusschen deeze jaaren? Is *twee* en *zeven* een boos cyffertal, als het eerste agter het laatste staat? Wie heeft ons ooit zo kundig gemaakt? Wat beefde men voor eene zaak, die verborgen was, omtrent welke de Voorzienigheid niets bepaald hadt. Ik voor my, zo gerust zag ik dat jaar naderen als het tegenwoordige, geen kwaad vreezende uit een jaartal, waar voor dwaaze menschen, door ydele verbeelding gedree ven, sidderden.

Treurige herinnering! Het *tweënzeventigste* jaar der XVI. Eeuwe was door den berugten Moord, zeven dagen lang onder de Hugenooten te *Parys* gepleegd, voor onze Geloofsgenooten, in een nabuurig Ryk, allerongelukkigst. Onze voorouders namen met traanen en beklag deel in dien rouw. Vermakelyk *Haarlem*, gy ondergingt ten dien tyde eene harde belegering, waarop gy, ter overgave eindelyk gedwongen, een bloedbad binnen en buiten uwe muuren aanschouwen moest. *Don Frederik* deedt vyf beuls met hunne knegten zich, dag aan dag, afslooven aan 't ombrengen van een menigte uwer Burgeren, werpende daarenboven driehonderd elendigen, by paaren, rug aan rug gebonden, in den mond der Haarlemmer Meere, om 't leeven, gespaard in het vuur der belegering, door 't water te verliezen; lieden die niet anders gedaan hadden, dan zich moedig gekweeten tegen de overheersching eener Dwingelandye. Aan den anderen kant viel 'er in dat zelfde jaar een grooter zaak voor, eene zaak, die tegen deeze laatste smerten rykelyk kon opweegen, ik doel op onze Vaderlandsche Vryheid door de verovering van den *Briel*: eene gebeurtenis, zo verwonderlyk, dat wy u niet konden vergeeten. 't Stondt ons, dagten wy, niet vry u onaangeroerd voorby te laaten slippen. Wy vereerden u met onze dankbaare nagedagtenis, of liever,

wy spoorden zeer aanmerkelyke byzonderheden, door de Voorzienigheid daarin verspreid, doch meest over het hoofd gezien, opzettelyk na(*), om eene proef te hebben, dat dat jaar meer door zegeningen dan door oordeelen beroemd geworden is.

Treurige herinnering! Het *tweeënzeventigste* Jaar der XVII. Eeuw gaf aan ons Vaderland eenen geweldigen schok, door de vereenigde magt der twee grootste Koningen van Europa. Ten lande alleen scheurde men drie schoone Provintien van de zeven af, in éénen zomer. In het hart des Lands was de vyand doorgedrongen. Niet verre van onze Stad gingen de Wae penkreeten alomme op. Duizenden van vlugtende Landlieden wierden hier geborgen. Dan even schielyk werdt ons geprangd Vaderland door de kloeke hand van WILLEM den III. gered. En was dan de vermeestering van LODEWYK den XIV. roemrugtiger dan de verlossing, door deezen Prins van Oranje aangebragt? Wat heeft toch het groot bedryf van deezen Franschen Vorst meer ontsierd dan het wegwyken uit een Land, dat te winnen in zulke omstandigheden, voor hem een beuzeling geweest moest zyn? Hier aanbidde ik het bestel der Voorzienigheid, welke de stoutste aanslagen der magtigste Monarchen zo dikwils op 't punt, dat ze schynen te zullen gelukken, verydeld. Daar dan deeze *tweënzeventigste* jaaren der XVI. en XVII. Eeuwe doorluchtiger zegeningen dan oordeelen hebben aangevoerd, was 'er derhalven reden om te dugten, dat dit tydstip der XVIII. voor ons noodlottig zoude worden? Welke begocheling heeft dan eeeige bygeloovige menschen aangegreepen?

Tweenënzeventigste Jaar onzer Eeuwe! gy zyt gedenkwaardig voor veelen, misschien noodlottig voor anderen, doch niet voor ons geweest. Laat ik in deezen stillen avond herdenken, wat de Gedenkschriften van u zullen nalaaten aan de weetgierige Nakomelingen

(*) In het 484. Vertoog.

Pas waren de eerste dagen van het jaar aangelicht, of treurige nieuwigheden overstroomden het Koningryk van *Denemarken*, verbaasden geheel *Europa*. Koningen roepen geen Onderdaanen, veel min Vreemden om tusschen hen en hunne Staatsdienaars beslissende Regters te zyn. Zullen wy dan onderneemen de eerste bron deezer gebeurtenis optedelven, en vonnis te spreeken tusschen den Vorst en zyne veroordeelde Graaven? 'er is veel van hunne misdaaden gezegd, veel van hen geschreeven; maar nog het een nog het ander zyn voldoende stukken om het pleit te wyzen. Wagten wy slegts eene halve Eeuw, en men zal de waarheid hooren open leggen: nu moet ze bedekt blyven. Hoedanig ook die dingen zyn; wat zyt gy Koninglyke rust! die zo schielyk wordt gestoord. Wat zyt gy jonge Vorsten, die pas aan het roer der Regeering gezeeten, het hoofd van uwe eerste Dienaars ziet ter neêr vallen! - Wat is, ô! *Brandt* en *Struense*, de heerlykheid der waereld, de hoogheld van Staat, het genoegen van te arbeiden in de regeering, waar in het leeven zo kort en verdrietig, de dood zo zuur valt? Beter ware het voor den eersten geweest op een stil Landgoed bouwende Akkerlieden bevelen te geeven; beter voor den tweeden de treurige ziekbedden te bezoeken, en de wonden der elendigen te verbinden, gelyk hy met zo veel roems in de *Londensche* Hospitalen gedaan heeft, dan aantevangen de wonden van een Koningryk te helpen heelen.

Heeft een nabuurig Vorst zo veel belang gehad in deeze treurgeschiedenis, en vat zyn eigen Volk zo weinig als wy, zyn gehouden gedrag in deeze netelige zaak: het omwindt de gebeurde zaak met meer duisternis, het doedt ons andermaal zwygen. Gy allen, gy minderen onder de Volken, die zo dikwils kermt over droevige gevallen in uwe Familien, wat klaagt, wat kermt gy? De grootste, de magtigste der Koningen, de beste der Prinsen lydt hier geene uitzondering. Is zyn genoegen over zyne Broeders evenredig met den luister zyner geboorte, de grootheid van

zynen rang? Hy ziet zyne Suster, beschuldigd, beschuldigd van ...., van haar ryk verlaaten, ontschuldigd van den eenen, gedoemd van den anderen. Koninglyke Heerlykheid! wat zyt gy veeltyds kort van duur! hoe dikwerf wordt uw glans ontluisterd! Een goede naam is voor u zo wel als voor den kleensten Onderdaan beter dan goede olie!

Wat baat het, of de Onderdaanen naar inwendige rust des Ryks haaken, terwyl de Hoofden, tuk op heerschappy, den Koning den voet dwars zetten? De jongste Vorst van *Zweeden*, in grootheid van moed en schranderheid van geest, groote oude Koningen gelyk, droeg eenigen tyd het harrewarren der Rykstanden, zag met innerlyke smert het nadeel zyns Volks daar uitspruiten, en daarop aangedaan met gevoelens van Koninglyken pligt, onderneemt hy eene verandering, die zyn Vader, hadt hem de moed volgestaan, voortgebragt zou hebben, en deezen Zoon byna de gevangenis dreigde. Gelukkig jaar der XVIII. Eeuwe! pryswaardige onderneeming van een jongen Held, die zich den bloei des Volks ten doele stelt. Het Land plukt reeds voor den Herfst de vrugten van zulk eene Koninglyke daad.

Voor wien ook het *tweeënzeventigste* jaar deezer Eeuwe gedenkwaardig blyft, voor *Polen* zal het zodanig blyven. Moest 'er eenmaal, gy Dissidenten! een einde aan uwe rampen komen? was het nu de tyd uwe zo fel gudsende stroomen van burgerbloed te stuiten? verlangdet gy minderen ontslagen te zyn van de slaverny der grilzieke Magnaaten, zo veele jaaren tegen uwen wil en dank op uwen halze gesmeeten; uwe goude Eeuw is nu aangelicht: gy gaat over tot de genieting van vreede en vryheid, onder de zagte beheersching van eenen Keizer, die in wysheid van bestier en zugt voor zyn Volk de groote uitgevoerde Daaden eener Czarin van Rusland evenaart; onder de leenige heeschappy eener Vrouwe, over welker gaaven en voorspoed Koningen jaloersch zyn.

Arm overschot van een oud Ryk, dat, genoot het eene ongestoorde eendragt, honderd duizenden van

Turken noch zo ligtlyk verslaan zou, als het eertyds onder *Sobietsky* deedt, maar nu tot eigen ondergang, die besneedenen, zo ongeraden tot hulp geroepen hebt! Ondankbaarheid, opstand, wrevel en dergelyke schanden worden dikwils vroeg betaald gezet. De beste der Koningen was u niet goed genoeg. De bedekt aanhitzende Stem van vreemde roervinken, die u nu in de pekel laaten zitten, bekoorde u meer dan het zagt gebiedend woord van uwen braaven Koning! Ongelukkig overschot eens ouden Ryks! noch ongelukkiger, om dat gy, in weerwil van alle deeze gebeurtenissen, die gy rampzalig noemt, noch blyft wankelen, en weinig u beraadt om door vereenigde poogingen u op vasten voet te zetten.

Welke zegeningen of welke onheilen zullen deeze Lotgevallen onzen Vaderlande aanvoeren? - Al te vroegtydige vraag! de oplossing moet noch agterblyven. De ondervinding der Eeuwen heeft zo vaak geleerd, dat vrolyke uitzigten daarna voor ons droevig, dat droevige daarna vrolyk geworden zyn. Wie voorziet het beste of het slegste in de regeering der waereld? Niets verzekert ons byna meer, dat 'er eene Voorzienigheid is, en dat deeze regeert, dan de lotgevallen der Koningryken. Het is dan veiligst op deeze alleen zich te verlaaten, en den Hemel te smeeken, dat uit alle duisternis het licht gebooren werde voor ons, voor andere Volken der waereld.

't Wordt tyd, daar wy juist by de beschouwinge van dit stuk tot ons Vaderland gebragt zyn, ook eens te letten, wat wy van het *tweeënzeventigste* jaar der XVIII. Eeuwe zeggen moeten. Moet ik zeggen, dat ons het aangenaame overdenkingen, onder eenige weinige treurigen, van buiten geleverd heeft? Het einde eener jammerlyke Pest, waarvoor wy beefden, zelfs toen 's Lands Vaders de nodigste voorzienigheid daar tegen namen. - Een hervat Vreede's *Congres* tusschen de Russen en de Turken. - Eene agtergebleeven vreedebreuk over de Eilanden *Falkland*, en

wat al niet meer, doen ons uitroepen: jaar van *tweeenzeventig!* nimmer zult gy in onze Gedenkschriften gebrandmerkt staan.

Dan welke rampen, welke voordeelen hebt Gy ons byzonder gebaard? - Rampen zyn 'er; maar welk Volk der waereld is ooit geheel en al van alle smerten vry? Naauwlyks kan ik u zien, daar ge met een aangenaam dekkleed door de uitblinkende zegeningen overspreid zyt. De Dankbaarheid aan den hoogen God, die dit jaar zo gedenkwaardig gemaakt heeft door veelerlei aanmerkelyke gunsten, duldt niet, dat ik op het mindere lette, en het grootere vergeete.

U heb ik dan ten einde gebragt onder eenen hartelyken lof aan Hem, die onder andere voorspoed, u gedenkwaardig gemaakt heeft door eene overvloedige Walvisch- en Haring vangst; door eenen allerheerlyksten en boven andere jaaren uitneemend wel uitgevallen oogst; door de geboorte van eenen ERFPRINS van ORANJE, en door de bewaaring van het Noordelyk Deel onzes Lands tegen de inbreuk der Zee, of moet ik de beveiliging der andere Provintien tegen het geweld der Rivieren hier niet bydoen?

Welk een onuitspreekelyk genoegen geeft my deeze betamelyke overdenking? Gaat voorby gy jaaren van zegeningen; komt aan andere tyden van Goddelyke Barmhartigheden! De eene Zegen werde agtervolgd van den anderen; indien maar de waereld u leert waardeeren, en op eene behoorlyke wyze aanleggen! Vergeet, vergeet nooit myne ziel de u verleende dagen van lieflyke rust. Derzelver herdenking verzoete de volgende smerten. Zy leere u de kortheid van tydelyke geneugten: tyden zyn voorby, maar derzelver zegeningen duuren. Laat ik den tyd, een der verwonderlykste en nuttigste schoon minst gewaardeerde dingen, als een eigen geschenk des Hemels, hoog agten: laat ik in denzelven de wonderbaare regeering Gods, in welke geene weinige verborgen diepten geweest zyn, en noch zich vertoonen, met oplettendheid en verbaazing aanschouwen: laat ik hem dagelyksche offerhanden van mynen lof en gehoorzaam-

heid eerbiedig en geloovig toebrengen: laat ik dit jaar aanvangen onder eene overdenking, dat het mogelyk 't laatste van myne bezigheden, van myn gewoel, van myne ydelheden, van myn leeven is. Dan wat vreeze ik, welk een jaar 'er volge, wat 'er in gebeure; wanneer myn hart, vervuld met de gehoorzaamheid des geloofs, my door het dierbaar Evangelie aangeweezen, meer verlangt dan de waereld my kan geeven, meer gezet is op de toekomende dan de tegenwoordige dingen? In deeze overdenking van de vlugheid des tyds, en de kortheid van 't leeven, in de geruste afwagting van al wat komen mag, in de verzekering dat alles, dien ik mynen Heer, ten mynen beste moet medewerken, treede ik dit jaar in. Anderen hoop ik op dit pad te volgen; anderen bidde ik myne navolgers te zyn: geene jaaren zullen dan rampzalig zyn, geen leeven droevig, geen uiteinde ongelukkig. Het licht is voor den regtvaardigen gezaaid, en vrolykheid voor den opregten van harten.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *J. Thirry*, Leiden *P.v.d. Eik* en *D. Vygh*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas* en *L. Huyzing*.

De Denker.

N°. 524. *Den* 11 January 1773.

['t *Feest van drie Koningen*, zeer oneigen gegevierd by sommigen.]

Tota domus laeta est.
OVIDIUS.

De zesde dag deezer Maand gaf gelegenheid tot zeer vrolyken avond aan veele Huisgezinnen, zelfs der Protestanten onzes lands. Op alle plaatsen vierde men egter geen Feest; in eenigen was het zelf geheel onbekend; by anderen raakt die gewoonte in onbruik; daar ze stand houdt, houdt men het meer heimelyk dan openbaar, 't geen men eer aan 't afneemen dier gewoonte, dan wel aan andere redenen moet toeschryven. Sommige myner Leezeren, hier van eenige kundigheid hebbende, merken, dat ik doele op het *Feest van drie Koningen*. De wyze,

hoe hetzelve gevierd wordt, is deeze. Op den morgen van dien dag loopen de Jongens langs de straaten met een bondel Drie Koningen brieven in de hand, roepende op een zingenden toon: *Koningen brieven, Koningen kiezen, Koningen kiezen, de Kroon*. Wie lust heeft dien avond het Feest te vieren, koopt zulk eenen brief; elders, daar men 'er niet mede omloopt, laat men ze by de Boekverkoopers haalen. Als men de orde wel waarneemt in het vieren van dit Feest, moeten 'er ten minsten veertien Gasten verzogt worden. Zo dra deeze 's Namiddags op den Thee tyd verscheenen zyn, snydt men den Drie Koningen brief in zestien stukken. Op deezen staan de naamen van Koning, Koningin, Raadsman, Rentmeester, Secretaris, Kamerling, Hofmeester, Voorsnyder, Proever, Schenker, Zanger, Speelman, Poortier, Zot, Kok en Kokkin. Elk persoon in zyn bedryf wordt in een klein houten Plaatje verbeeld, met een vier regelig versje daar nevens, door den besten Dichter geenszins opgesteld: sommigen ernstig, anderen in een vrolyke boert. Elk deezer zestien stukjes papier wordt in een gerold of toegevouwen in eenen hoed geworpen, en elk persoon trekt 'er een uit. Wie Koning en Koningin door deeze looting wordt, neemt aanstonds bezit van de hoogste en aanzienlykste plaats, deelt dien avond over alles zyne bevelen uit, dat somtyds, voor al als de Koningin een Man is; vry misselyk toegaat, ten zy men dit door ruiling verschikke. De overige naamen leeren genoeg, welk elks bediening wordt, waarna hy zich dien avond gedraagt. De bedieningen van Raadsman, Rentmeester, Secretaris, en Kamerling vallen veeltyds aan Juffers te beurt, welke weinig ter waarneeminge te doen hebben. De Hofmeester reguleert de ceremonien; de Voorsnyder dient aan tafel, zo ook de Proever en de Schenker. De Zanger en Speelman, somtyds geen Fiool kunnende handelen, verruilen dan, met verlof van den Koning, hunne briefjes met anderen, die deeze twee bedieningen kunnen waarneemen. De Poortier zet

zich aan de deur van de kamer om elk open te doen. De Kok en Kokkin brengen het eeten op tafel. De Zot voert dien avond uit, al wat hy wil. Is deeze een mensch zonder geest, brengt hy doorgaans ongezoute dingen voor den dag, die geen lagchens waardig zyn. Deeze rollen worden in den beginne, en ook veeltyds tot het einde toe, vry wel gespeeld, naar dat de aart der Gasten is, en de omstandigheden zich toedragen: by anderen loopt alles schielyk in de war. 't Algemeen oogmerk is zich met eeten, drinken, speelen, dansen en lagchen tot laat in den nagt braaf vrolyk te maaken, hebbende elk, om alle dooling voor te komen, het briefje zyner bediening, volgens gewoonte, voor de borst gespeld.

In deezer voege vieren Protestanten het *Feest der Drie Koningen*; zeker weinig overeenkomende met den aart der Geschiedenis, waarvan men in oude tyden, by de instelling van deezen dag, gedagtenis hieldt. Werdt dit Feest op een anderen tyd gevierd, men zou moeten raaden, wat men 'er mede bedoelde; want het een heeft met het ander geen de minste overeenstemming. Wanneer men die beroemde Geschiedenis van de komste der Wyzen uit het Oosten, welke de H. Schrift geenzins drie Koningen noemt, veel min hun de naam geeft van *Caspar, Melchior* en *Balthazar*, overwegen wil, gelyk ze wel eens op de kanzels van verscheiden Gezindheden tot een onderwerp voor schoone Leerredenen genomen wordt, levert zy in de daad stukken uit, die der gedagtenis waardig zyn: maar hoe men aan deeze gedenkt door de bovengemelde Feestviering, op welke men nimmer van dezelve een woord hoort spreeken, en dat zelfs zeer ontydig aan de Gasten zou voorkomen, beken ik niet te weeten. Zeker wie zich zetten wil om de genoemde Gebeurtenis niet met gasten en brassen, maar met godvrugtige bespiegelingen te vereeren, om voor zich zelven daaruit nut te haalen, gelyk ongetwyfeld het eerste oogmerk van de vieringe deezes dags geweest zy, heeft zich op eene andere wyze te gedraagen: wy zouden 'er dus van denken.

't Is zeker al wat vreemds, wanneer een ongenoemd getal van Geleerde Mannen, uit een afgelegen gewest, kort na de geboorte des Zaligmaakers, in het Joodsche land aankomt, om een arm nederig kind koninglyke hulde, laat ik het liever noemen, godlyke aanbidding te bewyzen, zy toch ontvouwen met duidelyke woorden het oogmerk hunner reize: ‘wy zyn gekomen om hem aantebidden.’ Geen mensch kan deeze betuiging in een anderen zin opneemen, dan wy 'er aan gegeeven hebben, of is het te begrypen, dat schrandere Geleerden eene der moeilykste reizen ondernoomen zouden hebben om een onmondig wigt een soort van een Oostersch Compliment te koomen maaken? Het verhaal van eenen Historieschryver, die in een onopgesmukten styl schryft, moet naar de letter gevolgd en verstaan worden. De heilige *Mattheus* noemt hen eenvoudig Wyzen uit het Oosten, op het geleide eener Sterre hier gekomen. By wettigen besluite mag men voluit vaststellen, dat zy Sterrekundigen waren en zich toeleiden om meer ervarenis te krygen in eene Geleerdheid, welke toen in kragt bloeide. Zy woonden in een Land ten Oosten van Judea gelegen, dat ryk was van edele voortbrengselen, alzo het Goud, Wierook en Myrrhe uitleverde, welke dingen zy tot het geschenk medebragten, gelyk het by de Oosterlingen eene bestendige gewoonte was, vrugten van zyn Land den geenen aantebieden, dien men vereeren wilde. Toen ten tyde waren de Geleerden ryk, dat thans min gemeen is. De onkunde van de menigte droeg deeze Mannen zulk eene eerbied toe, dat zy nimmer gebrek behoefden te lyden. Als zy in dit vreemde Land gekoomen, vraagen: waar is de gebooren Koning der Jooden? ontdekken zy genoegzaam, dat de nageslagten van Israël geenszins hunne Geloofsgenooten waren, anders zouden ze zeker de plaats zyner geboorte geweeten hebben. Zy schynen onkundig geweest te zyn van de Grieksche Taal, ten minsten het nu overgezette Oude Testament, dat an-

ders toen in veeler Heidenen handen was, en waaruit de kennis aangaande de komst des Verlossers zich onder die Volken verbreid hadt, niet bezeten of verstaan te hebben. De Joodsche Geleerden waren op dat stuk beter gevat, gelyk hunne Godsdienst dat medegebragt; zy noemen Bethlehem als de geboorteplaats van hunnen Koning. Dus zien wy, dat deeze Lieden niet geheel onbedreeven waren in de kennis der Voorzeggingen, het geen tot merkelyk bezwaar van hunne volgende ongeloovigheid strekt. Deeze Oostersche Geleerden waren als Heidenen hierin onbedreeven. 't Valt egter niet ligt hun volkomen Heidensche begrippen in alles aantetygen. Leergierig van aart hadden ze waarschynlyk door de Jooden, in het gantsche Oosten verstrooid, zuiverer denkbeelden van God en de hoop op eenen toekomenden Messias ontvangen; dan hoe groot of klaar deeze begrippen geweest zyn, zal niemand onderneemen te bepaalen, die geen kans ziet eene onbekende zaak in 't licht te brengen. Op een avond de sterren waarneemende, zagen zy eene ongewoone ster, waaruit zy besluiten, dat de Messias gebooren was. Hunne Heidensche begrippen ondersteunden dit gevoelen Geen groot Held dagten eenige Oostersche Volken kwam immer in de waereld, zonder eene nieuwe voorafgaande Sterre. Hovelingen, gewoone vleyers der Vorsten, kunnen dit denkbeeld verzonnen en verbreid hebben, dat daarna algemeen aangenomen is geworden. Een jong Held kan niet onvoegzaam by eene nieuwe opkomende glansryke Sterre vergeleeken worden. De verbintenis egter van eene nieuwe Ster met de geboorte van een groot Prins is tot heden toe altoos valsch geweest. 't Is niet onwaarschynlyk, dat zy in dit geval raadpleegende met de hun bekende Jooden in hun Vaderland, vernoomen hebben, dat 'er iets in hunne Schriften stondt van eene Sterre, welke uit Jacob zou voortgaan, het geen zy op dit geval door onweetendheid kunnen toegepast hebben: ten minsten kon de reden hun eenigermaaten leeren, dat indien God den Verlosser der

waereld wilde bekend maaken, zulks voegzaam door een teken kon geschieden. Althans het bestier Gods hier onder werkende, gelooven zy, dat de te vooren onbemerkte Ster de geboorte van den Koning der Jooden aanduidde, welke hen noopte om op reis te gaan, en Hem te gaan aanbidden. Deeze reis is in de daad allerverwonderlykst. Zy schynen groot belang in deszelfs komst gesteld te hebben; maar hoedanig dat geweest zy, wordt ons nergens gezegd. 't Zou jammer zyn dat niet te weeten, indien wy 'er eenig belang in hadden, doch wie zal dat voorwenden? - Alleen komt hier in opmerking de ondernoomen Reis, waar tegen zy vry wat moesten opzien. Een beroemd Uitlegger opmerkende, dat Herodes den tyd verneemende, waarin die Ster gezien was, de Kinders van twee jaaren liet dooden, besluit daaruit, dat de Geleerden niet lang na de verschyning op reis zich begeeven hebbende, eenen weg, die byna twee jaaren eischte, afgelegd hebben. - Op zulken langen togt was zeer veel gevaars te dugten. De Oostersche Landen hebben eene woeste gesteldheid. Roovers zworven overal op de wegen; wilde dieren vermeerderden het gevaar. Ook hadt men behalven de Arabiers, de gewoone roovers, nog eenige ongewoone, tegen welken de Romeinen zelve dikwils oorlog hebben moeten voeren. - Ook was het vry wat te zeggen vier jaaren lang, huizen, goederen, Vrienden, Vrouwen en Kinders te verlaaten, zonder te weeten, of men hen immer weêr zou zien. Zy stelden zich door deeze onderneeming ook bloot aan veel opspraak en kwaad vermoeden. Wat moesten hunne Vaderlanders daarvan denken? Hoe zouden ze by de te rug komst ontvangen worden! Een nieuwen Koning in zo verre Landen te gaan hulde doen, ik zeg, te gaan aanbidden, kon hen in vermoeden van oproerigheid brengen. Indien zy deezen nieuwen Koning als een geestelyk Vorst beschryven wilden, wat zou men van deeze taal, eene wartaal by de Heidenen, gelooven? - Tygen zy op reis, zy! de Geleerdsten des Volks, wat moest men van hunne wysheid,

tot dus verre zo hoog geschat, denken? Woont 'er meer wysheid by de Jooden, een volk toen ten tyde zo algemeen op de waereld veragt? Willen zy die daar zoeken? Zeker dan schynen zy zelve nog onweetend te zyn, meer dan men denkt. - Stel, zy komen behouden te rug, en maaken de nieuwe wetten van den Joodschen Koning ter verbetering en verlossing der waereld bekend, wat zal 'er de Natie, wat hunnen andere mede-geleerden, wat de Afgodische Priesters van zeggen? Wie zal gereed zyn de oude vleeschstreelende Godsdienstpligten te verzaaken, wie met alle bereidwilligheid nieuwen aanneemen? - Maar waartoe deeze reis? Indien deeze Koning naar der Jooden zeggen, de Messias, de Schepper van alles is, dan is hy overal, en zal zo wel hier als in de plaats zyner geboorte onze aanbiddingen, en onze eerdiensten zich laaten welgevallen. 't Geeft toch hem geen voordeel in een vreemd land onze kniën voor hem te gaan buigen: hy zal ons verontschuldigen, wanneer we by onze Vrouwen en Kinders blyven: hy weet dat wy menschen zyn, enz.

In weerwil van alle deezebedenkingen, die het vleesch zo natuurlyk moest opgeeven, gaan zy de groote reis aanvangen, en welke dingen zy van eenen Koning der Jooden, waarvan de Natie zo hoog opgaf, verneemen, alles liep af op een nederig kind, by arme Ouders gevonden, in een veragt vlek; niettemin eeren zy dit Kind, als den waaren Koning en bieden het hunne kostelyke medegebragte geschenken aan. Nu het oog voldaan is, en de godlyke aanbidding volbragt, keeren zy te rug, en het geen ons eindelyk verwonderen moet; op eene godlyke openbaaring keeren zy aanstonds langs eenen onbekenden weg, te vooren niet bereist, naar hun Vaderland. Gehoorzaamheid bekroont hier het geloof. Het eerste deedt hen de reis beginnen, het laatste de reis behouden volbrengen.

Deeze Geschiedenis dus beschouwd, levert ons stof tot verwondering uit, en geen minder aanleiding tot stig-

telyke overdenkingen, welke men niet verneemen zal by zulken, die de gedagtenis deezer Gebeurtenis, zo als boven gezegd is, op die vreemde wyze vieren. Moet ik al wat in deezen onze verwondering opwekt, van stuk tot stuk aanwyzen? Is dat niet alreede ten deele geschied, en wie kan niet het overige, dat 'er aan mogt ontbreeken, bydoen? - Leeringen, die hieruit vloeien, zyn taltyk, en niet onbekend aan de zulken, die deeze Gebeurtenis in een godvrugtig uur overweegen. 't Is ontydig om ze voortedraagen den zulken, die thans voor Kok of Schenker, voor Poortier, Zot of Zottin gespeeld hebben. In een Gezelschap, daar men het alleen gezet heeft op luidrugtige vrolykheid, moet men geen perels werpen. Zy vinden mogelyk dit Vertoog, als ze geheel uitgeslaapen hebben; neemen ze dan geduld om het te doorleezen, het zal over een jaar blyken, of ze de zotheid van den voorigen avond zo lang behouden hebben dan niet.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *J. Thirry*, Leiden *P.v.d. Eik* en *D. Vygh*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas* en *L. Huyzing*.

De Denker.

N°. 525. *Den* 18 January 1773.

[*Satyre* op de *Amazone* - klederen - Klagte van een *Besteedster van Minnen* - de dragt van *Pelsen* en *Moffen* bespot.]

-- Huc et illue
Cursitant mistae pueris puellae.
HORAT.

MYN HEER!

Een Jaar of drie ben ik getrouwd, en heb met myn Man altyd wel geleefd, want wy hebben malkanderen regt lief, en hy is inderdaad de beste man van de waereld, maar zedert eenige dagen hebben wy zamen een klein disputje gekregen, het geen wy onder ons niet eens kunnen worden, en hebben daarom voorgenomen, het aan uwe uitspraak over te laten, met beloften over en weder van ons daar aan te zullen houden, en myn Man vermeent, dat zyne zaak zo goed is, dat hy het my heeft toevertrouwd, om 'er u over te schryven, en alles op het schoonst voortestellen. Gy zult waarschynelyk wel weten, dat het zedert eenige Jaren heeft begonnen, en nu geheel en al in de mode is, dat veele Officiers vrouwen, wanneer zy op reis of *en negligé* zyn, zogenaamde *Amazone's* klederen dragen, dewelke van dezelve kleur, zo omtrend den grond als de afzetzels zyn, als de *Uniformes* van haare mans, zo dat iemand, die zig op de *Uniformes* verstaat, op het zien van de Vrouw kan weten onder welk *Regiment* de Man is, en of hy te voet of te paard dient. Deze nieuwe mode behaagt my ten hoogste, want ik vind, dat men daar door den rang en het *Karakter* der vrouwen zo wel

als dat van vele mannen uit hunne klederen zoude kunnen kennen, indien deze mode tot alle andere Staten, zo wel als die der Militairen, wierd overgebragt. Zo dra men ene vrouw zag met ene grote pruik en een zyde *toga*, zoude men weten, dat het een Raadsheers vrouw was. Een vrouw met mantel en bef zoude een *Domine's* vrouw zyn, en indien zy ene grote zwarte pruik ophad, konde men ten eersten zien, van welke studie haar Man was. Dit immers zoude vele luiden uit de verlegenheid helpen, waarin zy zyn omtrent den Titel van *Mevrouw* en *Juffrouw* aan onbekenden te geven in de dagelyksche zamenleving.

Myn Man is ook in den militairen dienst, en dewyl wy, zo dra het ergste van den winter maar over zal zyn, een reisje naar onze bloedverwanten in ene naburige Provintie staan te doen; heb ik zyne goedkeuring verzogt tot het maken vas een *Amazone's* kleed op de wyze als zyn *Uniforme*; doch hy blyft volstrekt weigeren, om hier toe zyne toestemming te geven. Zie hier het geval, myn Heer! - Vonnis nu, wie in het gelyk is, - of myn man zyne toestemming tot het maken van een *Amazone's* kleed moet geven, dan of ik het maken van hetzelve moet agterwegen laten. Ingeval gy de goedheid hebt hier op te antwoorden, zal ik zyn

Uwe verpligte Dienaresse
MARIA BONSENS *Geb.* GOEDHART.
's Hage den 4 January, 1773.

Ik merk dezen brief niet aan als waarlyk komende van een Vrouw, die my om raad vraagt, maar als geschreven door een myner Correspondenten om onder een verzierd verhaal en verbloemden naam een gebrek en misbruik, het geen hoe langs hoe meer de overhand in ons Land neemt, te bespotten. Hoe het zy, ik agt het van mynen onvermydelyken pligt, deze zaak eens wat nader op te sporen, en onder het oog van myne Lezers, voornamenlyk de Vrouwelyke, te brengen.

Het menigvuldig gebruik der *Amazone's* klederen onder de Vrouwen maakt, dat wy 'er het belaggelyke niet meer van zien, maar indien men de zaak eens

van ene andere zyde beschouwt, zal men ras bemerken, hoe bespottelyk deze kleding is. Men verbeelde zig ten dien einde een van half in ene mannelyke en half in ene vrouwelyke kledye. - Zouden de Jongens op straat zo iemand niet met vingers naar wyzen, en openlyk uitjouwen? Terwyl dit dan zo in de mans is, waarom zoude dit minder plaats hebben omtrent de Vrouwen? en wat voorregt hebben de Vrouwen om zig boven de mans belaggelyk aantestellen? want het is zeker, dat een vrouw in ene tweeslagtige kledye voor luiden, die aan deze fraie mode niet gewoon zyn, alzo een verwonderings waardig voorwerp is, als een man in zodanige kledye voor ons zoude zyn. Wanneer ik enige Jaren geleden op een afgelegen boerendorp was, zag ik een geloop van een menigte volks; - ik was nieuwsgierig om hier de oorzak van te weten, doch wierd gewaar, dat het alleen was om twee *Dames* te beschouwen, die in *Amazone's* klederen met een' Heer wandelden. Myn hospes, die, zo ik geloof, onder de Staatkundigen van het Dorp behoorde, zeide my in vertrouwen, dat hy van gedagten was, dat het twee *Hermaphroditen* waren, die naar ene naburige Stad, al waar de Kermis ophanden was, vertrokken, om zig aldaar voor geld te laten zien. Indien ik enig gezag op de Zeden myner landsgenoten konde oeffenen, zoude ik het dragen van diergelyke klederen volstrekt verbieden. Een eenvoudig *Amazone's* pakje op reis zoude men nog wel eens door de vingeren kunnen zien; maar wanneer dat op de wyze van een *Uniforme* was gemaakt, zoude het verboden blyven, gelyk mede het dragen van manshoeden en staarten in het hair, waarby ik in onze stad wel eens een degen op zyde heb zien voegen. Vooral zoude ik een openbare straf bepalen tegen die vrouwen, dewelke, alle palen van zedigheid en welvoegelykheid te buiten tredende, zig niet ontzien om alle Vrouwelyke klederen afteleggen, en zig van het hoofd tot de voeten in het mannepak te steeken. Dezen zoude ik voor altoos van alle de voorregten der vrouwelyke Sexe uitsluiten, van alle de agting, die de mannen aan die beminnelyke Sexe schuldig zyn, beroven en veroordelen om altoos onder de man-

nen in het mannelyk pak te moeten blyven. Velen myner eenvoudige Lezers zullen mogelyk denken, dat ik hier ene hersenschim te keer ga, en dat gene vrouw zig zo ver zoude kunnen vergeten, dat zy alle schaamte als met voeten tredende, geheel en al buiten hare kledy en dus buiten de kenmerken van hare Sexe in het openbaar zoude durven verschynen. Ik wenschte, dat het ene harsenschim was! maar ik moet het tot schanden van mynen Landsgenoten zeggen, dat 'er verscheiden diergelyke schaamteloze Schepzelen worden gevonden. Myn Vriend B., die onder de wapenen grys is geworden, en die, uitgenomen zyne zwakheid voor het *poinct d'honneur*, een hupsch slag van een man is, zat onlangs op ene buitenplaats van een zyner vrienden aan tafel nevens een jong Officiertje. Het ging hem geweldig aan het hart, dat hy door dien jongen lafbek wierd geraillеerd en als voor niet met al geteld. Hoewel zyn moed en geduld als op de pynbank waren, bedwong hy zig egter aan tafel; maar daar van opgestaan zynde, riep hy het voorwerp van zyn misnoegen aan een zyde om hem de oorzaak van de beledigingen, hem aan Tafel aangedaan, en vervolgens *satisfactie* te vragen; doch wanneer dit zyn voorstel met een geschater van lagchen, wierd zyne beantwoord, wierd zyne drift zo gaande, dat hy zyne partye ene zo juist afgepaste klap gaf, dat hy ter nederzonk. Myn driftige Vriend zoude hem nog beter de oren gewassen hebben, zo niet enige van het Gezelschap, die om een hoek stonden te luisteren, waren toegeschoten, en de jonge Jufrrouw, (want dit Officiertje was een Nigt van den Heer uit het huis in manskleder) hadden ontzet. Myn Vriend was, zo als men zegt kapot, en kon niet anders uitstamelen dan, *wat* D... *doet een vrouwspersoon met die klederen aan het lyf!* De Juffrouw, die gantsch van geen verstand was verstoken, en in navolging van een harer Vriendinnen gewoon was buiten in het mannen pak te loopen, kwam naderhand by myn Vriend, verklaarde, dat zy zelf de oorzaak van zyne misvatting was geweest, bekende hare dwaasheid en onverstand, en bedankte hem voor de

gevoelige les aan haar gegeven, dewyl zy nu in het vervolg wyzer zoude zyn, en een vast voornemen had genomen om nimmer het minste stukje van de vrouwelyke kledye voor die der mannen te zullen verwisselen. Mogten myne vrouwelyke Lezers, die zig met hare eigen kledye, die aan zo vele dagelyksche veranderingen is onderworpen, niet kunnen vergenoegen, hier uit haare dwaasheid leren zien, en zig verbeteren!

De volgende brief is te frai dan dat ik dien mynen Lezeren nog langer zoude onthouden. De bedreigingen van de Schryfster zullen my mogelyk myn *incognito*, dien ik haast dagt te verlaten, nog enigen tyd doen bewaren.

MONSIEUR DE DENKER.

Zo ik je kende zoude ik je opzoeken, en al was het midden op de Straat in je aanzigt vliegen, en je bakhuis met myne nagels beschilderen; maar nu kan ik maar aan je schryven en je zeggen, dat je een slegt kaerel bent; want het is niet fraie of gepermeteerd, dat je ordentelyke lui het brood uit den mond zoekt te neemen. Ik ben een besteedster van minnemoers, en kon met dat werkje ordentelyk aan den kost komen, maar zedert korten tyd hebben drie Mevrouwen, die me commissie hadden gegeven, om haar tegens haren kraam ieder eene minnemoer te bezorgen, het me op te laten zeggen, dewyl zy de kinderen zelf willen zuigen, en dus is dit profytie vervlogen. *Mietie Ligtekooi*, die by den Broer van Mevrouw P., een van de drie Mevrouwen, voor welke ik ene minnemoer moest bezorgen, gekraamt heeft, en dewelke ik op verzoek van dien jongen Heer, onder belofte van twintig Ducaten voor myne moeite, als Minne by Mevrouw P. zou hebben bezorgt, heeft nu genen dienst, en moet met haar kind door den jonge Heer worden gehouden. De goede Jongen, die dit niet geheel naar den zin is, heeft zynen Zuster zoeken te bepraten om ene minne te nemen; maar zy heeft hem regt uit gezeidt,

dat zekere Heer DENKER met behulp van PATRIOT haar hadt overtuigd, dat ene vrouw hare kinderen zelf moet zuigen, als zy kan, en dat zy hier toe in staat was, en darom gene minnemoer nodig had. Zo als ik dit hoorde, wilde ik weten waar die twee Heren woonden, om hun aanstonds eens by de oren te krygen en wakker uitteschelden, maar de jonge Heer zei tegen me, *Meuwisje*, dat zyn twee Schryvers, de een is al lang dood, en geen mensch te Amersterdam kent den anderen, behalven een Boekdrukker of Boekverkoper op het water op het hoekje van de Papestraat, daar zul jê 'em kunnen bevragen, die zal het wel weten en die zal je wel te regt helpen. Ik ging ten eersten naar den Boekdrukker toe, en die zegt, dat hy je wel kent, en weet wonen, maar dat hy je niet mag noemen, en dat hy het wel zou bestellen, zo ik wat aan je te zeggen of te schryven had. Nu hoop ik, dat die man je dezen brief zal hebben bezorgt en zyn woord gehouden. Terwyl Mevrouw P. op jou raad en die van je doden Confrater is uitgescheiden om ene Minne te nemen, zo denk ik, dat je die andere Mevrouwen V. en C. ook al zult verleid hebben, en ik reken, dat me dit, het een met het ander, wel vyfhondert gulden Schade is, want ik heb je al gezegt, dat de broeder van Mevrouw P. twintig ducaten had belooft, indien ik *Mietie Ligtekooi* by zyne zuster voor Minne kon helpen, en de Heer V. had my wel tweehondert gulden toegezeidt, zo ik *Katie Poezel*, die nu onlangs gekraamt heeft, en voor welke hy heel zeer bezorgt is, door zyne Vrouw als Minne kon doen aannemen. Hy heeft my gezeid, dat hy dit voor een heel goed Vriend van hem doed, die niet bekend wil zyn. Indien ik *Lysje Schoonpraat* by Mevrouw C. hadt kunnen besteden, dan zou 'er ook al een hondert dalers op overgeschoten hebben, die nu ook verloren zyn. De vader van Mevrouw C. die naar zyn ouderdom nog al wel wil afschieten, zou me een mooi present ten minsten van hondert gulden voorgegeven hebben, want hy zou graag zien, dat zyn dogter een zinnelyke min had, en dan was 'er nog een jong Heer, die me mede een goed

foitie had besproken, indien ik *Lysje* aan een goede minnedienst kon helpen. Ik heb je nog vergeten te zeggen, dat de lyfknegt van myn Heer V. me ook al een kroon of tien had belooft, indien ik *Katie Poezel* by hem in huis kon krygen. Zie nu eens *Monsieur*, want ik geloof niet dat je een *Mynheer* of *Sinjeur* bent, hoe je een eerlyk mensch door je schryven en Papiertjes zyn broodwinning ontneemt. Zo ik hoofdschout was, zou ik zulk volk met de benen aan de galg laten hangen. Het is hoog tyd om je te beteren, en zo je oit weer tegen de minnemoers durft te schryven, zal ik je wel weten uittevinden, en dan zal ik me met myne Cornuiten ons zelven wel regten. Darom zie toe wat je doet. Zo je de minnemoers zo maar wilt afschaffen, dan word je een moordenaar van hondert onnozele wigten en zomtyds wel van moeders. Een eerlyk Meisje, dat zig by ongeluk heeft laten verleiden, en met kind is geraakt, is nu niet verlegen meer, zo draze maar door de schaamte is; want ze weet, dat ze na haren kraam een minnedienst kan krygen, daar door haar kind rykelyk onderhouden, en zelf enigen tyd een lui en lekker leven leiden. Wil je nu de minnediensten afschaffen, dan zal zo een meisje met haar kind verlegen raken en het uit dispratie op de een of andere wys verdoen, gelyk nog al dikwils geschiedt, en 't geen ik zomtyds nog al eens hebt tegen gehouden door belofte van een minnedienst. En dan immers kan zo een meisje ligt in handen van het geregt komen, en tot Justitie worden gebragt. Heb je nu al het kwaad wel gezien, het geen je door je vuil geschrift hebt gedaan? zo je het by een ander niet herroept, zal ik u wel weten te vinden, zie toe wat je doet! wagt je voor

MEUWISJE

Amsterdam den 29. December 1773.

***

By het doorzoeken van myne Papieren vind ik, dat ik den brief van den Heer H.L. uit Haarlem, den 16. Maart 1772. aan my geschreven, heb ver-

geten te plaatsen. Die Heer neem het my niet kwalyk! Ik zal denzelven eerstdaags met myne bedenkingen aan myne Lezers mededelen.

* * *

Ik heb mede een brief van den Heer van *Bontenburg* ontvangen, waar in hy in de eerste plaats aantoont, *de Oudheid van het dragen van Pelsen en Moffen in ons Land*, waar omtrent hy zelfs meent ontdekt te hebben, dat *Claudius Civilis* des winters een klein bont mofje droeg: in de twede plaats beweert hy de noodzakelykheid en nuttigheid van het dragen der *Pelsen* en *Moffen*. Hier omtrent tragt hy ten duidelyksten aantetonen, dat men niet alleen *Moffen* en *Pelsen* maar zelf *Laersen met bont gevoerd* dient te dragen, dewyl hy het bont als een uitnemend behoedmiddel tegens de Jigt aanmerkt. In de laatste plaats lost hy al de *Objectien* op, die tegens deze dragten door zommige bonketters zyn gemaakt, en voornamentlyk is dit gedeelte van zynen brief ingerigt tegens die genen, dewelke het dragen van Satyne en Fluweelen Moffen hebben ingevoerd tot merkelyk verval en nadeel van de bontnegotie in ons Land. Ik zoude myne Lezeren, als nu, dezen brief geheel hebben medegedeeld; maar vermits ik niet in staat was om dat gewigtig stuk met myne aanmerkingen op te helderen, heb ik het zelve toegezonden aan myn Correspondent in *Siberie*, die teffens *Medicinæ Doctoris*, ten einde omtrent de medicinale deugden van het bont enige proeven te doen. Verders heb ik het gesteld in de handen van een groot liefhebber van de Vaderlandsche oudheden en van myn *Inspecteur* over de dragten van myne Landsgenoten, ten einde my hunne gedagten mede te delen. Wanneer deze berigten aan my zullen bezorgd zyn, zal ik mogelyk dezen brief met myne aanmerkingen in een vertoog mededelen, maar niet dan midden in den Zomer, ten einde ieder een het zelve zonder vooroordeel zoude kunnen lezen.

De Denker.

N°. 526. *Den* 25 January 1773.

[Aanmerkingen om *de kennis der Regtsgeleerdheid* voor de Advocaaten gemakkelyker te maaken.]

> *Quae in republica sanari possunt, quacunque ratione sonanda sunt; quæ resecanda sunt, ad perniciem civitatis manere non debent*.
> CICERO.

Wel Edele Heer!

Vestig met my uwe attentie op een jong Advocaat, den Heer B mynen byzonderen Vriend. Dertien Jaren oud ging hy naar de Latynsche School, en oeffende zig daar naarstig in de talen. Agtien Jaren oud (dus vyf Jaren op de School geweest zynde) wierd hy met lof gepromoveerd. Hy ging naar de Academie, was 'er een voorbeeld van naarstigheid, en maakte, geduurende den tyd van slechts drie Jaren, grote vorderingen in 't Roomsche Regt. Men promoveerde hem, nu een en twintig Jaren oud, *Doctor Juris utriusque*. Van de Hoge School ging hy naar de grote Leerschool van de Praktyk, den Haag, namenlyk, alwaar hy addres bekwam by een' voornaam Procureur, die hem wel ras gelegenheid bezorgde, om kennis te maken met de eerste Advocaten. Onze jonge Advocaat, dien men één' uit duizenden mogt noemen, meende, nu hy gepromoveerd was, dat hy de grootste zwarigheid was overgekomen. Hy dedezig by het Hof immatriculeren, en frequenteerde naarstig de rol; maar wat stondt hy te kyken! Al wat hy van het Vaderlandsche Regt, en van den styl der Praktyk hoorde, geleek hem wartaal. Kwam hy by zyne Mecenen, en vroeg hy hun naar het een en ander, liet de tyd, hun zo kostlyk, hun alleen toe hem enige weinige onderrigtingen te geven, en zy renvoiëerden hem vervolgens naar enige Autheuren, die hy nauwlyks had horen noemen, immers met welken hy zig nimmer had opgehouden. Fluks ging hy naar den Boekverkoper, die hem alle die Boeken bezorgde; hy raakte aan het

lezen en onder het lezen in een maalstroom van verwarring. Zyne gewoone naarstigheid bleef hem ten alle gelukken by*;* deze spoorde hem aan, om in zyne onderzoekingen voort te gaan, en dagelyks op de Rol te verschynen; zulks deedt hy, en van alles, wat hem van 't gene hy hoorde of las, het notabelst toescheen, hield hy juiste aantekening, Dit en zyne korte gesprekken met zyne gemelde vrienden, die hem om zyne goede hoedanigheden zeer beminden, en hunne elucidatien omtrent zommige duisterheden, die hem voorkwamen, deden hem ontwaar worden, dat 'er een aanmerkelyk onderscheid is tusschen het Roomsche en het Vaderlandsche Regt, en dat hy op de Academie zeer veel tyd had doorgebragt met zaken, die hier te Lande nimmer kunnen te pas komen. Dit gaf hy zyne goede vrienden, de Advocaten, te kennen. Die Heren haalden hunne schouders op, en voegden hem onder anderen toe, dat hy de gewone manier van Studeren in de Regten hier te Lande had gevolgd, en dat die zekerlyk in vele opzigten wel anders mogt zyn; maar dat hy zig des met alle anderen moest getroosten, hem verder encouragerende, om in zyne Studie, rakende het Vaderlandsche Regt en de Praktyk, te volharden, en zig yverig op de rol te laten vinden, zonder evenwel het Roomsche Regt uit het oog te verliezen, als dagelyks, daar het Vaderland-Regt zwygt, gevolgd wordende. Onze naarstige Advocaat liet niet na, zig naar dien raad te gedragen. Hy kreeg enig gereguleerd denkbeeld van het Vaderlandsche Regt en de Praktyk, en leerde door eigen vlyt en onderrigting zyner vrienden, ook het Roomsche en het Vaderlandsche Regt onderscheiden, en op de Praktyk toepassen, horende anderen het zelve daar in van gebruik maken. Hy zag allerlevendigst, dat de blote kennis der Regten is als een lighaam zonder ziel, en dat, wanneer de Praktyk 'er van afgescheiden is, dezelve van weinige of gene nuttigheid kan zyn. Dit deedt hem resolveren om het werk nu niet ten halven te laten steken. Daar hy zig meester zag der Roomsche Regten, tragte hy ook naar den eernaam van Capabel Praktizyn. De voorbeelden van anderen

strekten hem tot spoorslagen, hy begon zelf onder de Advocaten, zyne vrienden, het een en ander te verrigten. Alles wat hy deedt, deedt hy met oordeel, gevende doorslaande blyken van Regtskunde; en hy pleitte zelf onder de meer gemelde Advocaten een en andermaal. Aldus verliepen 'er drie Jaren. Hy was nu vier en twintig Jaren oud: zyne Patronen waren hem zo gunstig, dat zy, uit zugt voor zyn goede hoedanigheden, en in consideratie van zyne meer en meer toenemende capaciteit, hem langzamerhand het een en ander zelf toevertrouwden, en schoon onze Advocaat hun daar voor genoeg verplicht was, alzo zy hem langs dien weg gelegenheid verschaften, om al doende te leeren (de beste manier om vorderingen in de praktyk te maken,) ging hunne genereusiteit zo ver, dat zy hem daar voor dikwils het gehele Salaris toelegden. Dit gevoegd by het een en ander, het geen hy door goede vrienden van buiten te doen kreeg, 't zy alleen, 't zy met een oud Advocaat zamen, stelde hem in staat om overeenkomstig zyn' rang ordentelyk te leven. Schoon nu zyne natuurlyke lighaams gesteldheid hem wel tot wellustigheid mogte hebben aangezet; iets 't geen in zyne Jaren niet vreemd of zeldzaam is, ging de gelukkige toestand zyner ziel, gevoegd by zyne gestadige studie en zagtjens aanwakkerende bezigheden, hem daar in te keer. Maar dewyl zyne bezigheden hem van tyd tot tyd gemakkelyker vielen, een notoir gevolg van naarstigheid en het leggen van goede gronden, en hy daar door in staat wierd gesteld, om meerder werk teverrigten, het welk egter nog zo sterk niet accresceerde besloot hy (de behoudenis van zyne gezondheid hem daar toe ook dringende) een goed gedeelte van den meerderen tyd, die hem nu overschoot, tot uitspanning te besteden. Hy had reeds goede vrienden van zyne Jaren, met dewelken hy nu wat meerder converseerde. Door deze vrienden geraakte hy in meerdere kennis en zo allengs ook in conversatie met eene fatsoenelyke welgegoede Juffrouw, die ook van schoonheid niet misgedeeld was. In 't kort, hoewel zyn menigvuldig blokken had veroorzaakt, dat hy, schoon welgemaakt, in het wezen de verf van *Ado-*

nis niet vertoonde, had zyne geregelde levenswyze hem den staat ener goede gezondheid doen behouden. Dit gevoegd by vele goede hoedanigheden, gelyk mede by den titel van Mevrouw, voor al het welk het Meisje niet ongevoelig was, dit alles meerder dan zyne winsten stelde hem, nu al agt en twintig Jaren oud, in de bezitting ener echtgenote.

Zie daar myn Heer! een voorbeeld, wienig weerga hebbende. Door dit exempel hebben wy den Jongen Advocaat op het allervoordeligst beschouwd. Zeer zeldzaam is het, dat een Advocaat zulke vorderingen maakt. Daar toe behoort verstand (zonder het welk alle pogingen vrugteloos zyn) en daar benevens geduld, naarstigheid, goede vrienden en fortuin, om nu niet te spreken van het geld, nodig tot het dragen der grote kosten, tot onderwyzing en onderhouding van iemand, die als Advocaat zyn fortuin zoekt te pousseeren, eer hy daar toe kan geraken. Immers de meeste Advocaten krygen de handen vol werk in een tyd, dat hun de rust veel meer dan de arbeid voegt, en die moet men dan nog onder de gelukkige stellen. Waar komt dit nu van daan? Gene geringe oorzaak is het naar myne gedagten, dat 'er tot de wetenschap van een Advocaat te veel gevorderd word, en dat ieder weet, dat een jong Advocaat daar toe zo ras niet kan geraken, en het dus niet raadzaam is hem spoedig iets toetevertrouwen. Waartoe nu zo veel (waar onder zo veel nutteloos) gevergd? Wie is 'er in staat om alles te bevatten? Wie is universeel? Zulks te willen wezen vereischt tyd, en is nog maar aan weinigen vergund te worden. Die alles wil weten leert van alles iets, van elk weinig, veel minder genoeg. Men requireert van een Advocaat, dat hy kent ene dode, ik zegge, de Latynsche raal; dat hy geverseert is in de Logica, het Natuurlyke - het Roomsche - het Canonique en het Vaderlandsche Regt, mitsgaders de Praktyk, zo Notariëel als Judiciëel; kunnende de Notariële Praktyk, schoon de kennis daar van hem zo noodzakelyk niet is, als die der Judiciële, hem egter van grote nuttigheid zyn. Als men nu het Vaderlandsche Regt en de Praktyk voor ene wetenschap rekent, gelyk behoort,

nadien dezelven aan elkander zyn geäccrocheerd, en te zamen genomen op zig zelven bestaan, dan word 'er immers tot ieder der voorgemelde wetenschappen een byzonder persoon en een byna gehelen leeftyd ter naarstige beoeffening gerequireerd, zonder dat men nog zal durven zeggen daar in te zyn gekomen tot perfectie? Wat middel om dit te redressere? zulks zoude naar onze gedagten, onderschraagd door die van een voornaam man, die ons daar in is voorgegaan, zo ondoenlyk niet zyn. Wanneer men eenvouwig volgde onze Vaderlandsche Wetten en Costuimen, en omtrent zulke zaken, waarin gene voorziening is gedaan, nieuwe wetten maakte, ofte by gebreken van dien, zig naar het Natuurlyk Recht, zo als het door de voornaamste Regtsautheuren is verhandeld, rigtede; dan zoude de zwarigheid, die hier omtrent zoude mogen plaats hebben, wel haast ophouden. Zie daar één middel; nog één en, onder reverentie, beter zoude men kunnen aan de hand geven, namenlyk om het wezenlyke en de ziel des Roomschen Regts, het welk by ons in observatie is, mitsgaders de kern en het pit onzer Placaten en gerecipieerde Costuimen te brengen onder zekere bekwame Tituls, waar in wierd aangewezen ons hedendaags Lands en plaatselyk Regt. Aldus zouden wy, geholpen door zo vele bekwame handleidingen, als 'er reeds het licht zien, ons zelven uit het Roomsche Wetboek, mitsgaders de Placaatboeken, de keuren der Landsgedeelten, en der steden en plaatsen, en dus uit vele verstroide Wetboeken, in navolging der Romeinen, één enkel bekwaam Wetboek kunnen formeren, waar van wederom een korte inhoud zoude kunnen worden gemaakt voor de Leerlingen. Op deze wyze zouden wy een gereguleerd denkbeeld bekomen van het Vaderlansch Regt. De jonge lieden hadden even zo min als de Romeinen nodig ene dode taal te leren, om tot geleerdheid te geraken. Zy hadden de Logica en 't Natuurlyk Regt, (die ook in *onze* taal kunnen verhandeld worden,) met het Roomsche en Canonique Regt niet nodig, en dus zouden wy meerdere en in korteren tyd Capable Praktizyns verkrygen, en de regtsplegingen op vastere fundamenten steu-

nen, waaraan de welvaard van den Koophandel en dus des geheelen Lands, ja van ieder Ingezetenen grotelyks gelegen is. De noodzakelykheid om het Vaderlandsch Regt wel te doceren, in plaats van de jonge Lieden wys te maken, dat zy het in de Praktyk moeten leren, begrypen niet alleen vele verstandigen en geleerden in ons Vaderland, maar zulks begrypt men ook in Frankryk; daar vindt men Professoren, die in de moedertaal het Vaderlands Recht en de Praktyk, aldaar bekend onder den naam van het Fransche Regt, leraren. - Een treffelyk exempel, dat in ons Vaderland behoorde gevolgd te worden?

Maar zacht! als men op deze wyze te werk gaat, waar blyft dan de geliefkoosde titel van MEESTER? Men behoeft naar myne gedagten voor deze vraag niet te staan*:* immers zoude men kunnen promoveren in ons Vaderlandsch Regt, zo wel als de Romeinen in hun eigen Regt gedaan hebben? De Romeinen hadden hunne Advocaten en Procureurs; wy zouden ook op gelyke wyze de onze kunnen hebben, en ieder zoude op den ouden voet zyn eigen werk kunnen vinden. De Souverain zoude kunnen begeren, dat niemand, die in 't Vaderlandsche Regt niet was gepromoveerd, en daar van niet konde tonen de behoorlyke blyk, tot Advocaat zoude worden aangenomen. Zulks zoude met meerder grond geschieden; dan dat men niemand tot het Advocaatschap wil toelaaten, die in het Roomsche Regt niet is gepromoveerd, om reden dat ons Vaderlandsch Regt is het wezenlykste deel der Regtsgeleerdheid, en dat 'er tot het Roomsche Regt geen toevlugt mag genomen worden, dan wanneer onze Wetten en Costuimen stilzwygen. Aangaande nu de Procureurs, dezelvezouden, als tegenswoordig, van de noodzakelykheid, om zig te doen promoveren, kunnen zyn geëxcuseerd; verbeeldende ik my op goed fundament, dat het de Heeren Professoren ook geen schade zoude zyn.

Velen zyn 'er ook in ons Vaderland, zo ik vertrouwe, die van het boven geschrevene niet vreemd zyn, zulken welker gevoelen is, dat *alle wetten eenvouwig, kort en weinig in getal moeten zyn om gene strikken maar een voorschift van onzen levenstrant te kunnen wezen* (van hoedanig een sentiment immers GROTIUS zelf was!)en dat *die grote bajert der Roomsche Wetten niet anders ten wege brengt, dan dat de twistgedingen in de pleitzalen een langer reeks van Jaren worden uitgetrokken, en een' onzekere uitkomst hebben*; zodanigen, die, *het Vaderlandsche Regt beoeffenen en het zelve een aanzienlyken voortgang doen maken*, waar van zo vele treffelyke boeken tot getuigen strekken; met een woord zulken, *die de Regtvaardigheid lief hebben en, de Regtsgeleerdheid naar hun vermogen zoeken te volmaaken*.

Stel dezen, zo het u gelieft, onder uwe vertogen in 't ge-

heel of gedeeltelyk. In 't kort, leeft 'er meê naar genoegen; gaerne zag ik hem egter daar in 't geheel geplaatst, en deel my en der Waereld UW el Eds. gedagten op denzelven en deszelfs onderwerp mede; betuigende ik in die verwagting met zeer vele veneratie te zyn.

Wel Edele Heer!
Haarlem 16 Maart 1772.

U Wel E.Z. Ootm. Dienaar
H.L.

Eindelyk heb ik eenen brief geplaatst, denwelken ik meer dan te lang aan myne Lezers heb onthouden, dan waarvan ik reeds te voren de reden gemeld heb. Ik heb denzelven geheel en al, en, om zo te spreken, woordelyk medegedeeld, want op zeer weinige plaatsen heb ik, om aan de duidelyklykheid van den zin te gemoet te komen, ene kleine verandering gemaakt. Dewyl de zaak, dewelke de Schryver onder het oog heeft, by den brief zelf genoegzaam is opgehelderd, en ik geen Regtsgeleerde ben, zoude ik my kunnen onthouden van 'er iets over te zeggen; maar om aan het verzoek van mynen waardigen Correspondent te voldoen, zal ik enige aanmerkingen daar over maken, voor zo ver het de nog overige plaats van dit Vertoog toelaat. Ik ben het met den Heer H.L. volkomen eens, dat een kundig Advocaat jegenswoordig veel meer moet weten, dan 'er nodig zoude zyn, indien de Regtsgeleerdheid onder ons op een meer geregelden voet wierd gebragt, en dat het byna onmogelyk is, dat een Advocaat ervaren kan zyn in die Wetenschappen, dewelken hem thans zo nodig zyn. Het eerste middel, het welk die Heer tot verbetering van dit gebrek aan de hand geeft, kan ik niet goed keuren, dewyl het, naar myne gedagten, onmogelyk is, dat iemand, buiten de kennis van het Roomsche Regt, uit de menigvuldige plakaten van ons Land, en de zo onder elkanderen verschillende plaatselyke Keuren en gewoontens, ene geregelde en Systematischekennis van Regten zoude kunnen verkrygen, indien al eens nieuwe Wetten wierden gemaakt omtrent die zaken, waarin als nog door de Vaderlandsche Wetten niet is voorzien. Maar wanneer in die gevallen door gene nieuwe wetten voorzieninge wierd gedaan, en men zig daar omtrent naar het Natuurlyk Regt, zo als het door de voornaamste Regts-autheuren is verhandeld, wilderigten, vermeen ik, dat het zelve nog meer verwarring zoude te wegen brengen, dan wanneer men het Roomsche Regt daar in te hulp neemt, dewyl het over bekend is, hoe dikwerf de beste schryvers over het Natuurlyk Regt onder elkanderen verschillen, en ik meer dan eens, door de grootste voorstanders van het Natuurlyk Regt, heb horen verzekeren, dat 'er tot noch toe gene verzameling van Regten bekend is, meer overeenkomstig het Natuurlyk Regt, dan dat der Romeinen. Het twede

middel komt my in tegendeel voldoende voor, schoon ik het met mynen Correspondent in alles niet volkomen eens ben. Ik zoude voor al in een Advocaat vereisschen ene grondige kennis van het Natuurlyk Regt, dewyl dit de grondslag is van alle Regten, en waar op alle de Wetten dienen gegrond te zyn. Indien hy hier in volkomen ervaren was, zoude hem de studie de Vaderlandsche Regten zeer gemaklyk vallen, en hy zoude dezelven in zeer korten tyd kundig zyn, door alleen die wetten, dewelke het Natuurlyk Regt enigzins bepalen, of daarvan, naar zyn gevoelen of van den Schryver, den welken hy zig in die studie ten leidsman hadde verkoren, afgingen, aantetekenen, en te bestuderen. Ik zoude, boven dien, voor een Advocaat de kennis der Latynsche Taal ten hoogsten nodig oordelen, nademaal de beste Schryvers over het Natuurlyk Regt, en velen over ons Vaderlandsch Regt buiten dien voor hem van geen gehruik zouden zyn. Hoe noodzakelyk ook de werken van den welsprekenden CICERO, van den kortstyligen SALLUSTIUS, van den diepdenkenden PLINIUS en andere Latynsche Schryvers zyn voor iemand, wiens werk het is om de zaken, die aan hem toevertrouwd zyn, op de allervoordeeligste wyze, het zy mondeling, het zy schriftelyk voor te dragen, zal aan niemand, dewelke schryvers met opmerking gelezen heeft, onbekend zyn. Ik zoude hier nog te meer op aandringen, dewyl de Latynsche Taal in alle takken der Wetenschappen ten hoogsten noodzakelyk is. De aanmerking omtrent het promoveren der Procureurs schynt my ook van geen het minste gewigt, en het zal mynen Correspondent waarschynlyk ook zo voorkomen, indien hy zig herinnert, dat een Procureur alleen de kennis van de wyze hoe de Procedures moeten geinstrueerd worden, en weinige of gene kennis der Regten nodig heeft, en dit gedeelte van de praktyk kan beter op het Comptoir der Procureurs door de dagelyksche ondervinding, dan door de theorie op het hoge School geleerd worden. Het ware wenschelyk, dat het ontwerp van mynen Correspondent ten uitvoerkonde gebragt worden; maar wie zal dit zwaarwigtig werk by de hand nemen? Wie zal dezen last op zyne schouderen laden? En wie is buiten de allerkundigste Practizyns, die dagelyks hunne handen vol werk hebben, hier toe in staat? Hoe vele zwarigheden zig ook tegens dit ontwerp aankanten, wanhoop ik egter niet aan de uitvoering, dewyl onze Landaard alom vermaard is door het ten einde brengen van byna onmogelyke ontwerpen, en 'er nog luiden in ons Land worden gevonden, aan wien s'Lands wel zyn tot het grootste vermaak strekt, en die zig gene moeite ontzien om het zelve te helpen bevorderen. Met dit oogmerk heb ik ook den brief, en myne aanmerkingen geplaatst, hoe wel ik overtuigd ben, dat het enigzins buiten myn bestek is.

De Denker.

N°. 527. *Den* 1 February 1773.

[Brief van een Juffer, die trouwen zal, en dan *over haaren Man regeeren* wil.]

> *Wie zyn huis beroert, zal wind erven*.
> SPR. XI: 29

Mejuffrouw en waarde Vriendin!

Zo de berigten waar zyn, die my onlangs uit uw Dorp gebragt zyn, mag ik my vleien met de verwagting van UE. haast getrouwd te zullen zien, dat my zeer aangenaam zal zyn. Ik hadt wel gaarne wat meer 'er van geweeten; maar de Man, die my die nieuws vertelde, scheen niet geheel agter het fyne van de zaak te zyn. Ik vraagde hem, welk portuur UE. zou krygen, of het een goed Man was, of hy een goed Amt hadt, of hy ryk was, enz. De laatste vraag, geloof ik, heb ik eerst gedaan, want daar ligt tegenwoordig meest aangelegen: als dit maar wél is, dan schikken zich alle dingen genoeg: loopt de wagen naderhand niet regt, om dat men alleen naar het geld gezien heeft, dan moet men zich troosten met die kostlyke spreuk, die vry wat kan opbeuren: alle Huwelyken zyn in den hemel geslooten. Maar, gelyk ik zeg, waarde Vriendin, ik heb geen voldoenend antwoord op myne vraagen gekreegen, en daarom, hoop ik, dat gy, op de ontvangst van deezen, aanstonds de pen op papier

zult zetten, en my schryven, aan wat slag van een Man gy uwe hand denkt te geeven. Zeker, ik verlang dit te weeten, en u getrouwd te zien. Maar hoe zal het in het Huwelyk met u afloopen? Als UE. nog zyt, die gy te vooren geweest zyt, zal het maar zo wat zyn. Uwen naam afteleggen zal niet gemakkelyker, geloof ik, in zyn werk gaan, dan allen uwen zin om te regeeren te verzaaken. UE. is in dat stuk precies als ik. Het heugt my noch wel, dat ik 'er wel eens in UE. een staaltje van gezien heb, en UE. moet wonderlyk veranderd zyn, als UE. nu in alles *si vous plait* zult kunnen speelen, en dat voor een Man; my dunkt, dat zal u vry hoog moeten staan. Schryf my dan eens, van wat *complexie* UE. Galant is, en of gy goede hoop hebt van den toom in handen te zullen kunnen houden, waaraan UE. al vry lang gewoon zyt geweest. Ik kan niet ontveinzen, dat ik wat bang ben, dat, als UE. dien niet wilt of kunt overgeeven, (want ik weet aan my zelve, dat men dat zo ligt niet doet) de wagen niet regt zal loopen, vooral als UE. een Man krygt, die gelooft, dat zelfs te regeeren een voorregt der Mannen in het Huwelyk is; daarom ook zich stipt aan de letter van het Trouw - Formulier zal willen houden; en die, wanneer UE. in den zin moogt krygen, om hem dat te bedisputeeren, en te toonen, dat zulke woorden ook al nevens anderen hunne kragt verlooren hebben, UE alle morgen het Formulier op de koffy - tafel voor den neus zal leggen. Zeker, Vriendin, dan zoudt gy geweldig met de historie gebruid zyn, en ik vrees, dat de vlam dan wel haast deuren en vensteren uit zal slaan, dat my in myn hart zou leed doen. Schryf my dan eens ten eersten, op dat myne nieuwsgierigheid voldaan werde, maar UE. moet my openhartig de waarheid schryven, want als men trouwt, of byna getrouwd is, is de tyd van veinzen, geheel uit. Kan ik UE. helpen, ik ben tot uwen dienst, ook met 't een of ander Bruidsgoed voor UE. in de stad te koopen. UE heeft maar te ordonneren. Ik zal alles met plaisier doen om onze oude Vriendschaps wil. Ik wensch UE. veel heil met het aanstaande voorneemen. Groet

UE. Ouders, en zo gy het goed vindt, ook UE. Galant. Ik blyf met verzekering van myne agting.

UED. altoos Dienstwillige Dienaares
GEERTRUI VAN ZORGEN.

Antwoord.

Geliefde Vriendin?

Wat ben ik bly geweest met het ontvangen van UE Brief. In jaar of dag is my haast geen aangenaamer geweest. 't Is my lief, dat UE. noch eens om my denkt, schoon ik in de laatste maanden niet veel tyd gehad heb om het aan UE. te doen, doch dit zal UE. my wel vergeeven, wyl UE. weet, zo als ik uit UE. brief zie, op wien ik meest heb moeten denken. Dit gepasseerd, zal ik voor UE. openhartig biegten, dat ik ja, tot myne groote blydschap, voor omtrent een half jaar, een Galant gekreegen heb, met wien ik vast denk binnen kort voor den Preekstoel te komen. Wat myn Beminden aangaat, hy is voor my een goed portuur, want, schoon ik, zo als UE. weet, noch al wat van myn eigen heb, hy heeft noch meer, ik mag zeggen, dat hy 'er zelfs warmtjes in zit, en een goed Amt daarboven heeft. Is dat niet wél? dagtje wel, dat ik ooit tot zo een geluk zou gekomen zyn? want, heugt het UE. noch wel, my meermaal voorheen, in het oor gebeeten te hebben: Mie! Mie! als je zo de kap trekt, krygje nooit een Man! Nu, myn Vriendin! ik heb 'er evenwel eenen, ten minsten 't is op het tipje van dat te kunnen zeggen, en dat ik 'er noch moest bydoen, ik heb 'er zo eenen, als daar ik op geloerd heb, want naar geld te kyken, kunnen wy reeds zo goed op de Dorpen, als UE. en UE's gelyken in de Stad: Wy willen, al zyn we niet zo hoog van mutsen getopt, als UE: en UE: Stads - Dames, voor niemand meer onderdoen in dit important stuk. Maar hier een spelletje by gestooken, UE. schynt my al zeer begeerig te zyn om te weeten de complexie van

myn Galant, vreezende, dat het met ons niet zal gaan, als ik, die zo lang in myn Ouders huis geregeerd heb, noch wil blyven regeeren. Wat zal ik UE. daarop zeggen? Ik weet uit eene Schoonmaakster van myn Minnaar, by welke ik my geinformeerd heb naar zyn himmeur, dat hy om de dood geen tegenspreeken kan verdraagen, en over zyne twee meiden zo compleet regeert, als ik ooit zou durven denken. Deeze informatie heb ik juist wat laat gekreegen; zo ik ze vroeger gehad hadt, zou ik my nog wel tienmaal beslaapen hebben, of ik hem myne hand zou geeven, maar nu is het te laat, met goed schik is 'er geen veranderen meer aan, hoe zeer ik verlang mynen aanstaanden Man in goede harmonie te regeeren, wanneer de wagen zeker wel regt zal blyven loopen. Maar dit is, serieus, nu juist, het eenigste, waar over ik, op myn nagels bytende, dikwils peinze. Wat zal het zyn, myn lieve Geertrui! als de Speelman geen veertien dagen op het huis zit, als hy vroeger met een vreeselyk gedruis van boven nêer komt? Wat zal ik dan doen? Ik ben 'er bang voor, en kan zeggen, dat dit het eenigste is, dat my bekommert? Hoe zal ik het 'er mêe maaken? Myn Galant, dan myn Man, is gewoon te regeeren, ik ben gewoon te regeeren: hy zal willen de bovenhand hebben, ik zal niet willen onderdoen, hoe zal die toch uitkomen? Geef my raad. In uwe Stad verkoopt men alles, maar verkoopt men geen middelen om twee tegenstrydige dingen met elkanderen te vereffenen? Of nog liever, is 'er geen één Boek te koopen, waarin, by den Trouw, door eenen gelukkigen misdruk, de Vraagen, die aan den Bruidegom worden gedaan, aan de Bruid gerigt worden, en die aan de Bruid voorgeleezen worden, door den Bruidegom beantwoord worden? Zoek 'er eens na. Kon ik zulk een Boek met zulk eenen misdruk krygen, dat ik, voor den éénen dag van myn trouwen, op den Predikstoel liet leggen in plaats van het andere, dat onze Domine altoos gebruikt, dan was ik den Koning te ryk; want dan hadt ik regt tot regeeren, als dat formulier, waarin my de heerschappy gegeeven, en mynen Bruidegom,

de onderdanigheid opgelegd wordt, ons voorgeleezen, en door ons met ja beantwoordt werdt, gelyk myn Bruidegom door onsteltenis, die het trouwen altoos verzelt, daarop wel zou doen, en zo hy al de dooling merkte, zou hy, in het openbaar, geen woord 'er tegen durven kikken; de trouw zou gerust zyn gang gaan, dat wil ik wel belooven. Gy verstaat my. Toe dan, lieve Trui! laat alle Boekverkopers eens afloopen, en vraagen of 'er zulk een Boek niet te krygen zy. Ik wil 'er alles onder verzetten, dat het 'er zeker is. Die Lieden zyn meest allen sneedig Volkje, dat raad weet. Zo 'er ergens iet op uit te vinden is, zy weeten het. En ik kan my niet begrypen, dat zy die fint niet zouden uitgevonden hebben door zulk een Boek aan te houden, dat juist niet voor alle Man zou zyn, maar alleen eens gebruikt worden, wanneer een Meisje trouwen zou, dat niet kon overwinnen de lust om zelve te regeeren; welk Boek als dan voor een prysje verhuurd, en van de Domine onweetend gebruikt werdt, daar weinig kwaad in zou steeken, want, werdt het gemerkt dat het een verkeerd Boek was, 't zou in alle geval maar één misdruk, en dat juist alleen in het Trouw-Formulier zyn.

Nu dan, doet u best om 'er zo een op te loopen, en denk, dat 'er een goed Huwelyk van afhangt; want, op myn woord, als ik naar zulk een Formulier getrouwd ben, myn Galant op myne, en ik op zyne Vraag ja geantwoord heb, en ik dus met goed fatsoen de heerschappy gekreegen, en hy my die over hem gerust laat oefenen, zal 'er geen volmaakter Huwelyk dan het onze op de waereld te vinden zyn. Ik dank UE. voor de presentatie van myne Commissies in de Stad, tot het koopen van Bruidsgoed, waar te willen neemen: ik heb haast alles byeen, en niets ontbreekt my zo zeer als het bovengemelde. Laat ik zien, wat UE. daarin voor my wil doen. Als UE. 'er wél in slaagt, zal ik het al myn leeven erkennen, en my blyven noemen.

UED. Onderdanige Dienaares.
MIETJE HEERSCHAP.

Antwoord.

Aanstaande Bruid.

UE. Brief heeft my regt plaisir gedaan, ik heb 'er noch al eens hartelyk om moeten laggen, en moet het noch doen; gy moet het niet kwalyk neemen, we hebben immers van ons leeven wel meer zaamen gelaggen, byzonder om elkanders finten en fratsen, waarvan my dunkt, dat UE. noch niet geheel vry van zyt. Gy zyt, naar ik merk, noch al het oude Mietje, maar misschien, eene zaak uitgenomen, geen sier te kwaader om. Doch dit voor eerst nu daar laatende, moet ik UE. brief voor den voet beantwoorden. Het is my lief, dat UE. blyde is geweest met mynen brief, en dat gy niet veel aan my gedagt heeft, wil ik UE. gaarne vergeeven, ik weet nu UE. omstandigheden, ik ben 'er ook in geweest, en weet, hoe men dan is. Ik feliciteer UE. nochmaals met UE. aanstaande Huwelyk, en spaare myne zegenwenschen, tot dat UE. my de Communicatie-brief zend. Laat ik alleen zeggen: van ganscher harten goed luk, lieve Mie! met UE. warmen Galant heeft hy veel schyven, dat doet de deur toe, gy hebt uwe zaaken wél gedaan, dat is braaf, ik heb 'er u te liever om. - Tot wat anders. - Ik heb verzogt te weeten, van wat humeur UE. Galant is, en gy antwoord daarop niet, zo als ik wel verlangd hadt. UE. zegt my alleen door eene Schoonmaakster, die in zyn huis verkeert, te weeten, dat hy over zyne twee meiden compleet regeert, maar geen woord meer. Dit is al een heele fataale ontdekking voor UE. geweest, en zal u van uw stel geholpen bebben, althans ik zie uit het vervolg uwes briefs genoeg, dat gy 'er noch niet weêr op gekomen zyt. Mietje heeft lang in Vaders huis geregeerd, Mietje wil blyven regeeren; dat is de heele zaak in questie. Om dat met goed fatsoen te kunnen doen over uwen aanstaanden Man, hebt gy iets raars bedagt, dat misschien noch nooit bedagt is. De liefde is sneedig, maar, gelyk ik zie, de lust tot heerschappy niet minder. Om UE. dan maar met korte

woorden te dienen, en te zeggen, waarop het staat: Lieve Mie! zulk een Boek met zulk een misdruk in het Trouw - Formulier, als gy begeert, is 'er in de waereld niet. Om 'er dat in te brengen, zie ik wel kans toe. In een halven dag kan ik hier op een Drukkery een blad laaten vaardig maaken, waarop de Vraagen aan Bruidegom en Bruid verkeerd gezet zyn, en dat in een ander Boek zo netjes laaten zetten, als het oude blad 'er uit gesneeden is, dat niemand het zien kan: maar hoe zulje, eilieve, uwen Domine dat in de hand stoppen? hoe zal hy dat afleezen? Neen, Lieve Mie! dat kan in de waereld niet komen, dat zou nooit vlotten; ik dagt, dat ge wyzer waart: weet gy 'er niets anders op, ik dan wel, om UE. plaisir te doen, en de broek te laaten draagen; maar daar is eene conditie by, UE. moet in de stad komen trouwen, en dan zal alles lukken, om dat gy geen Fransch verstaat. Kunt gy daartoe uwen Galant overhaalen, dan is de zaak geklonken. Als UE: maar hier is, zal ik het met hem wel zo bestellen, dat gy in eene Kerk trouwt, waar gy geen woord van het Formulier verstaande, evenwel volkomen trouwen zult, en dan niets aan uwen Man beloofd hebbende, ook voortaan niet zult schuldig zyn hem de heerschappy te laaten. Op die wyze trouwen 'er duizenden, hoewel niet met dat oogmerk. Zy belooven, al weeten ze niet, wat zy belooven. Zulk trouwen is zelfs veel fatsoenlyker, dan wanneer gy het Formulier in uwe moedertaal hoort leezen. Koom dan maar over tegen dien tyd, dat gy trouwen moet. Wy zullen u fatsoenlyk laaten trouwen, en met dat al, zult gy uw oogmerk bereiken, daar het eigenlyk op aankomt. Bekommer u niet, hoe alles zal afloopen. Ik verzeker UE. het zal wel gaan. Al wat 'er by die ceremonie te doen is, is alleen eens te knikken. Dit geschiedt op dien tyd, als men moet ja zeggen, op deeze wyze: wanneer gy op het leezen van het Formulier ja moet zeggen, wenkt u een oud wyf, dat alles verstaat, en, zonder dat 'er iemand erg in heeft, staat regt onder de Preekstoel, tegen over u, op welk wenken gy dan knikt of nygt, dat het zelfde is, voor welke moeite gy haar een steekpenningkje geeft. Dit is alles, meer valt 'er niet te doen, en zo doet ook

uw Bruidegom, die, wat hy, wanneer gy, daarop t'huis gekomen zynde, de regeering aanneemt, ook zal willen zeggen van gehoorzaamheid aan uwe belofte, op het leezen van het Formulier gedaan, altoos afgezet kan worden met te zeggen, dat gy niet weet iets beloofd te hebben by het voltrekken van uw Huwelyk, veel min hem de heerschappy te hebben afgestaan; dat alles, wat gy gedaan hebt, toen men zeide, dat gy getrouwd wierdt, is geweest hem de hand van getrouwigheid te geeven, en dat gy deeze ook volkomen voor hem bewaaren wilt; maar van niets anders wilt hooren, enz. Zie daar, lieve Mietje! dit zal beter vlotten. Verheug UE. in deeze fint. Ik blyve met alle respect.

UED. Dienstw. Dienares.
GEERTRUI VAN ZORGEN.

In het 525 Vertoog. 24 bl., 11 regels van onder staat *Doctoris*, lees *Doctor* is.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *J. Thirry*, Leiden *P.v.d. Eik* en *D. Vygh*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas* en *L. Huyzing*.

De Denker.

N°. 528. *Den* 8 February 1773.

[De vuile *Opschriften* op de glaazen in Logementen en Herbergen gehekeld.]

Liturarum pudeat
OVIDIUS.

Oudtyds waren de Opschriften aan Gebouwen, zo binnen als buiten, meer in de gewoonte, dan in onze tyden. Wy zien 'er in ons Vaderland, maar hier en daar, een overblyfsel van. Een Huis, waarin een geleerd Man, gelyk JUNIUS te *Hoorn*, of een dapper Krygsheld, gelyk MARTEN VAN ROSSUM te *Arnhem* gebooren is, of geleefd heeft, pronkt noch met een Opschrift, of met een byzonder teken. Met het veranderen of geheel vernieuwen der oude Huizen zyn de meeste Opschriften weg geraakt, dat jammer is, naardien de geheugenis van groote Mannen daardoor verlooren raakt by het gemeen, en by niemand dan by de Geleerden bewaard wordt. - Zy dienden niet weinig, om menschen, zelfs van minderen rang, aantespooren tot Geleerdheid, Dapperheid en Deugd. Dikwils in het

oog loopende, en veel gezien van de jeugd, hadden ze een vermogen om den naaryver op te wekken, en naar zulk eene vermaardheid te doen streeven, dat men iets dergelyks verdienen mogt. Zulk eenen invloed hadden ze op my, wanneer het my, jong zynde, gebeuren mogt iets van dien aart te zien. My heugt noch, hoe zeer het beeld van ERASMUS te Rotterdam, werwaards ik met myne Ouders eens gereed was, my trof. Schoon toen noch maar een Schooljongen, besloot ik, dat gezien hebbende, myne Latynsche Lessen voortaan vlytiger te leeren. Zyne Latynsche Zamenspraaken bekoorden my ook in 't vervolg duizendmaal meer dan voorheen. Elk een, dagt my, moest alles inspannen om ook zulk een Man te worden. De pragtige Graftomben voor de Nederlandsche, Zee-Helden zyn niet slegts uit loutere dankerkentenis voor hunne groote diensten, den Lande gedaan, opgericht; maar byzonder, zo ik meene, om in allen, die ze beschouwen, vooral in onze Zeelieden eenen naaryver te ontsteeken. Laaten de pikbroeken zeggen, wat ze gevoelen, wanneer ze deeze met aandagt beschouwen. 't Is uit dien hoofde, dat een Engelsche Moeder, wanneer ze haaren huilenden jongen, om dat hy van haar afmoet, voor de eerste reis aan boord van het Oorlogschip brengt, hem vaarwel zeggende, besluit met dit laatste woord: *jongen, denk dat gy Admiraal van Engeland kunt worden*. - Opschriften, die zedelessen behelsden, waren in oude tyden ook meer in gebruik dan in de tegenwoordige. Ik kan my noch zeer wél te binnen brengen, dat, toen ik de Latynsche Taal magtig was, en 'er hier of daar zulk eene, dan wel eene Nederduitsche in een gevel van een Huis vondt, dezelve meer indruks op my maakte, dan allen, die ik in myne *Cato*(*) geleerd hadt. Ook weet ik niet, of ik wel eene van allen, die ik in myne jeugd gezien heb, naderhand ben vergeten. Eene les, zo openbaar als staatig en langduurig, aan de geheele daar voorbygaande waereld, met groote vrymoedigheid

(*) *Een Boekje met Latynsche Zedelessen*.

geleerd, hadt eenen invloed tot Deugd op myn hart, dien ik niet wel kan uitdrukken. In myne vrolyke doch deftige eenzaamheid, herhaalde ik dezelve dikwils overluid, en bragt ze, daar ik kon, onder myne speelmakkers, wanneer zy daartegen misdreeven, te pas. Myne liefde voor opschriften groeide hierdoor van tyd tot tyd aan, en ik kan my niet meer dan één geval te binnen brengen, waarin dezelve, wel verre van uitgebluscht te worden, eenen harden schok kreeg. Met mynen Vader, ten huize van eenen onzer Bloedverwanten, eens logeerende, zag ik, op onze Slaapkamer, op de ruit van een kruisvenster een opschrift, ten onderste boven geschreeven dat niet kunnende leezen, en egter nieuwsgierig, wat het mogte behelzen, besloot ik, in myns Vaders afweezigheid, de pennetjes uit de hengsels te ligten, het glasraam 'er uit te neemen, en dan omgekeerd zynde het opschrift te leezen. Dit deedt ik, doch met moeite wegens den roest waar door de pinnetjes vry wat vast zaten: hierdoor was myne nieuws gierigheid te grooter geworden, want toen ik het werk begonnen hadt, wilde ik het geenzins laaten steeken. Ik kreeg het 'er dan uit, ik keerde het dan om, ik las, maar wat las ik? deeze woorden: *le Diable emporte les curieux* - de d ... *haalt de nieuwsgierigen*. Ik begreep aanstonds, dat 'er een guit dit op gezet hadt met een diamant om een klugt te hebben met iemand, die in het vervolg bestaan zou, het geen ik gedaan hadt. Weinig scheelde het, of ik hadt door gramstoorigheid, het geheele glasraam op deh grond in stukken gesmeeten, doch schielyk denkende, waar ik was, en welke de gevolgen zouden zyn van zulk een werk, weerhieldt ik my: myne drift bedaarende, begon ik over de gespeelde poets hartelyk te laggen, wanneer ik het glasraam weder inhing en voorts van myn wedervaren zweeg, om geen beschimpingen daarover te lyden. Door dit klugtig geval niet tot andere gedagten omtrent opschriften gebragt, heb ik 'er altoos eene hoogagting voor behouden; doch, gelyk ik zegge, weinig gelegenheid gevonden om die te toonen. - By de afschaffing der bovengemelde Opschriften heeft men die gewoonte verplaatst, en ze dus

eenigzins behouden: is 't niet aan de Gevels der huizen, ten minsten aan eenigen van deszelfs deelen. Men zal niets leeren; maar wel zich vermaaken, wanneer men de meeste opschriften der uithangborden, waarop ze zyn neergekomen, daar ze noch stand houden, beschouwt. 't Is waar, we hebben, in zekere stad onzes Lands, veele Fabelen van *Esopus* daarop verbeeld gezien, dat ons, wegens het leerzaame, niet onaartig voorkwam; doch dit is ook maar in ééne stad geweest, en dat was eene uitvinding van ouden *datum*, nu geheel vergeeten. De meesten vindt men thans vry klugtig of oneigen. Ik ben eens in een aanzienlyk Dorp geweest, waar ik zulk eene menigte, dermaaten ongeschikt en raar vondt, dat ik geen tyd kon neemen om de Huizen te beschouwen, alzo myn oog van de opschriften der uithangborden, niet was aftetrekken. Ik stondt toen vry gereed om te denken, dat de Inwooners van dat Dorp eene afspraak met elkander gemaakt hadden om dergelyke vreemde spreuken te gebruiken, en daar door de doortrekkende vreemdelingen te vermaaken. Het aantal van deeze raare uitdrukkingen was zo groot, dat men 'er gemakkelyk een ordentelyke *Quartyn* mede zou kunnen vullen, die, by regenagtig weder, wanneer men niet uitgaat, een zoet vermaak zou kunnen geeven, en de lever eens hartelyk doen schudden. Zulk een voortreffelyk Werk missen wy noch: 't is wonder, dat de aandagt van eenige Schryvers, die een naam willen maaken, daarop noch niet gevallen is: nu ik hun dat onder het oog brenge, loopen zy mogelyk, deezen avond daartoe eenen Drukker op, en morgen leest men 'er een *Advertissement* van in de *Courant*. Men zou 'er zich toch al zo goed mede kunnen vermaaken, als met *Frans Baltus*; ze zouden ook minder kwaad doen dan veele hedendaagsche Boeken; zelfs zou het voor eenigen, die, by gebrek van bezigheden, niets dan kwaad weeten te doen, van groote nuttigheid weezen, alzo het hun gelegenheid zou geeven, om hunnen *spekuleerenden* geest voedsel te verschaffen tot het uitleggen van duistere opschriften, en daarover een geleerden twist te beginnen met Heeren van denzelfden inborst, doch van andere begrippen. De zulken

zouden, by voorbeeld, aanstonds aan 't werk kunnen gaan met het onderzoek naar de betekenis van het opschrift onder het uithangbord van een Herberg, gisteren van my gezien, waarop geschilderd was een Kalf, liggende in eene weide, en daaronder geschreeven: *in het liggende Kalf*. Of onze Heeren Glazemakers, die doorgaans de Uithangborden vervaardigen, deeze Plaus ontwerpen, dan of het byzondere Lieden, die op deeze studie zich toeleggen, en daarin geconterfyt zyn, doen, weet ik niet volkomen te zeggen; maar wél, dat zy in *genie* verre moeten onderdoen voor een zeker soort van Heertjes, die in Herbergen komende, nimmer bykans nalaaten, ter agterlaating van hunne loflyke gedagtenis, dat zy 'er eens geweest zyn, met een koper stillètje, waar in een stukje onbruikbaar diamant of hard kristal gezet is, 't zy hunne naamen, (of smaakt dit te veel naar de gewoonte van het gemeene Volk?) een rymtje, al dikwils een origineel stukje, uit een bordeelhuis afkomstig, op de glaazen te schryven. Zeker, 'er zyn, door ons geheel Land, al zeer veele Herbergen, daar de Glasvensteren, welke anders een steraad van eene kamer zyn, jammerlyk zyn bekrabbeld door allerlei slag van handen. Ik wenschte, dat men alle menschen, die daarin keeren, kon doen begrypen, dat zy onregt doen aan het huis en goederen der Kasteleins, wanneer zy de glaazen met diamantjes bekrassen, en dat de eersten zich gezaamelyk in elke Stad of Dorp wilden vereenigen om één ducaat boete te zetten voor elke ruit, waarop een vreemde onderneemt een letter te zetten. En om hun dat te beduiden, behoorde men voor zulke laage botteriken, een bordtje in den ingang der Logementen te hangen, waarop dit *Advertissement* geschreeven stondt, waarna zy zich konden *reguleeren*. Wat recht heeft hy toch, wien ik vergun het noodige, al is het voor zyn eigen geld, onder myn dak te erlangen, dat hy myn huis ontsiere? - En ware het dit maar alleen? Ik heb wel eens eene jonge Juffer, min nieuwsgierig dan ik was in het bovengemelde geval, my overgekomen, van een glas in een Logement, wanneer zy juist by het onschuldig uitkyken, las, wat 'er op geschreeven was, bloozen-

de van schaamte zien weggaan. Eenige ontugtige Kwanten schryven veeltyds op die plaatzen, die meest het licht zien, dingen, die het allerminst het licht kunnen veelen. Ik heb een braaven Kastelein gekend, die, wanneer hy bevondt, dat men, buiten zyn weeten, eene ruit met een ontugtig rymtje hadt beschreeven, aanstonds dezelve 'er liet uitneemen, om geen ergernis te geeven aan volgende Gezelschappen nog aanleiding om te denken, dat hy zulk volkje inhaalde, dat hy liever buiten zyn huis zag. Den 23 October des voorleeden jaars, zynde een zeer schoonen dag, was ik buiten onze Stad, in een Logement, waar een jong Heertje met eenigen zyner kornuiten kwam, en in de kamer, waar ik was, toevende om eens den beker te ligten, onder zyne aartigheden, die hy voortbragt, besloot een vaersje op eene ruit te schryven, en daar onder te zetten den naam van eenen Koopman onzer Stad, een der braafste Mannen, my zeer wel bekend. Juist vóór my, met zyn gezelschap vertrekkende, die eens hartlyk lagten over zyne heldendaad, dagt ik, die my in al dien tyd hadt stil gehouden, en als of ik niets van dit alles merkte, eens te moeten zien, wat het jonge Heertje hadt bedreeven. Myne veront waardiging en toorn rees in vry hoogen top, toen ik zag, welken vlak hy den eerlyken trouwen Echtgenoot, als een boeleerder afgeschilderd, hadt tragten aan te wryven. Daar de onschuldige Man, mogelyk nooit, agter dit bedryf zou gekomen zyn, en duizenden dit ten zynen nadeele zouden geleezen hebben, verheugde ik my, dat ik met myn rotting de ruit 'er uit kon stooten, en dezelve den Kastelein betaalen. Wie deeze jonge Heer is, heb ik eindelyk ontdekt, en staa gereed hem aan mynen braaven Koopman te openbaaren, indien hy my niet eenen brief zendt, waarin hy verschooning vraagt, en heilig belooft, nimmer iets van dien aart, waar voor de braafste Man zich niet wagten kan, te bestaan: ik geef 'er hem veertien dagen tyd toe, doch niet langer.

Om ter zaake terug te keeren; men heeft uit het bovengezegde begreepen, welke Opschriften ik

goedkeure, en aanpryze. Ik kan 'er noch anderen bydoen. By voorbeeld, de zulken te zetten op Buitenplaatzen, in Herbergen, Huizen, aan den ingang der Kerken, enz, vinden ik nuttig, en fraai. Dus zag ik eens op eene Buitenplaats, waar ik, voor eenige jaaren, my uitspande, boven de kamer, die een regt uitzigt hadt op den Uurwyzer van den digt daarby staanden toren des Dorps, met gulden letteren geschreeven, het *Devies* van onzen HUIG DE GROOT: *Hora ruit, het uur snelt voorby*. Wat kon den Stedeling daar logeerende om zich te vermaaken, en op die kamer slaapende, sterker te binnen brengen de vlugheid des tyds, dan deeze zo wel geplaatste spreuk? eene les, gansch niet onaangenaam voor den wysen. In eenige weinige Herbergen heb ik wel eens dergelyke fraaie spreuken, geschreeven gezien op Schoorsteenmantels, die ouderdom hadden, (want daar lessen te geeven, is anders thans buiten de Mode) verbaasd treffende, wanneer ze lynregt over de deur geplaatst, aanstonds by den ingang, in het oog vielen. - 't Is ieders werk niet zulken uit te denken; zy behooren kort, doch nadrukkelyk te zyn, eigen aan de plaats, waar men is, dat men dikwils geheel uit het oog verliest, wanneer ze meer belagt, dan goedgekeurd worden. Dit zullen myne Leezers wél ondervonden hebben. Alle opschriften behooren grootsch, deftig, en ernstig te zyn. Een Zee Officier, hierover met my eens praatende, zeide my, dat hy te *Genua* zynde, boven de deur van het overpragtig Paleis van DORIA, deeze woorden geleezen hadt:

Nulli certa domus.

dat is,

Niemant bezit een bestendig Huis.

en een tweede boven dat van PALLAVICINI

Sapientia aedificabitur Domus.

Dat is,

Door Wysheid zal een Huis geboud worden.

Deeze Opschriften op Paleizen zyn waarlyk verwonderlyk schoon. Zy vernederen de trotschheid van den mensch, of liever, zy leeren, dat de Bewooner der pragtige Paleizen, de regte nederigheid kende, waarlyk groot is, en een hart heeft, in een waaren zin grooter dan het Paleis met al zyne uiterlyke Heerlykheid. Soortgelyken, die wonder wél voegen, behooren alleen gebruikt te worden. Voor Buitenplaatzen kan men stofs genoeg vinden; het stille leeven, by voorbeeld, de werken der Natuur, de zomer en dergelyken kunnen nadrukkelyke Opschriften leveren: voor Herbergen kunnen dienen die aan onze korte reis deezes leevens, het genoegen van eene stille rustplaats en van anderen dingen ontleend zyn. Ik wil, daar het myn opzet niet is, my niet breeder hier over uitbreiden; alleen zeg ik, dat men aan een mensch van een gemeen verstand het opstellen van zulke Spreuken niet moet overlaaten; die 'er de hand aan slaat, moet ernst en vernuft bezitten. - De Vreemdeling die ze ziet, daar hy ze niet dagt te vinden, zal gestigt worden, als hy uit dezelven mag besluiten, dat 'er braave Lieden woonen; de Spreuk zal verstrooide zinnen byeen roepen, zyn hart treffen, in zyn geheugen blyven hangen, en hem ter navolginge roepen. - De Bewooner zelf kan, door het geduurig zien, geduurige herinneringen van zynen pligt ontvangen. - Twee goede oogmerken worden dan te gelyk bereikt, indien men het myne, als een derde, daar buiten wil sluiten.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *J. Thirry*, Leiden *P.v.d. Eik* en *D. Vygh*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Fayenaar*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas* en *L. Huyzing*.

De Denker.

N°. 529. *Den* 15 February 1773.

[De *Liefde voor het Vaderland*, veel verwaarloost, sterk aangepreezen.]

Viget amor Patriae.

De Romeinen hebben, boven alle Volken van hunnen tyd, uitgeblonken in een allersterksten dorst naar glorie, en onuitbluschbaare zugt voor het Vaderland. Door deeze twee beginsels gedreeven, vogt de minste krygsknegt zo dapper als de grootste Veldheer; de laagste man arbeidde zo yverig voor 't algemeen belang, als de eerste Staatslieden van dat Volk. Zo ongelukkig als de hevigheid der eerste drift hen in 't einde gemaakt heeft, toen dat Gemeenebest zyne Landpaalen te verre uitzette, en over de geheele waereld wilde regeeren, zo loflyk is de laatste altoos geweest. Nooit werdt het eene Natie geraaden het eerste beginsel van dat beroemde Volk over te neemen, en op gelyken voet te koesteren; maar elk Ryk is altoos gelukkig geweest, wanneer alle deszelfs Leden dezelfde zugt voor 's Vaderlands geluk in den boezem voelden branden, en brandende hielden.

Wat is derhalven de Naam van PATRIOT een edele naam! Welk een treffelyk Man is een Beminnaar van zyn Vaderland! op hoe hoogen prys moet hy by ons staan? vooral, wanneer hy niet slegts, door dezelfde beginsels, die een Romein in zyn hart voelde, gedreeven wordt; maar byzonder de voortreffelyke drangredenen, welke de Kristelyke Godsdienst aanvoert, in zyn hart met alle haare kragt voelt werken; dan is hy toch de edelste en nuttigste mensch, die een Land verlangen kan.

Wat veel vergeeten wordt, en zelfs der jeugd meer algemeen, onder groot en kleen, moest worden ingeprent, is deeze liefde voor het Vaderland. Ik wil

bekennen, dat de Heilige Evangelieles, die de liefde voor alle menschen gebiedt deeze in zich sluit, en 'er ter waereld geen reden is om het geopenbaarde Woord te beschuldigen, dat het vergeeten hebbe op de Vriendschap en de Liefde voor het Vaderland aan te dringen; maar men moest meer opzettelyk toonen, welken invloed elks zedelyk Karacter op het voor- of nadeel van het Land onzer geboorte hebbe, en hoe elk verpligt zy in alle bedryven het beste daar van te zoeken: men moest uitvoeriger schilderen, hoe braaf het zy, iets ten welzyn zyner Vaderlanderen te doen: elke daad, die hier toe strekte, moest algemeener toegejuichd, en waarom ook niet met byzondere belooningen bekroond worden, al hadt, by voorbeeld, een boer maar iets uitgevonden, dat verbeetering aan den Landbouw toebragt? Ik zou dan begeeren, dat, al prentte men de jeugd dezelfde lessen in, men egter byzonder in trein bragte de woorden van Liefde voor het Vaderland, en uitvoeriger schetste, wat die albetekenen. Dit kon een middel zyn om elk een van jongs af dieper in te prenten gehoorzaamheid aan de Overheden, eerbied voor den Godsdienst, afkeer om nimmer iets aan vreemden te leeren, wat ten algemeenen nadeele kan strekken, veel eer eenen yver om's Lands voordeel meer dan zyn eigen te behartigen, en eindelyk een braaf voorbeeldig leeven om anderen in deugden voor te gaan, en een afkeer te geeven van die ongeregtigheden, die een schandvlek, maar tevens een ondergang der Natien zyn.

Om niet uitvoeriger dit stuk thans aan te roeren, willen wy thans alleen vraagen: waar zyn nu de egte Patriotten, de waare beminnaars van het Vaderland, gezind om aan al, wat deeze Liefde gebiedt, welk tevens de stem van den Godsdienst is, te voldoen?

Die Liefde, welke by veelen reeds uitgestorven is, alzo zy niet anders kennen, dan het geen de eigenbaat hun inluistert, en och of zy de regte eigenbaat noch kenden! Die Liefde, zeg ik, by veele reeds uitgestorven, by anderen op 't gypen liggende; by sommigen een weinig doch flaauwlyk gekoesterd, waar over 's Lands Vaders, en alle rechtschaapen Lief hebbers zo bitter klaagen, tragten de eersten door hunnen Dank- Vast- en Bededags-brief te doen herleeven, en voor

altoos op onzen vrugtbaaren grond in bloei te brengen, en te houden.

Zy roepen ons allen, by tyds, van de beschouwing onzer eigen zaaken af, om den algemeenen staat van ons Vaderland, en de regtvaardige handelwyze van den Regeerder der waereld, met zyne verbaazende Voorzienigheid, in zegeningen en oordeelen zigtbaar, by voorraad te overweegen, op dat wy ten dagen, als ze meer opzettelyk van ons beschoud moeten worden, wy bereid mogen zyn voor die hartelyke aandoeningen, en verbeteringen, welke de Liefde voor het Vaderland en de waare eigenliefde, beide in het Evangelie opgeslooten, van elk vorderen.

Herkomt uit uwe flaauwte, ontwaakt uit uwe slaaperigheid, ontbrandt in liefde, alle myne ongevoelige, slaapende, liefdelooze Landgenooten! Het algemeen, elks byzonder belang roept ons tot vroegtydige beschouwingen: men kan te laat, niet te vroeg hier mede beginnen; twee dagen voor den grooten Dag, die ons Vaderland algemeen staat te vieren, zich bezig te houden met het geen ik op het papier gaa werpen, zal u niet schaaden, mogt het u profytelyk zyn! Een goed hart onderneemt aan u te schryven, daar gy u zo dikwils verleedigt naar het zelve te hooren.

De talryke Nieuwspapieren, die elken dag in ons Vaderland uitkomen, voldoen niet slegts onzen natuurlyken weetlust, leeren niet alleen de Gebeurtenissen, die in andere Landen voorvallen, op welken onze toestand en Koophandel de naauwste betrekking hebben; maar zyn ook van die uitsteekende nuttigheid, dat ze ons, zyn we menschen, regtgeaarte menschen, menschlievende gevoelens en deugdzaame aandoeningen inprenten Of heeft niet een vyfjaarige burgerlyke kryg in het uitgestrekte *Polen*, hebben niet die deerlyke verwoestingen, het stroomend bloed der Burgeren, daar Vader tegen Zoon, Zoon tegen Vader, de Onderdaan tegen zynen Vorst en Koning opstaat; hebben niet de Ballingen, verlaaten van Vrienden en Goederen, menschlievende gevoelens, gevoelens van Kristelyk medogen in u ontstooken, gebeden voor hunnen vreede u afgeperst? - Heeft niet eene felwoedende Pest in dat Koningryk, gebooren uit gebrek van noodig voedsel, een gewoon gevolg van inlandsche beroerten, wel-

ker besmetting zo veele duizenden, binnen weinige dagen, wegmaaide; heeft niet de aansteekende Ziekte, die, al mede door hongersnood gebooren, honderd duizend zielen in het aangrenzend *Bohemen*, ten tyde des laatsten winters, wegrukte; heeft niet de overgeslaagen Pest in *Rusland*, waar we dagten, dat ze in maar ééne Stad haare woede verspilde, doch gelyk wy laater hoorden, honderd zestig duizend menschen sterven deedt; hebben niet alle deeze treurige, zielgrievende tydingen ons doen zugten, doen weenen, doen bidden voor die ongelukkige Landen? - Wat nut geeven ons Nieuwspapieren, als zy niet tevens zulke zedelyke gevoelens in ons opwekken; vooral als wy niet tevens overweegen onzen gelukstaat, daar wy vry gebleeven zyn van alle die jammeren; als zy niet opwekken onze slaapende dankbaarheid tot onzen Hemelschen Bewaarder? - Eindelooze ontferming van den God des Hemels! aan u moet ik nu plegtig gedenken, u de eer geeven, u danken, dat geen vlokje wols, geen brief, geen andere kleiner beuzeling die vreezelyke aansteekende ziekte in ons Vaderland overbragt, waar het niet zo gemakkelyk zou zyn *Cordons* te trekken, om derzelver voortgang te stuiten, waar dit onmooglyk zou zyn. - Zet u, Landgenooten! Span uwe verbeelding uit, zo ver gy kunt, vat gy wel de grootheid der Godlyke Genade, die ons bewaarde? kunt gy, naar den grooten eisch deezer weldaad, daarvoor dankbaar zyn? zo niet volkoomen, want wie vermag dit? hoe verre moet gy ze niet brengen? straks willen wy u dit zeggen.

Zyt gy daarenboven behoed tegen eenen hongersnood, waarvan gy niet meer dan het denkbeeld kent, door eenen ongemeenen Oogst, die in alle deelen van *Europa* gevonden, geheel *Europa* heeft moeten verbaazen; want terwyl een groot deel van derzelver Inwooners het harnas tegen elkander aangespte, en *Asia* zelf ten algemeenen moord hulpbenden aanvoerde; gaf daartegen de God des Vreedes, de menschlievende God, blyken, hoe zeer hy het leeven der menschen wilde spaaren door eenen ongelooflyken voorraad van allerleie Graanen te schenken, op het punt, dat *Europa* de opengespalkte kaaken van den razenden honger ter verscheuring voor zich geschilderd zag. Heeft niemand deeze tegenstrydige handelwyze, der opmerking

overwaardig, ingezien? God wilde zyne schepselen behouden; menschen wilden elkander verderven; God zegende, de menschen bleeven in woede. Zyn dan zyne wegen gelyk onze wegen? Hoe is de waereld hier door beschaamd gemaakt, maar wie wist van schaamrood worden? dan wie 'er door den Oorlog en tweedragt gewond, verscheurd, en gesneuveld zyn, wy niet: *de handen* onzer *barmhartige wyven hebben haare kinderen*, in den hongersnood, *niet gekookt*, gelyk een gewyd schryver die ramp zo sierlyk als aandoenlyk uitdrukt.

Onze Burgerlyke en Godsdienstige Vryheden en Voorregten hebben ook *geenen aanstoot*, ik laat staan, eenige krenking geleeden. Deeze is eene andere onwaardeerbaare weldaad, waarvan wy de uitneemendheid niet kennen, om dat wy ze nimmer verlooren hebben. Ochdat wy nooit, langs dien weg, haare waarde leeren kennen! - Maar bevlytigen wy ons die op te maaken uit het voorbeeld van die Volken, welke ze thans missen. Elke Gezindheid van ons Land, zo vriendelyk als zagt, zo bescheiden als regtvaardig behandeld en beschermd door de Wysheid en Kloekheid van 's Lands Vaderen, mag hier haar geluk waardeeren. De Jood ontvangt voor de Vierschaar zo wel regt als de Kristen. De Deuren van elk Huis, waarin Gezindheden, die niet van den heerschenden Godsdienst zyn, vergaderen, staan open, en leenen elk, die wil, eenen ongestoorden inen uitgang. Ook zy, durf ik zeggen, dan byzonder de Hervormden hebben een nieuwen trap van vastigheid en bestendigheid, voor deeze Vryheden gekreegen door de geboorte van eenen Prins uit het doorluchtig Geslagt van *Orange* en *Nassau*, welk, in de hand des Allerhoogsten, het roemrugtig werktuig is geweest, by de grondlegging onzer Republyk, tot verkryging en overbrenging deezer voorregten tot onze tyden. Alle deeze blyken van goedertierenheid, zeggen 's Lands Vaderen, behooren onze harten te vervullen met erkentenis aan dien God, die onze hulpen toeverlaat in alle tyden is geweest: - en nu, waar is die erkentenis, die algemeene hartelyke, ongeveinsde, op den duur blyvende erkentenis? - De Liefde voor het Vaderland doet ons dit vraagen.

Dan beschouwen wy ons niet slegts in het voordeeligste en aangenaemste licht. Aan de eene zyde glinstert toch wel de vrolyke Dag des voorspoeds; maar

aan den anderen kant grimt ons een naare Nagt van tegenspoed toe. Treurige mengeling! die de groote zegeningen wél in duidelyker licht vertoont; doch tevens het zoet genot byster vergiftigt. Daar is eene zeldzaame Veepest, tegen welke Geleerden en Ongeleerden, jaaren lang, hunne zinnen ter wegneeming scherpten, egter noch duurende, wat zeg ik, in veele oorden des Lands feller woedende dan ze immer heeft gedaan. Deeze krenkt den Landman, verarmt den Stedeling, onttrekt het Land een deel zyner inkomsten, voert het geld elders heen, brengt schaarschheid voort, en onthoudt den armen Burger een noodig en versterkend voedsel. - Daar is een gebrek van graanen, met eene daaraan altoos verbonden duurte; hoe? gebrek van graanen en duurte, juist na den overvloedigsten oogst, wiens weergaa men mogelyk in geen vyfentwintig jaaren heeft gezien! ja, dit, anders byna ongelooflyk, wordt alle dag ondervonden. - Daar is een dreigend gevaar, dat een aanzienlyke tak van onzen Koophandel, die alleen gebrek en duurte kan wegneemen, eenen slag kryge, die denzelven gevoelig zou treffen. Geen een van alle Staatsmannen, van alle menschen in *Europa*, hebben, in den aanvang der Poolsche beroerten vooruitgezien den zeldzaamen keer, welke denzelven genomen hebben. Wie kon denken, dat wy'erzulk een nadeel by zouden kunnen lyden? De onverwagte verandering, welke *Polen* thans ondergaat, kan wegens de betrekking, die wy door den handel op dat Ryk hebben, ons in het vervolg bange neepen geeven, en, of den graanhandel ons ontrukken, of den prys hoog doen blyven, hooger dan wy kunnen betaalen. - Dan daar blyft ons, al eindigt de Veepest, al houdt de schaarschheid en duurte op, al dryft het dreigend gevaar des Koophandels over; daar blyft by ons, zeg ik, hoe zeer ons geluk van buiten en binnen moge glinsteren, hoe zeer wy aan alle kanten vreede mogen hebben, hoe zeer wy in rust onze vettigheden mogen eeten, een bedrieglyke voorspoed, (regte beschryving van onzen staat!) en niet anders overig. Een bedrieglyke voorspoed, treffelyk geluk! Een balzem op onze wonden, die egter heimelyk veretteren, en invreeten! Eene verzagting, die, naderhand met dubbele smerten opbreeken zal! Droevige kanker, die niet gemerkt wordt,

schoon ze den dood dreigt! - Wat is de oorzaak? - Driften en ongeregeldheden, de droevige gevolgen van veelerlei godloosheden, waar over 's Lands Vaderen lang geklaagd hebben, zyn de kwaalen, die ons in wendig krank maaken - Denkt gunstiger van onze Vaderlanders; gelooft niet; dat het zo erg met de zeden gesteld zy; verbergt dat kwaad, wat zal het baaten, alsde vermenigvuldigde zonden en overtreedingen van de Inwooneren des Lands daarvan doorslaande bewyzen zyn? Alle verberging, alle bedekking is dan uit. - Welke zyn die vermenigvuldigde zonden en overtreedingen? - Moeten wy de lyst opmaaken? indien gy ze niet kent, niet ziet, zelfs niet overtuigd staat van het nog grooter aantal verborgen misdaaden, hoort dan, welke de klagten zullen zyn van alle Leeraars onder aller leie Gezindheden op den aanstaanden Bededag; gelooft, dat zy geenzins met elkander afgesprooken hebben, om, op dezelfde wyze, het Volk te bestraffen; maar dat Waarheid hen zo algemeen dezelfde taal doet spreeken. Bloos byzonder, Kristen volk! van schaamte over de nadrukkelyke taal onzer hooge Magten, die betuigen vooral, met smertelyke aandoening te zien de smaadheden, die de heilzaame leer van het Heilig Evangelie dagelyks moet lyden door den openbaaren aanval van sommigen:-Zyn in deeze woorden alleen Ongeloovigen, alleen *Deïsten* bedoeld? Is 'er niemand anders, die dagelyks de *heilzaame* leer van het Evangelie aanrandt? - En ziet men in koelen moede; stil en wel te vreeden, die herhaalde aanvallen aan? stelt zich niemand ter afweeringe in de bres? Te regt zien onze Overheden, met smertelyke aandoening, die koele onverschilligheid van zodanigen aan, die aanval op aanval laaten doen op ons kostelykste pand, en in plaats dat Kristenen in 't algemeen en byzonder Gereformeerde Kristenen zich zouden vereenigen, om, door eene overeenkomst van zeden en belydenis, welke het treffelykste wapen is, deeze aanvallen te verydelen, en te beschaamen, blyst'er eene tegenstrydigheid tusschen beiden, waar door dit edel wapen de helft zyner kragt verliest. - In het eerste geval moesten alle Kristenen van wat naam ook, zich vereenigen(want zy hebben 'er het zelfde belang by)om den vyand van het Evangelie onder de oogen te zien, en geen inwendige verraders van die Leer onder zich dulden. Ik heb,

dit zeggende, geen vervolging in het oog, maar alleen die Lieden te ontdekken, en met die wapenen, die het Evangelie ons zo ruim aan de hand geeft, de pylen zulker Ongeloovigen, 't zy onder ons schuilende, 't zy van buiten op ons loerende en schietende, te verstompen. In het ander geval moest de Leer, die *Heilzaam* genaamd wordt door de Overheden, ontzien, en niet bloot gesteld worden voor beschimpingen, die verre van te overtuigen, altoos nadeelige gevolgen hebben ten genoege van den Vriend des Ongeloofs. Althans Kristenen, van wat naam ze zyn, behoorden meer te yveren, dat 'er eene overeenkomst tusschen de zeden, en de belydenis, die zy doen, gevonden werde. Hoe groot het verschil tusschen beiden zy, gebiedt ons de Liefde voor het Vaderland, regt te overweegen; want dat is de egte Liefde, als men de stem van God en Overheden, de stem der Leeraaren en zyns geweetens hoore; als men de Ongeregtigheid, die een schandvlek en verderf der Natien is, kenne; en byzonder, als men, overweegende haare deerlyke gevolgen, gewillig wordt dezelve te verlaaten, en zeden met belydenis overeen te doen stemmen. Dus vordert ons algemeen en byzonder belang, dat men de vermenigvuldiging der zonden tegenstaat, en veel meer, dat men die geheel verlaate. Laaten wy het dierbaar Evangelie, dat kostelyk pand, dat ons de verheerlykte Zaligmaker onverdiend gegeeven heeft, zorgvuldig bewaaren, kloekmoedig verdedigen, yverig beoeffenen. Laaten wy onze Leeraars eerbiedigen, en het vermaan in liefde hooren, dat ze ons geeven zullen. Elk breeke zyn eigen dwaasheden af, en leere ter Zaligheid wys worden. De Geest der waarheid, de Geest des leevens boezeme onz alle waare boetvaardigheid, ongeveinsd Geloof, zuivere opregtheid in; hy hernieuwe onze harten; bestendige ons in de deugd en heiligheid, bescherme ons Vaderland, keere alle dreigende gevaaren af; doe de waare liefde des Vaderlands, welke in zyne liefde opgeslooten is, herleeven; en beweege groot en kleen, om hun geluk uit te werken! De Dag, dat dit by den throon der genade gezogt werde, is naby. Onze zonden werden verzoend in het bloed des Lams! Ons Land werde verbeterd! Ons tydelyk en eeuwig geluk op vasten voet gezer! Wie wys, braaf, en gehoorzaam is, geeve daar van edele proeven; dit is Liefde voor het Vaderland.

De Denker.

N°. 530. *Den* 22 February 1773.

[De *afgryzelykheid* van den *Oorlog* uitgebeeld.]

Nulla salus hello, pacem te poscimus omnes.
VIRGILIUS.

Indien de vier Waereld - Deelen te gelyk op één Tooneel met elkanderen verscheenen, en elk haare heerlykheid daar voor den dag zou brengen, zou zekerlyk *Europa* met haaren Godsdienst, Geleerdheid, Beschaafdheid, Welleevendheid, uitneemenden Regeeringsvorm, Konsten, en dergelyke uitmuntendheden aanstonds te voorschyn komen. Indien het zelve door deeze dingen, de drie andere Waereld-Gewesten waarlyk de loef verre afsteekt, zou *Asia*, schoon men in *China* ook nog al iets van Konsten en Regeeringsvorm weet, met *Africa* en *America* moeten erkennen, dat zy in deeze dingen veel minder waren, en voor *Europa* moesten onderdoen: dan tevens zouden zy zich moeten verwonderen; hoe dit zo geleerde, welleevende, en wel bestierde Waereld-Deel, meer mogelyk dan de drie anderen, de grootste blyken van ongeleerdheid, onbeschaafdheid, en kwaade regeering ten zelfden tyde geeven kan. Zy zouden gereedlyk zeggen; wat heil steekt 'er in den voortreffelyksten Godsdienst, als gy deszelfs tweede hoofdles(ik meen de Liefde) met voeten treedt? Wat nut doet u de Geleerdheid, als de Dwaasheid boven haar de bovenhand heeft? Wat zoetigheid brengt de Welleevendheid in de zaamenleeving aan, wanneer gy onophoudelyk elkanderen vermoort? Wat zegen baart de goede Regeeringsvorm, als de onrust van buiten de inwendige telkens beroert, zelfs menigmaal 't onderste boven werpt, of de inwendige de uiterlyke voortbrengt?

Wat zullen wy op deeze tegenwerpingen antwoorden? Wy zyn wel niet in staat, by mangel van berigten, om eene vergelyking te maaken tusschen *Europa*, en de drie andere Waereld-Deelen. *Asia* heeft haa-

re beroeringen gekend: wat in het hart van *Africa* gebeurt, weeten wy niet; en van *America*, waar geene Europeaanen zyn, kunnen we weinig meer zeggen: dan laaten we in het Gewest, dat wy bewoonen, blyven, en dat alleen bezien. Wy hebben geen lust om de Vraag: of de Kunsten en Wetenschappen ons zo veel gelukkiger gemaakt hebben dan andere Volken, die zonder dezelven vreedzaam leeven, te onderzoeken: zy is voor en tegen dikwils bepleit, en de balans moet gewis, wat men ook beweeren moge, aan onze zyde overslaan; dan hoe zal 't Europa met al haaren Godsdienst, Geleerdheid, Beschaafdheid, Welleevendheid, Regeringsvormen, Kunsten en andere uitmuntendheden overeen kunnen brengen, wanneer wy haare Oorlogen en beroeringen beschouwen? Indien men dezelve vergelykt met de drie andere Waereld-Deelen, zal de Vraag gebooren worden: of wel in eenig ander Deel, (de uitgestrektheid gelyk gesteld) zo veel menschenbloed vergooten wordt dan in Europa, en of het niet daar van daan is, dat dit Deel veel minder Inwooners thans bevat dan voorheen? Men zou 'er op kunnen antwoorden, dat de Volken van *Europa* digter op elkander woonen, altoos met elkander handelen, en meest door eigen belang onophoudelyk gedreeven worden, dat de eerste aanleidende oorzaak tot oneenigheden geeft, 't geen in de drie andere Waereld-Gewesten zo niet wordt gevonden, dat men kan toestemmen: dan hoe zal men het maaken met de tegenwerping, dat Godsdienst, Beschaafdheid, Welleevendheid, treffelyke Regeeringsvorm, nog andere voorregten iets schynen toe te brengen tot den uiterlyken vreede; dat nergens minder beroeringen moesten vernoomen worden dan hier, wyl nergens zo veele drangredenen tot der Volken geluk plaats grypen; dat de stem van den Godsdienst, waardoor een Kristen roemt zo veel boven een Heiden vooruit te hebben, niet anders dan rust gebiedt, maar niet gehoord schynt te worden, enz.

Daar is zeker niets, dat meer ten schande van het Kristendom in Europa strekt; niets dat meer de ongelooflyke verdorvenheid van het menschdom bewyst, en dus de Kristelyke leer aangaande deeze ontaartheid en verbastering der menschen sterker staaft; niets dat ys-

selyker, boosaartiger, en vreeselyker is dan de Oorlogen, die Kristenen tegen Kristenen voeren. Wie, die hunnen Godsdienst, de zo hoog geroemde beschaafdheid van *Europa*, en de treffelyke Wetten, waardoor men boven andere Natien uitmunt, beschouwt, kan gelooven, dat hy moet gelooven, om dat hy het ziet. Binnen de laatste dertig jaaren beleeven wy den derden voornaamen oorlog, in *Europa* gevoerd.. In den eersten verlooren wy onze Barriere-Steden; in den tweeden koozen wy wyselyk de Neutraliteit; by deezen derden hebben wy het, naast de Voorzienigheid, alleen dank te weeten aan onze Landbestierderen, en den vreedzaamen Koning van Engeland, dat wy 'er niet ingewikkeld zyn geworden; die braave Vorst toch dempte het twistvuur, dat, aan de haven van *Falkland* ontstooken, ligtlyk tot ons zou overgeslaagen hebben, wanneer het drie in vreede gebleeven Koningryken in vlam gezet hadt. Wy zyn 'er niet tegen, dat men eenen regtvaardigen oorlog voere, dat men aangevallen zynde zich verdeedige: dit hebben we tegen wil en dank meer dan eens moeten doen; maar myne stelling blyft niet min waaragtig; want een regtvaardige of verdeedigende oorlog onderstelt, dat men boosaartig aangevallen, of zulk eene gewigtige reden gegeeven is, dat 'er in 't vervolg meer onheilen staan te wagten, indien men zich niet verweert, dan 'er smerten uit eenen oorlog kunnen ryzen. Dan hoe het ook zy, een wys Volk, tot den oorlog genoodzaakt, komt 'er nooit toe dan met weerzin, en treurige aandoeningen; het ziet de boosheid der waereld, welke niet anders dan door de geweldige middelen van het zwaard kunnen beteugeld worden; het gordt het traaglyk aan, als het uiterste en laatste middel, dat ter handt kan genomen worden.

Hoe komt men dan aan zulk een vreeselyk ding als de oorlog is? Dit hangt van één mensch, van ééne beuzeling dikwils af. De Geschiedenissen leveren ons daarvan een aantal van voorbedden. Eene Maitres, een kwalyk begreepen woord, een ingebeelde hoon, een oude wrok, een paar handschoenen hebben oorlogen ontstooken. Een trotsch Man van een zeer laage geboorte klimt, door zyne schranderheid en toeloop van begunstigende amstandigheden, zo lang van trap tot trap

op, tot dat hy eindelyk de eerste Staatsdienaar wordt van een Vorst, die de ledigheid beminnende, of onbekwaam ter regeering zynde, alles op hem laat aankokomen. Deeze stelt geheele Koningryken, de geheele waereld in rep en roer. O diepte der Godlyke Regeering! ware het niet beter geweest, dat hy een muilezeldryver gebleeven of geworden ware, om beesten dan Volken te bestieren? Een Konings Zoon wordt na 's Vaders dood verheeven op den Koninglyken Zetel. Er wordt niet gevraagd, of hy al of niet bekwaam zy; de throon komt hem toe. 't Ware wel beter, den bekwaamsten Man des Volks daartoe te kiezen; maar stemmen duizenden overeen in den bekwaamsten te kennen, en zyn zy Patriottisch genoeg om eigen belang en hoogmoed verzaakende, hem te kiezen? Polen heeft ons sedert lang anders geleerd. De Zoonen der Koningen treeden langs den vreedzaamsten, en voor het Volk voordeeligsten weg tot den throon. Hy zweert by het Evangelie te zullen *regeeren*; maar hy vergeet of kent niet het onderscheid tusschen *regeeren* en *heerschen*. Regeeren is, alle zaaken des ryks met eene behaaglyke voorzigtigheid zo te bestieren, dat het waaragtig voordeel der Natie daaruit voorvloeie, bevestigd en vermeerderd werde. Een Regeerder oogt dan altoos op het doelwit, dat hy zoek te bereiken. Met dat oogmerk vergelykt hy den loop der tyden, en de veranderingen, die in de waereld en in zyn ryk ontstaan. Uit deeze vergelyking oordeelt hy, wat te kiezen, wat te verwerpen. Hy betreedt dien weg met voorzigtigheid, dien hy voor den besten aanziet. Alles gaat door eigen handen, wyl hy oordeelt, dat niemand meer zugt tot 's Volks geluk kan hebben, dan hy zelf bezit. De edele Evangelieles anderen te doen, dat men wil, dat aan ons geschiede, maakt hy tot een Koninglyke Wet voor zich zelve, en doet dus geen onregt aan andere Natien, welk hy zyn eigen Volk niet gaarne zou zien aandoen. Tevreeden met zyne landpaalen laat hy een ander, dat hy heeft, enz. Heerschen is geheel wat anders. Die heerschen wil, heeft andere zinnen. In zyn geheel bestier heeft deeze geen ander oogwit, dan zich te verheften, en in de waereld groot, gevreesd en aanzienlyk te maken. Hy zoekt het beste des Volks niet, maar het beste zyner verbeelding. Zyn ziel ligt krank aan

eene blinde veréëring van zich zelve, en veragt de overigen. In het geeven der Wetten let hy meer op de vaste groodlegging van zyne heerschappy, dan op het geluk des Ryks. Dikwerf beveelt hy zonder reden, alleen om te toonen, dat hy bevelen kan. Zy die veragt en onderdrukt worden, krygen met hunne klagten weinig gehoor by den throon, of kunnen ze dikwils zo verre niet brengen. Als alles in het Ryk wel staat; als 'er diepe rust regeert; als de schatkisten vol zyn; als andere Volken arm zyn, of met anderen rampen worstelen, vervoert hem zyn hoogmoed om het ryk uit te breiden. De oorlog hoe onwettig moet by de waereld wettig zyn. Om een lap lands, waar over men eenen bal kan werpen, om, ééne Stad of Dorp te krygen, wordt de oorlog begonnen, want een oude pretensie geeft 'er regt toe. Ziet daar tweemaal honderd duizend menschen in de wapenen! Het leeven van zo veele zielen in de hand van éénen Man, van eenen Koning Is hy dan hun Vader? 't Geluk van honderd dutzend Vrouwen, en misschien van twee of driemaal honderd duizend Kinderen zyner soldaaten al mede in dezelfde hand, in de hand van één mensch; een mensch van gelyke beweegingen, nietigheid en sterfelykheid als zy allen! O diepte der Goddelyke Regeering!

Nog eens, hoe kan men besluiten tot zulk een vreeselyk ding als de oorlog is? - Vraagt nooit een Koning aan zich zelve: zal de winst van geheele Provintien, zelfs van Koningryken kunnen opweegen tegen het leeven van zo veele duizenden myner eigen Onderdaanen, die ik gewis verliezen zal, al win ik den Veldslag? Deeze trouwe Lieden, die, alleen om dat ikzeg: *ik wil*, hun leeven opofferen, ben ik voor altoos kwyt. En hoe veele duizenden myner zo genoemde vyanden staan te sneuvelen! deezen zal ik missen, als ik hun Land inneem, en het myne maak. Elk van alle deeze zielen zullen voor den Regter van Hemel en aarde wraak over my roepen, dat ik oorzaak van hun zo vroeg afgesneeden leeven ben geweest, en wat zal ik tegen honderd duizenden inbrengen tot myne verdediging? - Belet de hoogmoed, die de Vorsten opblaast, buiten de verant woording te zyn, hierop te denken, en zyn zy dronken van inbeelding? is 'er dan geen stem van Godsdienst, van Geleerdheid, van Beschaafdheid, van Wellevendheid, van Regtvaardig-

heid, die hen aanspreekt en wakker maakt uit die bezwyming van zinnen?

Waartoe vervalt het Godsdienstig, het geleerd, het verlicht *Europa*? Moeten vreeselyke oorlogen het telkens van en ryten, moeten Kristenen Kristenen verdelgen? Hoe ziet 'er die Waereld uit, waarop zy gesteld zyn om zich tot een betere voor te bereiden? Men noemt de Waereld een woestyn; indien zy het niet is, wordt zy 'er toe gemaakt; zo al, men maakt ze dubbel tot eene huilende wildernis. De verstandige Schepselen, de wyze, geleerde en verlichte Kristenen twisten onder elkander om een voet breed van die aarde, die hun maar voor een korten ten verblyveis ingeruimd. Zy vegten tot den bloede toe, wie eigenaar van een stuk Lands, van een stuk slyks, van eene kleinigheid, van een nietig ding zal zyn, dat niets zou gelden, indien onze verbeelding 'er geene waardy aan hadt gegeeven. Wat dringen wy zo sterk om 'er over te regeeren: zo wy het gezag 'er niet over voeren, een ander zal het doen. Is het ons niet genoeg, zo het maar een' Heer heeft, die het bestiert? Wat onzinnigheid heeft dan de verlichte Volken aangegreepen? Die Volken, die zo veel wyser dan andere willen zyn; die niet verzekerd zyn, of de avond hun den dood zal baaren of het leeven laaten behouden, springen met elkanderen zo om, als of dit leeven eene volkomen eeuwigheid ware, waarin hun geluk niet anders dan door het ongeluk, en de beheersching van anderen kan gebooren worden. Algemeen klaagt men over de tegenspoeden des tegenwoordigen leevens, algemeen zugt men over de rampen deezer waereld, en men zou van de liefde, die tweede hoofdwet der Kristenen, verwagten, dat ze de handen in een zouden slaan om die smerten zo niet weg te neemen, ten minsten te verzagten: dan hoe wroeten zein elkanders ingewanden, hoe slooven zy zich af om de rampen te verdubbelen, en den zwaaren en verdrietelyken weg naar de eeuwigheid zwaarder en verdrietelyker te maaken? *Europa* zinkt; dit is niet genoeg; men moet elkanderen noch meer folteren en benaauwen om schielyker te vergaan. Roemrugtig gedrag voor beschaafde Natien! - De Allerhoogste, wiens de aarde is en haare volheid, heeft over dit vierde Waereld-Deel zyne byzondere gunsten uitgestort. Zyne barmhertigheden zyn over alle deeze Koningryken. En schoon ze noch niet al-

len tot de zuivere Leer gebragt zyn, hoe veel nader zyn ze niet tot het Koningryk der Hemelen gekomen dan de blinde Heidenen? De God des Hemels, de Wetgeever der waereld, de Prediker van het Evangelie gebiedt den vreede en de liefde. Hy staaft zyne liefdewet, die hy onder de menschen wil onderhouden hebben, door dagelyksche liefdeblyken: dan nog zyn wet nog zyne daaden, ten voorbeelde gegeeven, trekken in 't algemeen Navolgers. Hy onderhoudt het menschelyk geslagt op eene ver wonderlyke wyze; maar menschen willen, dat hy opbouwt, afbreeken. De oogmerken, die men zich eens heeft voorgesteld, moeten bereikt worden, al kost het een half millioen menschen het leeven. De Allerhoogste gebruikt Engelen om de inwooners der waereld, om kinders zelven in 't leeven te bewaaren; Kristenen gebruiken helsche werktuigen om het leeven der geenen, die hunne oogmerken weerstand bieden, te beneemen. God verheerlykt de waereld door zyne gunsten, en vernieuwt elken jaare het gelaat des aardryks; maar Kristenen veranderen vrugtbaare velden in woestynen, Steden in Dorpen, Paleizen in hutten. Wat toch doet niet het vuur des oorlogs? Hoe siddert niet een Land, daar dat tooneel wordt opgerigt? Welke schrik verspreidt zich niet wyd en zyd? Men moet hiervan ondervinding hebben, zal men 'er regte bevatting van maaken. Wie ten zulken tyde niet gewoond heeft ten platte Lande; wie den vyand zyne wooning niet heeft ingeruimd, en zyne goederen overgegeeven; wie geen belegerde, door storm veroverde stad, en de woede der woeste, plonderende, en schendende krygsknegten gezien heeft, zyn deeze grouwzaame dingen vreemd. Boven al is het allerysselykst een slagveld te zien: laaten tweemaal honderd duizend krygsknegten tegen elkanderen ten stryde trekken, op zo veele aangezigten staat, in den aan vang, de bleeke dood geschilderd. De kloekmoedigste Bevelhebbers hebben my dikwils verzekerd, dat zy nooit éénen krygsknegt zonder aandoening in dat veege oogenblik beschouwd hebben, of zelve zonder ontroering geweest zyn, tot dat het gebulder van het Kanon, en de vliegende Kogels, die het veld met lyken begonden te bezaaien, de vrees in woede veranderden, Hoe naar is eindelyk het slagveld, als een Leger het ander heeft verslaagen en vervolgd! Wat gekerm gaat 'er allerwege door de gekwetsten op!

Die niet door de paarden of de voortrukkende krygsbenden vertrapt zyn, bidden dikwerf, met gevouwe handen, de geenen, die naar hunne gesneuvelde Vrienden zoeken, dat men hun nog maar éénen doodsteek geeve, om van de wreedste smerten ontslaagen te zyn. Ooggetuigen hebben my dit verhaald. Och welk een ysselyk schouwspel! een veld, naauwlyks te overzien, ligt bedekt met lyken, met half leevende, met stervende menschen. De Generaal ligt onder de geringste krygsknegten, dermaate vertrapt of door bloed en stof onkenbaar geworden, dat zyn eigen lyfknegten hem niet vinden kunnen. Honderden rigten zich stervende nog half op, en vallen weêr neer: veelen, uitgeschud door de plonderenden, liggen, naakt of in hunne bebloede hemden op 't veld. 't Dierbaar menschenbloed stroomt allerwege weg. Geen pen kan zulk een moordtooneel afmaalen. Myn bloed, terwylik dit schryf, op de bloote bedenking, wordt koud in de aderen myn hart grilt 'er van. Dan, (dit zeiden my dikwils de kloekste Helden, wanneer zy daarvan spraken) dan vervloeken wy, dit ziende, den oorlog. Het gebulder van het Kanon, het geschreeuw der nog vegtenden, het gejuich der overwinnaaren, het gekerm der gewonden maakt dan zulk een gemengeld geluid, dat het hardste hart in smerte wegsmelt. En wat gebeurt 'er, als de tyding der verslaagene en gekwetste Mannen en Vaderen ten oore van Vrouwen en Kinderen komt? - Menschlievend Opperwezen! zyn deeze de vrugten van den Godsdienst, Beschaafdheid en Geleerdheid? Is *Europa* verlicht om zulk een voorbeeld aan een Heidensche waereld te geeven? Zyn 't deeze Kristenen, die de Wet der liefde, het Evangelie des vreedes zullen voortplanten? Hoe treffelyk zyn ze daarin bezig, wanneer ze in elkanders ingewanden wroeten? Zyn deeze uwe Schepselen, die roemen u te kennen en te dienen? - Menschlievend Opperwezen! daar zy toonen het onderscheid, tusschen eenen pligt te kennen en te doen, niet te weeten, geef den geest van het Kristendom den geenen, die deszelfs naam voeren; geef den vreede aan de waereld te rug, en bewaar denzelven op den duur in ons Europa; duldt niet langer, dat Kristenen zich verteeren en verderven, dat duizenden weenen, wanneer de Duivel met zyne Engelen over de vergooten stroomen menschenbloed juicht in de helle.

De Denker.

N°. 531. *Den* 1 Maart 1773.

[*Satyre* op die geenen, welke zelve de Uittreksels uit hunne Boeken maaken. - Levens beschryving van Dirk Driegdraad.]

Quaerit opes amicitias, inservit honori.
- Clamabit enim, pulchre, bene, recte.
HORAT.

Wanneer ik gister avond in myne enigheid op myne Kamer zat, en, na dat ik een Vertoog voor dezen dag in gereedheid had gebragt, in gesprek was geraakt met mynen byzonderen goeden Vriend *Izaäk Bikkerstaf*, wierd ik schielyk gestoort door een vreesselyk gedruis, het welk ik op de trappen hoorde, en in aller yl myne Kamer naderde. Nauwlyks was de deur open gestoten, of myn Neef *Project* kwam de Kamer instuiven. Hy liep dezelve heen en weder over zonder iets anders te roepen, dan *Heureka, Heureka!* maar eindelyk wende hy zig tot my en zeide: wel Neef nu heb ik het gevonden - Gy zult u over my verwonderen. - Noit is iets diergelyks uitgevonden. - Ik ben een schatryk man - Laat den Denker maar varen - Voegje by my - Je zult mede participant worden - Wat zeg je 'er van. - *Heureka Heureka*! Zo dra ik maar een woord tusschen beiden kon krygen, verzogt ik hem, dat hy zoude gaan zitten en wat bedaren, want zyne ogen stonden zo verwilderd, dat ik ongerust begon te wor-

den, of zyne Zinnen niet op den hol waren. Naar ruim een kwartier uurs allerhande wartaal te hebben uitgebraakt, waar van ik geen woord kon begrypen, raakte zyne drift aan het bedaren en ik kreeg gelegenheid om te vragen: wat hy dan had uitgevonden? Maar ik was zeer verwonderd, wanneer ik hoorde, dat het niets anders was dan dat hy een maandelyks Werk wilde schryven, en daar in enige Boeken beoordeelen Ik zeide hem dan, dat ik niet kon begrypen, hoe hy met deze uitvinding zo kon ingenomen zyn, dewyl dezelve niet nieuw was, en dat ik ook niet kon zien wat voor voordeel hier in gelegen was, dewyl die zaken veel moeite en weinig geld aan de Schryvers aanbragten, en dat buiten dit alles in ons Land reeds Journalen genoeg voor handen waren, waar onder zommigen, dewelke ik zeer vreesde, dat hy niet zoude verbeteren; dewyl tot het schryven van die werkjes zeer veel kennis, belezenheid en oordeel wierd vereischt. Wat, viel myn Neef tusschen beiden, denkje dan, dat ik een Journaal wil schryven gelyk de *Letteroeffeningen* en de *Nederlandsche Bibliotheek van Geleerdheid, Kunsten en Wetenschappen?*† Neen Vriend, dat hebje mis. - Ik heb dat heel anders overlegd. - Ik zal een Journaal schryven zonder oit de Boeken, dewelken daarin zullen worden beoordeeld, verder in te zien dan den Titel - en ik zal 'er schoon profyt van trekken. Hy onderrigte my verder van zyn voornemen, en zeide, dat de Boeken, dewelken hy meende te beoordelen, alleen die zouden zyn, in de eerste plaats, dewelken de andere Journalisten met stilzwygen voorby gingen, en hunner opmerking, onwaardig keurden; ten tweden die, van dewelken dezelven noch goed noch kwaad zeiden, het welk dikwyls uit discretie geschiedde, en dewelken dus niet wierden geprezen; in een derde plaats die dewelken zy laakten en op welken zy hunne gal uitbraakten, en eindelyk de zulken, dewelken lang in de verge-

† Een nieuw *Journaal*, dat in een zeer goeden smaak door kundige Schryvers nu begonnen is, en voortgezet wordt, gedrukt te *Amst.* by M. DE BRUYN.

telheid waren begraven geweest, en egter door den Schryver of Drukker gaarn aan het gemeen aangeprezen wierden gezien, om 'er eenmaal van af te komen, voorts dat tenminsten wel drie vierde parten van de nieuwuitkomende Boeken plaats zouden vinden in zyn Journaal. Wanneer ik hier tegen inbragt, dat ik meende, dat, indien hy zyn Journaal op die wyze wilde schikken, hy vele werken zoude kunnen plaatsen; maar dat ik vreesde, dat zyn eigen werk weinig aftrek zoude hebben en aan het gemeen niet behagen, vroeg hy my, waarom dan die Journalen zo veel aftrek hadden, waarin aan alle werken, die beoordeeld wierden, lof wierd gegeven? Hy voegde 'er by, dat dit niet te verwonderen was, dewyl ieder een het Journaal, waarin zyne werken wierden geprezen, voorstond en ook aanprees, en dat dienvolgens ieder een zyne voorstanders hebbende, gelyk *Boileau* te regt aanmerkte,

Un Sot trouve toujours un plus sot, qui l'admire.

het zeker was, dat iemand, wiens werk in zyn Journaal met lof gemeld was, het zelve aan die allen als een frai oordeelkundig werk zoude aanpryzen en ter lezing aanbevelen. Verders deelde hy my mede, hoe hy de uittreksels van de werken meende te bekomen zonder de werken oit te lezen namenlyk dat ieder een, die zyn werk in het Journaal wilde geplaatst zien, zelf zodanig een uittreksel, beneffens de wyze, op welke hy het wilde geprezen hebben, moest opstellen en aan hem toe zenden; en hy bekende my omtrent dit stuk edelmoedig, dat het niet van zyne eigen uitvinding was, maar dat dezelve aan een ander toekwam. Dit alles meende hy alleen te kunnen verrigten; maar om in naarvolging van de twee bovengemelde fraie Journalen enig mengelwerk maandelyks te plaatzen, het welk voornamenlyk het grootste gedeelte van de Lezers aanlokt, had hy hulp nodig, en hier toe had hy zyn oog gunstig op my laten vallen, met voornemen om my een vierde gedeelte van het voordeel te zullen laten genieten. Onder dit mengelwerk meen-

de hy dat voornamenlyk plaats zouden beslaan de levensbeschryvingen van onbekende geleerden, die hem zouden toegezonden worden; want dit meende hy, dat ook geen gering gedeelte van het voordeel zoude uitmaken, en my van eene grote moeite ontheffen. Om my zynen voorslag noch smakelyker te maken, gaf hy my ene schets over van zyn ontwerp, beneffens ene levensbeschryving van een Katechiseermeester, dewelke hem reeds door een Vriend, aan wien hy zyn voornemen ook had bekend gemaakt, was ter hand gesteld om het zelve in zyn eerste stukje te plaatzen. Dewyl hy daar nog geen stof genoeg toe had, verzogt hy my zyn ontwerp, door middel van myne wekelyksche blaadjes aan het gemeen bekend te maken, het geen ik hem ook niet heb willen weigeren, om dat hy myn Neef is.

* * *

By den Boekverkoper..... zal Maandelyks worden uitgegeven een Werkje, waarin de meeste nieuw uitkomende Boeken, naar mate van de gunst, die de Schryvers aan hunne eigen werken toedragen, zullen worden beoordeeld, onder den Titel van.

Schatkamer der Onbekende Geleerden,
geschikt
***Om derzelver geleerde werken aan de vergetelheid te ontrukken, en om dezelve tegens de twee snode vyanden, de wormen en het stof, te verdedigen*,**
Door een Liefhebber der Waarheid.

Ieder dewelke hierin graag een Werk aan het gemeen zoude hebben bekent gemaakt en aangeprezen, zal ge-

houden zyn een exemplaar van zyn Werk, in een schilpadden of tursch led'ren band verguld op snede, aan den Schryver toe te zenden; beneffens een uittreksel van het zelve werk, indien hy 'er dat mede in zoude willen hebben geplaast, of ingeval hy zelf de bekwaamheid niet mogt hebben, om het beste uit zyn werk uittetrekken, zo kan hy maar verzoeken, dat de Schryver zodanig een extract voor hem vervaardige, of doe vervaardigen; wanneer hy verzekert kan zyn, dat niet anders dan het merg en pit uit het Werk zal worden getrokken, en zomtyds, indien zulks nodig mogt zyn, dat 'er meer in het uittreksel dan in het Werk zelf zal worden gevonden.

De geringe pryzen waar voor dit alles te bekomen zal zyn, zullen wezen als volgt.

Voor het plaatzen en aanpryzen van dit werk, het welkin de *Letteroeffeningen* en *Nederlandsche Bibliotheek* niet is geprezen.	ƒ1:10:-
Mits dat de Opgaaf van het Werk met de aanpryzing niet meer beslaat dan zamen zes regels, zullende voor ieder regel boven dezelven moeten worden betaald	ƒ-:10:-
Wanneer het Werk in andere Tyd-schriften niet is genoemd of de opmerking onwaardig gekeurd, zal het niet minder worden geplaatst dan voor	ƒ3:-:-
Voor ieder regel boven de zes als voor	ƒ1:-:-
Voor een Werk het welk in de andere Tyd-schriften met uitdrukkelyke woorden is gegispt en veroordeeld.	ƒ6:-:-
Voor ieder regel als voor	ƒ2:-:-
Zo de eigenaar van het Werk, het welk gegispt is, mogt verkiezen om de Journalisten, dewelke het hebben veroordeeld, voor *partydige regters, domören, weetnieten, onkundige en luiden zonder smaak* te verklaren, zal hy daarvoor boven de voorschreeve pryzen in eens betalen.	ƒ10:10:-
NB. Alvorens myn Neef met het uitgeven van zyn Werkje begint. zal hy aan de Schryvers van de *Letteroeffeningen* en *Nederlandsche Bibliotheek*, brieven schryen hun verzoeken, dat zy zig niet gelieven te storen aan al het geen hy van hun in zyn Werkje zoude mogen zeggen, dewyl hy overtuigd is, dat zy kundige	

luiden zyn, en hy het alleen doet om een stukje brood te winnen.	
Voor ieder pagina letterdruk die de toegezondene Extracten beslaan, zal moeten worden betaald	ƒ2:-:-
Indien de Schryver van dit Werkje zelf de Extracten moet maken of laten maken, zal zulks boven dit alles noch kosten voor ieder hondert paginaas waar van een uittreksel word gemaakt, in Octavo	ƒ3:-:-
In Quarto	ƒ6:-:-
In Folio	ƒ12:-:-

Myn Neef weet wel, dat dit wat veel is; maar, om dat hy liefst had, dat de Extracten hem door de Schryvers wierden toegezonden, heeft hy dit wat hoog gesteld.

Van alle oude boeken, die reeds in vergetelheid waren, zal worden betaald volgens de vorenstaande Lyst, met dat onderscheid, dat voor ieder Jaar, dat de boeken oud zyn, nog tien stuivers opgeld zal moeten worden gegeven.

Eene Levensbeschryving, mits dat dezelve niet meer besla dan twee pagina's zal kosten ƒ14: en indien dezelve groter mogt zyn, zal daarvoor betaald worden naar rato van zeven gulden voor ieder pagina.

Alle welke penningen hem beneffens de Werken *Franco* zullen moeten worden toegezonden, alvorens hy dezelve zal plaatzen.

* * *

Opregte en waragtige levens-beschryvinge van wylen den geleerden en waereldberoemden here Dirk Driegdraad. *In leeven beroemd Kleermaker en Spreker.*

Dewyl de geboorte aan grote Mannen niet tot verwyt kan strekken, vermits zy 'er zelf geen oorzaak van

zyn, zo kan het den Here DRIEGDRAAD ook niet toegerekend worden, dat hy op den 14 *January* 1701, wierd geboren te *Amsterdam* van een Jong meisje, dewelke niet regt wist wie Vader van haar kind was. Doordien zy omtrent één Jaar voor haar kramen by een Heer had gewoond, is het gene gissing te geloven, dat die Heer de kennis met zyne meid heeft onderhouden, en dat de Heer D R I E G D R A A D zyne geboorte aan hem is verschuld Van zyne Jeugd kunnen wy niet veel zeggen, dan dat hy op zyn agtiende Jaar by een wel beklant kleermaker in zekere Stad werkte. Op zyn twintigste Jaar trouwde hy met de meid van zynen baas, die maar enige weken naar den trouwdag hunne onderlinge liefde vaster verbond, door het ter waereld brengen van een zoon, dewelke naderhand noch van drie dogters en een zoon is gevolgd geworden. De Huisvrouw van den Heer DRIEGDRAAD bragt haren man tot zeker genootschap, wanneer hem de Kleermakers tafel begon te vervelen, dewyl by daar dagelyks allerhande waereldsche taal van de arbeidende knegts moest aanhoren; maar hy wist geen ander middel om aan de kost te komen, weshalven hy daar noch enigen tyd moest blyven. Na vier Jaren getrouwd te zyn geweest, was hy zo ver gevorderd, dat hy reeds frai begon te leren lezen en schryven, en het volgende Jaar kon hy dit zo wel, en was zo ervaren in de gronden van den Godsdienst, dat hy niet schroomde om de schaar en naald te verwisselen met een grote pruik en hoed. De dood van een der voornaamste onderwyzers in de gronden van den Godsdienst bragt hem groot voordeel aan, dewyl hy by vele luiden in deszelfs plaats wierd aangenomen, en binnen den tyd van drie Jaren daarna, kon hy zig beroemen van de meeste leerlingen te hebben. Zyne uitmuntende kundigheid en schranderheid van oordeel maakte hem deze bevordering waardig. In zyne lessen gebruikte hy zelf de Hebreuwsche en Grieksche grondtexten om de zaken op te helderen; zyne leerlingen, die maar een half Jaar by hem hadden geleerd, kenden alle de onderscheiden zoorten van ketters op hun duimpie, en die maar één Jaar by hem hadden geleerd, waren in staat, om alle die Ketters te wederleggen. Met zulke voortreffelyke begaaftheden bezield kon het niet

missen, of hy wierd eerlang het voorzittend lid in het genootschap, aan het welk hy zyne eerste kundigheden te danken had; nu en dan deed hy voor het zelve enige byzondere redenvoeringen, van welken hy 'er maar drie op het Papier heeft gebragt, tot innerlyke smert van de geleerde waereld. De drie egter, die het ons noch gebeuren mag overgehouden te hebben, behelzen de volgende onderwerpen: 1. tegen de godloze Naturalisten, die durven staande houden, dat men het bestaan van God buiten den Bybel kan kennen, en bewyzen; 2. tegen de godloze Philosophen, die stellen dat de waereld drait en de zon stilstaat; en 3. en tegens de Deïsten, dewelke durven verzekeren, dat de deugden der Heidenen blinkende zonden waren. De Heer DRIEGDRAAD was van een spitsvinnig oordeel en een groot liefhebber van te disputeren, en daarin zo ervaren dat niemand hem oit heeft kunnen overtuigen. Hierin was hy zo driftig dat hy op *den* 19 *December* 1772. zeer hevig met een Naturalist hebbende gedisputeert, thuiskomende door ene ylende koorts wierd overvallen, en omtrent vier dagen bedlegerig te zyn geweest, op *den* 23. daaraanvolgende is ontslapen tot innige droefheid van zyne vyf kinderen, kindskinderen en alle welmenende, zynde zyne huisvrouw op *den* 13 *September* 1763. uit dit tydelyke verlost De oudste zoon is zynen Vader in zyne bediening opgevolgd, en geeft hoop van hem met 'er tyd in geleerdheid te zullen evenaren.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *J. Thirry*, Leiden *P.v.d. Eik* en *D. Vygh*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas* en *L. Huyzing*.

De Denker.

N°. 532. *Den* 8 Maart 1773.

[Schande van de *eer der Vrouwen* te bezwalken.]

> *Tenera res in foeminis pudicitia est; et, quasi flos pulcherrimus, cito ad levem marcescit auram, levique slatu corrumpitur, maxime ubi et aetas consentit ad vitium*.
> HIERON: ad SALVIAN.

HEER DENKER.

Terwyl ik een liefhebber van de Vrouwelyke Sexe ben, versta dit in enen goeden zin, namenlyk, een hoogschatter van die Vrouwen, dewelke door hare deugden den roem van dat geslagt uitmaken, gaat my niets meer ter herte, dan de verongelykingen, dewelke die behoorlyke Sexe worden aangedaan. Nademaal de eer het voornaamste Sieraad der Vrouwen is, zo kunnen zy niet meer verongelykt worden, dan wanneer men hare eer zoekt verdacht te maken en

daar door haren goeden naam te bekladden. Vele Mannen egter zyn 'er dewelke zig niet ontzien, om dezen grondslag van de agting, dewelke men de Vrouwen toedraagt, heimelyk te ondermynen, en tragten, om denzelven geheel en al om te wroeten. Indien men NARCISSUS in gezelschap van Mannen over de Vrouwen hoort spreken, is 'er geen Meisje in de Stad, dewelke hem de laatste gunst zoude kunnen weigeren, indien hy 'er haar maar om wilde verzoeken. Volgens het zeggen van JACTATOR is hy alleen in staat, om al de getrouwde mans, indien hy slegts wil, het hoofdsieraad der hartebokken te schenken; en MISOGUNOS durft gerust verzekeren, dat 'er geen Meisje in de Waereld is, dewelke op haar vyftiende Jaar haren maagdom heeft, of dewelke ten minsten dit lastig pak niet tegens haren zin en begeerte draagt, met voornemen, om het aan den eersten, die het haar vraagt, te zullen schenken, en dat 'er getrouwde Vrouwen worden gevonden, dewelke het niet leed doet, indien zy niet in staat worden gesteld, om hare Mans in het grote gild te kunnen brengen, Velen geloven dit zeggen, doch zommigen twyffelen 'er aan; maar wie kan twyffelen? Want NARCISSUS word een brief van eene schoonheid gebragt, die hem morgenvroeg aan haar toilet verzoekt. Het is agt uren en JACTATOR moet uit - Hy heeft op dien tyd een *rendez - vous* by een der voornaamste en schoonste Vrouwen van de Stad - Zy kan nog wel een kwartier wagten - dit doet haar te meer verlangen. - MISOGUNOS zal ook zo henen gaan zyn drift is gaande geworden - hy zal tegens de Vrouwen schryven, en zyn zeggen openlyk bewyzen en door den druk gemeen maken. Wie kan nu twyffelen? Niemand, en ik byzonder niet, die weet, dat de brief, dien NARCISSUS ontving, ene vriendelyke aanmaning was van een zyner schuldeisschers, met ene *polite* bedreiging van hem in regten te zullen betrekken, indien hy hem morgen voormiddag niet betaalt; dat JACTATOR die voorname en schone Vrouw van de Stad gaat op zoeken in een van

de gemeenste mothuizen, en dat MISOGUNOS, in plaats van naar huis te gaan, om tegens de Vrouwen schryven, zig naar een Chirurgyn begeeft, om zig te doen genezen van een ongemak, het geen hem een vuile h ... heeft present gedaan. Niets is meer gemeen, dan dat men Manspersonen vind, dewelken zig beroemen op gunsten van de Vrouwelyke Sexe, dewelke zy nimmer genoten hebben, en andere dewelken hunne gal tegens dezelven uitbraken, of om dat zy door een elendig schepsel zyn besmet, of om dat zy hun oogmerk by ene brave Jufvrouw niet hebben kunnen beryken, en ondertusschen is 'er niets, het geen aan de agting, die men aan het schone en ted'er geslagt toedraagt, meer nadeel toebrengt. Velen slaan geloof aan het zeggen van diergelyke eervergete manspersonen. Ik zelf was voorheen in gedagten, dat het met de, Vrouwen zo gelegen was, en dat het alleen van onze kunne af hing, om de laatste gunsten van haar te verkrygen: maar de omgang met getrouwde Vrouwen en jonge Jufvrouwen, welkers deugden en goede hoedanigheden eer-en beminnens waardig zyn, en de ondervinding van de valsche voorgevens van vele Manspersonen, hebben my de ogen geopend en de grootste hoogagting vóor het vrouwelyk geslagt ingeboezemt. Dit is de reden waarom ik wederom de pen heb opgenomen, en dezen aan u geschreven in hoop en verwagting, dat gy de tedere Kunne wel in uwe bescherming zult willen nemen, en die verongelykingen, dewelke haar worden aangedaan, wreken, door het slinks gedrag en eerlozen handel van velen onzer aantetonen en tegen te gaan, Overtuigd zynde dat gy als Zedemeester aan myne hoop en verwagting zult voldoen, blyve ik als voorheen.

Uw volstandige Lezer.

PHILOOUNUS.

LEIDEN *den* 4 *January*. 1773.

Dewyl dees Brief komt van ene hand, van dewelke ik voorheen een vertoog (zie het 472) aan myne Lezeren heb medegedeel, en het misbruik, waar over de Schryver klaagt, algemeen in zwang is en blyft, niet tegenstaande het zelve te meermalen is gegispt, hoop ik, dat myne Lezeren het my wel zullen afnemen, indien ik myne gedagten over dat onderwerp in dit Vertoog mededeel. Hoe strafwaardig ook zulke mannen zyn, dewelke gestadig op het vrouwelyk geslagt smalen en daarvan met weinig roem spreken, zyn zulke egter, dewelken de kuisheid of zo men zegt, de eer van de Vrouwen in 't byzonder belagen, nog strafwaardiger, en het is teffens zeker dat 'er zulke zeer vele worden gevonden. Dat het verleiden van een Jong vrouwspersoon, en van ene getrouwde Vrouw een zeer groot kwaad is, al was het alleen om de nadeelige gevolgen, die daar door en voor de verleide personen, en voor de Menschelyke maatschappye te weeg worden gebragt, zal ieder ligt begrypen; doch dit thans aan te roeren, is buiten myn bestek Mannen die dit kwaad als van de mode aanzien en in het bedryven van het zelve niet veel zwarigheid stellen, hebben een gemeen spreekwoord *een eerlyk man doet het; maar een schelm praat 'er van*. Schoon ik het eerste lid van dit spreekwoord niet toestem, moet ik egter met het twede bekennen, dat iemand, die een genote gunst verhaalt, veel meer kwaad doet dan hy, die 'er een geheim voor alle anderen van maakt, dewyl de eerstgemelde, buiten het eerste kwaad, nog ene twede misdaad begaat, en door op zyne ondeugd te roemen, en door het ongelukkig schepsel, het geen hy verleid heeft, nog verder ongelukkig te maken. Ik geloof, dat het eerste kwaad kan vallen in een eerlyk Man door drift vervoer, zonder dat hy de gevolgen daar van in ziet, maar het twede kan niet bedreven worden, dan door iemand, dewelke alle gevoelens van eerlykheid heeft afgelegt; want iemand

die op zyne misdaden roemt, is daarin verhard, en die zyn evenmensch voorwetens en met wel berade zinnen ongelukkig tragt te maken, is een allerveragtelykst schepsel. Die geen nu, dewelke op ene misdaad roemt, dewelke hy niet bedreven heeft, en d'eer en agting aan ene onschuldige tragt te benemen, is gene mindere veragting waardig. Hy heeft de misdaad wel niet bedreven, maar de roem, dien hy daar op draagt, even of hy ze bedreven had, toont klaar aan, dat hy die zoude bedryven, zo dra 'er zig gelegenheid toe opdeed, dat het hem leed doet, dat hy die niet heeft kunnen bedryven. Ja zelf is zo iemand by de Godlyke regtvaardigheid schuldig, dewyl hy die misdaad in gedagten reeds heeft bedreven. Maar in een twede opzigt handelt hy nog veel erger, dan iemand, die op ene begane misdaad roemt; want dees beneemt de eer slegts, in het openbaar aan iemand, die dezelve reeds in het byzonder verloren had, niet tegenstaande het onze pligt is, om de fouten van onzen evennaasten te bedekken; by zonder als wy 'er zelve oorzaak van zyn. Maar de ander tragt ene onschuldige ongelukkig te maken, en hare eer en agting te benemen, ene handelwyze dewelke met gene hatelyke verwen genoeg kan afgeschilderd worden. Ik heb dikwils gezien dat iemand, die in zyne jeugd door de aanlokselen van een schynschonend vermaak tot lichtmisseryen was vervallen, naderhand, wanneer zyne ogen wierden geopend, een eerlyk Man en zelf een nuttig Lid van de maatschappye wierd; maar nimmer heb ik gezien, dat een lichtmis die op zyne buitensporigheden openlyk roem droeg, of iemand, die voor een lichtmis wilde aangezien zyn, zonder dat hy het inderdaad was, zig vroeg of laat enige agting waardig hebbe gemaakt. De driften kunnen een eerlyk Man zomtyds vervoeren, zyne deugdzame gevoelens voor een tyd overheren, en hem daar door tot lichtmisseryen brengen, schoon hy by zig zelven overtuigd is, dat hy kwalyk handelt, doch iemand, die op zyne licht-

misseryen roemt, of voor een lichtmis wil gehouden worden, word niet door zyne driften vervoerd, maar toont dat hy met lage en oneerlyke gevoelens is beziel. Om weder tot de eer van het Vrouwelyk geslagt te komen, moet ik nog aanmerken, dat iemand, die in het gemeen roemt op gunsten dewelke hy van de Vrouwen ontvangt, nog erger doet dan iemand die ene Vrouw noemt, want de laatste verongelykt maar ene Vrouw, en de eerste bezwalkt de eer van zo vele Vrouwen, als met dewelken hy enige verkering heeft; en verder dat de Mannen dikwerf door een onvoorzigtig, doch schuldeloos gedrag oorzaak zyn, dat de eer der vrouwen in geringe agting raakt. Indien iemand al te veel verkeert met een getrouwde vrouw en gedurig zyne opwagting by haar maakt, of schoon hy gene de minst schuldige oogmerken heeft, zal haare eer ras by de waereld in twyffel worden getrokken. Het is wel een gewoon spreekwoord, men moet zig aan de praties van de Waereld niet storen; maar men neeme in aanmerking, dat wy in de Waereld zynde en daar in moetende leven, zo veel mogelyk aan de vooroordelen moeten toegeven, als wy behoudens onze deugd en agting kunnen doen. Een zedekundig Schryver drukt zig, maar by ene andere gelegenheid, omtrent de vooroordeelen van de Waereld dus uit. *Wy bevinden ons in ene zamenleving, die zig niet naar de uitspraaken van ons hart begeert te schikken, maar die eigenzinnig - mogelyk onbillyk genoeg is, om te vorderen, dat wy onze neigingen aan de wetten van overeen komstigheid zullen onderwerpen*. Het is ene geweldadigheid, ik beken het; maar kunnen wy de Waereld veranderen? Terwyl de Waereld met die vooroordeelen is ingenomen, is het nog beter iets aan dezelve toe te geven, dan ene Vrouw in misagting te brengen en ongelukkig te maken, door zig aan die vooroordeelen niet te stooren. Ik mag op dit onderwerp de woorden van PAULUS wel toepassen, dat alle dingen die oirbaar zyn, niet stichten. Ik wenschte

derhalven dat de mannen in hun gedrag met de vrouwen altoos hare eer in het oog hielden. Het is gebeurd dat ene agtingswaardige vrouw van enen oneerlyken handel is verdagt geworden, alleen om dat een goed vriend van haren Man, haar in een openbaar gezelschap te driftig had geprezen. Indien iemand met een jong meisje, met dewelke te trouwen beneden zynen rang zoude zyn, te gemeenzaam omgaat, zal hare deugd ras in opspraak raken, en ofschoon de onschuld zelf by hunne verkering en in hunne zamenkomsten mogte voorzitten, het ligt gebeuren, dat zodanige ene gemeenzaamheid oorzaak is, dat een deugzaam jongeling het meisje niet ten huwlyk durft nemen, en zy dus ongehuwt moet blyven, of zy moest zig met iemand, die zo keurig en dienvolgens zo deugzaam niet is, willen behelpen. Men denke niet dat ik ene ordentelyke verkering tusschen personen van beiden de sexen wil te keer gaan; in genen deele, ik zoude dezelve aanraden, dewyl ik die als ten hoogsten noodzakelyk agt; maar ik tragt alleen de gevaarlyke uiterstens aantetonen, en wil vooral, dat men ter bewaring van den goeden naam van de schone sexe, de vooroordeelen van de waereld zo veel mogelyk opvolge, tot zo lang dezelven stand zullen blyven houden. Hoe schoner en hoe deugdzamer ene vrouw is, hoe ligter hare eer in opspraak zal geraken; ieder een heeft op haar het oog; de nyd, die trouwe volgster der deugd, loert op de allereerste gelegenheid, om de eer van zo iemand, wiens verdiensten al te sterk voor haar schitteren, aanteranden. Het geen in een persoon van mindere hoedanigheden onopgemerkt zoude zyn gebleven, word in ene schone en deugdzame vrouw ten eersten bemerkt, en de minste onvoorzigtigheid die zy begaat, verschaft stof tot agterdenken.

Ik merk de eer van ene schone deugdzame aan, als een kleed van ene schone, doch tedere kleur, het welk voor het minste spatje, dat men op een kleed van ene mindere fraie kleur niet zoude zien,

moet bewaard worden. Ik noem hier juist ene schone deugdzame, dewyl door de waereld meer agt op de schoonheid dan op de deugd der vrouwen word geslagen, en ene deugdzame vrouw, indien zy niet schoon is, by zeer weinige in aanmerking komt, en dewyl van de andere zyde ene schone, zo dra zy ophoudt deugdzaam te zyn, de agting, die men aan haar verschuldig was, verbeurt heeft. Het is wel waar dat de schoonheid aan de deugd enen glans byzet, maar dezelve vermeerdert hare innerlyke waardye niet, dan allen in zo verre, dat het voor een schone vrouw moeilyker valt om deugdzaam te zyn, dan aan ene, die van schoonheid misgedeel is, dewyl de eerste aan meer verleidingen is bloodgestelt, dan de laaste.

Deeze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *J. Thirry*, Leiden *P.v.d. Eik* en *D. Vygh*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas* en *L. Huyzing*.

De Denker.

N°. 533. *Den* 15 Maart 1773.

[*Oorzaak der Fallissementen* in ons Land, en midden tot uitroeing der *Pragt*.]

Hinc illae lacrymae.
VIRGILIUS.

Gy hebt de rampzaligheden van den Oorlog ons geschetst, zeide onlangs een myner Vrienden, en willen leeren, dat onzen Vaderlande niets nuttiger zy dan de Neutraliteit, wanneer onze Nabuuren met elkanderen twist hebben. Men kan u geen ongelyk geeven in het geen gy van het eerste beweerd hebt; Land te winnen is ons belang niet; die veel heeft, heeft veel te bewaaren, maar ook veel te verliezen; doch de Neutraliteit, welke gy zo hoog verheft; die heerlyke Neutraliteit, welke ons, in den laatsten oorlog tusschen Engeland en Frankryk, zo veel heeft doen winnen, is ons nadeeliger geweest dan alle de verliezen zouden zyn, die wy door eenen oorlog hadden kunnen lyden. En wat gevolg, antwoorde ik mynen Vriend, trekt gy uit deeze redeneering? gy schynt waare onder valsche grondbeginsels te mengen, doch ons belang in zo verre wél te kennen, als gy oordeelt, dat het 's Lands belang niet zy, ten gevalle van anderen, zich in eenen kryg te mengen: dan, gy drukt u al te duister uit, ten opzigte der Neutraliteit. Een regten naam krygt zy van u, als gy haar heerlyk noemt, ze zal toch in onze Geschiedenissen blyven een meesterstuk onzer Staatkunde, hebbende het Land bewaard by den lieflyken vreede, de schatkisten vol ge-

houden, en de Kooplieden ongelooflyke sommen gelds doen winnen. Onze Landbestierders hebben ons toen dezelve gegeeven, en haar gebruik aan onze wysheid en voorzigtigheid overgelaaten, gelyk zy altoos doen, denkende, dat wy daarvan genoeg bezaten om ons voordeel met dezelve te doen: maar helaas! een menigte onzer Vaderlanders was niet oud en wys genoeg om ze wél te gebruiken. Gelyk onzinnige Kinders, niet weetende met een mes om te gaan, hebben zy zich met de Neutraliteit deerlyk gewond, en gelyk sommige meenen, de hartader afgestooken. Zy was toch zo dra niet beslooten (noch zy 'er den Vaderen onzes Lands dank voor gezegd!) en bekend geworden, of onmeetlyke schatten stortten zich, van het begin tot haar einde toe, in den schoot onzer Kooplieden en andere aanzienlyken uit, en vloeiden vervolgens door ons geheel Land voort, elk een verkwikkende, en verrykende. By al dit geluk, zo groot en dermaaten flikkerende, zelfs in de oogen van de verst afgelegen *Duitschers*; die, dat al zeer vreemd luidt, niet hebben kunnen nalaaten eenen gedenkpenning ter onzer eere te laaten slaan, waarop zy aan de eene zyde de overvloed van onze zegeningen als een gevolg van onze Neutraliteit verbeeld hebben: by al dit geluk, zeg ik, is één ongeluk gekomen, dat, naamelyk, ons ontbrooken hebbe de geest onzer Voorvaderen in het wél bestieren en bewaaren van deeze schatten. Onze Voorouders dagten nooit, het is genoeg, als 'er maar geld in het Land is; het komt 'er niet op aan, wie het heeft, als het 'er maar is; en al gaat het dan van den eenen tot den anderen over, dat schaad niet: maar, zy redeneerden dus: geld moet 'er zyn, zal het den Landen wel gaan, doch dat geld moet in goede handen zyn, en daarin blyven: als menschen, den on voorzitgen Kinderen gelyk, dat krygen, zal het hun door de vingers glyden, en vroeg of laat zo schielyk verlooren gaan, als het gewonnen is. Deeze verstandige redeneering, zo dikwils door de ondervinding bewaarheid, was ten deezen tyde wel niet geheel onbekend; maar werdt niet genoeg geloofd, en scheen nog eenmaal (och of het voor de laatste reis mogte zyn!) door de ervarenis gestaafd te moeten worden. Naar maate dan de overgroote dagelyksche winsten aangroeiden, trok men het zeiltje al

hooger in top; hier moesten Koetzen, Buitenplaatzen, Domestiken, Koks, Klederen, Huissieraaden, Kameniers, Gastmaalen enz zyn, die 'er nooit te vooren geweest waren. Dit maakte geweldige verteeringen: die te vooren met zes of agt duizend guldens zyn *fatzoen* ordentelyk hadt opgehouden, moest 'er nu twintig hebben, die waren aanstonds gevonden; als men toch heden honderd ducaaten verteerde, won men morgen wederom honderd anderen, en dus kon men dit uithouden. Deeze pragt flikkerde, (doch het was niet meer dan eene flikkering) anderen van minderen staat in het oog, en ze kwam hun fraai, aangenaam en ook navolgbaar voor, alzo de schatten niet in goede handen bewaard, zich langs deezen weg der pragt schielyk verspreidende, en ook in de handen van deeze mindere Burgers vervallende, hun het vermogen gaven van ook grooter verteeringen te maaken; en toen zy daar mede begonnen, raakten deeze magtige winsten in handen van het gemeen, zelfs uit die der Stedelingen gingen ze over in het bezit der Boeren, die nu op hunne Dorpen Chits-winkels begonnen op te rigten, zelfs aan 's Lands uiterste grenzen, waar de eenvoudigheid zich het langste vertoond, en men tot noch toe niet geweeten hadt wat Chitzen waren. Binnen weinige jaaren was dus de Hollandsche Natie veranderd: oneindig ryker, maar ook oneindig pragtiger geworden. Men wil, dat van deezen tyd af de hoogmoed, brutaliteit, dartelheid, ontugt, luiheid, verval van Godsdienst, en andere schanden, (woorden welker betekenis de oude Hollanders niet gekend hebben) tevens begonnen zyn. Dus vangt dan de Tydrekening van Nederlands ongelukkige Reformatie in Leevenswyze en Zeden aan van den tyd der misbruikte Neutraliteit. Niet weinigen zyn 'er egter altoos geweest, (want zulk eene Volks-pest besmet niet allen te gelyk) die zich, als waare Patriotten, in welken de sprankels van het vuur der oude Hollanders zich noch vertoonden, tegen deeze Hervorming aangekant hebben; maar dit hoopje was zo klein, en zo verstrooid, dat het nergens gehoor vondt. De Hervorming ging door, in weêrwil van hun geschreeuw en geschryf. De Friesen en Noord. Hollanders waren, meent men, de eenigsten, die, behalven huune menigvuldige *Protestatien* tegen de

navolging der pragt, een besluit namen om 'er zich werkelyk tegen te verzetten, en zich niet als bloodaarts daar aan maar over te geeven. Een stem, die als een klok klonk, ging in het jaar 1771 te *Utrecht* [(a)] op, en maande het geheele Vaderland van deeze byna algemeene Hervorming af. Zy zou geholpen hebben, maar by ongeluk, was, by de verdorve smaak der Natie, eene zinking haar op de ooren gevallen, des zy niet gehoord werdt; 'er is toch zulk eene naauwe verbindtenis en zulk een geringe afstand tusschen het gehoor en den smaak, dat meestal de ziekten van het Hoofd, den smaak bedervende, tevens het gehoor beneemen. Ten deezen tyde kwam myn Neef PROJECT ook op de been, en wilde, dat men algemeene Wetten tegen deeze Reformatie maaken zou, gelyk men voor eenige jaaren te *Bern* in *Zwitzerland* met vrugt gedaan hadt; hy wilde zelfs zyn Plan, waarvan sommigen al eenige brokken hadden openbaar gemaakt, uitgeeven; doch ik hieldt het tegen, hem betoogende, dat *Holland* anders dan *Zwitserland* gesteld ware, en by deeze algemeene landziekte, die smaak en ooren ontsteld hadt, tevens eene aandoening op de herssenen gekomen was, waar door dat deel, waarin de geest der uitvinding woont, voornaamelyk geraakt, en meer dan naar gewoonte teder gevoelig geworden zynde, aanstonds middelen zou uitdenken om zulke wetten kragteloos te maaken. Hier mede kon ik hem in het begin niet afzetten; hy wilde, dat men ze zoude beproeven; maar ik beduidde hem, dat in ons Land nooit Wetten werden gemaakt, welker kragteloosheid men vooruitziet, en waaruit, by de dagelyksche overtreeding, niet dan smaad voor den Wetgeever zelve vloeien kan. Sedert hieldt hy zich stil; doch zag met leedweezen, dat zo veele Schryvers en Predikers dagelyks tegen de gemelde Reformatie voor den dag kwamen, en hy hand van de tafel houden moest. Wanneer ik in hem dit leedweezen in kragt zag woelen, bragt ik hem tot bedaaren door een vertoog, dat zy met dat alles geen veld won-

(a) De Hoogleeraar TYDEMAN deedt aldaar eene schoone Redevoering over het nadeel der Pragt, die wy in onze 479 - 481 Vertogen medegedeeld hebben.

nen; dat een groot deel der Natie hen openlyk uitjouwde; dat zelfs de stem van 's Lands Vaderen, ter onderdrukking der pragt, in alle Bededags Brieven opgeheeven, geen het minste gehoor vondt, en dat men dus best deedt de kranke Natie aan de geneezing van den tyd over te laaten. Dus ziende, dat ik de Hervorming voor wortelgeschooten, en de uitroeing voor eene onmooglyke zaak hieldt, gaf hy het op, en besloot voortaan de Natie te laaten voorthollen, tot dat ze gelyk een paard, volkoomen blind geworden in den loop, eindelyk met den kop tegen eenen muur zou botzen, botzende terug stuiven, en half ademloos ter neder storten.

In den voorleeden zomer kreeg ik een bezoek van een ouden Vriend mynes Vaders, een Man van vierëntagtig jaaren, gezond en noch wonder vrolyk van geest, die, toen ik beginnen zou een nieuw Vertoog tegen de pragt te schryven, my dat afriedt, zeggende: het is maar olie in het vuur, gy moet daaraan niets meer doen, een enkel mensch kan niets uitvoeren, als hy eene geheele Natie tegen heeft, die niet kan geneezen worden dan door een deezer drie middelen Het eerste is, dat in elke stad twaalf der voornaamste Huizen beginnen de pragt zigtbaar te verminderen, en de vermindering anderen sterk aanpryzen, wyl ons Land, gaat men dus voort, onmooglyk kan blyven staan: zy moeten met hunne Vrouwen, Kinderen en Domestiken geene andere Klederen draagen, dan die in de Fabrieken onzes Lands gemaakt zyn; zy moeten de zwaare leverantien voor hunne Huizen alleen in zulke Winkels koopen, die aanneemen hun voorbeeld te volgen; zy moeten geen gunst bewyzen aan anderen, die hun dagelyks daarom verzoeken, dan onder dit uitdrukkelyk beding, enz. Maar zeide de oude Man, waar is de Stad, daar men dit ontwerp zal uitvoeren? Een ander Plan dan te berde gebragt. Men stelle de pragt in een bespottelyk licht; men geeve een premie of eertitel, of, gelyk de Ouden deeden, een eerkrans aan allen, die hunne Koetzen weg doen, het getal hunner Domestiken verminderen, en uit de rekeningen betoonen kunnen, dat zy geen andere klederen, dan die in het Land gemaakt zyn, draagen. Maar, liet hy hierop volgen: wie is 'er, die de eerste

hand daaraan zal slaan? Derhalven moet men denken om een derde, dat of niet in onze hand staat, of het moet zo iets zyn, dat wy door onze eigen dwaasheid ten eigen verderve voortbrengen.

Deeze woorden van den wysen Grysaard zyn sints in myn geheugen gebleeven, en ik geloof, dat de tyd nu gebooren is om ze te ontbolsteren. Daar is tot nu toe geen middel tot verbetering gevonden, schoon Schryvers en Predikers niets agtergehouden hebben, om de algemeene pragt, en het bederf der Zeden, daaruit voortgevloeid, te stuiten, dat algemeen erkend wordt; derhalven, indien ons Land noch eenige ontferming gevonden hebbe in de oogen van den Regeerder der waereld, en wy bewaard zullen worden voor eene volkomen ondergang, moeten wy het der Voorzienigheid danken, dat 'er nu middelen bestemd zyn ter onzer geneezinge, indien men de geneezing boven den ondergang verkiest. Daar is reeds een en ander tak van onze Negotie (denk op *Dantzig*) gekrenkt, bygevolg de inkomsten verminderd: de weelderige Natie ontwaakt hier op, ze doet even de oogen open. Houdt stil, laat ons zien, wat ze doen zal. Gaan ze geheel open? Neen daar vallen ze weër toe. Geen nood, de gevolgen, die men noch niet doorziet, zullen ze wél geheel doen opengaan, en dan zal men, gewillig of onwillig, het zeil moeten laaten vallen. En gelyk het in top haalen by de geldwinners is begonnen, en zo voorts afgedaald tot de minderen, zullen de eerste weêr den aanvang moeten maaken, en de minderen zullen als makke schaapen na moet loopen. Dan dit gaat niet gemakkelyk toe: men klimt veel ligter eenen berg op, dan af: geen wonder dan, dat men, als 'er wat haast by is, struikelt, en hals over kop beneden komt. Intusschen valt dit geneesmiddel vry bitter, maar het invreetend kwaad moet dus uit onze wonden uitgebeeten worden. Dit middel werkt intusschen wonder kragtig op den smaak, en verbetert dien; op de doove ooren en doet ze hooren; op de half gelooken oogen en doet ze open gaan; ook op de herssenen, wyl de geest der verkeerde uitvinding tot redding daardoor verstompt wordt. Dus hebben we hoop, dat de Natie spoedig tot beterschap zal komen, vooral om dat wy zelven kort hierop een tweede genees-

middel ons verzorgd hebben, dat in Engeland voor eenige millioenen is gekogt; zelfs meent men, dat het ons zo hoog komt te staan, dat wy alle de schatten, ten tyde der Neutraliteit gewonnen, met intrest en al daarvoor gegeeven hebben. Zyn wy dus arm geworden; wy zyn egter, het is waar, niet armer dan vóór de Neutraliteit; maar eenigen zyn van oordeel, dat wy daartegen niet meer in *Eer* en *Credit* gewonnen hebben dan in die tyden, 't geen wel zou kunnen zyn. Gelyk wy in Fransche pragt al vry sterk willen uitmunten, wordt ook nu het Fransch woord *Fallisementen* alleen van ons gebruikt. De Hollanders brilleren met hetzelve in alle de Couranten van Europa. Wat roem is dit voor de Natie! Zy doet thans alle monden van haar spreeken, die anders van haar weinig te praaten hebben, en gelyk men zegt, het Hollandsch *Credit* nu geweldig verheffen; want kan een Volk, dat voor één geneesmiddel, ter wegneeming haarer pragt, eenige millioenen betaalt, egter staande blyven, wat kan men buiten 's Lands zulk een Volk niet vertrouwen? - Is ons dus het bloed wat afgetapt door dit tweede middel, men hoopt, dat het kleenen en grooten de kragten benoomen zal hebben om andermaal het zeil zo hoog op te haalen. Althans kundige Doctoren meenen, dat, wanneer men dit geneesmiddel voluit laate werken, en door andere tegengiften niet stoore, de Natie tegen den zomer geheel van gedaante zal veranderd zyn, en veel stiller, ingetoogener, deftiger en godsdienstiger leeven; ontbreekt 'er noch iets aan haaren welstand (want ingewortelde kwaalen laaten dikwils nog een angeltje agter) zo zullen de toekomende gevolgen van de *affaire* van *Dantzig*, die onze winsten vry wat inkorten zullen, als een huismiddel dienen om het overige der Pragt de volkoome neerlaag te geeven. - Onder dit schryven kryg ik tyding van verscheide plaatzen, dat veele menschen, in welken de Pragt zo diep ingeworteld scheen, dat men ze ongeneeslyk hieldt, van het Engelsch geneesmiddel, maar eenmaal gebruikt, zulk eene heilzaame uitwerking gevoelen, dat men aan hunne volle herstelling niet wanhoopt. Elders heeft men al zo veele overtollige

Domestiken afgeschaft, dat men van de ledige meiden alleen een half Regiment Amazonen zou kunnen oprigten, indien ze daarvoor wilden dienen. - Eer ik eindige, komt mynes Vaders Vriend, de Man vierëntagtig jaaren, met een ongewoon gedruisch, en daar ik op zie, met eene oude vaderlandsche grimmigheid in het rimpelig aangezigt, ter myner kamer instuiven, werpende eene Courant op myne tafel, met deeze driftige uitroep: het is om zyn bloed te zuipen, dat men uit het Noorden van een jongen Koning,[(a)] die pas in de waereld komt kyken, de lessen van spaarzaamheid moet hooren, met eene vermaaning aan zyne onderdaanen, om in deeze tydsomstandigheden de handen in een te slaan, en zo goed men kan, elkanderen te helpen. Wie hoort hier van? Onze Natie plagt oudstyds lessen tot zuinigheid aan de geheele waereld te geeven, en moeten wy ze nu van anderen ontvangen? Met welke aandoening (hier rolden hem de traanen over de oogen) zie ik in deeze Courant de woorden van *Fallisementen, Eer, Credit!* Moet ik de gebeurtenis van het eerste, de bezwalking van het tweede, en het daalen van het derde in mynen ouden dag noch beleeven? Goede Hemel*!* moet een ongezeggelyke Natie door deeze harde roeden geslagen worden om tot de eerste vroomheid en ingetoogenheid weder te keeren*!* Is 'er geen ander middel? genees dan een dwaas Volk, en behoud ons!

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *J. Thirry*, Leiden *P.v.d. Eik* en *D. Vygh*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas* en *L. Huyzing*.

(a) *De Koning van Zweeden*.

De Denker.

N°. 534. *Den* 22 Maart 1773.

[Verpligting om *Vreemdelingen wél te doen*.]

Den Vreemdeling zult gy lief hebben als u zelven.
LEV. XIX.

Onlangs met veel vermaaks leezende de *Beschouwing van den Aart en Inborst der beroemdste Volkeren in Europa*(*), welke zeker niet eene der gemakkelykste stoffen is; verwonderden wy ons over het doorzigt, naauwkeurigheid, en schranderheid des Engelschen Schryvers, in dit Werk uitblinkende: boven al moesten wy toestemmen, dat hy met eene ongemeene onpartydigheid de voornaamste Eu-

(*) *Gedrukt te* AMSTERDAM *by de Erven van* F. HOUTTUYN 1773.

ropische Volkeren beschouwd, en hun Karakter treffelyk opgegeeven heeft. 't Is byzonder iet zeldzaams in een Engelschman, als hy, de Hollanders, tot zyn onderwerp kiezende, zich zodanig omtrent hen gedraagt, gelyk deeze gedaan heeft. - Wy weeten zelfs niet, dat we ergens den Aart en Inborst der beroemdste Volken van Europa beter dan hier getekend en getroffen gevonden hebben, en 't is bovenal een leezenswaardig stuk, dat hy van de Hollanders geschreeven heeft. Hy heeft ons Land, onze op komst, onze Regeering, onzen aart, en gedrag in den Koophandel, huisselyk leeven, Oorlog en vreede wél doorkeeken; des wy over 't gemeen geen reden vinden om ons over eenig door hem aangedaan onregt te beklaagen. Over de Staatkunde onzer Overheden niet dan met den hoogsten lof spreekende, merkt hy onder anderen aan: ‘dat 'er niets ontbreekt, 't geen eenigzins strekken kan tot eene redelyke aanmoediging, om de toevloed te begunstigen van allen, wier bekwaamheden van wezenlyk nut voor 't Gemeen kunnen worden. - Die waakzaamheid en Patriottische yver, welke meenigmaal onder andere Natien door de bescheidenheid uit het oog te verliezen, haare eigen Ontwerpen den bodem inslaat, gaat in Holland, met eene bedaardheid gepaard, welke de gevoeglykheid of ongevoeglykheid van alle maatregelen onpartydig wikt en weegt, en gevolglyk geene lieden uitsluit, van welke de Staat eenig voordeel trekken kan, hoe afkeerig de onbedagtzaamen of met vooroordeel ingenomen onder hun zich tegen dezelve ook betoonen mogen. Hier door vergunden zy eertyds midden in die wraakzugt, welke het natuurlyk was, dat zy, uit hoofde der strenge behandeling, die zy gevoelen moesten, naamelyk by of voor de opkomst hunner Republyk, van de Roomschgezinden ondergaan hadden, hen uit geen minder Staatkunde dan Menschlievendheid de alleruitgestrekste Vryheid om hunne Godsdienstplegtigheden te oefenen, enz. - Aan deezen gelukkigen Geest van algemeene verdraag-

zaamheid is men de minnelyke ontvangst en bejegening der Jooden verschuldigd, welke in rykdom en menigte, in Holland, alle hunne Medebroeders, in welken Kristelyken Staat het ook mag zyn, te boven gaan, enz.'

Deeze Regel van wyse Staatkunde, door deezen Schryver opgemerkt, is van de opkomst der Republyk tot heden toe door onze Staatsmannen getrouwlyk gevolgd. Men moet een groot deel van onze welvaart daar aan toeschryven, gelyk ook, dat de toevloed zo van Vreemdelingen als van Nabuuren uit andere Provintien oorzaak gegeeven heeft, dat onze Hollandsche Steden zo talryk zyn, talryker in zulk een klein bestek, dan in eenig ander der geheele Waereld; dat deeze op den duur zo wel bevolkt blyven, als men in andere Landen vinden zal; dat men hier door in staat gesteld blyft, onze veelvuldige schepen, byzonder naar onze Volkplantingen bestemd, te bemannen; dat Vreemdelingen onze turf komen maaken, en ons hooi maaien. enz.

Deeze algemeene en bestendige Regel onzer Landbestierderen is ook altoos in agt genoomen door de Overheden der Steden. Men heeft Vreemdelingen en Nabuuren uit andere Provintien liefderyk en minzaam binnen de muuren ontvangen, en als eigen Burgers behandeld. Men gunde hun vrye inwooning, en belastte niemand met zwaarder schattingen: integendeel waren onze Regenten de eersten, die hen aanhaalden, hun genoegen tragtten te geeven, en allerlei vermaak deeden, op dat ze vergenoegd zouden zyn over de plaats hunner nieuwe inwooning. Wierd het geëischt, we zouden hier van verscheiden staalen tot lof onzer Regenten kunnen opgeeven; en 't is hier van daan, dat veele Steden niet weinig haaren bloei ontleend hebben.

Deeze Geest van minzaame ontvangst en bejegening onzer Regenten omtrent de Vreemden moest, zou men zeggen, volkomen verspreid, en overge-

gooten zyn geworden in de harten van alle Stedelingen, te meer daar wy dit inkomen van Vreemden sedert zo veele jaaren gewoon zyn geworden, en noch dagelyks gebeurt. Dus is ons Amsterdam vol van uit en inlandsche Vreemdelingen; het is, om zo te spreeken, *geparenteerd* aan alle de Steden, en verre weg aan de meesten, ik hadt bykans gezegd, aan alle Dorpen van ons Vaderland, die daarin hunne Vrienden en Familien hebben, welken 'er zich hebben neêrgezet. En ofschoon andere Steden op verre na zulk een aantal van Lieden niet trekken, nog noodig hebben, blyvende meest uit eigen Burgers bestaan, in allen ondervindt men egter jaarlyks veranderingen. Gelyk veele uit onze Stad, in een bekrompen huisje een stuivertje door vlytigen arbeid of handel overgegaard hebbende, daarna besluiten in kleinere Steden, dan wel op 't platte Land, daar men niet veel verwoont, te gaan leeven van hunne Renten, en stilletjes hunne dagen daar door te brengen; zo komen 'er weer anderen in hunne plaats. Dus is het ook met andere Steden geleegen: overal grypt eene geduurige verwisseling van woonplaats stand. Hier door, zou men zeggen, moest men meer daaraan gewoon zyn, en door langduurigheid den geest van minzaame bejegening omtrent zulke aankomende Lieden, zo rykelyk in onze Regenten gevonden, ook geheel ingezoogen hebben. 't Valt niet te ontkennen, dat deeze waarlyk op veele plaatzen, en in veele der voornaamste Burgeren overgenomen is; vreemde Inwooners hebben zich van hun niets te beklaagen; doch het is aan den anderen kant niet minder waar, dat men de zulken op verscheiden plaatzen onheusch bejegend, al komen zy uit eene nabuurige Stad of Provintie zich daar neer zetten, zynde dus geen volkoomen Vreemdelingen, maar eigen Landgenooten.

De Vreemden ontdekken deeze Geest van onbescheidenheid allereerst in de zulken, die hun in de nieuwe Stad of Dorp de eerste behulpzaame hand bieden, in het lossen, en overbrengen hunner meu-

belen in hunne wooningen. Zonder in agt te neemen de nieuwe betrekking, welke elk Burger op eenen vreemden inwooner krygt, zyn 'er veele onder het gemeen aanstonds met knevelaryen gereed: daar de eerste onkundig is van het gewoone loon, dat men in eene nieuwe plaats doorgaande aan een daglooner betaald, word hem meer afgevorderd, dan men van een anderen Burger zou durven eisschen. In verscheiden Winkels doet men hem meer betaalen, dan anderen geeven. Voor elken dienst, welken men hem doedt, zou men willen, dat hy met een hand vol gelds tot de vergelding gereed ware. Die de gelegenheid heeft om te plukken, plukt daar hy kan. De Man die men dient, is een Vreemdeling, hy weet niet beter, en niet zelden bedient men zich, ter wettiging van zynen handel, van het schandelyk spreekwoord: hy kan het betaalen! Langen tyd woont hy als op zich zelve, afgezonderd van de geheele waereld; in openbaare plaatzen keert men hem den rug toe, men geeft hem geen visiten om hem de gelegenheden van contravisiten af te snyden. Intusschen loert men egter op zyn gedrag: behoudt hy de zeden en leevenswys der plaatze van waar hy gekomen is, men heeft 'er vry wat over te zeggen: schikt hy zich voorzigtig, om in 's Volks genegenheid te komen, naar deszelfs gebruiken, dan begint het voor hem wat te luuwen. Weet hy 'er zich geheel en al naar te zetten, dan groeit zyn credit spoediger aan. Dus moet de Vreemdeling, hoe beschaafd en welleevend hy mag zyn, eerst, om zo te spreeken, *genaturaliseerd* worden in zulk eene plaats, hy moet 'er lang in woonen, en geheel en al in een eigen Burger van haver tot gord omgekeerd worden, eer hy voor zodanig werde aangezien, en behandeld, eer men een vol vertrouwen op hem stelle, in gezelschappen toelaate, en met de daad vriendelyk en minzaam behandele. In een groote Stad, waar men veel om handen hebbende, naauwlyks tyd heeft om naar zyne Buuren om te zien, of hen zelfs niet eens kent, ondervindt een Vreemde-

ling minder van deeze onbeschoftheden dan in kleinere plaatzen, waar men iemand het Brood uit den mond kykt.

Zulk een gedrag moet intusschen geheel afgekeurd worden, en men behoorde meer algemeen het minzaam voorbeeld onzer Regenten te volgen, waar voor rede genoeg is. Beschouw eenen Vreemdeling in welk een opzigt gy wilt; alles za voor hem pleiten ten vriendelyke ontvangste. Stel, hy kome om in een stiller plaats zyn geld te verteeren; men is hem deswege agting schuldig. Hy toont door zulk eene keuze eenen voorrang aan die plaats boven anderen te geeven; die keur verdient weder erkentenis. Hy toont een zeker vertrouwen in de Burgers dier plaatze te stellen, hy vertrouwt toch zich zelve en zyne goederen onder hen; des verdient hy, dat men op onze beurt hem agting toone, en een plaats in ons vertrouwen vergunne. Hy verteert 'er zyn geld; allerleie Menschen krygen 'er iets van, de een veel de ander minder: dat voordeel, welk hy aan andere medeburgers hier door bewyst, legt op hun eene verpligting om by alle gelegenheden door minzaamheid en vaardige diensten te toonen, dat men hem erkentenis daar voor doen wil. Deelt hy in het draagen van Stads-lasten, helpt hy door aalmoessen de Armen onderhouden, leeft het gemeen zo wel van hem als van anderen, men is hem gelyke eerbied schuldig als aan anderen: met één woord, indien de Overheid hem dezelfde voorregten als aan inboorlingen vergunt, wat onderscheid zal men tusschen hem en deezen maaken? Dan stel, hy komt in die plaatze zich neêr zetten om 'er de kost te winnen, dit zal geene verandering in deeze zaak maaken. Wil hy op het zweet van een ander nooit leeven, maar voor zyn eigen arbied zyn brood eeten: by verdient dan niet, dat men hem voor het hoofd stoote. Wie weet, hoe veel Burgers, inboorlingen zynde, afkomstig zyn van zulken, die even als deeze zich daar neergezet hebben? Men behoefd hem toch met geen scheele oogen aan te zien? als hy

onder zulke Burgers zynen kost wil winnen: ontvangt hy hun geld, hy geeft 'er zynen arbied in de plaats te rug. Dat hy wint van het aanzienlykste gedeelte, verteert hy wederom onder het mindere. Mogelyk brengt hy het door braave zeden en nyverheid zo verre, dat hy, in het vervolg, van dat geld der Burgeren niet alleen leeve; maar veelen van deezen zelfs den kost geeve door de winsten, die hy door den handel met buitenlanders inhaalt, gelyk zeer dikwils het geval is van braave jonge kooplieden, als zy eenigen tyd in eene plaats gevestigd zyn geweest. De zodanigen verdienen dan alle aanmoediging, hulp, en vriendelykheden in stede van onbescheidenheid te ontvangen. En ik zie veel liever dergelyke Lieden zich vast in eene plaats neêrzetten, dan de zulken, die, gelyk in onze Stad dagelyks gebeurt, voor een tyd 'er maar denken te blyven, intusschen de negotie afloeren met *Argus* oogen en daarna vertrekken om ze in hun eigen Land te beginnen. Een onbeschryflyk nadeel lydt daar door onze Handel, die 'er elders door verplant wordt, waar aan geen keeren is, ten zy onze jonge Heeren. minder hunne vermaaken kiezende, en met de borst zich op den handel toeleggende, gelyk deeze buitenlanders onvermoeid doen, hen van de Comptoiren afhouden, en zelve dien post waarneemen, dien ze thans zo ligtlyk aan hun overgeeven. Ik dwaal door deezen zytred van het spoor. Wy moeten voort pleiten voor eene minzaame behandeling van Vreemden: waarby dan noch in aanmerking mag komen, dat zy ons dikwils Dochters voor onze Zoonen geeven, of voor de hunnen de onze kiezen, die dus in de Natie ingelyfd, binnen korten één Volk uitmaaken, 't welk het algemeen welzyn met eenen schou. der torst. Hadt men oudtyds dus niet gehandeld, toen de Fransche vlugtelingen herwaarst overkwamen, hoe veele voordeelige Fabrieken, hoe veele nuttige Leden van den Staat zouden wy nu missen? voldoet dit alles noch niet; men vestige zyne aandagt op de ongemeene zorg, welke de

Wetgeever van Israël voor de Vreemdelingen gedraagen hebbe. Indien myn geheugen my niet bedriegt, heeft hy niet min dan dertienmaalen eene wet aan Israël, gegeeven om ze met liefde en bescheidenheid te behandelen. Moet deeze byzonderheid ons niet verwonderen? te meer daar deeze Vreemdelingen niet in dezelfde Godsdienstgronden met Israel stonden, en egter vriendelyk moesten bejegend worden. Deeze Wet op de natuur gegrond, kan niet aangemerkt worden als eene staatkundige of ceremonieele, alleen om 's Volks belangen uitgedagt: zy blyft altoos dezelfde, en moet ten onzen opzigte de eigen kragt hebben. Ik wil ze daarom uitschryven, zo als ik ze op drie plaatzen vinde, op dat ze veele styve en onbescheidene Landgenooten tot een anderen zin brengen. EXOD. *XXII*: 21. Gy zult ook den vreemdeling geen overlast doen, nog hem onderdrukken, want gy zyt vreemdelingen geweest in Egyptenland. LEVIT. *XIX*: 34. De Vreemdeling, die als vreemdeling onder u verkeert, zal onder u zyn, als een inboorling van u lieden; gy zult hem liefhebben als u zelven, want gy zyt Vreemdelingen geweest in Egyptenland. DEUT. *XXVII:* 19. Vervloekt zy, die het regt des Vreemdelings, der weezen, en der weduwe buigt, en al het Volk zal zeggen, Amen!

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussê*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *J. Thirry*, Leiden *P.v.d. Eik* en *D. Vygh*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas* en *L. Huyzing*.

De Denker

N°. 535. *Den* 29 Maart 1773.

[*Een Christen op zyn Sterfbedde*, in een Dichtstukje. - *De Laster* getekend.]

Pax illis niveos claudet amica dies.

Dit volgende Dichtstukje, gemaakt door eene Juffer, die, Taal nog Regels kennende, alleen door haare natuurlyke denkbeelden is geleid, heeft my een haarer Vrienden gezonden; indien dat zo zy, gelyk ons verzekerd word, raaden wy den Zender haar aanleiding te geeven om Taal en Regels te leeren. Zy oefene zich Intusschen in het leezen der beste Dichteren, en beproeve daar na, by opgewekten lust, haare kragten. Zie hier, na de verandering der spelfouten, deszelfs inhoud.

Een Christen op zyn sterfbed.

Ik lig in krankheid neêrgebogen.
Doch in myn harte zeer verblyd,
Wyl gy, myn God, myn alvermogen!
My steeds hebt door uw' Geest geleid:
Zal 't lighaam nu tot stof weêr keeren,
Den weg van alle vleesch betreên?
Myn ziel, gevoerd op Eng'len veeren,
Reist weder tot haar' oorsprong heen.
Ik ben getroost, myn God, myn Vader!
Uw wil die zal, die moet geschiên;
Gy zyt myn ziel haar leevens ader,
En toevlucht, ô myn God! tot wien
Ik stamelende myn' gebeden
Als reukwerk van myn hart-altaar
Noch opzend', laat my gaan in vreden,
Ik schroom in 't minst geen doodsgevaar;
Wyl Jesus, door zyn diepe wonden,
Als Borg, heeft myne schuld betaald,
De prikkel van den dood verslonden,
En nu voor eeuwig zegepraalt.

Myn Borg, myn leeven, myn vertrouwen!
Is 't lighaam zwak en afgemat,
Myn ziel hoopt U eerlang t'aanschouwen
Met vreugd' in Salems vreede-stad.
ô Zalig uur, aan my gegeeven!
Ik voel reeds dat myn einde naakt;
Hoe zal myn ziel in ruimte zweeven,
Als dees' haar kerker is geslaakt?
Zy hygt reeds om van 't stof te scheiden:
Ik zie myn heil, myn Jesus staan,
Die my met vreugde zal geleiden,
Al zagtjes door deez' doods-Jordaan.
Ik zie een rei van Hemellingen,
Om my te leiden voor Gods throon
Gereed, terwyl ze vrolyk zingen
Op onnavolgb'ren Hemeltoon!
Ik hoor 't gejuich der Hemelgeesten,
In 't eeuwig zalig Eng'len choor.
Hun zang op 't grootste feest der feesten.
Klinkt, dringt al d'uitgebreidheid door.
Nu gaat Geloof en Hoop verdwynen,
De grondvest, daar myn ziel op rust,
Maar Liefde zal hier eeuwig schynen.
't Aanschouwen, dat myn ziel gelust,

Word my alrêe van God geschonken
Door 't offerlam, voor my geslagt.
Myn ziel! juich, blaak in liefde vonken,
Hallelujah... het is volbragt!

A.J.

***

Nog heb ik een anderen brief ontvangen, ondertekend N.N. in H... den 9 Febr. 1773, waarin de Schryver zich beklaagt over de tegenwoordige waereld, welke hem leert de gezelschappen meer en meer, gelyk hy zegt, te schuwen, tot welk voorneemen hy aanleiding gekreegen heeft door eene Vriendin, welke hy onlangs in een gezelschap, dat over de verbastering der Zeden zat te praaten, bitter hoorde klagen over een verregaanden laster, haar aangedaan, waarom zy zekeren Schilder, daar mede tegenwoordig, verzogt eene schildery op de volgende wyze toe te stellen. De Ligtgeloovigheid moest afgebeeld worden met groote ooren, kreupel gaande en leunende op eene kruk; zy moet verzeld worden door drie andere vrouwen-beelden, als de Onkunde, Agterdogt en Eigenbaat, het oog houdende op eene goedaartige Vrouw, welke tot een voorwerp van den laster genomen word. Die laster zelve zou worden uitgebraakt door een' Man, die zich verheugd zou aanstellen over eene door hem gedaane ontdekking. De kreupele Ligtge-

loovigheid met een vermagerd en verbleekt aangezigt zou den scepter van triomf wegens deeze lasterlyke ontdekking zwaaien, terwyl aan de andere zyde, in 't verschiet, enne Moeder met een klein kind op den arm, den Hemel tot getuige zou roepen wegens den hoon en laster de onschuldige aangedaan; de Nyd en Laster zou op eenigen afstand in haar verfoeilyk gedrag door Vleijery en List worden gesterkt, waar tegen de goedaartige Vrouw, die de Deugd en Getrouwheid, als haaren grootsten lust, bemint, van verre den Nyd en Laster met treurgewaaden van naberouw over haare ontdekkingen zou zien vergaan."

Deeze Schryver is de eenige niet, die zyne klagten aanheft over het bederf der tegenwoordige waereld, doch hy gedenke, dat men ook oulings dezelfde klagte gedaan hebbe, en in het vervolg daar mede zal voortgaan, zo lang de verdorvenheid der menschen zal duuren. Hadt men, uit dien hoofde, de gezelschappen verlaaten, of wilde men dat noch doen, misschien zou 'er noch grooter kwaad uit voortspruiten. Hy zal wel weeten, dat men daarom allen niet moet noch kan schuwen. De meesten toch zyn van dien aart, dat 'er een braaf man komen kan, en zelfs daar goed doen. Laat hy daar lasterzieke menschen grootmoedig in den baard vaaren, en hun dat snateren verleeren: doch zal een openbaare bestraffing meer kwaad dan goed doen, hy bediene zich van een deftig zwygen, welk niet zelden meer uitdoet dan een hartelyke tegenspraak: of verkiest hy dat niet, hy wendde het op een ander discours, zo dra een uit het gezelschap den lasterenden mond opendoet, en men

zal genoeg aan zyne houding zien, dat hy 'er in het geheel niet mede gediend is. Soortgelyke gezelschappen moeten de deugdzaamen vooral niet verlaaten, wegens het kwaad, dat 'er gepraat word; maar zy moeten 'er blyven verschynen om het kwaad tegen te gaan, en het goede te handhaaven. Dit is waare liefde tot den naasten, eene pooging tot zyne verbetering, geen lacyagtig vlugten. Waren 'er zulken tegenwoordig geweest, toen men de Vriendin van onzen Briefschryver over den hekel haalde, zy zou zo bitter niet geklaagd hebben over aangedaan ongelyk. Jammer is het, dat zy geen verdediger gevonden hebbe. - Noch onlangs hebben wy uit eenen brief van een' onzer Correspondenten getoond, hoe veele Mannen de eer der braafste Vrouwen door hun sot gepraat en laster benadeelen, hoe zeer dit ten nadeele der sexe kan strekken, en zeker het kan niet genoeg veroordeeld worden de kroon van het hoofd eener Vrouwe dus schandelyk te steelen. Wêe haar, zo zy eens in een kwaad blaadje komt, al is zy noch zo onschuldig. Zy lydt 'er oneindig meer door dan een Man. In Vrouwen kan de waereld veele feilen niet draagen, met welke men, in de Mannen gevonden, spot dryft, als waren ze beuzelingen. Ondertusschen is de smert in eene braave Dochter of getrouwde Vrouwe niet te overzien, wanneer zy, buiten alle schuld, door eene lasterzieke tong dermaate werd geslagen, dat zy, van de waereld word veragt, zonder in staat te zyn de waereld anders te kunnen overtuigen, gelyk ik meer dan eene in zulken toestand gekend heb. Welk medogen moeten we niet met dergelyken

hebben? al baat het niet, zy hebben regt op de verdediging der braaven; krygen zy daar door de verlooren of liever godloos ontroofde eer niet aanstonds te rug; 't is egter zeer troostryk braaven tot haare voorspraaken te hebben. Voorts zal zy best doen haare zaak aan God en den tyd over te laaten, die de onschuld aan den dag zal brengen, en den lasteraar als een schenzieken mensch tot zyne eige schande openbaar maaken: dan wilde de Voorzienigheid dat zy onder den aangetygden blaam zou leeven; zy draage dit lydzaam; geloove, dat 'er wyse redenen voor zyn; zy blyve een onberispelyk gedrag leiden, en hoope op hem, die in eene andere waereld de onschuld van duizenden met de haare in het licht zal brengen. - Voor het overige bekenne ik te weinig in de Schilderkunde ervaren te zyn om te bepaalen, of de Ordonnantie der boven opgegeeve schildery goed zy. De eenvoudige Juffer bezit gronden van deugd, als zy de ondeugden, naar haaren aart geschilderd, anderen ten afschrik, wil opgehangen hebben; maar gelooft zy, dat veeler oogen zich derwaards zullen wenden, om, door het verfoeilyke, van de ondeugden afgeschrikt te worden? Ware dit zo, wy zouden geheele pakken van die Engelsche Prenten laaten overkomen, welke in schoonheid geen wêergaa hebbende, allerlei deugden en ondeugden op het kragtigste vertoonen, en hangen ze allerwege op ter leeringe van lasterende zielen. Maar kan men der zulken tong niet toomen, en bedryven ze veel nadeels; men denke, dat zy zich zelve ongelukkiger maaken; dan

de beledigde persoonen. Ik vraag hun, welk genoegen zy op den duur van dit bedryf hebben? voelen ze nimmer de neepen eener beschuldigende consiensie? vreezen zy niet de volkomen verantwoording van hun doen? - Ik laate deeze stof vaaren, en bidde alle braaven, dat zy zo vaardig willen zyn den lasteraar den mond te snoeren, als deeze is om dien open te doen, en dan zullen we meenig deugdzaam mensch den goeden naam, die beter dan goede olie is, zien behouden.

***

Ik zou den brief van Philaletes, gedagtekend D... den 23 October al lang beantwoord hebben, indien ik reden gevonden had om hem voor zodanig te houden, als hy zich en zyn geval in zynen brief afbeeldt. Zo lang my dan dit stuk niet klaarder is, zal hy geen antwoord van my kunnen wagten.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *J. Thirry*, Leiden *P.v.d. Eik* en *D. Vygh*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas* en *L. Huyzing*.

De Denker.

N°. 536. *Den* 5 April 1773.

[Over de *Survivances* van Ampten.]

BEGEERTE'S *sluier dekt het licht van ons verstand*,
Wanneer het hart, van haar bezeten, blaakt en brand,
Om met geweld of list een 's anders schat te rooven;
Haar pook ziet Vrienden aan, noch Vreemden, en de hoven
En arme daken zyn door haar vergif besmet,
Het geen zich in het merg en in 't gebeente zet.
P. VLAMING.

Eer telde ik al de helm en schelpen in het duin,
De hairen op myn kruin,
De bladren in die laan, eer ik ooit zou verhaalen.
Hoe meenig lokaas dat de menschen doet verdwaalen.
J.B. WELLEKENS.

De *Survivance* van een Ampt te ontvangen, dat is, in eene bediening gesteld te worden op een klein deel der jaarwedde in eens anderen plaatze, met toezegging van het geheel te zullen krygen, zo deeze komt te sterven - Koster te worden, zonder vaste bezolding, terwyl de inkomsten afhangen van het sterven der menschen -- Erfenissen te vermaaken aan Kinderen, doch het vrugtgebruik derzelven aan Ouderen te bespreeken, zo lang zy leeven; behooren onder die dingen, welken ik niet gaarne zoude ondergaan, nog anderen, ten zy onder eene voorwaarde, daartoe aanspooren. Dat Overheden dikwils

genoodzaakt zyn, wegens dringende redenen, Ampten, door oude, magtelooze, versleeten Lieden bediend, aan andere bekwaame Mannen, op eene verlaagde jaarwedde, te begeeven, terwyl de ouden een deel van het *Tractement* behouden, alzo men hen, in eene bediening grys geworden, niet aan den dyk kan jaagen, is eene bekende zaak, die ons welgevallen moet, welke wy niet mogen bedillen, maar veel eer pryzen, om dat dikwerf zaaken van het uiterste gewigt van eene getrouwe en bekwaame waarneeming afhangen. Doch ik oordeele, dat hy, die, of naar zulk eene *Survivance* staat, of aan wien ze opgedraagen wordt, zich zelven al vry wel kennen moet, eer hy ze aanneemt. Doorgaans wordt 'er weinig zwaarigheid omtrent gemaakt; men is 'er zeer mede in zyn schik; de genieting van de volle jaarwedde vooruitziende, getroost men zich de helft of wat meer te ontvangen, zo lang hy leeft, in wiens plaatze men opvolgt. De oorzaak van deeze ligtvaardigheid moet men zoeken in de onbegrypelyke weinige kennis, die de menschen van hunne eigen harten hebben, in het zelfbedrog, en in den waan van groote vorderingen in de zelfs verlochening gemaakt te hebben. 't Zy zo, dat zy die heden eene *Survivance* krygen, volstrekt meester zyn van hun hart, en den geenen, wiens opvolgers zy geworden zyn, een lang leeven volkomen gunnen, zullen zy altoos indien zelfden luim blyven? zullen deeze braave deugdzaame gedagten op den duur volstaan? zullen zy de verzoekingen, de wenschen: och of ik het volle Tractement genieten mogt! of geheel buiten hun hart kunnen houden, of daarin opkomende aanstonds dempen? zekerlyk, die dit op lossen voet zich verbeeldt, kent niet de bedrieglykheid, de wispeltuurigheid, de verdorvendheid van 't menschelyk hart, hy kent niet de begeerlykheid der ziele, die nu kragteloos is, maar morgen alles overmeestert.

Ik wil gaarne toestaan, dat hy, die zulk eene *Survivance* krygt, doch middelen genoeg bezit, waarvan hy leeven kan, merkende de helft der inkomsten van 't Ampt, dat hy aanvaart, slegts aan als een toegift der Voorzienigheid, minder bloot staat aan de

verzoekingen van te verlangen naar den dood des Amptenaars, wiens plaats hy bekleedt, dan een ander, die van zich zelve geene goederen bezit: het komt my egter voor, dat hy niet geheel ontslagen is van den pligt om alvoorens te onderzoeken, of hy met dien loon ten vollen te vreden zal blyven? of hy met alle kragt waaken wil tegen een geheimen doodslag; want zodanig is zekerlyk het wenschen naar eens anderen dood om een volle jaarwedde te kunnen genieten.

Doch stel een' Man, die niets, gelyk men zegt, van zich zelve heeft, in wien natuurlyk de begeerte naar den vollen loon grooter moet worden dan in een gegoedden; natuurlyk, zeg ik, want men vindt ook dikwils de zaak omgekeerd; deeze arme zal somtyds min begeerlyk zyn dan een ander, die buiten dat wel leeven kan, hy haakt niet om 't einde der *Survivance* te zien, gelyk de ander: - maar stel, gelyk hy natuurlyk en eerder, uit hoofde der mindere bezitting, tot de begeerlykheid van de volle trekking des *Tractements* door den dood des Amptenaars zal komen; deeze krygt eene *Survivance*, hy is 'er wonderlyk mede in zyn schik; nu heeft hy een stuk broods; is het niet vet, het is mager; maar hy heeft evenwel om van te kunnen leeven; hy is 'er zeer wel mede te vreden; hy vaart die bediening vrolyk aan; hy neemt ze langen tyd, zonder eenigen trek naar den vollen loon, waar; maar nu komen eindelyk den verzoekingen op ‘: de Man, zegt hy, in wiens plaats ik ben gekomen, leeft lang, langer dan ooit iemand in 't begin gedagt hadt; hy wordt met alle zyne gebreken oud, en trekt, niets doende, even zo veel als ik, dat is geen proportie; ik ben intusschen getrouwd, myne Vrouw heeft al één, twee kinderen ter waereld gebragt, het derde is op weg, hoe zal ik het maaken? stierf de Man, gelyk de waereld dat zo noemt, eenen zaligen dood, dan was ik gered! maar wie weet, hoe lang die nog agterblyft; daar men meest na verlangt, komt dikwils het minste’. Voor zodanige aanvallen en begeerten, die, gelyk ik straks zeide, een heimelyken doodslag te zyn, staat deeze bloot. Voorheen by de Amptsaanvaarding heeft hy

'er niet aan gedagt, ten minsten niet voor gevreesd, hy kende zyn hart niet, en berekende dus niet, waartoe hy zou kunnen vervallen: eenigen zelfs zyn zo verblind, dat ze geen ongeoorloofdheid in die gedagten vinden; zy waanen, dat elk naar een bestaan mag haaken, zonder te overweegen, of dat gepaard moge gaan met de begeerte naar iemands sterven.

Een Koster, die van de dooden leeven moet, staat in een gelyk geval, zelfs aan verzoekingen, die talryker zyn, bloot, moetende zyn brood, niet van eenen maar veele gestorvenen trekken. My geheugt eens eenen, in die bediening gesteld, gevraagd; Koster! hoe gaat het u al? en daarop ten antwoord ontvangen te hebben: de tyden zyn slegt, niemand wil 'er sterven! Eenen anderen heb ik gekend, die, vry staatig van tronie zynde, zyne meesterlyke ernsthaftigheid vry wel bewaarde; doch wiens tronie uit de plooi raakte, en in vrolyker trekken verzet wierd, zo dikwils hem iemand berigtte, dat 'er iemand op sterven lag. Uit welk laatste staaltje, 't zy al eens, dat het eerste louter boerttaal was, genoegzaam blykt: dat deeze man niet gewoon was stipte rekenschap van zyn eigen hart te vraagen.

Het derde geval, dat ik opgegeeven heb, (meer anderen, die 'er zyn, onnoodig oordeelende, by te voegen) is in allen opzigte, noch van kommerlyker uitzigt. Het gebeurt meenigmaal, dat 'er wegens redenen, die men billyken moet, Legaaten of Erfenissen aan Kinderen besprooken worden, welke niet dan na den dood hunner Ouderen of andere Vrienden, welken men het vrugtgebruik heeft toegestaan, ontvangen kunnen worden. Stel in dat geval, dat de inkomsten van die besprooken sommen gering, of dat de Ouders en Vrienden buiten dat weinig gegoed zyn, of Kinderen hard handelen, nydig zynde, dat deeze groote goederen staan te verkrygen, waar van zy niet dan de bloote inkomsten trekken; of stel, dat Ouders, om des te ruimer te kunnen leeven, zulke Kinderen bekrompen opvoeden naar den staat, dien zy daarna zullen kunnen voeren: in welk groot gevaar van verzoekingen om naar der

Ouderen dood te wenschen zyn zy dan gebragt? hoe weinig wordt in vroege jaaren naar de stem der reden geluisterd, wanneer Kinders daarenboven oordeelen, dat de Ouders in den pligt der betamelyke opvoeding te kort schieten? hoe weinig invloeds maakt de Godsdienst op hen, vooral als zy door agtelooze Vaderen en Moederen sober daarin onderweezen zyn? men moet de wreveligheid, begeerlykheid, drift en verdorvenheid van het hart der Kinderen, dus behandeld, niet kennen, zal men het beste daarvan denken. Wy hebben gevallen gevonden, waarin wy de natuurlyke liefde van de jeugd tot de Ouderen verzwolgen en overheerschd gezien hebben door het geweld deezer verzoeking: 't is, ik beken het, een schriklyk stuk om 'er aan te gedenken; maar wat zal men doen, dan de waereld by zulke doorslaande tekenen van verdorvenheid te bejammeren.

Uit het eerste geval blykt dan, hoe veel 'er noodig zy de *Survivance* van een Ampt wél te ontvangen; hoe gevaarlyk het zy met losse zinnen dat op zich te nemen; hoe zeer een Mensch zyn hart dan behoorde te kennen. Wat my aangaat, zo lang ik 'er buiten kon, en keuze hadt, zo ik liever een Ampt van geringer inkomsten verkiezen, en was ik verpligt, eene *Survivance* op te nemen, ik zou, ge]yk ik alle menschen, in dat geval gebragt, ten sterkste aanraade, voor de aanvaarding of liever voor de dadelyke aanneming, myn hart meer dan eens, op de gemoedelykste wyze, als in de tegenwoordigheid van het alweetend, heilig, en regtvaardig Opperweezen, ondervraagen en toetzen, of het zich op den duur te vreden wilden houden met een deel van 't *Tractement*, aan zulk eene Amptsbediening vastgemaakt; of het waarlyk groote vorderingen in de zelfsverlochening gemaakt heeft en verder maaken wil; of het dagelyksch waaken en bidden wil tegen alle opkomende verlangen naar de genieting van den vollen loon, ten koste van den dood des afstanddoenden Amptenaars; byzonder of het wel overweegt, dat het leeven deszelven lang, langer zelfs dan myn eigen leeven duuren kan; eindelyk of het met zo veel genoegen en getrouwigheid

dat Ampt zal waarneemen, voor een deel van 't *Tractement*, als of het volle my betaald wierdt, enz. Men zou hier noch meer vraagen ten onderzoeke kunnen bydoen, hoewel deeze de voornaamste zyn. Niemand die de bedrieglykheid, onstandvastigheid en begeerlykheid van zyn eigen hart kent, zal weigeren tot zulk een herhaald scherp onderzoek van zich zelve te treeden, niemand los 'er over heen loopen: die de toetst niet of kan wil uitstaan, zie voor zich toe, en denke, dat het dan beter zy, of zulk eene *Survivance*, hoe voordeelig zy moge zyn, van de hand te wyzen, of te wagten, tot dat zyn hart beter gevormd zy geworden, dan een heimelyke doodslager van zynen naasten te worden, of zulke begeerten eenigzins te wettigen door het schandelyk spreekwoord der waereld over te neemen en te zeggen: hem, wien ik moet opvolgen, wensch ik dat hy sterve eenen zaligen dood. - Zulke dingen voortestellen en zyn hart daarby te onderzoeken, wordt nooit door Overheden, by het opdragen eener *Survivance*, aan iemand herrinnerd, maar altoos ondersteld, dat ook veilig ondersteld mag worden in een Land, daar de waare Godsdienst bloeit, elk zynen pligt dagelyks hoort, en slegts behoeft te letten, welk voorschrift de Reden hem hierin geeven zal.

Het geval van een Koster, door ons voorgesteld, heeft alleen daar plaats, waar de Kosters van de begraavenis der dooden geld trekken Met hen staan hierin gelyk alle Doodgraavers, Aanspreekers der Dooden; en meer anderen; die of van het sterven der menschen, dan wel uit ongelukken, hun overkomende, tenig gewin of bestaan ontvangen. De aart hunner bediening brengt mede, dat zy niet min dan in 't voorige geval, voor de aanvaarding, hunner bediening, doch byzonder, in derzelver dagelyksche waarneming, over hun hart moeten waaken, te meer om dat zy bloot staan van zich, niet eens, maar duizendmaal te kunnen schuldig maaken aan heimelyken doodslag.

Het derde geval van Kinderen, die wel niet in

alles van hunne Ouders behandeld worden, gelyk het behoort, en by derzelver of eeniger andere Vrienden dood groote erfenissen te wagten hebben, die hen uit bekrompe in ruime omstandigheden zullen zetten, moeten niet minder op hunne hoede zyn, alzo de stem van Reden en Godsdienst, hoe sterk, in die jaaren veeltyds voor hun zwak is, uit oorzaake der onoplettendheid, en geweld der voortsleepende driften; te meer alzo een heimelyke wensch naar den dood zulker Nabestaanden, die het verdorven hart, in een uur van woelende verzoekingen, kan opwerpen, eene misdaad is zwaarer dan de bovengemelde, uit hoofde der naauwere betrekking, die zy tot hen hebben. Eene innerlyke aandoening gevoel ik, wanneer ik zulke Kinderen, die aan dergelyke verzoekingen bloot staan, onder het oog kryg: myn medogen, myne bekommeringen omtrent hen worden sterk opgewekt; ik ken toch de gesteldheid van het menschelyk hart, de driften der jeugd; ik heb 'er blyken van gezien. Laat ik hun, welken zich waarlyk in die omstandigheden bevinden, bidden, dat zy toch vroeg luisteren, wat de Reden tegen zulke verfoeilyke bedenkingen aanvoert, noch meer wat de Godsdienst, die in dit geval zulke klaare leeringen voorschryft, hun gebiedt. Laaten zy lydzaam draagen de onbillyke handelwyze zulker Ouderen, welker verzuimenissen meer hun medogen dan hunne gramschap moeten wekken. Laaten zy nooit vergeeten, dat zulke egter altoos hunne Ouders blyven; dat de Voorzienigheid Gods gewigtige redenen heeft, waarom ze hen zo vroeg in de kruisschoole deezer waereld inleidt; dat zy ten minsten al vroeg gelegenheid vinden om hunne begeerlykheid te leeren beteugelen; dat zy vaststellen, dat in de verkryging en bezitting van groote erfgoederen, het waaragtig geluk niet gelegen zy: met één woord, dat de vroege ondervinding van waereldsmerten hun zeer veel nuts kan leeren en bezorgen.

Doch, terwyl ik eenige redenen aanvoer om Kinderen, in zulke omstandigheden gesteld, te be-

hoeden tegen de opwelling van zulke booze gedagten, meen ik gehouden te zyn Ouderen en Vrienden te moeten maanen, dat zy, gelyk wel in hunne magt staat, zulke zondige denkbeelden in de Kinderen zelve voorkomen. Laaten zy niet alleen nooit hen tot toorne verwekken; maar voornaamelyk, behalven andere dingen, ter goede opvoeding behoorende, hun werk maaken om denzelven dikwils door leeringen en voorbeelden van anderen aan te toonen, hoe weinig geld en goed tot het waaragtig geluk deezes tegenwoordigen of toekomenden leevens toebrengen. Laaten zy nooit verzwygen, wat ze na derzelver dood te wagten hebben, wyl anders de begeerlykheid naar dat goed, verzweegen zynde, doch door anderen hun ontdekt, nog heftiger in hen ontsteeken zal; maar ze spreeken met hen dikwils daar over, ze tragten hen te overreeden, dat het hun noch onnoodig is, en nooit beter te pas zal komen, dan wanneer ze het gewin der Ouders en Vrienden missen zullen. Voldoen dan Ouders en Vrienden aan hunnen pligt, de Kinders zullen gereeder ook den hunnen volbrengen. De eersten zullen het genoegen hebben, dat de laatsten om derzelver verlangd leeven zullen bidden; en de laatsten zullen bewaard blyven tegen eene der zwaarste misdaaden.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *J. Thirry*, Leiden *P.v.d. Eik* en *D. Vygh*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas* en *L. Huyzing*.

De Denker.

N°. 537. *Den* 12 April 1773.

[Celia's malle liefde voor haar Schoothondje.]

Stultus & improbus hic amor est, dignusque notari.
HORATIUS.

MYN HEER!

Sedert lang heb ik gehoopt, dat in zekere Stad onzes Lands de menigte van arme Lieden en naakte kinderen, die 'er langs de straat loopen, de malle genegenheid der ryken voor honden, welke hoe langer hoe meer daar toeneemt, zou uitblusschen, en de betamelyke liefde voor den naasten ter wegneeminge zyner nooden, in hun zou doen boven komen; maar alles van dien aart blyft verre zoeken. De meeste Lieden van die plaats, bo-

ven het gemeen en de middelmaatige Burgers verheven, houden op zyn minst twee honden. Myn Buurman, anders een Man van verstand en aanzien, zegt een myner daar woonende Vrienden, geeft vier honden de kost, die dagelyks met hem smullen, terwyl van twaalf armen naauwlyks drie een stuk droog brood van hem met bidden en smeeken kunnen verwerven. Als hy een geheelen namiddag uitgaat, en 's avonds t'huis komt, worden eerst de honden *gecajoleerd* en aangesprooken, en wanneer die jankende ceremonie met deeze dieren ten einde is, volgt 'er eerst, goeden avond Vrouw! Op dat geen beest razend zou worden, (gelyk onlangs gebeurd is, waarvan de gevolgen voor den eigenaar doodelyk zyn geweest, wyl men hem heeft moeten smooren, dat egter noch niemand van het honden houden afgeschrikt heeft) op dat geen beest razend zoude worden, zeg ik, legt hy altoos een groot stuk zwavel in den drinkpot dier dieren. Als zyne Dochter met de Koets gaat toeren, heeft ieder der honden zyn beurt om de Juffer te verzellen, en zy krygt een nadrukkelyk bevel mede, dat het beest, 't welk medegaat, uit het portier moet kyken, en zo zy deeze conditie niet aaaneemt, moet zy t'huis blyven. Thans is 'er een Doctor voor de zieke honden opgestaan, die alle morgen ten half elf, en 's avonds ten half zeven, consuiten aan zyn huis geeft voor twee zesthalven; dit maakt dat hy, die anders niet had om van te leeven, nu een excellente broodwinning heeft, komende op die uuren zo veele meiden en knegts met patienten onder den arm voor zyne deur, dat men ligtelyk zou meenen, dat 'er

tweede BOERHAVE woonde om redelyke schepselen, ziek zynde, met zynen raad te dienen. Kunt gy uitvinden, welke deeze Stad zy, en door een duizend twee of drie geschreeve Denkers die menschen leeren, zo veele onnutte jankers den strot af te snyden, en het brood den armen te geeven, zult gy de laatsten verpligten, en schoon hy geen gebrek lydt, ook

UED. Onderdanigen

Dienaar.

ANTI-CANIS.

Leiden den 6 Maart 1773.

Antwoord.

Wat zal ik mynen Correspondent ANTI-CANIS antwoorden? Ik wil myn hoofd niet breeken met het uitvorschen van de Stad daar hy van schryft; want dit kwaad is aan ééne Stad niet bepaald, noch het ongeluk, waarvan hy schryft, het eerste, dat door schoothondjes in ons Land gebeurd is. Ik zou des noods, een douzain dergelyke voorbeelden, alle even treurig, kunnen opnoemen; maar indien voorbeelden menschen niet geneezen van eene gevaarlyke vriendschap met honden, wat zullen het onze vertoogen doen? - hier is waar, dat elke zot zyn Marot heeft, zo als het spreekwoord zegt. Gelyk wy de eerste kindsheid veel zien op hebben met speelgoed: de jongens met mosschen en vinken loopen; de meisjes zich vermaaken met poppen; de Dames studeeren op haar hulsel; de

jonge Vrouwen, zo lang zy geen kinders hebben, met jonge hondjes en katten speelen, terwyl eenigen naar de eersten niet sterk verlangen, op dat haare schoonheid geen fallisementen lyde; zo ziet men deeze onzinnige drift veelal tot buitenspoorigheden overslaan. Een goed aantal waant, dat de mensch, als een gezellig dier, terwyl hy in geen gezelschappen maar alleen in huis is, eene vermaakelyke conversatie zo lang niet behoeft te missen, en die genoegzaam vinden kan by zulke beesten, waarvan eenigen, hunnes oordeels, in verstand en schoonheden weinig van menschen verscheelen, en sommigen in omgang verre overtreffen: ook zoekt niet zelden eene Vrouw, met tegenzin of verkeerde inzigten aan een Man verbonden, haaren troost by een hondje, terwyl ze hem als een veragtelyk schepsel niet eens wil aanzien. In myne buurt overtreft *Celia* alle Juffers in hondenliefde. Deeze Maagd, schoon thans op den zesden trap van haar leeven, die het nimmer heeft mogen gebeuren haare liefde aan zulk een voorwerp te betoonen, als zy wel gewenscht hadde, naardien haare overvoorzigtige Ouders haar tegen een behoorlyken prys niet hebben kunnen of willen verkoopen, terwyl zy intusschen wat langer leefden, dan de jeugdige schoonheden van *Celia* aanminnig zyn gebleeven; deeze Maagd, zeg ik, is eindelyk genoodzaakt geworden, en hoe kon ze anders? haare zinnen, ten troost van haar hart en haar verloopen kans, op *Rozetje* te bepalen. - Geen wonder - Een mensch is een gezellig dier, gelyk ik reeds zeide. Ondertusschen heeft men nooit de genegenheid omtrent een redeloos dier, indien *Rozetje* dien naam niet mogt verdienen, dat *Celia* betwisten zou, zien oefenen in zo hoogen trap, als deeze Juffer over de vyf kruisjes aan dit beminnelyk voorwerp doet. Eene door Ouders tegengegaane liefde, lang in *Celia* gesmoord, is eindelyk, by het verkrygen en bezitten van dit dier, dermaate losgeraakt, dat zy in drie winters hetzelve

zo sterk geliefkoosd heeft, als zy in den tyd van dertig jaaren eenen man gedaan zou hebben, hadt het haar vry gestaan. Dit Beestje verdient ook zeker haare streelingen; want schoon het onder het geslagt der honden, volgens de beste Rangschikkers der Natuurlyke Historie, gebragt moet worden, zal *Celia*, zonder bezwaar van haar gemoed, staande houden, dat het eene ziel heeft, en wyl het somtyds iets vinden kan, dat geen mensch ontdekt, heeft het ten minsten zo goed verstand als veele, die op twee beenen gaan. Het spreekt wel geene verstaanbaare woorden, maar is nogthans van natuur met een stemmetje begaafd, dat overvloedig in staat is, om door onderscheide klanken zyne verschillende meningen te openbaren, en zyne veelvuldige nooden te kennen te geeven. *Celia* verzekert zelfs op haar woord, dat een Exterknipper al voor de zesdemaal by haar is geweest, en aangebooden heeft, als het wat warmer weder word, *Rozetje* van den tongriem te snyden, en zo goed als haar Papegaay te leeren klappen; maar dat zy, uit puure teerhartigheid omtrent haar Beestje, deezen Kunstenaar heeft bedankt. Dit is inderdaad jammer, om dat het Hondje, zonder iets anders dan de bloote natuur te baat hebben, al eenige letters van 't A, B, C, volgens *Celias* gehoor, verstaanbaar kan uitdrukken. - O! wat dierbaar Beestje is dit; het heeft eene vleiende manier om zyne Juffer te streelen, en hoe aartig weet het haar op haar zwak aan te tasten! want behalven dat het duizend klugtige sprongen maakt om haar vermaak aan te doen, weet het met zyn staartje zo lief en hartinneemend te kwispelen, terwyl het met zyn klein en zagt stemmetje zulk een geluid slaat, dat het, ten minsten, *Celias* hart steelt Nooit ontbreekt het iets, of het weet door onderscheide gebaarden te kennen te geeven, wat het gaarn had; want is zyn beddetje niet wel geschud naar genoegen, terstond, zegt de Juffer, krabbelt het alles 't onderste boven; - is zyn melk te heet, of niet wel gekookt, het haalt behen-

dig met zyn voorste regter pootje het potje omver, dat al de melk langs de vloer loopt; - heeft het lust om op zyn Vrouws schoot wat te slaapen, het begint al jankende op een vaaktoon aan haar voorschoot te krabben, kwispelt met zyn staartje, en pinkoogt met zo groote bevallige kwyning, als een doorsleepen Minnaar zyne Minnares weet toe te lonken. - Wil het de Meiden plagen, het pist en kakt wel meer dan op tien onderscheiden plaatzen in huis, terwyl het opzettelyk zyn gevoeg weigert op straat te doen, al wandelt de meid ook een volslagen uur met hetzelve. - Wat deszelfs verdere gemoeds gaven betreft, daar van word niet door allen hetzelfde getuigenis gegeeven; want sommige meiden hebben het buiten 's huis zeer gelasterd als of het van een ondraaglyk humeur was, en geen mensch met hetzelve over weg kon, kunnende nimmer naar genoegen gediend worden: maar men weet wel, wat meiden zyn: lasteren en kwaadspreeken uit haare huizen, en van de geenen, die zy dienen, is doorgaans het bestaan van zulke laage schepsels: 't is ondertusschen genoeg, dat *Rozetje* de liefde heeft van zyne Juffrouw, en de achting verworven van allen, die met haar en hetzelve gemeenzaam verkeeren.

Dan tot welk een treurig tydperk van zyn leven ben ik nu genaderd! welk eene aandoenlyke Tragedie! Ach jammerlyk ongeval, zo spoedig dat arm diertje onlangs overgekomen! Hoe onzeker is het lot der sterfelyke Hondjes! Hoe vaak komen hun gevallen over, die men niet verwagt heeft! - Ik schrik, als ik het zelve zal verhaalen. - Ik beef, om *Celias* wille, wanneer ik my alle omstandigheden verbeelde, waar in zich de doodelyke bedroefde Juffrouw toen bevond. Op een namiddag, omtrent een uur na het eeten, Och ja toen gebeurde het, en men moet de groote *epoques* in de lotgevallen der menschelyke dieren, en vooral in dit uitmuntend nooit overslaan - nooit, nooit zal, nooit wil ik het vergeeten, al leefde ik nog honderd jaaren - aandoenlyk hartbrekend Toneel! - 't gansche huis was in

rep en roer, en zo ik groote dingen met kleinen vergelyken mag; het was met het huis van *Celia* even als met een Stad, waar de vyand, voor de poorten zynde, dreigt storm te loopen, en met vuur en zwaard t'eenemaal te vernielen - een jammerlyk gekryt vervulde het gansche huis. *Celia* viel van de eene flaute in de andere, terwyl zy by tusschenpoozen alle oogenblikken uitriep; Ach myn *Rozetje*! - myn eenig vermaak! - wat zal ik aanvangen, als ik u verlies - terstond, na het uitroepen deezer klaagwoorden, viel zy weêr in een nieuwe flaute! - de gansche Buurt stond 'er van overënd, en de meid had zo veel met *Rozetje* te doen, dat ze zonder andere hulp haare Juffrouw zou hebben moeten laten sterven. - zy vliegt naar buiten, schreeuwt om hulp by de buuren; doch kon wegens ontsteltenis geen enkel woord uitbrengen - de stem bleef in de keel, en de tong weigerde spraak voort te brengen, even als iemand, die door zynen vyand nagejaagd, wegens schrik en vermoeidheid van vlugten, geene woorden kan uitspreeken - Men vraagt haar of het huis was ingestort, en haar Juffrouw onder de Puinhoopen verpletterd - of dat 'er brand was, en het zelve door de vlammen stond vernield te worden? - Ach zei zy, was dat het maar, en niets anders - ligt dan uw Juffrouw op sterven, was de vraag weer? Mogelyk, ja zeker zal zy 't wel besterven, gaf zy ten antwoord ..... onverduldig hield men de meid vast, en dwong haar te zeggen, wat 'er gebeurd ware? Gebeurd zei zy: Ach ons *Rozetje*, ons *Rozetje* lief ligt in zulke deerlyke stuipen! - en hier op vliegt zy als een wild mensch weg, latende de aanschouwers in de grootste verwondering staan' -

Het vervolg hier na, want deeze vermaar de Gebeurtenis in *Celias* en *Rozetjes* leven is te groot om in een Vertoog te plaatzen. 't Spyt ons wel, dat wy den Leezer agt dagen lang moeten laten in

onzekerheid over het Hondje, metzulk een deerlyk toeval bezogt: doch laaten we om dat eenigermaate weg te neemen zeggen, dat het nog al beter met het zelve afliep, dan wy in den beginne gedagt hadden.

Ik heb deezer dagen eenen Brief, gedagtekend Ln. den 3 van Lentemaand, en ondergeschreeven door *Amintas*, ontvangen, en daarin gevonden een Klinkdicht, gemaakt door dien zogenaamden Correspondent op myne pogingen tot verbetering der Zeden, waar over hy voldaan schynt. Ik moet by deeze gelegenheid den welmeenenden Dichter voor dit vriendelyk geschenk bedanken, toch tevens verzoeken, dat hy het my ten goede houde, wanneer voor het zelve geene plaats in onze Vertoogen werde ingeruimd. Hy bedenke, dat het Lofgedicht my raakt, en zo lang ik niet gewoon ben de waereld mynen lof voor te zingen, wanneer zy nalaat dien aan te heffen, (dat anders by veelen niet geheel buiten de praktyk is) de uitgaave niet raadzaam zy. Ik wil hetzelve tot de Gedagtenis van een onbekenden bewaaren, en liever gebruik maaken van de Zedelyke Stof, die hy, in 't slot zyns Briefs my aan de hand gegeeven heeft ten blyke, dat ik meer andere beschouwingen van dergelyken aart, uit zy ne pen gevloeid, verwagten wil.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *J. Thirry*, Leiden *P.v.d. Eik* en *D. Vygh*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas* en *L. Huyzing*.

De Denker.
N°. 538. *Den* 19 April 1773.
[Vervolg van deeze stof.]

Pelle canes istos -- a Teque Tuisque,
--- ut culpa commeruere sua.
Omnia corrumpunt, & raptant omnia. -

(*Vervolg van* No. 537.)

In aller yl vliegt de meid van, *Celia* het eerst naar den Apotheker, die jaarlyks graswater levert, en bid hem met gevouwen handen, toch zonder uitstel naar *Rozetje* te willen komen, hem vooral recommanderende zyne Clisteerspuit, falvolade, en spaansche Vliegpleisters niet te vergeeten. - (Och! had zy geweeten, of ware by ons zulk een Honden Doctor geweest, waarvan Myn Heer ANTI CANIS hier boven my geschreeven heeft) - Maar welk een ontmenscht hert! De fiere Apotheker weigert meê te gaan, en zou dus dat arm Diert-

je in zyn ellende hebben laten sterven! - Is dit de pligt van ontferming en liefde oeffenen omtrent zynen naasten en zyne bezittingen, waar onder by *Celia, Rozetje* de eerste plaats bekleed? - gram te moede over deeze bitse weigering, loopt of liever vliegt de meid (want het was als of zy arendsvleugelen had) weer heen, alleen voorzien van een flesje vlugge Spiritus, en wat olie van barnsteen, om onder den neus te houden, terwyl de Apotheker gelukkig, ja ik mag wel zeggen gelukkig inschoot, dat 'er een zeer, zeer expert Honden-Doctor in de stad woonde - schielyk komt hy daarop uit zyn winkel naar buiten springen, maakt zo veel geschreeuw op straat met hei, hei meid! te roepen, dat eindelyk eenige menschen, meenende dat de arme deern iets gestoolen had, haar tegenhielden, en by den Apotheker brengende hoorden, dat het over een Honden-Doctor te doen ware, waarom zy haar, onder begroeting van een party vloeken, verlieten. - Naauwlyks had zy dit berigt van den Apotheker ontvangen, en met een kort woord van dankzegging beantwoord, of zy vloog als een gedagte naar 't huis van den Heer Doctor, en, eer 'er iemand om dagt, stond de experimentele Arts reeds voor het bed van *Rozetje* - Inderdaad, het was op dat oogenblik naar, om *Celia* te zien met het tooneel, dat in de ziekekamer van het arm *Rozetje* vertoond werd. - Dan, na dat de Doctor een korte welspreekende aanspraak gedaan had, die voor 't grootste gedeelte tot *Celia* gerigt was, om dat bedroefde mensch ('t geen ieder oogenblik als in een vlaag van wanhoop uitriep: ach myn *Rozetje*, myn eenig vermaak, te moeten verliezen!) was 't mogelyk, een weinig te troosten, en na een tweede korte doch zeer aandoenlyke redevoering over de wisselvalligheid, waaraan het leven der dierbaarste dieren onderworpen is, trok hy zyn gezigt in diepe gepeinzen over *Rozetje's* toeval, terwyl hy met zyne regterhand aan den staart de pols voelde: hierna gezegd hebbende in eene ster-

ke vervoering: nu weet ik waar het hem schort, zette hy *Rozetje* zeer behendig een Lavement, 't geen van die gewenscht effect was, dat terstond alle convulsien zo prompt ophielden, als of ze van deszelfs lighaampje afgeveegd waren: hierop volgde eene raime ontlasting, en inderdaad door het gebruik van nog eenige druppeltjes van een levens-honden-Elixer wierd dat beminnelyk schepseltje als van den dood terug geroepen, en verscheen den volgende morgen weêr op straat. De Doctor ontving een ryke beloning zo voor zyne gelukkige cuur, als voor de ontdekking van het middel, dat terstond door eene goede leesbaare hand in het groot Receptboek van *Celia*, 't geen over alle honden toevallen handelt, tevens de gepaste middelen daar voor opgeevende, makende eenen aanvang met de pleisters voor zeepoogen, en eindigende met de Lavementen en zetpillen, zeer duidelyk werd geschreven, krygt hy nog daarenboven alle vrydagen (want de geneezing geschiedde op eenen vrydag) een weekelyks pensioentje. - Zo veel, ja zo veel heeft *Celia* voor *Rozetje* over. Menige Moeder is 'er, die voorwaar voor haar eige kind zo veel niet zou doen, en geen wonder, menig kind is haar zo lief niet als *Rozetje* aan de Juffrouw. - Ondertusschen heeft *Celia*, om dat zy wat aan den ouden kant begint te komen, en ziet, dat 'er nu en dan wel eens een oud mensch sterft, (want van honden doet men haar geen aanzeg) begonnen te denken, dat zy ook somtyds wel eens mogt gaan sterven, en waar bleef dan haar lief *Rozetje*? - Zy heeft dan, op dat haare Erfgenaamen het arme dier, een wees geworden zynde, geen steen aan den hals binden en verzuipen, onlangs haar Testament laten maken, en haar *Rozetje* rykelyk bedagt, waar door het Hondje na haaren dood in dat fatsoen kan blyven leven, als het tot hier toe gedaan heeft. - Voorwaar eene regt Kristelyke daad! en al wie deze handelwys van *Celia* zou willen wraaken, zou toonen, dat hy

geen aasje meer verstand dan medogenheid bezit, want kan een Hond met een morsige Kat immer in comparatie komen? - Nogthans heeft DIRK FELIS wel een legaat van drie en een halven gulden intrest alle weeken voor zyne twee Katten besprooken, die ordentelyk, op stoelen zittende, met servetten aan den hals, aan eene tafel haar middagmaal moeten houden(†).

Men kan ligt begrypen, met hoe veel bekommering de goedhartige *Celia* sedert dit laatste toeval over haar *Rozetje* is aangedaan. Nooit slaapt zy zonder Medicynen in huis, en de Doctor moet alle avonden komen zien, of er geen onverwagte toevallen te vreezen zyn. Geen nagt in den Zomer zou ze gaarn, zonder versch gesneeden gras in huis te hebben, doorbrengen, het geen des winters met allerbest graswater vergoed wordt, of het beestje eens pyn in het lyf mogt krygen. - De middelen van het laatste Recept, waarvan zy zulke schoone uitwerkingen gezien heeft, mogen, op raad van den Doctor, nimmer ontbreken, 't geen ook stipt word geobserveerd; want voor korte dagen, wanneer men weêr voor een nieuw toeval bedugt was, het laatste vingerhoedie van de levenshonden-elixer gebruikt had, en *Celia* des nagts om twee uuren begon te bedenken, dat ze van dat heerlyk geneesmiddel geen druppel meêr in huis had, liet zy den Apotheker wel degelyk uit zyn bed kloppen, om het op nieuw klaar te maaken. - Had hy niet willen opstaan, in weerwil van zyn heerlyk kragtig graswater, had hy nogthans voor altoos de clandisie verloren; dat was bepaald, voor dat de meid uit het huis ging. - Dan sedert dit ongeval heeft men ook met veel meer zorgvuldigheid op *Rozetje* moeten passen. Driemaal daags doet het bestendig eene zagte wande-

(†) *Dit geval is voor eenigen tyd in een der voornaamste onzer Steden gebeurd.*

ling om de verteering der spys te bevorderen, en van zyn melk met water des nademiddags niet bezwaard te zyn, terwyl de Doctor intusschen gelast heeft het met zeer veel hoede tegen de injurien van lucht te bewaren, dierhalven kykt *Celia* altoos 's morgens eerst op haaren Barometer om 'er de wandeling van haar Hondje na interigten. - Als het Weerglas op *veranderlyk* staat, is de wandeling maar half zo ver als anders, om, zo het Weêr intusschen omsloeg, digt by huis te zyn: staat het op regen of wind, dan moet de meid het onder haar voorschoot draagen, want de zagte treden van de meid brengen, al wandelt het hondje niet, egter de beweeging tot het beestje over: als 'er een scherpe Noorde Wind waait, of als het regent, laat *Celia Rozetje* in een groote kamer, daartoe expres geprepareerd, zo veel beweeging maaken, als volgens eene allernaauwkeurigste rekening anders by de gewoone wandeling geschied. Wandelende ontvangt *Rozetje's* meid (want *Celia* houd eene aparte voor den lieveling) altyd te vooren een ernstige vermaaning van niet te hard te loopen, op dat het arm diertje niet vermoeid thuis komende, eenig gevaar mogt loopen van ziektens of ongemakken zich op den hals te laden - om dezelfde reden is de meid ook verpligt het voor alle straaten en steegjes, die zy zamen in 't wandelen passeeren, en doorgaans togtig zyn, op te grypen, en met haar voorschoot bedekt, dezelven voor by te dragen. De meiden van *Rozetje* hebben daarenboven een geschreeven Ordonnantie in de keuken hangen, volgens welke zy zich stipt in haaren dienst te gedragen hebben, en gebeurt het, dat een nieuwe meid by ongeluk niet lezen kan, dan werd haar het onderwys by wyze van een Categismus of in kleine vraagjes voorgesteld, en van buiten geleerd.

De kwaadaartige waereld geeft voor, als of het ongeoorloofd en schandelyk zou zyn zo veel werks van een hond te maken, als *Celia* van den haaren doet: maar dit praatje is voornaamlyk voortgekomen

van eene spytige dienstmeid, welke, over *Rozetje* met haare Juffrouw in woorden rakende, uit de deur gezet werd. Deze laster heeft *Celia* en haar schoothondje by elk een in een kwaaden naam gebragt. - De Juffrouw, zegt men, kan zonder *Rozetje* niets verrigten - zonder *Rozetje* slaapt zy nooit, en zou geen oog sluiten, als zy het niet honderdmaalen goeden nagt gewenscht, en wel duizendmaal gekust had - zonder *Rozetje* zou zy onmooglyk haar morgen ontbyt kunnen neemen - zonder *Rozetje* zou zy by geen mensch een voet verzetten, terwyl zy in gezelschappen nergens anders over redeneerd, dan over haar geliefd *Rozetje* - zonder *Rozetje* valt haar alles lastig, en 's nagts heeft zy altyd bezwaarde droomen gehad, zo zy van *Rozetje* niet gedroomd heeft. Zo lastert die kwaadsprekenden tong de Juffrouw de geheele Stad door, en van het onnozel dier spreekt zy alle kwaad, dat zy maar verzinnen kan. 't Is, zegt ze, in alle gevallen maar een fotsige hond, daar de Juffrouw zo zot mêe is; dien zy streelt, om dat ze geen Man heeft: een ondraaglyk vuil dier, en dat als de slimste gek door het wêer geregeerd word, enz. Meer soortgelyke lastertaal braakt zy gestadig uit, en staat op alle hoeken van de straaten uuren agter de anderen met haare kameraads 'er over te babbelen, die op haare beurt dan ook wêer alles aan haar uit de huizen vertellen, waar zy woonen, en van de honden, die men daar houd. - Maar is 't geen schande, dat zulk volk, als de meiden, zo veel durven praaten, en zulke kwaadaartige dingen vertellen van de luiden daar zy woonen, of die zy gediend, en van de honden, die zy opgepast hebben? Behoorde zulk een handelwys niet openbaar gestraft te worden, dat men van een hondje, 't geen op zyn minst van tienmaal meer fatsoen is dan een lompe meid, die al veelmaal op zyn best maar voor eene halve meid kan passeren, zo veel durft den bek roeren; want zonder eenig mensch te kort te doen, durf ik openlyk ten aanzien van de geheele waereld

staande houden, dat *Rozetje* alleen meer verstand en *educatie* bezit, dan een half douzain van de beste meiden, die 'er in de heele Stad zyn, en dat wil ondertusschen al praten en lasteren, dat gaat te hoog. Meiden zyn toch op zyn allerbest genomen, maar halve menschen, daar *Rozetje* in zyn soort niet slegts voor een volkomen hond, al is hy zo groot niet als een Blekers Dog, kan doorgaan; maar ook zo vernuftig en doorslepen is, als 'er binnen den omtrek van tien uuren een hond op vier pooten loopt; want de volkomenheid van een hond werd niet naar zyne grootte afgemeeten, maar naar zyn verstand, en het bloed, waar uit hy gesprooten is. Zo vind men toch zeer *petite* hondjes, die in schranderheid de grooten ver overtreffen, en byna mist het nooit, of zy zyn van eene hooge geboorte, en uit eene adelyke Familie, van de Grandes van Spanjen. - Ondertusschen kan men de reden ligt nagaan, waarom de meid ontydig uit haar huur moest. Zy had nooit de eer om *Rozetje* te behagen, en inderdaad 'er heerschte tusschen hen beide een soort van *antipathie*; want schoon *Rozetje* in den aart vriendelyk, en nooit knor- of kyfagtig is, kon het nimmer velen, dat de meid het aanraakte: nooit maakte zy, naar zyn genoegen, zyn beddetje op, 't geen het door janken en 't onderste boven te krabben; niet duister te kennen gaf: nooit bragt zy het onder haar arm dragende naar zyn Vrouwtje, of voorby den togt van een straatje, of het knorde op haar gestadig, terwyl de meid, op haar beurt niet minder op dat dier verbeten zynde, in vloeken en tieren uitviel, en zy gaf het, zo min als het zelve aan haar, ooit een vriendelyk woord: ook kon de nydige meid niet verdragen, dat *Rozetje* altoos met 't Vrouwtje 's nagts op een bed sliep, uit eene schotel at, altyd de lekkerste beetjes, en uit het zelve kopje, daar *Celia* thee uitdronk, melk met water kreeg. Ondertusschen had zy behooren te denken, gelyk *Celia* haar meer dan duizendmaal gezegd heeft, dat zy ten alle gevalle maar meid was, en die dient, altoos minder is dan die gediend word:

maar dit kon, dit wilde de hoogmoedige feeks niet begrypen, nog veel minder verdragen; nogthans had zy, 't behooren te doen om haar Juffrouw te behagen, die volstrekt beweerde, dat *Rozetje* meer dan de meid was, en heeft zy daar geen gelyk in? want behalven de reden, reeds gemeld, waarom haar hondje ten minsten zo veel verstand als zes dienstmeiden bezit: wat is het daarenboven niet oneindig aangenaamer een hondje dan een lompe, plompe, onwellevende, slegt gemanierde meid, van byna twee honderd ponden op den schoot te neemen? Ook kan men zo veele meiden krygen als men begeert, dewyl 'er toch van dat gespuis in de waereld zo groot een overvloed is, als of zy jaarlyks gezaaid wierden: maar zou *Celia* onder het geheele geslagt der Honden wel één eente *Rozetje* vinden? zeker geen één - Voeg hier noch by dat 'er eene wonderbaare *Sympathie* tusschen honden en sommige menschen plaats heeft, die inderdaad verder gaat, en kragtiger is dan van den eenen mensch tot den anderen, gelyk blykt uit een zeer aanmerkelyk geval in een zeker Dorp, waar twee Boeren, hunne Vrouwen op deeze voorwaarde tegen den anderen verruilden, dat de een zyn jongen waterhond op de koop toegaf. Ondertusschen gaat het zeker, dat de liefde der Vrouwen omtrent de honden ongelyk verder gaat, dan die der Mannen, gelyk gebleeken is aan het wyf van zekeren Heer, dat van hem afging zonder ooit meer by hem te willen komen, om dat hy het ongeluk gehad had van op den poot van haar schoothondje te trappen. - Dat is regt honden liefde! - Eenigen hoopen, dat deeze edelaartige deugd van *Celia* meer zal worden gevolgd, wanneer men, in plaats van met kinders uit malle genegenheid te sollen, of arme wigten van straat op te neemen om ze op te voeden, gelyk onze sotte Voorouders deeden, ongelukkig zwervende hondjes met ontferming zal aanzien, en opkweeken: eene daad, die den mensch regt betaamt, want hy is meer dan een hond, en daarom mag hy op een hond nederzien.

De Denker.

N°. 539. *Den* 26 April 1773.

[Plan tot het oprigten van een *Societeit onder gemeene Lieden*, met eenige aanmerkingen over de *Genootschappen* onzes Lands.]

Qui legis ista, tuam reprehendo, si mea laudas
Omnia, Stultitiam: *si nihil, invidiam*.

OWENUS.

MYN HEER DEN DENKER.

Ik neem de vreiheit uit naam van ons Kollegie U E. te schryve, als dat wy bestaan uit ons twaelefe, alle ambagtsvolk, metselaars, smits, timmerlui, en zo voorts, die te same een Lees Kollegie houde waarin wy alle maande de *Boeksaal der geleerden werelt*, de *Staats siccretaris, Postreider, Mercuruis*, en *Nieuwsvertelder* geset leese, en somtyts ook nog al een Werk, daer rusie over komt, gelyk dat van *Mermontel*, en zo voorts, waarna wy als het jaar rond is, by elkaer komme om die Boeke op te han-

ge, en onder ons Kollegie te verkope. Toe wy nu laast in Maert by een ware, de Boeke van 1772, die rond geweest ware, geveild en verkogt hadde, en in onse pot een frai stuivertje by een vergaard hadde, dat wy na telde, zei een van ons geselschop, die van syn leeve een Drukkersknegt is geweest, maer nu op een trekschuit vaert, dat wy al heel makkelyk met ons twaelefe een SOCITEIT konde oprigte, en laate, die luste, verse maake voor een goude penning, zo als andere doen. Gy verstaet my wel, myn Heer, hy bragt in omvraeg, niet of wy wilde stigte een sociteit van geleerdheit, want daer konde wy niet by, maar van gedigte te make, wyl wy daer over nog al best soude konne oordele, als de gedigte over een vraeg in kwame om de goude penning weg te drage. Onse Sociteit zou dan hiete de NIEWE SOCITEIT VAN POESI, onse sinspreuk zou syn: *prodesse versificando*, want dat was de beste, die hy uit al syn Lathyn, dat hy in syn jeugt geleert had, eer hey op de Drukkers winkel kwam, kon opstelle. Wy moeste, dagt hy, uit ons potje de goude penning voor dat het beste rymde, bekostige, doch wyl dat niet genoeg gespekt was om alle jaer zo zwaere uitgift te lyde, sloeg hy het Kollegie voor, om te gaen naer zyn oude Baes te Rotterdam, die nog leefde, en vraege, of hy de verse van de NIEWE SOCITEIT VAN POESI sou wille drukke, en uit syne winst, die hy trok van het verkope van die Gedigte, uitkere zo veel als de goude penning sou koste, want na syn rekening, die hy al heel wel wist te maeke, kon dit ligt geschiede, en ons Kollegie kon dan, zo lang als het wilde, ten minste voor eerst, nog bedekt blyve, want, myn Heer, 't is ons niet te doen om de eer, maer om de geest van Poesi ook in onse Stad aan te moedige. De vrage, die wy soude uitschryve, en in de Courant en Boeksaal der geleerden werelt laate zette, zoude wy nader regelere, elk zou 'er een opgeeve, ieder op zyn beurt, en wy soude nu kunne beginne met deese vraegen bekend te maeke: *die het beste rymend vers maekt over de lof der*

TREKSCHUITEN, *en het, eer primo Jannuari* 1774 *in het Land is, toezend aan de* NIEWE-SOCIETEIT VAN POESI, *sal een goude penning trekken*. Onse twede sou voor het jaer 1776 eissen een *best Gedigt over de truffels van de* Romeine, *toen se ons Land bewoonde, en welke veranderinge daer in gemaekt syn, en of die de beste syn, welke onse metselaers nu gebruike, of hoe sy moete gemaekt werde om volmaekt genoemt te kennen worden*. Dese Vraeg stelde onse Metselaer, Lid van ons Kollegie, voor. De Smit, die ook van onse Sociteit is, begeerde, dat men voor het jaer 1777 sou publyk maeke dese Vraeg: *hoe veel nadeel sou het doen aan de Smeeden van ons Land, en hunne knegts, als de kunst van 't yzer het roeste te belette, wêer uitgevonde werd*. Het antwoord hierop sou moete beschreve worde in een herderssang, of in een van dat soort, waarin het franse vers van *Mermontel* op 't *Hotel* van *Parys* onlangs so dierbaer is overgeset en berymt, dat men in de keus der Liefhebbers sal laete. Dese drie Vraege, dagten wy, ware voor eerst genoeg, en de negen andere Lede van ons Kollegie verklaerde, dat zy, te vore, daer niet op gedagt hebbende, zo schielyk niet kende de hunne voor den dag brenge, maer sloege voor, of wy, nu aengemerkt als een SOCITEIT, geen Lede behoorde aan te neemen om ons verse te levere buite die uit de Vraege voort kwaeme: wy besloote dat te doen, dog evenwel so, dat wy met ons twaelefe Dirrekteurs bleve, maer wie wy tot Lede soude kiese, konde wy die avont maer niet eens worde. Ik heb toe voorgeslage uw persoon onder condysie, dat gy ons soud aendiene al dat volk dat in onse kraem zou dienstig syn, en vraege of gy ons niet soud rekommandere de Digters der straetliedjes, waer onder snelle geeste zyn. Wy versoeke een antwoort gereed te maeke, dat wy, nog onbekend willende blyven, hede veertien dage sulle laete afhaele aen 't huis van u Boekverkoper en Drukker door een kaerel, met een blauw kammesool aen, een leere schootsvel voor, gescheurt aen

de linker zyde, en voor neerhangende hoet, aan wie gy gerust hetselve moogt vertrouwe. Ik blyf. uit naem van de aenstaende NIEUWE SOCITEIT VAN POESI,

Myn Heer den Denker.

U E D. Gehoorsaeme Dienaar

DIRK PENNIST,

Schroonsteenveger,
SICCERTARIS van de SOCITEIT.

***

Ik ben vry wat verleegen met deezen Brief, waarom ik my eerst wél zal moeten bedenken, wat ik zal antwoorden, waartoe my by geluk veertien dagen gegeeven zyn. Intusschen wil ik myne Leezers eenige aanmerkingen mede deelen, die my onder en na het leezen van denzelven zyn ingevallen. Nu men het in ons bekrompen Land gebragt heeft tot drie Maatschappyen der Weetenschappen te *Haarlem, Vlissingen* en *Rotterdam*, welke wy niet dan met hoogachtinge noemen: nu men eene Maatschappy der Nederlandsche Letterkunde te *Leyden*, en een Dichtgenootschap in *'s Hage* heeft opgericht, is men noch niet te vreden: men wil 'er noch al meer invoeren. Hier en daar, hoor ik, werkt men 'er aan; en myne Leezers hebben gehoord, wat my in den hier boven geplaatsten Brief geschreeven word. Waar wil toch dit heen? Als 'er zo veele Societeiten als Steden komen; als twaalf Ambagtslieden zulk een sot Plan, hoewel 'er sommige goeden slagen in zyn, in de waereld brengen, zal niemand een Lid van een Societeit meer willen worden, de

naam zal voor den Geleerden geen eer langer zyn, en in plaats van wat goeds te werken, en voor den dag te brengen, zal 'er niets gedaan worden. - Ik heb nooit in gedagten gestaan, dat 'er nimmer te veel Societeiten in ons Land kunnen zyn, maar wel dat een te groot getal elkanderen nadeel zal doen, en in plaats van den naaryver op te wekken, verscheiden Geleerden door het uitschryven van eene menigte Vraagen eer van schryven afschrikken dan aanmoedigen, waar door men geen zo doorwrogte Schriften dan wel anders te wagten zal hebben, en hiervan, dunkt my, zie ik reeds de beginsels: de tyd zal het verder, vrees ik, bevestigen. Gelyk de Eendragt Macht maakt, zou het in myn oog eene zeer voordeelige zaak voor ons Land en de Geleerdheid zyn, indien de drie Maatschappyen van *Haarlem, Vlissingen* en *Rotterdam*, tot ééne Maatschappy gesmolten wierden, die eenen Naam voerden, doch in drie Kollegien gescheiden bleeven, of ze schoon door eenerlei wetten aan elkander verbonden waren. - Daar de Maatschappy der Nederlandsche Letterkunde te *Leyden* in Klassen verdeeld is, gelyk men my zegt, en wel degelyk de Dichtkonst een derzelver is, gelyk zy reeds in het Eerste Stuk haarer Werken daarvan eene aangenaame proef gegeeven heeft, kan ik de redenen niet raamen, die men gehad heeft om een ander afzonderlyk Genootschap over de Dichtkonst te gaan oprichten. Waarom hebben zy niet, die lust hadden eene gouden Medaille te geeven aan den geen, die best tot *Lof der Dankbaarheid* kon schryven, dezelve met dit Onderwerp aan de Leidsche Maatschappy gezonden, of zich te zamen onder haare vleugelen begeeven? Deeze had reeds eene Klasse van Leden, die het oog hielden over de Werken van Poëzy, of waren die niet in staat om de Antwoorden over een Dichtkundig onderwerp te beoordeelen, en de goude Medaille uit te deelen? Men had haar, daar ze de eerste en Oudste was, moeten geëerbiedigd hebben; een nieuw Genootschap te stigten was onnoodig, nu zy 'er reeds

was. En dat tweede is nu noch niet genoeg: daar komt een derde, vierde, een vyfde zelf, gelyk men my zegt, op de baan, die niet rot zyn: het begint Societeiten te regenen, en het gemeen, twaalf Ambagtslieden, steeken nu ook de ooren op. Deeze geleerde Boekzaalleezers rotten by een, en snappen van Kollegie, Societeit, Poesi, Vraagen, Medaille, en wat al niet meer, dat het een aart heeft. Heeft een myner Lezeren lust, om 'er een Lid van te worden, ik zou hem, daar men my raadvraagt, dienst kunnen doen. - Dan laat we in meer ernst spreeken. Men weet, dat 'er een *Beredeneerd Plan tot het vervaardigen van een algemeen omschryvend Woordenboek der Nederlandsche Tale door de Maatschappy der Nederlandsche Letterkunde te Leyden* onder haare Leden is uitgedeeld. - Men hoopt, dat 'er een tweede Plan onder handen is om de *Spelling der Nederduitsche Taale*, die men vry algemeen openlyk verklaart van haar te willen aanneemen, *te bepaalen*: welke groote doch edele onderneemingen*!* welke arbeid is hier aan vast! Aan het eerste zeker meer dan aan het andere; dan wie zal haar helpen? Alle de Leden, die 'er toe behooren: maar, deeze, of schoon al talryk, reiken tot dat Werk, welks moeilykheid weinig gekend wordt, niet toe. Zy moet dan nog meer Leden hebben: waarvan daan haalt ze die? Uit die Dichtkundige Genootschappen, die haar voorby gegaan, en eigen Societeiten gesticht hebben*?* Zal zy zig zo laag vernederen? Zo ja, zullen die Heeren voor Haar werken, en den opgevatten arbeid voor hunne eige Societeit staaken? Ziet daar het eerste *Inconvenient* uit overtollige Genootschappen. Zy zal dan andere Heeren tot Leden aanneemen; men zal dien weg inslaan; goed, wy boopen, dat men zo veele bekwaame Mannen, die over het hoofd door anderen zyn gezien; vinden zal, en het Werk voltooien. - Ondertusschen heeft het slot des Briefs van DIRK PENNIST aangaande het kiezen van de Dichters der straadliedjes tot Leden zyner Societeit my doen denken op iets, waardoor een nieuw Ge-

nootschap, zo het wilde, zich beroemd kon maaken; 't zou, ik beken het, in veeler oogen een laf, een laag werk zyn, maar men noeme my een ander, dat meer nut zou doen aan het algemeen? Ik meen, dat een Genootschap van Dichters, zo het toch afzonderlyk wil bestaan, zich moest verledigen om de straatliederen, Galgdeunen, enz. voor het gemeen te vervaerdigen. Een bundel van deeze naar den eisch opgesteld, zou oneindig meer nut doen voor de Zeden van het gemeen, dan twaalf Quartynen met allerlei Gedichten, die alleen in de nanden van de Liefhebbers der Poëzy blyven hangen. Dit Plan is eens in overweeging geweest van eenige Heeren, en het zou uitgevoerd zyn geworden, had niet de dood eenigen van hun weggenoomen. Zy hadden reeds kennis gemaakt met die Dichters, welke ze thans maaken, deels om te zien, hoe zy te werk gingen met hunne poëtische stukken, deels om met hen een *Contract* te sluiten, dat zy geen straatliedje of galgdeun meer opstellen, doch gemaakt ontvangen zouden. Dit zou gelukt hebben. Deeze Heeren Rymers, die meest in kelders en krotten woonen, of wel tot de bedelaars behooren, hadden reeds begonnen aan die Heeren de beste voysen te leeren, want de gemeene voysen moesten behouden worden, en al de nieuwe, die zy uitdagten, zouden voor een gestelde prys overgedaan worden, waarop gemelde Heeren nieuwe Liedjes zou maaken. De meeste kunst bestondt hier in het voordraagen van nuttige Zedelessen onder het verhaalen van geschiedenissen, minne gevalletjes, op een geestige wyze, in de taal van het gemeen. Wanneer de gemelde Heeren onze Rymers zagen werken, verwonderden zy zich over hunne poëtische gaven, onbegrypelyke vaardigheid om met wel ter snêe komende stopwoorden de regels vol te maaken of het rym te vinden: in een oogenblik was een Liedje gereed, zy zelve zagen op verre na geen kans om het zo ras te doen. Men kwam overeen, dat de

Liedjes-Dichters geen een meer zouden maaken, maar alle, gelyk gezegd is, van de Heeren ontvangen; dat zy de stoffen aan de hand zouden mogen geeven, by voorbeeld van janhagelsche minnegevalletjes, galgdeunen enz.; dat zy de nieuwe Liedjes alleen en geen andere zouden rond zingen, of laaten rond zingen door anderen, want op de meeste plaatzen zyn de Maakers der Liedjes van de Zangers en Zangeressen onderscheiden; dat zy die in andere Provintien zouden verzenden aan hunne Correspondenten, enz. Deeze koop werdt geslooten, maar het Plan, gelyk ik gezegd heb, is in de uitvoering verhinderd geworden. Wil dan een Genootschap van Dichters eenen naam maaken; willen zy het gemeen goede Zeden door aartige Liedjes leeren; willen ze daar door de ondeugende, waarvan 'er een groot aantal is, uit de waereld helpen, het hervatte het gemelde onuitgevoerde Plan, en toone, dat het in de daad het nuttige en aangenaame paaren wil, gelyk een braaf Dichter geen ander oogmerk heeft, en men zal meer nut doen door regt zedelyke, kuissche hoewel vrolyke straatliederen, dan HOOGVLIET met zynen *Abraham den Aartsvader* gedaan heeft. - Doch hier is werk aan vast, en tot werken zyn of worden sommige Genootschappen niet opgericht.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *J. Thirry*, Leiden *P.v.d. Eik* en *D. Vygh*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas* en *L. Huyzing*.

De Denker.

N°. 540. *Den* 3 Mey 1773.

[Godvrugtige *Overdenkingen over de Lente en de Maimaand*, met een Dichtstukje.]

Zo verdween met natte leden
's Winters graauwe dwinglandy
Voor de groene monarchy
Der behloemde lieflykheden.
Zo genaakt de Zomerbrand
't Vee en Vischryk Nederland.
d'Overvriendelyke Lente
Weer hezielt door 't Zonnevier,
Monstert met haar schoonsten zwier.
D'edle Bloeimaant, naar gewente
Met de prilste blaan bekranst,
Pronkt en lonkt en lacht en danst.
't Veld vergeet zyn mond te sluiten
En de Steên, met lust verlaân,
Ryden, vaaren nu, en gaan
Om een Meygezigt naar buiten.
Daar verdwaalen d'oogen bly
In Gods, Landschapschildery.
POOT.

De Winter is voorby: de Plasregen is over, hy is overgegaan. Guure tyden, die nu met meer dan met minder felheid eenige maanden geheerscht hebt: nypende koude, die het aardryk met eenen korst bedekt had, en alles deed wegkrimpen van smerte: talryke plasregens, die de koude vervangen hebt, en op den sneeuw gevolgd zyt*;* gy zyt dan voorby, gy

zyt overgegaan. De Hand van uwen en mynen Schepper heeft u belast af te trekken, en geen schaduw van u agter te laaten. Gy zyt gehoorzaam, en zult voor eenigen tyd niet wederkeeren. 't Is wél; de stomme Natuur moet gehoorzaam zyn aan haaren Maaker. Wy zien u niet lang agterna met weedom; maar verheugen ons thans in de diensten, die gy met een bars gelaat ons gedaan hebt. Uwe afweezigheid is ons minnelyk, uwe diensten zyn ons nuttig geweest.

De Winter is voorby: de Plasregen is over, hy is overgegaan. De Zon gaat hooger op. Zy heeft ons sints eenige maanden maar kort bezogt, meest haar schitterend gelaat met een donker floers van dikke nevelen bedekt, terwyl zy andere Volken lang bescheen, en haar vrolyk gelaat met geenen sluier dekte. Gouden lamp des Hemels*!* drie uuren vroeger, en ook zo langen tyd laater staat gy my ten dienste. Als ik de morgen schemeringen, voorbooden van uwe prachtige aankomst, zie, vlieg ik ten bedde uit, en zie u met verbaazing den ouden loop beginnen, die gy bykans zestig Eeuwen zonder vermoeid te worden of te rusten geloopen hebt. Gy zyt vrolyk als een Held in uw werk, gy voert uwe oude pracht met u; geene versiersels, niets van uwen wonderlyken glans hebt gy verlooren, geen straal van uw licht is verduisterd, geen deel uwer warmte is verdoofd. O verbaazende onderhouding! Wie verstaat deeze dingen*?* De aarde veroudert als een kleed, dat lang gedragen wol en kleur verliest, ze verandert als een gewaad, dat geen vasten stand houdt, maar welke veranderingen ziet men aan u? Had gy iets van uw licht verlooren, hoe zouden wy het herstellen*?* Was uwe warmte verminderd, wy zouden verkleumd blyven; de waereld weenen; de velden treuren; boomen, graan, en planten het maar ter helfte kunnen brengen; het Land der belofte zouden we voor onze oogen zien, maar sterven van gebrek.

De Winter is voorby*:* de Plasregen is over, hy is overgegaan. O verbaazende verandering*!* Het gelaat des Aardryks is vernieuwd*!* Hoe schielyk! Laat de vierde maand des jaars tot in de laatste week

zyn afgeloopen, en de guure Ooste Wind, die doorgaans in derzelver dagen waait, de dorre kleur aan de velden gegeeven hebben, welke een zagte Winter wel eens ontziet, de laatste uwer dagen voeren meestal zulk eene wondere verandering aan, dat wy de Maand Mey, groenende, mogen aanschouwen. Myne jaaren mogen toeneemen, ik met dezelven veele dingen gewoon geworden zyn, en die haare aartigheid en kracht verliezen, in elk jaar beschouw ik echter dit tydstip met een grooter verbaazing: ik wordt niet verzadigd van zien, en my te verwonderen. Dit hebben alle Gods Werken vooruit, zy verliezen hunne nieuwigheden niet in het oog van een' oplettenden.

De Winter is voorby: de Plasregen is over, hy is over gegaan. Lente*!* Eersteling van den Zomer, u begroete ik, zyt welkom. Laat ik u met aandacht beschouwen. Maar eenmaal 's jaars mogen wy u zien. Kostelykheden worden alle dagen niet beschouwd. Gelyk de jeugd de aanvalligste en tederste schoonheden op de kaaken vertoont, geeft gy ons de treffendste fraaiheden te zien. Hoe zyn de velden veranderd, hoe bekleed! Hoe zagt is het teder groen! Teder is het, niet langduurig, schoonheden tellen maar weinige jaaren. Als de Zomerhitte aankomt, vergaat uwe lieve gedaante, uwe zagte kleur; ze wykt ongevoelig, ze wordt hard, eindelyk bruin, de ouderdom is zwart, en donker.

De Winter is voorby: de Plasregen is over, hy is over gegaan. Nu gy wykt, trekt 'er een heir van pronkjuweelen in hoven en velden op. O Bloemen! sieraaden der aarde, waar van daan zyn uwe schoonheden, waar van daan uwe verrukkende kleuren? De Dieren voelen 'er geene aandoeningen van, uw schakeersel betovert ons. De Boomen geeven ons, zo wel als de grond, een edel gezigt. Hoe verbazend wit is de bloesem der Kerseboomen, hoe zagt is het rood en wit der Appelboomen*;* hoe sterk riekt die der Doornen*!* Wat verschil in het maaksel des bloesems! Zie die der Lindeboomen, en verklaar ons O Natuurkundige! waarom de gedaante van deezen zo veel verschilt van den anderen*:* 't zyn echter alle

bloesems van Boomen. Eén bloesem, duizend verscheidenheden! - Gy bemint veranderingen, O Boomen! Zo dra, onder die fraaie gedaante, de vrugten bedektelyk zyn gezet, dan spruiten de bladeren in grooter kracht uit, gy bedekt 'er zorgvuldig de tedere gezette vrugtjes onder; de boom is niet anders dan eene groente: daarna komt de derde verandering; als het zagte groen der bladeren is geweeken door de sterke lucht en warmte, neemt de vrugt eene andere kleur aan: blankroode Persiken, goudgeele Appelen, gloeiënde Abrikoozen, hoe wonderbaar is deeze mengeling van Kleuren onder groene bladeren?

De Winter is voorby: de Plasregen is over, hy is over gegaan. Hoe stil hoe lieflyk is het gelaat der waereld? Waar is de Koude? Waar de Orkaanen? Waar de Plasregens? De zoele Zuide Wind blaast de genezende geuren van de versche kruiden, den lieflyken reuk der bloemen, de zuiverende kragt der gezuiverde lucht ons toe; wy ademen ze in; ons gestel word vlug; onze leevenssappen worden verbeterd; de door lang zitten in den winter of de door koude verstopte vaten gaan open. Elk, gedreeven als door een verborgen aandrang *(instinct)* wordt naar buiten gelokt; het weenend Kind is wel te vreden, als het maar in de lucht mag zyn; de ouden, kreupelen, en zieken kruipen in de zagt warmende Zonnestraalen, en voelen verlichting. Nu worden de derdendaagsche Koortsen, zonder de gezegende Kina, geneezen; nu wykt het scorbut; nu worden de lymige sappen verdund, de loomheid des lighaams verdwynt; vergenoeging en blydschap wordt op aller gelaat geleezen.

De Winter is voorby: de Plasregen is over, hy is over gegaan. Gy Stormbuien zyt in uwe hoolen opgeslooten, het geklets des hagels wordt niet gehoord, hy wordt opgehouden in de Schatkameren des Almagtigen. Is dan alles stil? is de Natuur in den volsten zin stom? Neen, andere klanken, allerlei klanken van vreugde hoort men in hof en wouden. De schoone Oijevaar klept op de daken, of verheft zich in hooge vlucht, en klimt by rondloo-

pende trappen buiten ons gezicht op. Minder fraai, en zeer klein is de edele Nagtegaal, weinig in kleur verschillende van onze huismuschen; maar hoe streelt hy onze ooren, hoe vervrolykt hy onze zinnen door zyne onvergelykelyke toonen? Als een malsch avondregentje de groene beemden heeft verkwikt, en de Zon met roode straalen in de Westerkimmen wegzinkt, vangt hy zynen zang aan tot laat in het duistere. Gaa dan wandelaar, daar de hooge Eiken, staatelyke boomen van dien vogel bemind, de akkers omringen, en gy zult een groot aantal uit veele hoeken elkanderen hooren toezingen, aanheffen en antwoorden. Hoe schoon zyn de gaaven in een Vogeltje, dat niet minder dan schoon is? Vermaakt het ons des avonds tot laat in den nagt, dikwils tot middernagt; de Leeuwrik doet het des daags. Een andere zang, hoe verschillend van deezen! Maar wie kan alle de toonen van het menigvuldig kleine Pluimgedierte, dat uit andere Landen tot ons vermaak is overgekomen, optellen? Hoe overëenkomstig zyn eenige geluiden met zagte menschelyke woorden of stemmen? Hoe duidelyk is het geroep des Koekkoeks, die zich digt onder onze wooningen vertrouwt? Hoe aartig zyn lagchen? Duidt hy ons daar mede den regen aan? - En welk eene wonderbaare zamenstemming is 'er tusschen het bloeien van eenige Planten en de aankomst van zommige Trekvogels? Hoe kort is het geleeden, dat wy dat leerden opmerken, en uit een en andere bloeiende Bloem in onze tuinen konden zeggen: deeze en geene vreemde Vogel is reeds in ons Land overgekomen? Wie maakt deeze overeenstemming, dan hy, zonder wiens wil geen muschken op aarde valt?

De Winter is voorby: de Plasregen is over, hy is over gegaan. Het aardryk, bykans zestig Eeuwen vrugtbaar gebleeven, hervat zyne vrugtbaarheid. Plasregen, gy hebt het uwe daartoe gedaan. Als gy in de vierde Maand des jaars wat overvloedig valt, gelyk gy deezen jaare gevallen zyt, belooft de Landman en Hovenier zich een welig gewas. De grond heeft vogts genoeg, dring dan, O Zon, met uwe straalen nu dieper in de aarde in, verdun die vogt,

doe het opwaards stygen, en de gaapende vaten der Planten zullen deeze oneindig fyne vogten inzuigen, en daar door groeien. Grasryke Beemden! hoe veele duizend Planten brengt gy thans voort? Dit nieuwe voedsel scheen ons Rundervee, op den muffen stal zo lang met hooi gevoederd, te rieken; het gaf duidelyke tekenen van verlangen; men heeft 'er aan voldaan. Wat vreugde! de Ossen bulken van genoegen; de Runderen huppelen; de Lammeren der Kudde dartelen rondom de Moeders; de Geitjes springen duizend sprongen. Elk zoekt zyne spyze, zy hebben algemeene, maar ook byzondere smaaken. Zy eeten niet alles. Het een laat Planten staan, welke het ander Dier met graagte afscheert. Waar hangt dit van af? Verklaart ons, gy Ontleedkundigen! het maaksel van de vaten der tonge, en wat al niet meer, om dit te kunnen begrypen. Nu eet men boter van de graazende Koeijen*;* versche boter, vol van geneezende kragten, door de zappen der geneezende Planten gemaakt. Nu ziet de Landman zyne Tarw, zyn Koorn, zyne Boekweit, zynen Haver en Garst opschieten. O welken Oogst belooven niet de wel bedekte Velden!

De Winter is voorby: de Plasregen is over, hy is over gegaan. Wat gebrom baart deeze helderheid des weders in de lucht? Duizend Insecten komen nu te voorschyn; tien duizend Byen verlaaten hunne Korven, en vliegen op de bloeiende klavervelden, op het goudgeel bloeiënde raepzaad, op al waar maar wat te haalen is. Voor wien werkt gy zo noestig, gevleugelde Diertjes? Onweetend bereidt gy uwen gezonden Honig, een geneesmiddel voor aamborstigen*;* uw wasch om ons kaarssen in den Winter te geeven. In hoe veele kleine, voor ons oog onzigtbaare deeltjes haalt gy dat uit de bloemen? Wie kan uwe kunst u afzien en navolgen? Wie het zelve zo wel opleggen en bewaaren?

De Winter is voorby: de Plasregen is over, hy is over gegaan. Myn God! welk eene verandering! Wat is demensch, dat gy zyner gedenkt! De Natuur leeft, alles herleeft niet om u, maar om my, my, uw schepsel, te zegenen. Wat is alles thans

in de weer! Wat behoort 'er toe? Hoe veele voorberedingen! welk een toestel*!* Wie vat alle deeze dingen? Hoe groot ben ik dan niet? op welken hoogen prys stelt gy my, my onwaardigen, ondankbaaren, snooden rebel*?* Moet de geheele Natuur thans in beweeging zyn om my te leeren, dat alles voor my is, terwyl ik tevens leere, dat ik niets van dit alles verdiend heb. Wanneer zal ik van schaamte bloozen, zo ik het nu niet doe op het gezigt van zo veele goedheden, afgedaald van eenen God, wien ik jaaren lang vertoornd heb*?* zal ik 'er niet door getroffen, diep door aangedaan zyn? zal ik in myne tergingen volharden kunnen? of ben ik zo ontaard? Help my dan, en maakt my levendig, daar alles rondom my leeft.

De Winter is voorby: de Plasregen is over, hy is over gegaan. Laat nu, myn God! de winter van myn zondig leeven geëindigd zyn! Laat de regen uwer genade-gaven op my nederdaalen, en niet over gaan! Laat ik leeven, groeien, bloeien, en vruchten van geregtigheid draagen! Zo zal de Zomer van myn leeven altoos duuren, en nimmer eindigen!

* * *

Wy sluiten dit Vertoog met een aangenaam Dichtstukje, ons door eene kundige hand ter goeder uure gezonden, van welke wy dergelyken meer verzoeken.

De Lente.

Wy zien dan weêr den tyd,
Die Mensch en Vee verblyd*;*

Wy zien de Lente keeren.
De Winter is voor by.
De Vogels kwinkeleeren.
Bekoorlyk Jaargety,
De bloemen, die gy strooit,
Daar gy Natuur mêe tooit,
Verspreiden duizend geuren.
Gy noodigt ons gezicht,
Op de aangenaamste kleuren;
Wat zyn wy u verplicht!

***

Het Vee verlaat den stal,
En treed langs berg en dal,
In klaverryke streeken.
Het graast weêr op den boord
Der kabbelende beeken;
En huppelt ongestoort.
De guure Winter vlucht.
Ons streelt een zoeler lucht.
Wy zien de Lente keeren,
Die gras en klaver spreid:
Laat ons den Hemel eeren,
Voor zyn Goedgunstigheid.

De Denker.

N°. 541. *Den* 10 Mey 1773.

[De *Fitlust* en het *pronken* met eige bekwaamheden gehekeld.]

Pars hominum vitiis gaudent constanter.
HORATIUS.

Komt my voor, dat de dwaasheid dier menschen, welke om voor zeer fraaie vernuften door te gaan, meest op alle zaaken wat weeten te fitten, zelfs in de allerernstigste iets berispelyks meenen te vinden, ja die om met hunne bekwaamheden overal te pronken, of zy schoon oneindig veel verschillen van Lieden, die op zyn tyd wél weeten te oordeelen, in alle dingen iets laakbaars vinden; 't komt my voor, zeg ik, dat zulk een dwaasheid meer verdient bespot en uitgelagchen te worden, dan dat ze ons hevig ongeooegen behoorde gaande te maaken. - Eene ernstige, eene overtuigende redenering toch kan by de zulken weinig uitdoen, naar dien ze den meesten tyd boven het bereik hunner bevatting gaat,

schoon zy anders moge steunen op de bondigste bewyzen. Aan den anderen kant vind men ook die menschen zelden genegen om iemand zo veel gunst te bewyzen van naar zyn betoog te luisteren, wyl ze ten eenenmaal met zich zelven ingenomen, ook veel te veel ophebben met hunne eigene bekwaamheden, dan dat ze zouden kunnen dulden op eenigerlei wyze berispt te worden, of iemand boven zieh gesteld te zien, meenende alleen maar het regt te bezitten om ieders gedrag te mogen berispen, en elks handelingen laakbaar te vinden, met één woord om al de waereld te mogen veroordeelen, naardemaal zy zich ook veel te laag zouden moeten bukken, als zy zich vernederden om van iemand eenige vermaning aftewagteo. - Dit is dan de voornaame reden, waarom zy zich nimmer verwaardigen om de minste aandagt te vestigen op het geen hun wegens een verkeerd oordeeld mag gezegd worden. - Naardien dan alle ernstige redeneringen, overtuigende vermaningen, en zelfs straffe berispingen by de zulken ten eenemaal vrugteloos zyn, en geene andere uitwerking hebben, dan den Moriaan te schuuren, ben ik van gedagten, dat de dwaasheid van die Lieden nimmer een man van verstand tot toorn behoorde te verwekken; maar alleen verdient bespot en in een belagchelyk licht geplaatst te worden. Zodanig eene handelwys mag men veilig vertrouwen, dat ongelyk veel meer zal uitwerken, en zulken menschen veel beter de dwaasheid van hun gedrag in eene levendige tekening voor oogen stellen, dan eene ernstige wederlegging immer in staat is te kunnen uitwerken.

Dan schoon deeze Berispers op de allergeringste, op de minste kleinigheden van het leven zelfs iets te fitten weeten; zo zullen zy die gril van voor een fraai vernuft te willen doorgaan, nergens meer in laaten zien dan in het beoordeelen der Schriften en Werken van Lieden van oordeel en verstand, of in het afkeuren der daaden en bedryven van zulken, die boven anderen uitsteeken, of wier beroep zelf bloot staat voor het oordeel van den grootsten dwaas. - Veele groote Mannen hebben dit moeten ondergaan, wier werken, daaden en bedry-

ven ten doele stonden van die gewaande groote Geesten, die wel in hunne eige oogen schitteren, doch egter even als de dwaallichtjes niet flikkeren, dan in het duister, om dat zy door een grooter licht terstond al hunnen glans en luister op eenmaal verliezen. - Zo dikwils als ik zulke menschen een beslissend oordeel hoor vellen over de Werken van Geleerden Mannen, kan ik nooit nalaaten hunne handelwys te belagchen, en my te verwonderen, hoe het mogelyk zy, dat iemand zich door verwaandheid zo verre kan laaten vervoeren van zich iets te willen aanmaatigen, waarop hy egter geen regt altoos heeft.

Deeze verwaandheid heb ik by veele menschen in een zo hoogen trap en maate, en zo ver zien gaan, dat zy zich zelven als de eenige en bevoegde Rechters durfden aanmerken om een beslissend vonnis uit te spreeken over alles, wat hun mogte ontmoeten, zelfs zo lang geen geduld hebbende om te wagten tot men hunne gedagten en oordeel afvorderde. - Zulks ware ook eene onbillykheid aan de Maatschappy betoond, die niet ligt over het hoofd te zien, nog te verschoonen zou wezen. - Dit spoedig ordeelen of tydig veroordeelen zal men dan ook vervolgens aan te zien hebben als eene gedienstigheid, welke zy aan hunnen even mensch betoonen in, zonder aanzien des persoons, alle gevallen ruiterlyk te pryzen of te laaken op eene eigendunkelyke wyze; want zy keuren de bedryven en handelingen der menschen maar goed of kwaad, al naar dat ze gehumeurd zyn, of dat hun het hoofd staat, nogthans zo, dat zy zulk eene vlugheid van geeft, zo eene doorslepenheid van vernuft in alles doen blyken met over zaaken en gevallen aanstonds voor de vuist te kunnen vonnissen, eer ze nog eens den grond hebben ingezien, waar uit ze veelal voortkomen, zonder de omstandigheden in agt te neemen, die 'er mêe verzeld gaan; dat zy hier door meenen ieders verwondering te moeten gaande maaken.

Van dat slag van lieden heb ik een Man gekend, die zo schielyk en vlug was in zyn oordeel over zaaken te vellen, dat het menigmaal gebeurd is, wanneer

men hem gevallen verhaalde, waar drie onderscheide menschen in betrokken wierden, zy alle drie reeds veroordeeld waren, eer hy het geval van eenen nog regt verstaan had. - Het gebeurde ook zelden, dat hy van iemand buiten zich zelven heel gunstig dagt. Hy vond de waereld ten eenemaal verdorven, en zodanig verkeerd, dat hy met zeer veele menschen genoodzaakt was in vyandschap te moeten leeven. - Om dat hy niet anders dan eens ieders handelwys kon wraaken, en weetende, dat de vroomen dikwils verdrukking lyden, had hy altoos de voorzigtigheid dien tekst alleen op zich zelven toe te passen, al was het ook, dat hy eenen anderen eerst beledigd had. - Ondertusschen wel overtuigd zynde van het vermogen, het geen het woord vroom op de gemoederen der menschen maaken kan, bediende hy zich altoos met veel vrugt van het zelve omtrent zyn eige persoon, en nam die kleine vryheid over zich, om zo dra hy iets tegen iemand van zyn naasten had, hem aanstonds voor een schelm, een deugniet, een slegt kaerel te verklaaren. Op deeze wyze handelde hy met alle menschen, en omtrent alle zaaken. - Hy had een klein zwak, zo ik het anders een zwak noemen mag; hy begeerde, dat alles naar zyn zin geschikt wierd, dat als hy iemand een klein ongelykje aandoet, dat die dit geduldig van hem zou verdragen volgens deezen regel ‘de mensch word door onderdrukkingen gelouterd en verbeterd’ en derhalven dat geen mensch hem een stroo mogt in den weg leggen, of dat hy regt had om hem terstond in rechten te vervolgen: dit was hy gewoon te gronden op den tweeden regel, door hem niet minder stigtelyk aangevoerd ‘oog om oog, tand om tand’ welke dan op deeze wyze van hem werd uitgelegd, ‘dat men onder schyn van Recht, wanneer men 't tegen zyne party kan uithouden, hem vervolgen mag, tot zo lang, dat hy ten eenemaal geruineerd is’. - Dat zulk een Man wel eens moeilykheden en processen moest hebben, is niet bezwaarlyk te begrypen. - Men mag niemand verongelyken, dat is een zedelyke wet; maar de boosheid der waereld vond deeze Man zo hoog gaande,

dat hy schier ieder oogenblik, en door het allergeringste waande beledigd te zyn, waar uit hy deeze sluitrede trok ‘ergo, is het eene kristelyke deugd zulke Processen aantedoen, om het voortkruipend kwaad zo veel mogelyk te stuiten’ - Hier door wist hy de menschen te doen begrypen, hoe gevaarlyk het zy zich te verzetten tegen iemand, die middelen heeft, en tevens meent onfaalbaar te denken, en te oordeelen. - De waereld op haare beurt streek inmiddels over hem een ongunstig vonnis; doch dat was louter liefdeloosheid, en had voornaamelyk hier uit zynen oorsprong, om dat, als hy door zyne party eens wierd in het naauw gebragt, hy zich dan altyd had weeten te redden met het doen van eenen eed. - Deeze groote Man is van zulk een fyn en doorsleepen oordeel, van zo een verlicht verstand lang geweest, dat hy geen zaak onaangeroerd kon laaten. - Geen een Plakkaat, geen eene Stads keure kwam ooit in het licht, of ze moest zyne monstering passeeren: geen Ambassadeur ging immer naar eenig Hof, of hy ontdekte 'er eene staatsreden van: geen geval viel 'er voor, of het wierd beslissend beoordeeld, en dat wel zonder het minste aanzien des persoons. In Rechtsgeleerde zaaken waren zyne bekwaamheden niet minder: zelfs was hy in de Geneeskunde niet geringer bedreeven dan meenig Arts, die zyne voornaamste cuuren in den zomer verrigt: hy bezat ook eenige Arkaanen, en roemde 'er op trots de beste kwakzalvers; doch nergens is zyn oordeel fynder, nog zyn verstand gesleepener in geweest dan in de kennis van godgeleerde zaaken; dit gaf oorzaak, dat hy onophoudelyk moest twisten, en met zyne partyen in een gestadigen geestelyken oorlog leeven, waarin hy niet verdedigender wyze maar altyd offensief ageerde.

Ook heb ik eene Dame gekend, (en het heeft my altyd gespeeten, dat ze niet met deezen Man getrouwd was geweest) die bykans het zelfde karakter had, uitgezonderd, dat het van het vrouwelyk geslagt was, en dat ze voor haar eigen persoon zeer vyandig van Processen is geweest: deeze, was altyd haar woord, bederven de menschen; derhalven

had zy natuurlyk eenen doodelyken haat en afkeer van Advokaaten en Procureurs, en dewyl zy zich nooit gewend had, om van een eenig mensch met lof te spreeken, is het ligt te vermoeden dat die Heeren het zwaar by haar moesten hebben: zelfs zegt men, dat zy niet zonder trilling eenen Advokaat of Procureur kon aanschouwen. Wat 'er van zy, dit heb ik menigmaal opgemerkt, als men van zulkemenschen sprak, dat zy altyd van kleur veranderde. De waereld meent, dat zy een van deeze Heeren gaarne tot Man gehad zou hebbea, om den titel van Mevrouw te kunnen voeren; maar dat zy 'er nooit toe heeft kunnen komen, dat aan de zaak geen goed gedaan heeft. - Ondertusschen sprak zy 'er zelve altoos van als bedervers van geheele Familien waarop zy dan een gansch register van zulke menschen, die zich door Processen in den grond geholpen hadden het volgen, meenende, dat 'er andere wegen open waren om spoedig recht te krygen - Vierschaaren of Rechtbanken waren volgens haare wyze van denken niet te vertrouwen; daar zaten, zeide ze, zelden onpartydige Richters, en inderdaad de geenen, die een ander met Processen zou agtervolgen, waren by haar nog veel ongelukkiger; want ze had duizend wegen, om ze zo ongenadig te handelen, dat iemand liever zou verkoren hebben tien Processen agtereen te verliezen, dan by haar in die ongenade te vervallen, dat hy met opzet door haar vervolgd werd. - Dewyl ze veinzen kon, voorgeevende zeer godsdienstig te zyn, had zy altoos grooten aanhang van menschen, die door het uitwendige bedroogen werden; dit maakte haar sterk, en in staat, om tegen haare vyanden veld te houden. Men moet, was haar zeggen, niet met natuurlyke wapenen stryden, en inderdaad zy wist zich altyd van wapenen te voorzien, die haar veel den zegen deeden bevegten. - Zy bezat eene zugt, zo als zy het noemde, voor de waarheid, en deeze gaf haar zo veel vrymoedigheid om de gebreken van haaren evenmensch rondborstig aan al de waereld te openbaren, dezelven, daar ze gering en als zwakheden voorkwamen, zodanig te vergroo-

ten, dat de minste de gedaante verkreegen van strafwaardige misdaaden. Alle de bedryven der menschen, voor zo ver als onder het bereik haarer berisping vielen, passeerden by haar de revue, en dan was het duizend tegen een, zo 'er één ongestraft doorglipte. Maar nooit ging het beter naar haar zin, nooit was zy meer in haar knopjes, dan wanneer zy met haar verstand mogt pronken, en als ze hier mêe bezig was, dan kon 'er over geen zaak gesprooken worden, of zy bragt 'er een beslissend oordeel over uit; dan gold het alle menschen, en doorgaans moesten braave en verstandige Lieden meest aanhouden. - Openbaare Amptenaars, eerlyke Regenten, verstandige Leeraars wist zy, in die soort van aandagtige verrukking, zeer lelyk aftemaalen. Met haar eigen deugden, vooral met haaren eigenzinnige pligten had zy onbedenkelyk veel op. - Indien iemand niets wist van die kenmerken van Gods vrugt, welke zy gewoon was op te geeven, die was nog verre van den regten weg, en by gevolg wierd hy aanstonds van haar veroordeeld. - Eindelyk was zy gewoon een register te houden van al wat in de Stad van jaar tot jaar gebeurde. Zy hield eene meid, welker voornaamste werk bestond in nieuwe tydingen op te loopen, van welken pligt deeze zich ook zeer getrouw naar den zin haarer Juffrouw wist te kwyten. Van dit aangebragte en zorgvuldig aangetekende nieuws wist zy dan op haar tyd zeer wel het noodig gebruik te maaken. Dan wierden alle huishoudens, zo ver als haare Correspondentie strekte in de Stad, zeer naauwkeurig opgenomen; geen enkel één, daar niet wat op te zeggen viel, of dat hier geen veêren laaten moest; geen mensch, die haar geen reden gegeeven had van ongenoegen, en die van haare sexe hadden dan nog wel het meeste te lyden - Hoe deerlyk werden deeze door haare hekel gehaald! - Om dat zy eene heblykheid bezat van gebreken wonder ras te ontdekken, ontglipte 'er haar zelden een, en dit was inderdaad voor haar de rykste bron tot kwaadspreeken

Zulk slag van menschen vind men in de zamenleeving onder allerleie standen: doch geenen munten

hierin sterker uit, dan lieden, die niets om handen hebben, gelyk oude Matroonen, jonge Juffers, die van den tand beginnen te raaken enz., deeze moeten eene bezigheid hebben, en dan weeten ze doorgaans geen beter middel, om den sukkelenden tyd door te brengen, dan om alles onder het bereik haarer berispingen te brengen, en voor de strenge vierschaar van haar oordeel te trekken, om dus gelegenheid te krygen van haar inwendigen wrevel te verzetten, en met haar verstand allerwege te pronken, wyl zy het met geene andere zaak kunnen doen. Zy gaaren alle nieuwtjes op; zy bedillen de bedryven van den naasten; zy meenen in haaren tyd veel beter geleefd te hebben, dan de menschen nu doen, en naardien zy ook altoos zeer begeerig zyn om met haare eigen gaaven te brilleeren, en met alles wat zy doen, byzonder ingenomen zyn, hebben zy altoos ook eene vuurige begeerte om die gaaven en bekwaamheden aan elk te vertoonen, en zy kunnen onmooglyk dulden, dat een ander bezitter zou zyn van 't geen, waar mede zy zo mild schitteren willen; om deeze reden veragten zy ook alles, wat van anderen voortkomt. - Al wat nu tegen deeze soort van menschen met vrugt kan gedaan worden, is, dat men hunne dwaasheden bespotte.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *J. Thirry*, Leiden *P.v.d. Eik* en *D. Vygh*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas* en *L. Huyzing*.

De Denker.

N°. 542. *Den* 17 Mey 1773.

[Het *trouwen met een Ligtmis* is gevaarlyk voor braave Juffers.]

Ach! Meisjes, zo gy ooit uw vryheid overgeeft,
Vraagt doch, hoe in zyn jeugd uw Minnaar heeft geleeft.
Dichtlievende Tydkortingen.

MYN HEER DE DENKER.

Zonder my zelven te veel te pryzen, durf ik zeggen, dat alle myne bekenden my houden voor een man van een goed en onbesproken gedrag; en ik vleie my, tot deeze gunstige gedagten zo veel rede gegeeven te hebben, als in myn vermogen geweest is. Ik heb my nooit met eenige ligtmisseryen opgehou-

den, en alle slegte gezelschappen zo zorgvuldig gemyd, als ik eenigzins kon doen. Niet dat ik dit enkel en alleen aan eene strenge deugdsbetragting wil toeschryven; want hoewel ik in gemoede verzekeren kan, nimmer eenig vermaak te hebben gevonden in de buitenspoorigheden, waaraan veelen van myne jaaren geheel schynen verslaafd te weezen, en welke ik te vrede geweest ben slegts van verre te zien, is 'er egter nog iets anders, waarom ik my met zulk slag van lieden niet heb willen inlaaten. Ik begreep naamlyk al vroeg, dat men, volgens het bekende Latynsche spreekwoord

Noscitur ex socio, qui non cognoscitur ex se,

myn karakter waarschynlyk meest zou beoordeelen naar dat van de geenen, waarmede ik verkeerde, en dat ik dus, met losbollen omgaande, veel gevaar zou loopen, om voor een knaapje van den zelfden stempel gehouden te worden, waar voor ik altoos ten uiterste bang ben geweest, naardien men my van jongs af heeft ingeprent, een goeden naam boven alles te schatten. Hier door heb ik nu, tot rypere jaaren gekomen zynde, zo veel verkreegen, dat ik een zeer gewenscht leeven leide. Ik ondervinde, dat de zulken, in wier leevenswyze ik geen smaak vinde, van hunnen kant ook geen behaagen in de myne scheppen; en dus doen zy my het pleizier van my te laaten loopen. Daarentegen verkeer ik met louter braave en fatzoenlyke lieden van beiderlei geslagt, in wier samenkomsten het my tot geen gering vermaak strekt, eene doorgaande harmonie van goede gevoelens te vinden. Onlangs egter heb ik voor 't eerst rede gehad niet al te wel gestigt te weezen over het onderhoud van eenige Juffrouwen van myn kennis, waarvoor ik anders de grootste agting heb. De spraak viel by geval over het trouwen van zeker Heer, die door zyn gedrag, geduurende dat hy op de Academie geweest is, met regt een zeer kwaaden naam gekreegen heeft, waarvan hy egter naderhand in zo verre is

afgestapt, dat 'er tegenwoordig weinig of niets op hem te zeggen valt. Na dat 'er by deeze gelegenheid over goede en slegte huwelyken eenige woorden gewisseld waren, verwonderde ik my zeer over eene verstandige en welgemanierde Juffrouw, die zig, geheel tegen myne verwagting, zeer gunstig voor lieden van een slegt gedrag uitliet door rondborstig te zeggen, ‘dat, naar haare gedagten een ligtmis, die zig betert, in gevolg van tyd de beste egtgenoot wordt’. Ik wist wel, dat dit wel meer gezeid was, maar ik had het altoos gehouden voor een van die vooroordeelen, welke alleen berusten by menschen van weinig of geen oordeel. Ik liet derhalven myne oogen rondgaan, in verwagting, dat de eene of andere Juffrouw van 't gezelschap tegen dit ongerymde gevoelen zou opkomen, en alle die kragt van tegenspreeken, waarvan men zegt dat de schoone kunne zig in zaaken, betreffende haar eigen belang, zo wel weet te bedienen, zoude in 't werk stellen om het te wederleggen. Maar hoe zeer vond ik my bedroogen, toen ik op dat zeggen een algemeen genoegen op de aangezigten zag zweeven, terwyl eenige door woorden, en andere door gebaaren haare volkomene toestemming te kennen gaven! Dewyl my nu dit geheel niet smaakte, scheidde ik kort daarop van 't gezelschap, en schoon ik in de eerste drift my niet onthouden kon van te denken, dat zy allen verdienden de waarheid of valschheid van haar gevoelen eens met der daad te ondervinden, bragt myne groote genegenheid voor haar zo veel by my te weeg, dat ik besloot eenige bedenkingen over deeze haare dwaaling op te schryven, welke ik verzekerd ben, dat haar nog niet in de gedagten gekomen zyn. Gy, Myn Heer, wiens loflyke poogingen tot verbetering der Zedelyke gevoelens strekken, zult my, vertrouw ik, niet weigeren een plaats in Uw Weekblad daar aan interuimen.

Allereerst moet ik aanmerken, dat het, uit hoofde van den grooten invloed, dien de beide Sexen op malkander hebben, niet gemaklyk te verantwoor-

den is, wanneer de Vrouwen slegts, in eenigen opzigte de ondeugden van jonge manspersoonen in een gunstiger ligt beschouwen, dan dezelve verdienen. Hier door immers wordt de deugd als 't ware ondermynd, en verliest een groot gedeelte van de agting, die men haar verschuldigd is; of, indien men dit al niet mogt willen toestemmen, zeker is het ten minste, dat de indruksels, waar door de losbandigheid getemd en binnen paalen gehouden wordt, hier door zeer verflauwen, ja zelfs ligtlyk geheel verdwynen, en plaats maaken voor geheel tegenstrydige denkbeelden. Een jongeling, die tot buitenspoorigheden geneigd is, en weinig of geen beginsels van deugd heeft, zal, des niet tegenstaande, doorgaands nog al eenige zorg draagen om niet al te erg uittespatten, zo lang hy vreest, dat zulks hem in het bevorderen van zyn tydlyk geluk zal hinderen. Maar is deeze vrees weggenomen, of heeft hy, in tegendeel, hoop om des te beter in zyne voorneemens te slaagen, wanneer hy aan zyne driften den teugel viert; wat is 'er dan, waardoor hy zig zou laaten wederhouden? De beminlykheid van de deugd kan hem niet bekooren, dewyl zyne neigingen hem niet toelaaten iets beminlyks in haar te vinden. Moet het derhalven niet zeer tot aanmoedtging van ligtmissery strekken, indien iemand denkt, met een goed gevolg een buitenspoorig leeven te kunnen leiden, en verzekerd kan zyn, dat hy, na eenigen tyd daarvan afstappende, nog ruim zo veel kans zal hebben om eene aangenaame gezellin voor zyne overige dagen te erlangen, als of zyn karakter altoos loflyk en onbesproken geweest ware?

Dog, om nader ter zaak te treeden, hoe ongegrond is het vooruitzigt van geluk, welk eene deugdzaame Juffer kan hebben, die een gebeterden ligtmis tot haaren egtgenoot verkiest. Dit gantsche vooruitzigt steunt alleen op de verbeelding, dat een man, die eene slegte leevenswyze door eigen ondervinding kent, wanneer hy eenmaal dezelve verlaaten heeft, niet ligt wederom daartoe zal vervallen.

Ik beken, men zou dus kunnen redeneeren, indien men niet wist, dat iemand, die zig een tyd lang gewend heeft slegt te leeven, daardoor allengs zulk een verbasterden en bedorven smaak krygt, dat het voor hem bykans ondoenlyk wordt zig op den duur wel te gedraagen. Zommigen der geenen, die zig in deeze ongelukkige omstandigheden bevinden, hebben nog zo veel gezond verstand overgehouden, dat zy de onvermydelyke gevolgen van hun slegt gedrag, en de volstrekte noodzaaklykheid, om het te veranderen, in zien, terwyl telkens de ingewortelde gewoonte, waaraan zy gehegt zyn, gesterkt door de dierlyke driften, welke zy niet hebben leeren temmen, zig tegen alle hunne goede voorneemens aankant. Terwyl zy dus met zig zelven worstelen, komt 'er zomtyds eenig tydlyk belang tusschen beiden, welk hen als 't ware met geweld dwingt om de buitenspoorigheden te verlaaten; en dan behoudt de Rede gemeenlyk de overhand, waardoor men hen veel al in een zeer korten tyd gantsch andere menschen ziet worden. Hoe weinig staat is ondertusschen op zulk eene uitwendige of gedwonge beterschap te maaken! Hoe gering is de hoop, dat zy 'er in zullen volharden! Hun smaak is ontaart; hunne gewoonte van leeven is byna tot eene tweede natuur geworden. Men mag het waarlyk voor een meer dan gemeen geluk houden, wanneer de rede, dus door tydlyk belang gesterkt, naderhand door bestendige oefening meer kragten krygt, om de driften te teugelen, en den smaak wederom tot zyne zuiverheid te brengen.

Ik zal hier niet verder op aandringen. Ik wil toegeeven, dat een ligtmis dermaate van denkbeelden kan veranderen, dat hy zyne buitenspoorigheden niet alleen verfoeit; maar zelfs geene de minste neiging heeft om wederom daartoe te vervallen. Maar is het niet zeer natuurlyk, dat een man, die in zyne jeugd gemeenzaame kennis heeft gehouden met Vrouwspersoonen van een laag en schandelyk gedrag, zo dra by eene walging daarin begint te

krygen, te gelyk eene veragting voor de gansche beminnelyke kunne opvat? Naardien zyn gedrag hem den toegang tot alle eerbaare Vrouwspersoonen geslooten heeft, komt hy zeer ligt op de gedagten, dat ze 'er niet zyn. Het noodzaaklyke gevolg hiervan is, dat hy, getrouwd zynde, in den uitersten graad jaloers en agterdogtig wordt. Niet veel vermoeden hebbende van de goede beginselen zyner egtgenoote, durft hy zig nergens op verlaaten, dan op zyn eigen waakzaamheid, te meer, dewyl hy alle mannen ook by zig zelven vergelykt. Dus vindt zyne Vrouw zig in de droevige noodzaaklykheid gebragt, van niet allen op alle haare woorden, maar zelfs op alle beweegingen haarer oogen zorgvuldig te letten, uit vreeze voor huisselyke oneenigheid, en voor de gevolgen, die daar aan verknogt zyn.

Daar benevens is het meer dan waarschynlyk, dat een geweezen ligtmis veele gemoedskwellingen moet ondergaan wegens het gedrag, welk hy eertyds heeft gehouden, en waar aan zyne zwakke lighaams gesteltenis, de gewoone straf der losbandigheid, hem byna gestadig doet denken. Hier uit spruit eene onverdraaglyke knorrigheid en gemelykheid, welke zo verre de overhand kan krygen, dat hy, de ydelheid zyner oude vermaaken hebbende leeren kennen, van zyne Vrouw eischt alle verlustigingen ook, met hem vaarwel te zeggen; dan wel, indien hy zich zelve en haar deeze al eens veroorlooft, zal hy in tusschentyden thuis een knorziek mensch zyn, die het altyd op de Vrouw gelaaden heeft; althans ik heb veele ligtmissen gekend, die getrouwd zynde ondraaglyke Echtgenooten waren, en by welken de Vrouwen het kwaad hadden tot den dag des doods toe.

Ook loopen Vrouwen, die een godsdienstig hart hebben, gehuuwd aan ligtmissen, gevaar, dat zy, verre van eenige aanmoediging tot het beleeven van den Godsdienst van hen te ontvangen, veel eer daarin tegengegaan, of met beschimpingen beje-

gend zullen worden; want laat een ligtmis zyn gedrag al veranderd hebben, zyn hart is daarom noch niet geheel overgegeeven aan Godsdienst en deugd. Ik beklaag de arme *Dorilla*, welke dit zo droevig ondervind Alle haare pogingen, om haaren Man tot de Kerk, en het leezen van goede Boeken te beweegen, zyn tot hierto vrugteloos.

Noch mag men hier by doen, dat zo gemeen is, naamelyk, dat, wanneer ligtmissen een tyd lang zich vermaakt hebben met hunne jonge Vrouwen, zy na de eerste gestilde driften wederkeeren tot de vuilste voorwerpen hunner eerste losbandige liefde. De schoonste en deugdzaamste Huisvrouwen hebben dit veeltyds door alle aanloklykheden van verstand en fraaiheid niet kunnen tegenhouden, ontugtige Vrouwen hebben grooter vermogen boven haar gehad.

Behalven dit alles is 'er nog iets, het geen ik hier niet kan voorbygaan te melden, naamelyk de moeilykheid om met braave en weldenkende lieden omgang te krygen. Daar blyft doorgaans na een buitenspoorig gedrag, eenige ruwheid der uiterlyke manieren over, waar van iemand zich zeer bezwaarlyk kan ontdoen. Deeze hoedanigheid, gevoegd by de gemoeds gebreken, welke ik boven gemeld heb, is zo onaangenaam en walglyk voor lieden van smaak, dat zy alle gemeenschap met iemand, die daar mede besmet is, afsnyden. Men kan dit ongeluk zekerlyk niet gering schatten, indien men bedenkt, dat eene goede verkeering het beste, middel is, om den gebeterden ligtmis een karakter te doen verkrygen, welk hem dus verre vreemd is geweest, en dat der goedkeuring zyner medemenschen waardig is.

Ik zal my tegenwoordig niet uitlaaten over de zo schandelyke als beklaaglyke gedenktekenen welke het lighaam dikwils leevens lang, van de wellusten der jeugd overhoudt, nog over den kwynenden en erbarmenswaardigen toestand van kinderen, die, van

de geboorte af, huns Vaders zonden onschuldig boeten. Indien ik my niet geheel en al bedriege, blykt genoeg uit het gezegde, dat eene Juffer, die haare hand aan een gebeterden ligtmis geeft, zeer groot gevaar loopt van een ongelukkig Huwelyk voor altoos te doen.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *J. Thirry*, Leiden *P.v.d. Eik* en *D. Vygh*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas* en *L. Huyzing*.

De Denker.

N°. 543. *Den* 24 Mey 1773.

[Middelen om het *reizen* aangenaam te maaken.]

Laetus in praesens animus, quod ultra est
Odit curare: *et amara laeto*
Temperet risu. - - -
HORATIUS.

Afweezige Vrienden, in eene andere Provintie of Stad woonende, te bezoken, is niet allen aan te pryzen, om dat de verandering van lucht, die men op de reize geniet, zo wel als de beweeging, die men maakt, zeer nuttig is voor de gezondheid; maar ook om dat het den band der liefde, welke veeltyds zelfs onder Vrienden slap hangt, wanneer men elkanderen in jaaren niet ziet, naauwer toehaalt, ook dient het veel tot vervrolyking van den geest, dat men onze Vrienden bezoeken, en veele andere nieuwe voorwerpen in eene vreemde Provintie of Stad gaat beschouwen. Deeze voordeelen en aangenaamheid moe-

ten dikwils gemist worden, waar van wettige redenen oorzaak zyn, by voorbeeld, een Man wordt door zyn Ampt of kostwinning, een Moeder door haare Kinderen, en ander door andere reden thuis gehouden; doch ook veeltyds ziet men tegen zulke nuttige reizen op door eene besluiteloosheid van geest, op dat ik het zo noeme. Men kan, zegt men, wanneer geene dringende redenen ons van de reis afhouden, maar niet resolveren. Hier ontbreekt de overtuiging van de voordeelen zulker reizen; de liefde voor het gemak, dat men in zyne eige wooning heeft, behoudt de overhand.

Breekt men eindelyk door de traagheid en beiluiteloosheid heen; men gaat op reis. In den aanvang heeft men het al wél; naauwlyks is men eenige uuren van huis, of men wordt vrolyk; men geniet eene uitspanning; met dagelykssche zorgen, al zyn ze nog zo gering, heeft men niets te stellen; men ademt eene nieuwe lucht in; men ziet en hoort nieuwe dingen; men spreekt met andere menschen; en zulk een behagen krygt men nu in de reis, dat men zich verwondert, hoe men dezelve zo lang hebbe kunnen uitstellen. Deeze verandering, die men in langen tyd niet heeft genooten, behaagt wonderlyk, en verspreidt zulk een genoegen in den geest, dat het gelaat, een geheel anderen plooi hebbende aangenoomen, nu vrolyk staat; men is spraakzaam geworden jegens anderen, die medgezellen op de reize zyn; men kan een schipper, een voerman veele goede woorden geeven, gedienstig zyn omtrent de medereizigers, hun eeten en drinken aanbieden, veele dingen vertellen, vrolyke discoursen zelfs eerst ophaalen, met een woord, men vertoont zich een ander mensch dan wanneer men thuis is. Veeltyds maakt men zelfs vriendschappen, en nooit bemint men zo spoedig elkanderen, dan wanneer men te zamen reist, welke liefde men moet toeschryven aan het vermaak, dat men van anderen ontvangt, en aan eene goedwillige gesteldheid van geest, welke de boven gemelde dingen daarin veroorzaaken.

Alle deeze dingen zyn des te aangenaamer, om dat het reizen, behalven zyne aangenaamheden, ook

gelyk alle zaaken, zyne byzondere lasten heeft' onder welken men eerst tellen moet zekere menschen, die, in plaats van deeze vrolykheid voedsel te geeven, en leevendig te houden, dezelve veel eer schynen te willen uitdooven. Ontmoet men toch op de reize lieden, die meer den weg, welken men met hen aflegt, gepasseerd zyn, en is men wat gemeenzaam met hen geworden, waar toe op de reis zelden veele uuren noodig zyn, zy beginnen te vertellen, of buiten dat hoort men hen verhaalen, van deeze en geene andere reizen, die men gedaan heeft, sommigen gelukkig, anderen ongelukig. De eerste vertellingen kan men dulden, mids men, by voorbeeld op zee zynde, dan wel op onze binnewateren een goeden wind hebbe, en de kans schoon staat, dat men ook eenen voorspoedigen overtogt zal doen: maar sukkelt men of met tegenwinden of met gebrek van wind, kunnen zulke vertelsels van vliegen op reis, of binnen zo korten tyd dezelve af te doen, de harten der medereizigers niet anders dan met spyt vervullen, dat ze nu ook zo gelukkig niet zullen zyn. Indien men dan in zulke gevallen volstrekt van zyne reizen wil vertellen, behoorde men van geene andere op te haalen, als die nog langduuriger waren, dan waarschynlyk die zal zyn, welke men nu doet. Anderen spreeken van den ouderdom van het rytuig of van het schip, van de lappen die 'er reeds op liggen, en hoe ligt net kon gebeuren, dat een enkele schok een oud verroest yzer zou kunnen doen breeken, en den wagen onderste boven werpen, waar by men armen en beenen zou kunnen verliezen; of hoe een der paarden de ooren opsteekt by het zien der geringste beuzeling, en dus schigtig zynde, de anderen op den hol zou kunnen helpen; of hoe ligt men scheep zynde 'snagts overzeild kan worden, hoe een oud schip, waar van de bodem maar weinig duimen dik en meest vergaan is, geen weerstand kan bieden, als het water door een opsteekenden wind wat hol mogt gaan; hoe 'er onder de kiel vyftig of zestig voeten waters staan, en dat men in zulk een geval geen boot heeft om te ontvlugten, enz Onder wydluftige redeneringen over zulke aan-

genaame zaaken, die de reizigers, gelyk men denken kan, ongemeen vervrolyken, haalen dezelfde Lieden, of wel anderen, om ook iets te berde te brengen op hunne beurt, eenige voorbeelden van ongelukken by, op dat niemand aan hun zeggen eenigen twyfel slaa. Men vertelt, hoe dikwils men geholt heeft, met den wagen omver geworpen is, of hoe weinig het verschilde, dat men zou gehold hebben of omver gesmeeten zyn. Men beschryft de paarden, die voor het rytuig waren, en voegt 'er by, dat ze uitzagen even als die nu voor den faëton loopen. Op zee of rivieren wyst men aan, waar schepen zyn gezonken, omgeslagen, of andere ongelukken gebeurd. Dit zyn de divertissante discoursen, die men byna op alle reizen hoort. Zyn 'er nu onder de reizenden, Kinders, die altoos als vinken naar vertellingen luisteren, of bange Vrouwen; men denke wat indruk zulks op haar maake. De wagen schokt niet, de zeilen gaan niet over, het schip helt niet by een wind, die van de zyden 'er in valt, of zy schreeuwen, vliegen op, en willen de luiken uit, en van den wagen. Dit zyn de gevolgen van zulke vertellingen. Maar men zy al eens niet bang; wat voordeel geeven zulke verhaalen? Ik heb menschen ontmoet, die wel gemoed en vrolyk scheep gingen, of op een wagen klommen; doch door zulke verhaalen met een daarop gevolgden schok dermaaten zich ontstelden, dat de doodschrik zich op hunne aangezigten zette, en 'er geen woord byna, op de geheele reis, van hun meer gehoord werdt. Waar wy zyn, al bevinden wy ons in onze huizen, zyn wy gewis altoos in gevaar; het is zeker, dat die eene reis wél begint, niet verzekerd is dat hy ze gezond zal eindigen: maar my dunkt, dat, wanneer my de vrees voor gevaaren altoos verzelt, zulks een wantrouwen aan de Voorzienigheid zy. Ik zal op reis gaan, alvoorens aanbid ik mynen God om bewaaring; uit die ernstige oogenblikken begeef ik my, in gerustheid van mynen pligt gedaan te hebben, welgemoed op de reis, en denk niet veel aan gevaaren, of ik denk tevens aan den genadigen Bewaarder myns leevens, en laate alles aan hem over; zo kan ik gerust mynen

weg vervorderen. Indien wy de rekening opmaakten van ongelukken, die op reizen of by 't thuis blyven gebeuren, men zou verwonderd staan, hoe weinigen 'er op de reizen voorvallen, en het is zeker, dat 'er dagelyks veel meer thuis gebeuren; doch van de eersten maakt men een groot geschreeuw, de anderen is men meer gewoon, en 'er werdt minder van gesprooken. Ik geloof dan, dat het ongerust maaken van reizigers door zulke vertellingen van ongelukken een soort van ongelyk is, dat men de Voorzienigheid Gods aandoet: waarom toch zwygt men ten zelfden tyde van wonderbaare bewaringen? Ik hoor niet gaarne de eerste breed uitmeeten; en van de tweede den mond houden: maar daarby is het iets ongeschikts, iets wreeds (dus moet ik het liever noemen) het stil en bedaard gemoed van mynen medereiziger te ontrusten, hem het vermaak van zyne uitspanning te beneemen, en te doen wenschen, gelyk men in zulke gevallen zo dikwils van Vrouwen hoort: och was ik maar thuis gebleeven! Ik wenschte wel om een lief ding, dat ik maar thuis was! - Ik durf dan zeggen, dat het geheel ongeoorloofd is, en strydig met de verschuldigde liefde aan den naasten, hem zonder noodzaake te beroeren, en wensche deswege, dat men voortaan dit stuk in dat licht wil beschouwen, waarin ik het thans gesteld heb.

Met het reizen gaat dikwils verzeld de last van guure, harde winden, het ongemak van regen, kwaade wegen en dergelyken. Deeze dingen moeten geteld worden onder die geenen, welke men niet veranderen kan, al was men een Koning van zyn hals, en derhalven dat 'er niets beters zy dan ze lydzaam te dragen. Ondertusschen treft men menschen op de reize veeltyds aan, die meenen, dat zy het daarop zo gemakkelyk moeten hebben, als in hunner Moeders keuken, en dus den geheelen weg over niets doen dan knorren en grommen over deeze lasten. Wat is dit? Wat anders dan zich zelven te kwellen en anderen tot eenen last te zyn? In plaats van alles toe te brengen om de reis zo voor zich als anderen aangenaam te maaken, voegen zy het eenen ongemak

by het andere, blusschende een anders welgestelden vrolyken geest in zich en anderen uit, nu het kwalyk hebbende, daar het anders wel zou zyn. Ik heb in vroeger tyd meer dan eens een reisje zo binnen als buiten 's Lands gedaan, dat wegens wind en weder, wegen en herbergen niet te breed zou uitgevallen zyn; doch wanneer ik in gezelschap van Juffers en Heeren, die naar mynen smaak waren, reisde, sloeg ik hun voor, nog over het een nog over het ander te klagen, dat ons op den weg onaangenaam voor zou komen, of hy, die het deedt, zou een Tractement in de eerste plaats, daar wy aan kwamen, verbeuren, dan wel het gezelschap kost- en schadeloos op den weg houden. Dit ging aan, en het hadt op ons alle eene goede uitwerking. De frissche wind, die ons op zee bestookte, of tegen welken wy op onze rivieren moesten op laveren, noemden wy een zagt koeltje: rolden wy, by het overgaan der zeilen en het hellen van het schip op eene zyde, van de bank, wy verbeelden ons 's waerelds beloop, daar heden de *Primo Vizier* zynen eigen meester, die op den throon zit, regeert, en morgen moet onder doen voor zynen stalmeester, die hem dringt een visite te geeven aan, en zyn verblyf te houden op een afgelegen Eiland. Liep de wind, eerst gunstig zynde, ons daarna geheel tegen; wy verheugden ons, dat wy voor ons geld ten minsten eenigen tyd scheep zouden doorbrengen, en uitspaaren, dat we anders in herbergen moesten verteeren. Schokten wy met Geldersche bolderwagens door slegte wegen; wy lachten met hen, die om beweeging te hebben, in koetzen, op veeren hangende, zich zetten, en meenden, dat we boven hem een jaar gezondheid vooruit hadden gekreegen. Een spek-struif-pannekoek, een schotel harde eijeren, een stuk zwart roggebrood, een teug biers uit een aarden pot, of uit een tinnen kan, die in een douzain jaaren onder de handen van eene schuurster niet geweest was, werden gedoopt met naamen, ontleend van de spyzen en tafels der Grooten. Bedden met stroo gevuld, waarop wy moesten slaapen, waren bedden van roozen. De wind, die in

koude dagen door alle de reeten der glaazen onzer ellendige Herbergen heenspeelde, en de kaars des avonds in onze kamer byna uitblies, was een zoel Zuidewindje. Dorre heiden, die wy doortrokken, waren de *Thuilleries* van Frankryk, of zo veele Paradysen. Stompen van verstorve boomen waren de marmeren Standbeelden der oude Helden, en wy gaaven hun naamen, naar maate dat zy ons voorkwaamen naar eenen *Alexander* of *Caesar* te gelyken. De dorre planten noemden wy de lievelingen van *Linnoeus* enz. met een woord, alle de ongemakken der reize, of onaangenaame voorwerpen werden verzweegen, of door lugtige in vallen in aangenaame zoetigheden herschapen: dus hadden we geen tyd om op onze smerten te denken; wy vervrolykten ons met het geen ons pyn deedt; wy bleeven allen in een goeden luim, onzen geest vervuld zynde met de kragt van vindingen, ontbrak het ons nimmer aan praat; wy snapten altoos, niemand zweeg, niemand keek den ander ooit bang of droevig aan. In deezer voege heb ik dikwils op de aangenaamste wyze gereisd. Ik heb bange Juffers nooit van vreeze hooren kikken, en zelfs de geheele vreeze, (anders meest ingebeeld uit hoofde van ongewoonte aan het reizen) zien vergeeten, en de ongemakken van moeilyke togten zo kloekmoedig verduuren, als de beste van ons Mannen. Deeze onschuldige vrolykheid van geest, gevoegd by de beweeging, en het gebrek van tyd om op zyne kwaalen te denken, heb ik wel eens zulke kragt zien oefenen op menschen, die in den aanvang der reize met een somber gelaat of kreunende op een wagen klommen, of in een schip traden, dat ze wel dra zich beter bevonden, en vergaten ongesteld te zyn, of ten minsten door deeze zamenwerkende omstandigheden inderdaad beter wierden, en zich verwonderden, hoe dat bykwame.

Men ziet uit deeze weinige dingen, hoe gemakkelyk aan veele zaaken een anderen draai ten goede gegeeven kan worden; dat veele zaaken twee handvatten hebben, en de meeste doorgaans op de verkeerde wyze worden aangegreepen; dat, daar duizend dingen zich niet kunnen nog willen schik-

ken naar onzen zin, wy de minsten somtyds moeten zyn, en ons naar haaren zin plooien; dat veele lasten draaglyk gemaakt kunnen worden, als wy ons maar zetten om den weg daartoe in te slaan; dat wy dikwils voor het zelfde geld, om zo te spreeken, den naasten in een goeden luim kunnen brengen en houden, 't geen wy moeten zoeken te doen, liever dan dat hy, kwalyk te vreden door eigen misverstand, somber leeve; dat zulk een gedrag zelfs voordeelig is voor zyne gezondheid, en hem geschikter maakt voor veele dingen, dan hy anders is. - Ik zou meer zeggen; doch meen te mogen eindigen, alzo sommige myner Lezeren door dit vertoog misschien zyn aangespoord om zulk een gezond, nuttig en vermaakelyk Zomerreisje in dit aangenaam saisoen te beginnen, welken ik in het gereed maaken hunner reisgoederen niet moet ophouden. Ik hoop, dat zy het zo wél daarop mogen hebben, als ik het dikwils gehad heb.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *J. Thirry*, Leiden *P.v.d. Eik* en *D. Vygh*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas* en *L. Huyzing*.

De Denker.

N°. 544. *Den* 31 Mey 1773.

[De Vraag, wanneer men moet *opstaan* en *naar bed gaan*, opgelost.]

Surgehat jam Aurora toro, necdum impiger AEthon
Hinnitu primo montes adflabat Eoos,
- - - alacri capessunt
Jussa animo, monitisque ducis parere laborant.
FRANCIUS.

Wanneer moet men opstaan, wanneer eeten, wanneer naar bed gaan? Op deeze vraagen kan geen antwoord gegeeven worden, dat algemeen zal voldoen. Een Landman zal zeggen: als de Zon opgaat, als men 's middags honger heeft na een kloeken arbeid, en als de Zon ondergaat. De Stedelingen zullen van een geheel ander gevoelen zyn; doch deeze verschillen wederom onderling De meesten zullen ten zeven uuren Zomers opryzen, 's middags ten één uur eeten, daar men op de Beurs moet gaan, ten twee uuren, en 's avonds ten elf uuren naar bed, dat al vry algemeen is: anderen, byzonder Lieden, die oordeelen zich in alles van het gemeen te moeten onderscheiden, staan ten negen uuren op, eeten ten drie en gaan 's nagts ten één uur naar bed. Hoe veel

verschillen deeze van de Landlieden? Zy staan onverfrischt uit den slaap op, als de Landman reeds eenige uuren heeft gearbeid; zy beuzelen zo wat aan eenige dingen, als deeze denkt van uit te scheiden; zy doen een toertje met de koets, als deeze van tafel opstaat; zy gaan zonder honger 'er aan zitten, als deeze weêr in vollen arbeid is; zy drinken thee, als deeze van het werk komt; zy gaan aan de speeltafel, als deeze zich op een oor legt; zy gaan onvermoeid naar bed, als deeze zynen slaap haast zal eindigen. Wie nu van deezen handelt meest overeenkomstig met zyne gezondheid, met den aart der dingen, en den eisch der natuur? Zulke vraagen zullen zy, die wy hier verbeeld hebben, niet dulden, en zeggen, dat de Mode tot eene wet heeft gemaakt van ten negen uuren optestaan, ten een uur 's nagts naar de rust te gaan, dat hier aan geen veranderen is, of men moet besluiten eigenzinnig te willen zyn, en tegen de heerschende manier zich verzetten, dat geen welleevend mensch ooit zal doen: dat ook de Natuur hier van nergens eene andere wet heeft gegeeven, maar aan elks keur overgelaaten, hoe hy hierin wilde handelen: daar by dat het niet ongezonder is ten negen dan ten drie of vier uuren 's morgens op te ryzen, ten twaalf dan ten drie uuren te eeten, en ten negen dan ten één uur 's nagts naar bed te gaan. Zy zullen dan van geene verandering in deezen willen hooren, en gelyk zy de eerste onderdanige slaaven van de Mode zyn, zullen zy in deezen de nieuwste Mode ook liefst willen blyven volgen. Wy willen gaarne erkennen, dat zulk een mensch nugteren zou opkyken, als men hem ten drie of vier uuren met de ooren uit het bed trok, ten middage de spyze opdischte, en 's avonds ten negen uuren maande naar zyne slaapkamer te gaan. Dan hoe vreemd hem zulks ook mogte voorkomen, of hoe sterk hy voor zyne ingevoerde en aangenoome Mode van laat op te staan, laat te eeten, laat ter ruste zich te begeeven, moge pleiten, en van geen wet der natuur hier willen hooren; het is egter zeker, dat zulk een trant van leeven niet overeenkomt met de wet der Natuur, den aart der dingen, veel min dat ze voordeelig voor

zyne gezondheid is, of de aangenaamste wyze van leeven uitmaakt.

Zonder ons thans in te laaten in de manieren van andere Landen, die zeker anders zyn, en moeten zyn, daar de dag agttien of zes, en de nagt zes of agttien uuren duurt, spreeken wy thans alleen van ons Land, daar men zulk een trant van leeven zomer en winter door houdt: doch om niet tot dezelfde zaaken telkens te vervallen of te herhaalen, willen wy alleen de wyze van leeven in den zomer in overweeging neemen

De Landman staat met de Zon op, de ander komt ten negen uuren eerst te voorschyn. Wie van deezen twee handelt best? De eerste heeft het genoegen van de pragt der Zon, wanneer ze uit de kameren van het Oosten met eenen schitterenden gloet opkomt, ten vollen te bezien Schooner gezigt is 'er in de Natuur niet. Het ontzet, verbaast, en verheugt het hart ongemeen. De Landman begrypt, dat de wyze Schepper haar doet opgaan, om alles voor hem te verlichten, om hem te helpen, dat hy wederkeere tot zynen arbeid; want voorzeker gaat de Zon niet zoo vroeg op om met haar licht den slaap te begunstigen en aan te zetten. De Landman hervat derhalven met eene nieuwe kloekheid zynen arbeid, waartoe niet weinig helpt, dat het Vee zich ook aanstonds opmaakt, de Runderen om te graazen, de Vogelen om den ontwaakten mensch met een vrolyken Morgenzang te vermaaken, en hem met vreugde te bezielen. De geheelen Natuur als verfrischt door den nagt, schynt nieuwe kragten gekreegen te hebben Kruiden en planten, de aankomende warmte gevoelende, willen den by nagt gestaakten wasdom als hervatten: met een woord, alles herleeft om het leeven weer te beginnen. Hier van weet of gevoelt een Stedeling niets. Hy slaat ten negen uuren op, wanneer de Zon hem al eenige uuren vooruit is; komt hy buiten, hy voelt de hette van den dag reeds gloeien; dit moedigt hem weinig tot den arbeid aan. De geschaapen dingen hebben reeds afgelegd die verfrissing, welken zy eenige uuren vroeger toonden in den nagt ontvangen te hebben Veele planten laa-

ten zelfs de bladen reeds hangen, als reeds aamegtig. Wat zal hy nu veel uitvoeren? Zo hy begint aan een werk, de gloeiende middag - hette, die sterk nadert, dooft ras den lust uit, en jaagt hem weer naar binnen, zonder die frissche lucht te hebben ingeädemd, welke zo aangenaam als gezond is, wanneer men de muffe slaapkamer en het warme bed verlaaten heeft. Die algemeene vrolykheid der Natuur, die aanmoediging tot den arbeid, welke men zo overvloedig 's morgens vindt, zal hy ook niet ontdekken, nog tot eenig werk dus aangenoopt worden, gelyk een ander, die de gansche Natuur in den vroegen morgen zich ziet aangorden ter uitvoeringe van Gods groote oogmerken.

Algemeen dan wyst de Natuur aan, wanneer men behoort op te staan, en zo menschen klaagen over een kort leeven, waarom verkorten zy elken dag, hun gegeeven, eenige uuren, die ze, onweetend van hun bestaan, werkeloos doorbrengen in den slaap? Wat liggen zy noch te ronken, als de geheele Natuur ontwaakt is? De Planten zelve slaapen nooit dan by nagt. De Dieren, de Vogelen winnen het deezen af: alles is dan reeds in de weêr, het arbeidt, het slooft, maar de mensch, de Heer der waereld, die over alles zyn oog moest laaten gaan, slaapt noch.

Dan zo algemeen als het uur van opryzen door de Natuur wordt aangeweezen, zo algemeen werdt het uur van eeten niet geleerd. Het is voor elk mensch tyd van het middagmaal te houden, wanneer de maag haar neiging tot spyze door die prikkeling, welke wy honger noemen, te kennen geeft. Daar nu dit by den eenen mensch vroeger dan by den anderen werdt vernoomen, welk zo wel van den arbeid, die men doet, als van de gesteldheid des lighaams afhangt, is 'er voor allen niet wel een vast uur tot eeten te bepaalen. Volgden wy de Natuur, elk moest aan tafel gaan zitten, wanneer hy honger gevoelde: dan daar zulks eene ongeregeldheid in de Huisgezinnen zou verwekken, (welk men geen ongeregeldheid genaamd heeft, zo lang de waereld eenvoudig is geweest in de toebereiding der

spyzen) heeft men, sints lang, een vast uur van spyze te neemen in alle Huisgezinnen bepaald, en wy hebben de vryheid genoomen van onze maagen onder eene verpligting te brengen van voedsel te neemen o zy al of geen honger hebben. De maagen der Landlieden hebben over deeze Mode weinig te klaagen, want deeze zyn door den vroegen arbeid reeds voorbereid om met graagte ten elf, gelyk op de meeste plaatzen geschiedt, dan wel ten twaalf uuren te eeten; maar de maagjes der ryken zyn 'er in dit opzigt veel erger aan: een morgendrankje, een kopje koffy of chocolade heeft voor drie uuren de beweeging der maag al wat verslapt, of beroerd; de klok slaat drie, men zet zich eindelyk aan den disch, doch de trek is niet groot, waarom? men heeft weinig gearbeid, en dus het lighaam niet voorbereid om met eenige drift spyze te begeeren. En wanneer men al wat geëeten heeft, en de zwakke maag zich ter kookinge schikt, heeft men de goedheid om haar andermaal in haare edele werking te stooren door het inslurpen van heete sterke koffy, voor of zo dra men van tafel opstaat, en eenige uuren daarna den plas te vermeerderen door eenige menigte warme thee. Wat schoone spysverteering geeft men zich dan? De slappe maagvezelen, naauwlyk vermogend genoeg om een mengelmoes van spyzen, van tien of twaalf schotelen gebruikt, te verteeren, en te kleinzen, worden door het warme koffy en theewater noch meer verzwakt, en dus de edele spysverteering zeer ontroerd door dit ongeschikte vogt. Hoe geregeld is dan niet het diëet van veelen? Om de maag te helpen in de verteering der spyze, gebruikt men na het desert een glas Mallagawyn en om haar de versterking, hier door verkreegen, te ontneemen, drinkt men kort daarop sterke koffy: dit strookt wonder wel!

Dan hiervan genoeg. Veelen zyn boven de wet, zelfs die der Natuur; zy hebben de Natuur in hunne magt, en geeven haar zulke wetten, als het der Mode behaagt voor te schryven. Wy laaten hen dus leeven, gaan voort, en komen tot den tyd van slaapen. De Natuur zal ons dien aanwyzen zo wel als aan de

Dieren, maar wy luisteren naar haare ingeevingen niet, en willen zelve de meester over haar speelen. Dik wils heb ik met veel vermaak haanen en hennen reeds voor Zonnen ondergang naar de rust zien gaan, waar van daan het spreekwoord van met de hoenderen naar bed te gaan, dat is, zich vroeg tot den slaap te begeeven, gekomen is. De Haanen, die door een wonderbaar *instinct* den Landman zomers en 's winters vroeg tot den arbeid opwekken, willen den slapenden mensch door hun gekraai niet alleen doen ontwaaken maar ook elkander. Niets is vermaakelyker (men vergeeve my deeze korten uitstap) dan te hooren, hoe zy dit doen. Om dit waar te neemen, moet men zich in een Dorp bevinden, waar de huizen wyd en zyd verstrooid staan. De eerste Haan, die ontwaakt, roept zynen nabuur toe, dat hy wakker is, en gereed staat den roest te verlaaten; zo deeze niet antwoord, herhaalt de eerste zyn gekraai; wordt de ander daar door opgewekt, dan antwoort hy hem en kraait daarop zynen anderen naasten nabuur wakker, en zo vervolgens. Zyn 'er meer te gelyk wakker, zy kraaien hunne andere makkers toe, zo lang tot dat men van alle kanten in de rondte de Haanen hoort kraaien, dat in een vroegen stillen morgenstond al zeer verre kan gehoord worden, en my dikwils ongemeen vermaakt heeft. Dit Haanen gekraai valt s winters verscheiden uuren laater, als of die Vogels wilden te kennen geeven, dat men, wyl het laat daagt, ook laater moge opstaan; dan eenige Haanen neemen zo gezet den netten tyd van kraaien waar, dat menig Boer zich daarop zo goed verlaaten kan als op een horologie. Doch wanneer zy naar de rust gaan, kraait 'er geen een, zy schynen niemand hunner in den opkomenden slaap te willen stooren: algemeen gaat men stil naar den roest. - Waarom volgen niet de menschen de stem der Natuur, welke deeze Dieren zo bestendig gehoor leenen? Waarom keeren de Kinderen deezer Eeuwe de wetten der Natuur om? - De Landman volgt dezelve het naaste by, hy gaat vroeg naar de kooi: de Stedeling laat, veelen onder de Grooten zeer laat, na middernagt. Welk een ongeregeldheid onder de bewooners van

één Land in een stuk van zulk een gewigt? De Nagt is best geschikt voor den slaap. Alle Dieren kiezen denzelven daartoe, uitgezonderd de Rootdieren; dan wy tellen deeze niet onder de geenen, die aan dezelfde Natuur wetten als wy onderworpen zyn, en lyden dus uitzondering. Onze Huisdieren leeren ons best. De Nagt zeg ik dan, is het best geschikt voor den slaap. Het is de stilste tyd, en derhalven door de Natuur daartoe gevormd. De duisternis zelve leert ons deeze uuren daartoe kiezen. Onze huizen en bedden beschermen ons voor den avond dauw, vogtigheid der lucht, en nagtkoude die in ons laag Land nadeeliger dan elders is. De avond, byzonder de nagt voert eene bezwaardheid of loomheid a n welke veelen niet onbekend is Dit komt daarvan daan, dat de uitwaesseming des lighaams dan vermindert, welke wy herstellen, en vermeerderen moeten door den slaap. Zieken zyn ook altoos in den avond of tegen den nagt meest bezwaard. Als men laat opblyft, verspilt men te veel kragten, waar van veele Stedelingen en grooten by gebrek van oeffening, buiten dat geen overvloed hebben Dit verlies, dat ligtlyk verzeld gaat van eenige koortsagtige beweeging in het bloed, kan men als een Teringkoorts aanmerken. Zelden ziet men uit dien hoofde, dat die 's nagts blokken, eene frissche kleur hebben. En voorts genieten zy, die laat opblyven, zelden op den duur eenen gerusten slaap, want de minste koortshitte in het bloed maakt den slaap, onrustig. Daarby, zy, die laat naar bed gaan eeten laat, met weinig graagte. De geheele somberheid der Natuur maakt de geesten log, het lighaam vadzig, en werkt men dan nog wat na het eeten, gaat men zitten studeeren, telt men de uitgiften van den dag na, op dat het orde in zyne zaaken houde, en men met de noorderzon niet behoeve te verhuizen, men werkt zittende, en deeze ongezonde lighaamshouding brengt dan het haare toe om zich zelve meer schade te doen: ook is men veel stomper van geest, en door de minder of meerder bezigheden loom, daar men 's morgens frisch is, en in één uur meer kan doen dan 's nagts in drie. De Landman kent alle deeze nadeelen niet, hy komt

thuis uit het veld voor, of onder het vallen van den daauw, die op zyn harder gestel geen nadeel doet, waardoor de Stedelingen, die zomers gaarne een laate avondwandeling doen, zo veel lyden in onze altoos, dan byzonder vogtige lugt, vooral als hunne lighaamen door de warmte van den dag sterk ontslooten zyn, dat mogelyk eene der voornaamste oorzaaken van veele teeringen zyn, byzonder als zy in laanen onder boomen gaan wandelen, waar de uitwaassemingen, altoos blyvende hangen, het onzuiverste zyn, welke dan niet alleen ingeademd worden, maar ook door de open vaten der huid allerwege in het lighaam indringen, welk kwaad ook eigen is aan de straaten der Steden, hoewel minder. De thuis gekome min of meer vermoeide Landman eet eene lugtige of harde spys, die zyn maag wél verdragen en verteeren kan, hy legt zich ter slaap, en slaapt gerust, den geheelen nagt door, want hy volgt de Natuur, en alles begunstigt zyne rust.

Waarom nu volgen wy niet algemeen deezen leevenstrant? Waarom maakt men den dag tot eenen nagt, den nagt tot een dag? Waarom berooft men zich van den aangenaamen morgenstond, en kiest een groot deel van den duisteren nagt op te zitten? Het is de Mode, dit is veel, dit is by sommigen alles gezegd Om dan de eer te hebben, dat men die ook volgt, mist men liever duizend andere aangenaamheden, want wie kan alles te gelyk hebben? Zelfs is het fatsoenlyker de Mode te volgen, dan voor de gezondheid te zorgen.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bòsch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *J. Tbirry*, Leiden *P.v.d. Eik* en *D. Vygh*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas* en *L. Huyzing*.

De Denker.

N°. 545. *Den* 7 Juny 1773.

[Bewyzen voor de *Goddelykheid des Bybels*.]

O Wat is 'er reedlykheid
In dien Godsdienst, die ons leid
Tot de kennis van ons niet,
Maar in Gode 't alles ziet!
***
O Wat geeft het billyk eer
Aan den vryen Opperheer,
Dat het Schepsel niets verwagt
Dan uit zyne gunste en kragt.
***
O Wat staat die Grondsteen vast
Waar op hel en duivel bast!
- - - -
- - - -
***
Zulk een Godsdienst roemt God meest
Zulk een Godsdienst troost den geest
Kragtigst van 't begin tot 't lest.
Zulk een Godsdienst lust my hest.
DE LA RUE.

De beroemde WERENFELS heeft, onder anderen, als een ontegenspreekelyk bewys voor de Goddelykheid des Bybels opgegeeven, dat alles, wat men in dat kostelyk Boek aantreft, alleen strekt tot de heerlykheid van het Opperwezen, als het groote doelwit

van den Godsdienst. Een voornaam Man van onzen tyd heeft zyn werk gemaakt, om zulks met opzicht tot de Leerstukken en Geboden, de Godspraaken en Geschiedenissen der H. Schrift, op het voetspoor van den gemelden Hoogleeraar, te bewyzen. Thans zal ik uit de Gebeurtenissen des Bybels trachten te betoogen, dat het verhaal derzelven alleen ingericht is tot eer van den grooten Bestierder aller dingen.

Wat is, mag men toch billyk vraagen, het oogmerk der Geschiedverhaalen, die men in de Boeken van *Moses* en de andere gewyde Schryvers aantreft? Men moet ter oplossing aanstonds zeggen; niets anders dan dat de eeuwige God daar door verheerlykt worde. Stelt de Schryver van het eerste Boek, in eene verheeven' taal, overeenkomstig met de waardigheid van dat werk, God voor als den Schepper van den Hemel en de Aarde; beeldt hy Hem ons af als den Leidsman van Israël uit het ryk van Egypte? tekent hy Hem uit als den onophoudelyken Verzorger van dit groot en gebrekkig volk in eene dorre woesteny; strydt de Almagtige voor het zelve; brengt hy het in Kanaan; geeft hy het wetten; beschermt hy het tegen strydbaare vyanden; slaat *Gideon* met drie honderd mannen, alleen door Gods hulp, het geheele leger der Midianiten; is de hand der volgende Richteren alleen door hem gesterkt geworden; is Jericho op eene zeldzaame wyze ingenomen, en lang daarna Jeruzalem op eene wondere wyze van de belegeringe verlost; zyn de veldslagen tegen Amalek, en de Kanaaniten, onder het geleide van *Josua*, zyn de volgende oorlogen door Israëls eigen hand gevoerd en met overwinningen gekroond? zo niet, dan heeft die Veldheer te recht aangemerkt: ‘de Heere heeft van uw aangezicht verdreeven groote en machtige Volken, en u aangaan-

de, niemand heeft voor uw aangezichte bestaan tot op deezen dag. Een eenig man onder u zal 'er duizend jaagen, want het is de Heere, uw God zelf, die voor u strydt'. Zodanig zyn de uitkomsten en besluiten, die op deeze weinige staalen der Geschiedenissen des Ouden Testaments gemaakt worden: in alles word de Godlyke hand erkend, de Goddelyke eer verheeven: de Heidensche Vorsten, *Cyrus* en *Nebucadnezar*, hebben het bestuur van den Almachtigen met de klaarste woorden beleeden en uitgeroepen.

Hoe geschikt is dan niet, mag men zeggen, de H. Schrift ook in dat gedeelte, daar van wy nu voornaamelyk spreeken om den Godsdienst in het hert te verwekken of verder aan te kweeken. Moet niet de overdenking, dat God alles doet; en dat alle Schepselen geheel afhankelyk van Hem zyn; dat alle onze welvaart alleen in zyne hand staat, deeze redenering in ons voortbrengen: hoe betaamelyk is het Een Wezen te dienen, daar wy alles, volkomen alles aan schuldig zyn, en aan welk alleen het wel gelukken van alle onze pogingen is toe te schryven?

Het zelfde dat we in de Geschiedenissen des Ouden Testaments ontdekken, treffen wy ook in het Nieuwe aan. Ook daar is God de oorzaak van alles. Verbaazend was de werking van de Evangelie-prediking; maar de werktuigen waren maar Visschers: zy schryven opzettelyk den goeden voortgang van hunne pogingen, niet aan zich zelven, maar aan den verheerlyken Heiland toe: nog hy die plantte, nog hy die nat maakte was iets, maar God, die den wasdom gaf, was alles. De Apostelen droegen den schat, volgens hun getuigenis, in aarden vaten, op dat de uitneemendheid der kragt zy in God, en niet uit hen. Onnoodig is het dit verder uit te breiden,

het gezegde is genoeg om te doen zien, dat de H. Schrift ook in deszelfs verhaal van de gebeurde zaaken alleen de eer van den hooggeduchten God bedoeld, en in dit gezicht van alle ongewyde boeken, die 'er gevonden worden, ten eenemaal onderscheiden is: in die Boeken toch doet de Mensch alles, en naauwlyks werd 'er van ter zyde, zelfs niet eens van God gesprooken; maar in de Bybelboeken doet God alles, en de Mensch niets, onafhankelyk van zyn bestuur. Zyne hand word overal geëerbiedigd, en zyne eer blyft het heerschend doelwit van deeze verlichte Schryvers. Gansch anders gedragen zich *Livius, Tacitus, Curtius, Herodotus, Virgilius, Horatius*, enz. gelyk uit de beschouwingen hunner Schriften ons overtuigend blyken kan. De eer van één Mensch is doorgaans hun doelwit, en dit oogwit zien wy in de Historiesche Boeken van allerlei Volkeren heerschen. Maar geheel anders is het met de Menschen, die de Bybelboeken geschreeven hebben. Deeze vernederen hunne Natuurgenooten, hoe groot zy ook in de Waereld zyn; zy ontdekken hunne gebreken; zy verkleinen hunne euveldaaden niet; alles is niet door hen geschreeven tot roem hunner Helden, niets tot roem van *Moses*, van de Propheten of Apostelen: overal staan deeze afgeschilderd als menschen: waar komt dat toch van daan? alleen om dat de laatsten zich overgegeeven hadden om de eer van den geduchten Bestierder der Waereld te bevorderen, en werden dus zo wel in het schryven bestierd, als dienstbaar gemaakt aan dit groote doelwit.

De uitmuntende Schryver van onzen tyd, dien wy zo even bedoelden, vervolgt, na dat hy zeer fraai over het bewys van den geleerden WERENFELS geredeneerd heeft, aldus: voorwaar dit bewys moet in een bedaarden geest een onbegrypelyk overwicht

maaken, en op dat de eenvoudigste dit gevoelen mag, zo laat ons eens een wys mensch onderstellen, die tot noch toe van geen Bybel geweeten heeft, maar die door zyn oordeel en redenering zo ver gekomen is, dat hy en de geheele Waereld van God afkomstig is; dat alle kragten en vermogens uit God zyn, en tot hem moeten gebragt worden, als het groote einde van alles; zo hy op zich zelve en anderen naauwkeurig acht slaat, zal hy bevinden, dat nog hy nog iemant in het duizendste gedeelte aan dat groot einde voldoet, neen, maar gestadig daarvan afdwaalt; dat alles in geduurige vergetelheid van God leeft; dat verre de meeste menschen zich zelven, hunnen eer, voordeelen en vermaaken bedoelen, en, in een woord, aan niets minder denken, dan aan dien God, door wien ze zyn, al het geen zy zyn; dat 'er niets zo gering in de Waereld is, of zy stellen het boven en benevens Hem. Laat zulk een mensch zich met die kundigheden eens begeeven tot de boeken der Wysgeeren; zal hy daarin aan dat groote einde, de eer van God, voldaan vinden? immers neen! van God word 'er of gezweegen, of iets verwards in het voorby gaan gerept. Wel moet hy zich dan niet bedroeven, dat wyzen en dwaazen van dat groote einde zo afdwaalen? - Maar stel nu eens, hem komt toevallig een Boek in handen, dat men Bybel noemt, daarin leest hy op den eersten regel van het eerste blad: ‘in het begin schiep God hemel en aarde. God zeide: daar zy licht, en daar was licht enz.’ Met een woord, hy verneemt, dat in dit Boek alles met God begint, en in Hem eindigt; des het daar de standvastige taal is: niet ons, ô Heere! niet ons, maar uw naam geef eere; dat daar zelfs geen eeten of drinken word toegelaaten zonder Gods eer te bedoelen; dat wy niet eer voor ons brood mogen bezorgd zyn, voor dat wy gebeeden hebben: uw naam

werde geheiligd, uw koningryk kome, en uw wil geschiede! wat moet, wat kan, wat zal hy toch van zulk een *Boek* denken? Hy mag in dit *Boek* veele dingen aantreffen, die voor hem zwaar zyn om te verstaan, en moeilyk in de bekrompenheid van zyne rede en doorzicht om te gelooven; egter zal hem de voornaame inhoud van dat Boek behaagen; hy zal 'er zich in voldaan vinden nopens dat groot en algemeen doelwit, 't geen hy in alle andere Boeken gemist heeft, en dat zulk een boek noodwendig van eene onderscheide afkomst zyn moet, als zynde daartoe geschikt, om het dwaalend en zyn einde misloopend Schepsel, met opzicht op het groot einde, op 't spoor te brengen. Natuurlyk en eenvoudig zal hy dan dus moeten redeneeren: menschen, die de Schryvers deezer Bybelboeken zyn, die overal zulk eene zelfverlochening, zulk eene zugt voor Gods eere aan den dag leggen, moeten geheel andere menschen zyn, als de gewoone menschen, een geheel andere geest moet hen bezielen, en welk zulk een geest, die God op het oog heeft; want by herdenking werd hy gewaar dat van de tien duizend menschen naauwlyks één geneigd is om aan dat einde te denken, veel min te voldoen, dat is, om zich te verlochenen, en God te bedoelen in alle zyne daaden; en juist vind hy, dat *alle* de Schryvers *overal* door deeze boeken heenen *juist* dat eenstemming beoogen, en zich zelfs vergetende, alles tot God brengen; en wat Boeken hy naderhand ook doorbladeren mag, hy vind het *nergens* in dien trap en maat; hy ziet 'er, hoe goed het oogmerk ook zyn mag, den *mensch* hier en daar in, 't geen hy in het boek, dat *Bybel* hiet, in 't geheel niet bespeurde. Zulk een Boek der Boeken moet dan zynen geest in liefde ontvlammen, en leest hy het, veel biddende, hy zal ontwaar worden, dat hy met soortgelyke liefde tot Gods eer werd aangedaan, en dat de

Bybel zyn oogmerk ten opzicht van hem bereikt heeft, en wel binnen in zyn hart, 't geen hem noch nooit door eenig ander Boek gebeurd is, hy mag zich over den Schryver daarvan zo veel verwonderd hebben als hy wil. Door dit Boek leert hy zich over GOD verwonderen, en gevoelt zynen geest tot God zich neigen: hoe meer hy de Waereld lief heeft, hoe flaauwer de liefde tot dat *Boek* word: hoe meer hy God lief krygt, hoe hooger de waardy van dit Boek by hem ryst, en hy zich in de verrukkende beemden van dit Eden vermeid. - Denk eens bedaard over dit bewys, Vrygeest, en smeek het Opperwezen om opening van oog en hart! *Praesentem refert pagina quaeque Deum*. 'Elk blad leert u het bestaan van een God.'

Ik heb niet ongepast geoordeeld dit gedeelte van 's Mans redeneering, met weinige veranderingen, in dit Vertoog eene plaats te geeven. Zy verdient de overweeging van een ieder. Indien 'er noch maar een greintje van gezond verstand in een Deïst overgebleeven ware, zoude het leezen van dit Vertoog op hem eene zeer goede uitwerking moeten hebben. Eene aandagtige overweeging van het gezegde zoude hem tot inkeer en schaamte brengen. - Misschien zal men eene aanmerking maaken op deeze uit drukkingen: indien 'er noch maar een greintje van gezond verstand in eenen Deïst overgebleeven ware; om dat ik daar door veronderstelle, dat zulk een mensch geen gezond verstand bezit. Indien iemant dit mogt willen ontkennen, zo dient tot nadere bevestiging, dat ik wel gelooven wil, dat een Deïst in andere opzichten gezond verstand bezitten kan, maar dat hy 'er met opzicht tot zyne kostelyke pogingen, tegen de Goddelykheid der Openbaaringe aangewend, geheel van ontbloot is, hoe veel hy ook zich mag inbeelden boven het laage gemeen verheven te zyn. Hoe veel gezond verstand de zo veel gerugtmakende *Voltaire*,

in het licht van een Deïst beschouwd, bezit, is zo door den uitmuntenden Schryver der Joodsche Brieven als door den geleerden *Findlay*† tegen hem getoond, en wil men *Bolingbroke, Hume* en anderen van de bende der Deïsten de monstering laaten ondergaan, men kan in de Beschouwing der Schriften van de Deïsten, door wylen den Heer *Leland* geschreeven, zeer wel te recht raaken. Men zal by deezen ook te vergeefs naar blyken van een gezond verstand zoeken. Inderdaad hoe veel kundigheid een Deïst in andere opzichten ook bezitten moge, als een Deïst beschouwd, is hy een ellendig mensch, een groote weetniet, en de eenvoudigste Christen, die ontbloot is van de kennis der beschouwende Weetenschappen, maar uit de Openbaring geleerd heeft, wat hy gelooven en betrachten moet, is veel gelukkiger dan hy. Hy bezit in waarheid *gezond verstand*, die aan gewigtige waarheden, welke op vaste gronden rusten, zyne toestemming geeft, en in zyn gedrag zulks blyken doet. Hy vooräl bezit gezond verstand, die eene Openbaaring, welke alle noodige bewyzen van Goddelykheid heeft, als van den hoogen God tot ons gekomen, aanneemt en eerbiedigt: maar hy, die, na zo veele getrouwe pogingen van uitmuntende Schryvers ten voordeele van den Kristelyken Godsdienst, noch hardnekkig blyft weigeren zyne toestemming aan dezelve te willen geeven, verdient, dat men hem het bezit van een *gezond verstand* met het hoogste recht betwiste.

* * *

† Wy durven het Werk van FINDLAY, ten titel voerende *verdediging der Heilige Schriften en van* Josephus, gedrukt te Amst. by A. VAN DER KROE, en te Harlingen by F. VAN DER PLAATS en JUNIOR, 1773. onzen Leezer in kragt aanbeveelen ter aandachtige leezing.

De Denker.

N°. 546. *Den* 14 Juny. 1773.

[Het *booze Wyf verbeterd* in een Dichtstukje.]

Quare mulier benevolentissimam se futuram viro pollicita est. Memorabile exemplum, pertinaciam mulietrem variis artibus frangendam esse.
N.V.

Het booze Wyf verbeterd.

GRIET was een potzig wyf,
Zy sleet haer' levenstyd met knorren en gekyf,
En dat zy had een' man gekregen,
Was om haer geld en goed;
Maar ach! die man, te eenvoudig van gemoed,
Genoot niet lang den zegen,
En 't voordeel van den schat,
Dien GRIET zyn wyf bezat;
Zy graauwt hem toe: myn geld heeft u bewoogen!
‘Ik zweer by dit en dat!

Gy hebt u zelv' bedroogen.
Het staet u zeker fraei, dat gy den Heer dus speelt,
Gy hebt u dwaeslyk ingebeeld,
Dat gy door myne schyven
Uw' leegen beurs zoud styven.
Neen JOOSTJE! neen, myn Vriend! die rol is uit,
Gy krygt voortaen geen roden duit,
Dus wacht u iets te vraegen,
Want gy krygt geen gehoor,
Maer klappen om uw oor.'
Wie zou den goeden JOOST in deezen niet beklaegen?
De man bezwykt van al 't verdriet,
En zei wel duizendmael: 'O GRIET!
Ik zal van hartzeer sterven'!
Hy dagt, ik zal, door deeze tael,
Van haer gemoed, schoon hard als stael,
Een weinig gelds, of mooglyk troost verwerven.
Maer neen; zy stoort zich daer niet aen,
JOOST moest die booze pry, zyn wyf, ten dienste staen,
En als zy sprak, dan moest hy vliegen,

En doen het geen zy hem gebood.
‘Daar, (zegtze:) hebt ge bier, wat rotte kaes en brood,
Loop voort, gy zult my niet bedriegen;
'k Blyf vrou en voogd van al myn schatten goed, en geld’,
Dus was het met dit paer gesteld,
Tot JOOST, door duizend tegenheden,
En ongemakken, stierf van rou,
En GRIET wierd Weduwvrouw.
Zy was zelf om den dood van haeren man te vreden.
Toen vloekte elk een haer snood gedrag,
En haetelyke zeden:
Terwyl men nooit haer weergâ zag
Van onmedogendheid, by heel het vrouwentimmer.
Maer 't loopt hoe langs hoe slimmer:
Want zy verwierf in korten tyd
Een' andren minnaer, die haer vryd;
Hy hadt in vroeger dagen,
In 't bloedig oorlogsveld zyn vaderland gediend,
En was gevallig by een' vriend,
Die om den droeven dood van JOOST nog zat te klaegen.

Hy hoort het boos gedrag van GRIET,
Maer zei! ‘LIGEEN! beklaeg den dooden niet:
Het was zyn' eigen schuld, dat hy zich liet regeeren,
En raekte in het verdriet;
Ik zou dat wyf wel anders leeren!
Ei geef my van uw gunst een blyk:
Is 't waerheid dat men zegt? is 't Weeuwtje dan zo ryk?
Dan wil ik met haer trouwen’!.....
‘Och! zei, LIGGEN, de hardvriend van REGAN,
Dan zyt ge een' ongelukkig man!
Die echt om geld en goed zal eeuwig u berouwen’!
‘Ik stoor my, 't allerminst, aen deeze zwaerigheên
Zei REGAN tot zyn' vriend LIGEEN,
‘Ik ben verliefd, en min daerby haer pistoletten.’
Hy vryd, en trouwt in eene maend...!
Nu werdt REGAN, hoogmoedig en verwaand,
Niets kon zyn'roem op 't geld van ryke GRIET beletten;
Dus zag hy zynen wensch volbragt;
Men viert na 't trouwverbond, den blyden bruilofts-nagt;
Wie zou de blydschap paelen zetten?

GRIET was in alles wel te vreên.
REGAN speelt Liefje ja! of zoete bekje neen!
Om dus hoe langs hoe meer in haere gunst te raeken.
En krygt dus zoo veel vat op 't vrouwelyk gemoed,
Dat hy de baen weet klaer te maeken:
Want nu hy al haer nukken kent,
En ongestoord haer gunst en achting blyft verwerven,
Vat hy een' goeden luim, spreekt van een testament,
En wie hun goed zou erven.
‘De Vrienden van uw' eersten man,
Schoon ik 'er juist geen kwaed, myn lief! van denken kan,
Zie ik, van tyd tot tyd, by de Advocaten zwerven’;
Dus spreekt, en preêkt hy dag aen dag,
Terwyl hy tot zyn voordeel waekte,
En eindelyk zyn' hoop, en wensch opdagen zag,
Daer zy hierin aen hem het jawoord slaekte;
En REGAN erfgenaem van al haer schatten maekte.
Dit was volkoomen naer zyn' zin!
Maer GRIET kreeg ras berou, zy zag 'er nadeel in!
Doch alles was beschreeven:

Wat zou de sloof nu doen?
Zy knort: hy geeft haer zoen op zoen,
En zegt: ‘myn lieve GRIET! gy zult het langste leeven’!
Zy houdt dit voor een profeetsy,
En dagt, dan blyft het geld en goed aen my,
En dus begonze, op nieuw, haer' ouden rol te speelen;
Toen leedt REGAN nog meer verdriet,
Dan JOOST geleden had van GRIET!
Zy wou van haeren man geen tegenspreeken veelen;
Des zwygt REGAN, en doet haer' wil,
Maer zy zwygt nimmer stil:
Ten lesten word dit paer verzogt by goede vrinden.
‘Wy gaen, zegt GRIET! dat 's kost gespaerd’!
Men zadelt 's morgens 't beste paerd...!
Zy denkt voor 't hongrig lyf, daer braef wat knap te vinden.
Daer draeft men heen door drek en slyk;
Hoe zat die trotse pry op 't gat van 't paerd te pronken!
(De vrouwen doen het meer; hiervan behoeft geen blyk)

Zy schreeuwt: ‘REGAN rydt toch den dyk!
Hier is niet lang verleên een jeugdig paer verdronken’!
Hy wil, maer houdt het paerd, dus kan het beest niet voort,
Hoe hard hy slaet of spoort.....
‘Nu is myn taai geduld ten end,’
Zegt REGAN, als een dolle vent,
En raest, en tiert, en bliksemt met zyne oogen!
Ja schreeuwt! ‘'k heb duizendmael gezeid,
Ik duld van mensch of dier geen ongehoorzaemheid,
En zal die nooit gedoogen’
Hy schiet het paerd dus voor den kop,
En graauwt toen tegen GRIET! ‘neem ras den Zadel op,
Of vrees twee andre kogels’....!
GRIET sprak hier tegen niet één woord,
Maar stapte met den Zadel voort,
Als had zy aen haer beenen vleugels,
En REGAN kreeg de beste vrouw,
Die hy zyn leven wenschen zou:

Want GRIET liet zich regeeren.
Gelukkig, dat haer wrevlige aert,
Door REGANS overleg, en 't sterven van he paerd,
Zich eindlyk liet beheeren.

B.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *J. Thierry*, Leiden *P.v.d. Eik* en *D. Vygh*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas* en *L. Huyzing*.

De Denker.

N°. 547. *Den* 21 Juny 1773.

[De *versemakers* gehekeld, met een Dichtstukje aan de waare Dichtkunst.]

- - - Pictoribus atque Poëtis
Quidlibet audendi semper fuit aequa potestas.
Scimus, et hanc veniam petimus damusque vicissim:
Sed non ut placidis coeant immitia, non ut
Serpentes avibus geminentur, tigribus agni.
HORATIUS.

Hoewel ik in myne jeugd, door 't leezen der Latynsche Dichteren, en de toen meer dan nu heerschende mode, van de naamen der Heidensche Goden en Godinnen in Nederduitsche Dichtstukken te mengen, ook in denzelfden smaak viel, ben ik naderhand, ryper oordeel verkrygende, daar van geheel afgeraakt. Voor weinige dagen een myner jeugdige opstellen, in dien smaak gemaakt, des avonds geleezen hebbende, verbeeldde ik my, 's nagts in een' zoeten droom, dat ik een nieuw reisje naar den beroemden *Parnassus* deed, daar elk een van praat, en die nogthans by weinigen bekend is. Al schielyk kwam ik aan dien verzonnen geheiligden steilen Berg. Na dat ik daar het gevleugelde Tygerpaard *Pegasus* met

veele andere merkwaardigheden beschouwd hadde, wierd ik een' ongebaarden jongen Heer gewaar, wiens tronie, naar 't my voorkwam, noch nooit door een scheermes was aangeraakt; hy was gekroond met welriekende Myrthe, en altoos groenenden Laurier, en schitterde met een goud Leidsch lakens kleed. Uit den eerbied, die hem beweezen werd, erkende ik hem voor *Apollo*, dien ik als een Abt van een ongeslooten Klooster aanmerkte, en tevens een Liefhebber van de schoone Sexe, want een weinig ter zyde tredende, ontdekte ik negen Meisjes, die 'er zo wél uitzagen, dat ik niet in staat ben om met een bos pennen al haare bekoorlykheden te beschryven: al wat zy deeden, alle de bewegingen, die zy maakten, waren de bevalligheid zelve: zy lachten met propre mondjes, als okkernootjes, zo aangenaam, dat het een lust ware om te zien. *Momus*, die een regte spotvogel is, noemde my de naamen en de bezigheden van deeze gelauwerde Berg - Nymphen op. *Calliope*, zeide hy, is zo een doortrapte Oratrice, dat zy *Cicero* van de bank zou praaten - aan de deftigheid van *Clio* ziet gy, dat zy eene Historieschryfster is, - *Erato* is vrolyk, zingt eenige Coupletjes van: *het Huwelyk is als een Meloen* enz, en danst een Engelsch contredansje - Juffer *Thalia* is een weinig darteler door haar speelhuis deuntjes - *Melpomene* toont veel achting voor een fraai Concert - *Polymnia* kykt serieus, en laboreert aan haar *adversaria* om 'er notabele zaaken in te specificeren - *Terpsichore* declareert zich voor de Bals en Masquerades, en slaat op de harp, dat het lilt en beeft - *Euterpe* speelt zeer zoet met de Flute douce - eindelyk Lady *Urania*, die een ernstig bekje heeft, is bezig met het opstellen van een doorgeleerd Tractaatje over het voor- en nadeel van Aalbessewyn. *Momus* vertelde my voorts, dat ze alle nog Vrysters waren, *sed de omnibus est disputandum*, zeggen de *Sceptici*, en, om de waarheid te zeggen, het kwam ook my toen een weinig suspect voor, daar ze by zo een' jongen Berg-Vorst gelogeerd waren; een ongeluk luistert toch naauw - *Apol*, die my van ter zyde met verwondering als een poelsnip op een kreek, of als een boer, die voor de

eerstemaal aan het Hof komt, had zien kyken, wenkte my om by hem te komen, en vraagde my vervolgens, wat nieuws 'er op den laagen aardbol ware. Ik boog my eerbiedig voor hem neêr, en zeide: *Illustrissime Domine*, Inventeur van de Muziek, Schilderkunst, Poëzy, en de Geneeskunde! om aan uwe begeerte, zo veel my mogelyk is, te voldoen, zo gelieft te weeten, dat het te dugten is, dat de boedel van *Polen* insolvent zal raken, en dat 'er preferentie en concurrentie zal moeten gehouden worden; dat de *Russen* en *Turken* elkander gekorven hebben, en mogelyk nog meer zullen kerven als visschen, die men in de pan bakt; 'er zyn veldslagen geweest, en misschien komen 'er meer, daar 'er by duizenden als champignons ter neêr geslagen zyn geworden, of noch zullen worden geveld: 't gaat 'er net toe, als of de menschen daar geen geld waardig, of onnutte meubels waren. - Ik meende hem verder de afgryslykheden van dat doodslaan voor oogen te leggen, en het boekje van den oorlog geheel open te doen, doch ziende, dat de Meisjes bang wierden, hield ik voorzigtig af: ik herinnerde my, dat de juffers niet gaarne van doodslaan hooren praaten. Van de Schilderkunst en Muziek rapporteerde ik hem, dat die met een' nieuwen moed gecultiveerd en aangekweekt wierden, hoewel wy de oude Nederlandsche Schilders noch niet zagen opstaan. De gekroonde Berg - Vorst scheen hier over te vreden, doch meer verslag te willen hooren van de Geneeskunst en Poëzy. Van de laatste, zeide ik, zyn 'er, die voortreffelyke Dichtstukken opleveren; ook zyn 'er die maar middelmaatig zyn, en zagtjes heen draven, maar het getal dat mede voor Poëeten of Poëetjes wil gehouden worden, en digtjes in 't gebrooken maaken, is onnoemlyk; ik meen de zulken, wier geest in de hielen zit, en laagjes by den grond kruipen, welke vervolgens niet hoger dan Poëtische Recruten of Kwakzalvers in die kunst kunnen worden aangemerkt, doch die niettemin zo hoogmoedig zyn als de Kikvorsch in de Fabel, die zich tot de grootte van een Koe willende opblaazen, van glorie berstte. Wel zo zei *Apol*; ja antwoorde ik, zo gaat het 'er toe. Ik voor my

heb, een jongen zynde, 'er ook al iets in gedaan, en uw' verheeven naam nevens dien der negen Musen aangeroepen, en myn kreupel Dicht met die heilige naamen dikwils gevuld, maar nu ik ouder geworden ben, zie ik 'er van af, en heb geleerd, dat de kunst te verheven is om met onbedreeven handen, als of het maar kinderspel ware, aangevat te worden: hoe kundig, hoe schrander, hoe geletterd iemand is, hy is daarom noch geen Poëet: men moet eeniger maate met den geest der Poëzy geboren worden, die men door zuivere taal, en met de vereischte regels der Dichtkunde moet aankweeken; en 't welk dan nog met een goed oordeel moet gepaard gaan, dat is, daartoe behoort eene levendige verbeeldingskragt, een manier om zich aangenaam en wél uit te drukken, verstand om goede Stoffen te kiezen, en in goede orde te plaatzen, enz. zonder welk men geen middelmatig vers in de waereld kan brengen, ik laat staan, een regtschapen Poëet worden. Gy zyt agter het geheim, zeide *Apol*, gaa voort als een kaerel met uw verhaal. - Die kruipzieltjes in Miniatuur, dus vervolgde ik op zyne hooge permissie, stooten zo veel onkruid, hals over kop in de waereld, dat het zonde en schande is; het krielt 'er van Liedjes; Rouw- en Bruilofts-dichtjes, Vreugde-galmen, Gelukwenschen, Verjaardichten, enz. Sommige makenze in voorraad op de koop voor den prys van een halven daalder, waarin de naam en de *datum* maar in te vullen is. Zy verstaan geene regels der Poëzy, nog voetmaat in een vers: alleen houden ze dit wat in het oog, dat de laatste Syllaben by het uitgaan der regels ten naasten by op malkanderen in den klank moeten slaan: zo de eene regel wat te kort valt, maken ze een ander, in vergoeding daarvan, wat langer. In alle dingen gaat men tamelyk veilig, wanneer men de middelmaat houd, doch de Dichtkunde, zal ze iemand aandoen en treffen, moet daar van worden uitgezonderd, en in zo verre staan onze Rymelaars met de eerste Dichters gelyk: het onderscheid tusschen dezelven bestaat alleen daarin, dat men zich over het vernuft, de vinding en sierlyke woorden der eersten zodanig moet verwonderen, als of

het niet de taal van menschen ware, daar men om de taal der anderen hartelyk moet lagchen: door dit alles raakt de edele Dichtkunst by het gemeen in minachting, in zo verre zelfs, dat sommige losbandige knaapen, wanneer ze onder faveur van een glaasje eenige gekheden bedryven, of een leugen vertellen, zich tragten te verschoonen, gelyk de schooljongens, met te zeggen: het is eene *licentia poëtica*, een poëtische vryheid: anderen onteeren de geheiligde dingen, en dichten, uit byzondere oogmerken, geloofsbelydenissen, waarin niemand word ontzien, doch hiervan zal ik niet meer zeggen, om dat het dingen zyn, die u niet aangaan: maar het allerver-wonderlykst mengelmoes word men gewaar, wanneer sommige hoogdravend en zwierig in styl en taal willen zyn; dan leggen ze al hun' geest en verstand op eene extraordinaire tortuur om 'er al het verspreide vuur uit te pynigen, en by een te verzamelen: hier van kan ik u een staaltje, dat ik in myn' zak gelukkig heb, u mededeelen: het is een Poëtische aanspraak in proza van den hoogvlieger *Zereti* aan een *Magister Poëticus*, dus luidende

Poëtissime Domine!

‘Wy hebben, lugtige veldknaap, eene gedagtenis voltooid, die yzer en staal verduuren zal, en hooger klimt dan de trotze naalden van den Keizer van Jerusalem en het Italiaansche vuur. De plasregens, het gehuil der winden, nog het gedonder der Turksche kartouwen zullen ze niet kunnen uitwissen. De daden der krygshelden die lust schepten om in den Trojaanschen veldslag, de eer der Maagden, aan Jupyn gewyd, te ontroven, zyn met hunnen dood vernietigd, hunnen roem is met Condors-vleugelen daar heen gevlogen, en weggevoerd als het geluid eener bazuine: maar onze glorie in de schrandere geleerdheid van de letterkunst der edele Poëzy, en de volmaaktheid in het zamenstellen der jambische versen, en in de Dromedarische Dichtkunde, doorzaaid met digtvuurige bloemen, geplukt op Hecla, zal den mageren dood ontvlieden. Gaf Poot,

een der beste Dichteren, wel eer zyne poëtische hand aan mindere Dichters, zie daar ook de myne - Dat Apol op den hoogen Zangberg zyn regt op de Zeven* Freulen doe gelde - dat het poëtische vuur, dat in uwe aderen al bruisschende kookt, in hoogvliegende Gezangen verkeere, en door u in eene ruime maate uitgebraakt worde, als de brandende stof van den altoos zwangeren Vesuvius, ten einde gy met uitgestrekten halze den weg der Dichteren des te trotser moogt bewandelen, en dat Apol dan verder uw geschoote paruik met rooze kleurige Myrthe en altoos groenende Laurier besteeke, is de wensch van uwen Vriend, die eer heeft een naamgenoot en tevens met een zelvig dichtvuur bezield te zyn van het puik der aloude Poëten, die geleefd hebben van den eersten Dichter tot Poot, die eindelyk mêe gestorven is den dood.'

Voor zo een stuk ging ik voort, doorluchte Bergvorst! zou men hier, wanneer men het nieuw liet maken, tusschen de zes en zeven stuivers moeten neerleggen. 't Zou waarlyk, zei *Apol*, dan rykelyk betaald zyn: op den ganschen Zangberg is noch nooit wonderlyker hakmoes vertoond; hoe komt het den Kaerel in zyn hoofd om een lofspraak te maken, die zamen gesteld is uit Italiaansch vuur, Heclasche bloemen, het gedonder van het Turksche kanon, en een geschoore paruik met een hand vol Laurierbladen? Als ze voor medicyn gebruikt wierd, zou ze misschien een goed braakmiddel kunnen zyn.'.

Momus kon ook nu niet langer zwygen, maar zeide openlyk, dat dit de Poëzy in haar fatsoen was getrapt, en even eens ontëerd was, als of men een braef Kaerel op een Schavot ten toon stelde, adviserende vervolgens (om dat het hier met de Poëzy zo treurig geschapen stond) dat *Apol* met zyn ganschen Hofstoet den rouw voor eenige weeken zoude

* Sommige meenen, dat de Dichter kundschap bekomen heeft, dat Apol twee van de negen Zang-Godinnen, om dat ze van den tand raakten, in een klooster heeft gestoken, en dat dus die beide niet hooger dan een Memorie post kunnen worden aangemerkt.

aanneemen: doch de baas van den berg was van andere gedagten, en zei, dat *Momus* dit laatste alleen adviseerde om met fatsoen een nieuwen zwarten rok te krygen; dat hy met zyne Raadsheeren dit stuk meer dan eens overwogen hebbende, beslooten had dit volkje te laaten zingen; het aangenaame van de stem van een Nagtegaal en een Canaryvogel, zei hy, steekt te sterker af, wanneer men het gesjerp der Mossen 'er by hoort - deeze Dichtjes en Lofspraaken kunnen ook, *secundo*, verder nuttig zyn om zwaarmoedige menschen, en die uitspanning voor den geest noodig hebben, op te beuren, en aan het lagchen te helpen, 't welk der gezondheid vorderlyk is, en by gevolg strekken ze, zonder dat men 'er acht op geeft, tot een medicinaal gebruik, en eindelyk zyn, ze ook bekwaam, om, door dien ze zeer droog zyn geleezen te worden in eene vogtige lucht, of in zich zelve om gebruikt te worden, in tyd van nood voor zwavelstokken, om niet te spreeken van het voordeel, dat ze aan de papier-molens, drukkers, letterzetters, en daarna aan de koffy- en thee-winkels geeven. Ik my hier mede vergenoegende, hervatte *Apol* het stuk, en vraagde my, hoe het thans ging met de Gedichten voor de Boeken tot lof van derzelver Schryvers; of het noch in de mode bleef een half of heel douzain min of meer versen agter de opdragt van nieuwe Boeken te laaten zetten; of die Gedichten door hem, wiens naam 'er onder stond, gemaakt waren dan wel door den Schryver van het Werk zelve? hem was daar van iets gezegd, dat hy naauwlyks kon gelooven, naamelyk, dat eenige Schryvers die versen zelve maakten, of zo zy niet konden poëtiseren, 'er dan een voor een halven ryksdaalder lie ten opstellen, en om de waereld te bedriegen, daar onder geen naam, maar alleen eenige Letters zetten, als of ze *quasi* van anderen waren; en eindelyk, waartoe eigenlyk zulke Gedichten in een Boek dienden, en waarom de schryvers dezelve aannamen? Daar ze altoos Lofgedichten zyn, die de schryvers aannemen en laaten drukken, doch wanneer men hunne Werken pryst, dien lof, zedigheids halven, als niet willen aanneemen, zo kon hy dit niet overeenbrengen. Ook

vondt hy het niet zeer geschikt Lofgedichten voor Boeken van allerlei aart te zetten, hy kon toch niet zien, wat nut 'er uit getrokken wierd, en geloofde niet, dat de Lezers het Boek hooger achtten, om dat 'er versen voor waren. De versen waren dan, dagt hy, alleen voor den Schryver, niet voor den Lezer.

Ik zeide, dat ik in dit slag van zaken te weinig geoefend ware om 'er hem het noodig licht in te geeven; maar by de eerste gelegenheid my daarop zou informeren. Hier mede was het noch niet gedaans, maar het

(*Het Vervolg hierna*.)

***

Aan de waare Dichtkunst.

O edle Poëzy, die de achtbre wysheid eert,
De Wiskunst hulde doet, de Zangkunst zwier en leevens,
Als gy uw gouden luit huwt met haar' toon, kunt geeven;
En 't Menschdom sticht, vermaakt en weetenschappen leert.

O schoone Dichtkunst, wie de Godsdienst hoog waardeert;
Gy doet de onzichtbre ziel van 't aardsche stof ontheeven,
God en zyn' Zoon ten prys, op Englenwieken zweeven,
Als gy met uwe lier in 't heilig woord verkeert.

Gy hebt dikwerf de Deugd aan 't wôen des Nyds onttoogen,
Gy duldt geen' Momus, noch geen' Midas voor uwe oogen,
Maar schenkt uw' edlen stoet ten loon de onsterflykheid.

Ach dat de Godvrucht zich met u altoos mogt paaren?
Dan vlugtte de ondeugd weg, op 't klinken van uw snaaren!
Dan bloeidde 't ryk der Deugd! dan wierd Gods lof verbreid!

De Denker.

N°. 548. *Den* 28 Juny 1773.

[Het *practiseeren van Chirurgyns en Apothekers* afgekeurd.]

> *Geen beroep vordert een grooter verscheidenheid van bekwaamheden, dan dat der Geneeskunde*.
> J. GREGORY.

(*Vervolg van No.* 547)

Om op een ander discours te komen, zeide Apol, hoe staan we tegenwoordig met de Geneeskunst? al, gaf ik ten antwoord, gelyk in de oude tyden; het getal der menschen, die deeze kunst aankleeven, word noch zo vreeselyk groot bevonden, dat 'er niemand is, die niet op 't gezicht daar van zal verschrikken, en nog meer als hy dit besluit daarop zou willen maaken: zyn 'er zo veele Geneesmeesters, hoe groot is dan met het getal der menschelyke kwaalen? Die zyn minder dan men denkt, hervatte hy, en uw besluit zou zeker valsch zyn. Maar liet ik 'er op volgen, het zou egter

niet valsch zyn, het geen al voor lang is opgemerkt, dat in zodanige Landen, daar de Geneesmeesters in zeer grooten getale zyn, het menschdom meer af dan toe neemt. De Ridder WILLIAM TEMPLE heeft zyn hoofd, zegt zeker Schryver, niet weinig gebrooken met de oorzaak natespooren, waarom het Noorden niet meer zo veele *Gothen* en *Wandalen* uitlevert, gelyk als die, welke eertyds de waereld overstroomden; maar indien deeze uitmuntende Schryver in acht genomen had, dat 'er toen geen Studenten in de Medicynen in het koude Noorden gevonden wierden, en dat daarëntegen deeze weetenschap nu zo zeer daar in zwang gaat, zo zou hy in staat geweest zyn ons een veel voldoender oplossing van dit raadsel mede te deelen, dan alle de anderen, welke hy ten dien einde te berde brengt. Hoe het ook hier mede zy, men zou eenige onzer Geneeskunstenaars kunnen vergelyken met de krygsheiren der Ouden, van welken eenigen te voet, en anderen zittenden op wagens de menschen om den hals bragten. Indien het voetvolk van onze Medicyn-meesters zo veelen niet kan van kant helpen, als die in koetzen ryden, zulks, is, om dat het voetvolk zich niet zo spoedig in alle wyken van de Stad kan laaten vinden, nog zo veel werks afdoen in zo korten tyd. Behalven deeze geregeleerde troepen, zyn 'er nog veele marodeurs, die nergens op de lyst staan, en die eene oneindige verwoesting aanrechten onder de zulken, die het ongeluk hebben van in hunne handen te vervallen. Ik vergelyk de laatste by de ligte troepen van eene groote Armé, bestaande uit Hussaren, enz. die niet zelden den vyanden meer afbreuk doen, dan de Armé zelve. Zy hebben ook al veel het zelfde voorkomen, en maken eene oneindige slagting onder het menschdom. Zy verschynen in het openbaar op een groot Theater, (hoewel die mode thans vermindert) en dus worden ze gelyk de Hussaren, die ook des noods te voet dienen: even gelyk deeze zyn ze verbaasd met goud en zilver behangen, waaruit het gemeen oordeelt, dat zy ook ryk zynde, het hun niet, te

doen is om het goud en zilver van andere in hunnen beurs te krygen, maar dat ze alles uit liefde voor het lydende menschdom doen. Hunne welspreekendheid bestaat niet in een' heldhaftigen roem van het aantal lieden, die zy neergesabeld, maar op de been geholpen hebben. De Manifesten, die zy uitgeeven, behelzen eene korte geschiedenis van de wonderlyke werkingen hunner Medicynen: somtyds eenige vreemde reizen, en avontuuren, die zy gehad hebben. Hunne montering bestaat in vellen, versierd met vreemde dieren, zelfs draagen zy een Husaaren-muts op den kop, somtyds wel een geheel Husaaren-pakje, met een' vreemden Sabel op zyde, en een paar knevels in het aangezicht als een fatsoenlyke handveeger: eenige hebben geheele risten van misvormde tanden, of menschen-beenderen, wormen, en dergelyke onaangenaame vertooningen by zich, welke men eerst moet zien, en de gulde legenden, die ze daarby verhaalen, aanhooren: met een woord, zy zyn uitgedoscht als monsters, en vertoonen eer een afbeeldsel om den mensch van kant te maaken, dan om hem te behouden. Tot staving hunner geïmagineerde kundigheden dienen minder de Aapen en Slangen inflesschen, die de omreize veel mede doen, dan de bemorste en berookte papieren of pergamenten, in een fraai portefeuille doorgaans bewaard. Een deezer Geneesheeren had ook zulk een, en beriep zich op het *Testimonium* met een groot Zegel, dat een zyner Voorzaaten van Graaf FLORIS den V zou hebben gekreegen, en van welk hy meende recht te hebben zich ook ter bevestiging zyner bekwaamheden te mogen bedienen. Voor het overige tekent het blaazen op walthorens, schalmeiën, het slaan op trommels, ieder afzonderlyk, en op een anderen tyd onder een gemengd, dat ze waarlyk onder de ligte troepen van de groote Armé der Medicynmeesters behooren, en gelyk men thans in alle legers van alle Vorsten van Europa Hussaren vind, die 'er voorheen onbekend waren, zo ontmoet men ook dit volk in alle landen van Europa,

of zy schoon in de tyden van HIPPOCRATES 'er in het geheel niet waren. - Gy zoud dan, riep Apol, al dit volkje overal *reduceren*; zonder eenige bedenking gaf ik ten antwoord, en dan was de *reductie* noch maar gering. Welke zou dan, dus nam hy het woord, in de tweede plaats volgen? Alle de Apothekers en Chirurgyns zeide ik. Dan zoud gy veeler monden sluiten, sprak hy; maar ook veeler leeven behouden, voerde ik hem wederom te gemoet, en vervolgde op deezen trant: wyst my uit honderd van die menschen drie, die Taalen verstaan, en onder Hoogleeraaren gestudeerd hebben. De geheele hoop heeft al, wat ze weet, geleerd uit de Recepten van de Doctoren, die ze aan hunne Winkels krygen om klaar te maaken, of uit eenige boeken, die ze niet verstaan. De meeste Chirurgyns hebben onder het baardschrappen de eerste gronden hunner kundigheden gelegd, en een paar togtjes ter zee op 's Lands schepen gedaan hebbende, zyn zy zo goed als de beste; en zetten zich in Steden en Dorpen neer, hangende een groot uitstekend bord met een' blaauwen grond en gouden letters, Chirurgyn en Breukmeester daarop geschreeven, uit. Dit slag van Volkje neemt de Doctoren, zelfs de besten, die lang en wél gestudeerd hebben, de praktyk voor den neus weg, en bederven duizend menschen vooral hun leeven; indien ze hun al niet de genade bewyzen van hen naar de andere waereld te helpen. Myn buurman, een Apotheker, heeft 'er aartige kunstjes op; krygt hy een recept van een' Doctor aan zyn' Winkelbank; hy leest het, kykt met verwondering, slaat de oogen eens naar boven, bedenkt zich, grypt naar zyn' bril, herleest, en vraagt den brenger, hoe vaart de Patient, die het kolyk heeft? de brenger verwondert zich-over zulk eene vraag, en segt: de Patient heeft geen kolyk, maar de koorts; de koorts! hervat myn kruidmenger, de koorts! *febris intermittentia quartane frigido!* zeker dat zou ik uit 't Recept niet geraden hebben: maar wie is uw Doctor, zegt de schalke Vos - die en die -

O! dan begryp ik het, kom ik zal de medecynen in haast gereed maaken, en hoop, dat de Patient toekomende jaar de koorts zal kwyt zyn Op een' anderen tyd krygt hy een Recept van een' anderen Doctor, en vraagt, dat ziende, heeft de Patient de koorts? zegt men ja, dat zegt hy, en moet die met een' drank verdreeven worden, gelyk het Recept zegt? ik dagt eerst, dat het pillen moesten zyn, maar hoe zal men dien drank mengen? Zeker dat zal zo wat zyn, het verwondert my van den Man, dat hy niet anders ordonneert, want hy is anders niet van de slegste soort. Deeze fyn gesponnen redeneringen van myn' Apotheker worden altoos met veel getrouwigheid aan de Zieken of de Vrienden van het huis overgebragt, en wykt de krankheid niet ten eersten, het reeds geworteld wantrouwen is oorzaak, dat men den Doctor bedankt, en den geleerden Latynspreekenden Apotheker in de plaats haalt, die nu de bot vergallen zal. Byden zieken komende, haalt onze Arts, al is het maar een gemeene anderdaagsche Koorts, die met een buikzuiverend middel kan weggenomen worden, na dat de afgeschafte Doctor te vooren een braekmiddel gegeeven heeft, de schouders op, klaagt dat de kwaal diep is ingeworteld, dat de *primas vie* zeer ingekrompen en vervuild zyn, doch dat hy by geluk een *arcanum* heeft, dat met den tyd alles te regt zal helpen. Men begint dan met een nieuwe hoop te medicineeren; in plaats van één krygt nu de Lyder tien flesschen met drank, hy is in Apothekers handen, en die maakt 'er zyne rekening by: met een woord, de kranke herstelt, doch eenige weeken laater, en tot grooter schaade van zynen beurs, dan in gevalle hy zynen Doctor gehouden had. Ondertusschen is myn goede en wyze Apotheker door zulke verfoeilyke loopjes dermaate in de praktyk gekomen, dat hy zo veel als de beste Doctor te doen heeft. Myn Chirurgyn, dien ik nooit gebruik, dan tot eene aderlaating, ageert trots de beste, al mede voor Doctor, en kent niet minder dergelyke streeken.

Hy redeneert altoos zeer geleerd over de nuttigheden van het aderlaaten, en elke korst op het bloed, elke witte of geele kleur is by hem een vast teken van *inflammatie*, of schoon men weet, dat duizendmaal zulke kleuren op het bloed komen; ook daar, waar geene *inflammatie* ter waereld is. De Lapzalver maakt korsten op het bloed, waar 'er geene zyn, en wanneer hy zelfs een' waterzugtigen ader gelaaten heeft, roemt hy zeer den gelukkigen uitslag daarvan voor den zieken, die anders binnen weinige dagen aan de ontsteeking zou hebben moeten sterven: en het gaat vast, dat al wie zich op zyn eigen houtje door hem heeft doen laaten, daaraan wel gedaan hebbe, wyl 'er een zwaare *krusta inflammitoria* op het bloed is, en anders gevolgd zou zyn geworden van eene zwaare ziekte. Wel nu dan, zeide Apol, ook alle Apothekers en Chrirurgyns te *reduceeren*; ja repliceerde ik zonder daar lang of veel over te procederen; gy kent het spreekwoord: *ne sutor ultra crepitam*, schoenmaker blyf by uw leest. Laaten alle Apothekers en Chirurgyns blyven by hun beroep, de Geneesheeren niet installig, nog de menschen door hunne onbedreevenheid ongelukkig maaken; en als gy, Apol, nog Heer en Meester van de Geneeskunde blyven wilt, is het nu tyd en uw post zorg te draagen, dat de achting der Doctoren, die zo veel gelds uitgeeven voor hunne kostbaare Studiën, op den regten prys blyve, en dan zullen onze Studenten in die weetenschap zich duizendmaal meer toeleggen om bekwaam van de Academien te komen, als zy nu doen. Ik ken 'er eenen, die zyne Studie volëindigd, en zich in eene kleine Stad ter neder gezet hebbende, alleen door de charletanerike practyk en 't geschreeuw van een' Apotheker, die zynen ondergang vreesde, heeft moeten vertrekken, en zich op een Dorp neer zetten, waar nooit 's Mans verdiensten zullen erkend worden: zeker, zo kan het niet langer gaan. Als ik, hervatte Apol, aan dat touwtje, begin te trekken, dan kryg ik alle Engelsche Apothekers op het lyf, die

altoos voor Doctor ageeren: klaag dan niet te sterk, het is daar algemeener dan daar gy woont, en als hun praktyk daar zo kwaad ware, zou de Engelsche Natie, die zo gek niet is, dat niet dulden. Met uw welneemen, repliceerde ik, Heer Apol! gy schynt niet zeer naauwkeurig daarop geinformeerd te zyn: als het by ons zo gesteld ware, gelyk in Engeland, zouden wy niet te klagen hebben. De Chirurgyns en Apothekers zyn daar de gewoone Doctors in veele Huizen, en daartoe geeft hunne *studie* en *kennis* hun hier toe een ontwyfselbaar regt, want ik denk, dat iemand in allen opzigten een Geneesheer is, als hy daartoe de regte kennis heeft gekreegen; maar zo zynze by ons niet gesteld, hun ontbreekt *studie* en *kennis*, en uit dien hoofde, meen ik, moeten ze maar Apothekers en Chirurgyns blyven, waar mede wy wel te vreden zullen zyn. De Doctoren in Engeland behoeven niet onder te doen voor het geschreeuw der Lapzalvers en Kruidmengers: men houdt ze daar in de grootste achting. Als een kundig Apotheker of Chirurgyn eenen Patient heeft met een zwaar geval of met veel gevaar verzeld; dan roept hy den Doctor, en deeze komt dan maar alle drie of vier dagen eens kyken, en krygt elke reis een guinje voor één visite.

Zyt gy dan ook zo mild, viei 'er Apol, op in, dat gy eene guinje aan uwen Doctor voor ééne visite geeven zoud, fiat, hy zal 'er niet tegen hebben. Ik zal zien, voerde ik hem toe, wat ik doe, als gy myn voorgesteld Plan ten uitvoer brengt - dat is - dat is, dat gy alle Apothekers en Chirurgyns by hun eigenlyk werk doet blyven, en de weinige kundige, die wy hebben, niet de Doctoren alleen laat praktiseeren. - Waar? - overal, zo wel in Steden als Dorpen, en vooral in de laatsten, waar men weinig verschot van hulp heeft in tyd van nood. - En hoe wilt gy, dat ik daar leeven zal? - Daar zullen Chirurgyns niets doen dan ader laaten, wonden verbinden, en Medicynen verkoopen, (want afzonderlyke Apothe-

kers kunnen 'er niet bestaan) en gy zult als de Dorpen verder dan twee uuren van eene Stad liggen, over eenigen, eenen openbaaren Doctor aanstellen, en geeven hem een goed Tractement. - De Tractementen vliegen 'er zo niet. - Dat is waar, maar het leeven der menschen is voor een Land dierbaarer als het geld, en niemand in alle beroepen, (één uitgezonderd, waar aan gy geen kennis hebt) moest beter betaald worden dan een Geneesheer - het is my lief, dat gy de Geneeskunde, waar van ik Protector ben, zo hoog schat - En het zal my nog aangenaamer zyn, als gy wilt bedenken, dat juist om gemelde redenen de Koning van Pruissen zo veele nieuwe en kundige Doctoren en Chirurgyns naar Pools-Pruissen gezonden hebbe - *dixi! - audivi!*

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *J. Thierry*, Leiden *P.v.d. Eik* en *D. Vygh*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas* en *L. Huyzing*.

De Denker.

N°. 549. *Den* 5 July 1773.

[*Alleenspraak van Salomo*, zynde een beklag over bedreeve ontugt, enz.]

Hinc illae lacrymae.
VIRGILIUS.

Schoon geen euveldaad strenger verbooden, of zwaarer bedreigd is door den Godlyken Wetgeever dan de ontugt; schoon, op dit voetspoor, veele nadrukkelyke wetten door menschen daartegen gemaakt zyn; schoon dezelve boven andere misdaaden, natuurlyk, zulke gevolgen met zich sleept, welke ten uitersten verderflyk zyn voor ons lighaams - gestel: om niet te gewagen van de besmetting en verwoesting, die dezelve in de Ziel veroorzaakt, wanneer dit denkend wezen aan een lighaam, verslaafd aan vuile lusten, verbonden, onvatbaar wordt voor zaaken

van ernst en deugd; leert nogtans de ondervinding, dat weelde en pragt geen nadeeliger vrugten voortgebragt hebben, dat geen kwaad algemeener in zwang gaat, en minder berekend wordt dan even dit; nu men hoe langs hoe meer de braave zeden onzer Voorouderen aflegt. Een natuurlyke en noodzaakelyke drift ter voortplanting van het menschelyk Geslagt ons ingeschapen, zo dra ze door reden en Godsdienst niet bestierd wordt, draaft buiten het spoor, en zoekt ondertusschen haare verschooning in eene misbruikte schikking van de Godheid zelve. Menigmaalen wierdt ze, zelfs den zulken, die gewoon waren, zich zelven door reden, en Godsdienst te laaten leiden, te sterk bevonden: menigmaalen werden ze, wanneeer ze op hunne hoede waren, door dezelve overvallen, en zelfs overmeesterd. De ongewyde Schriften niet alleen, maar de gewyde zelve leveren hiervan de sterkste voorbeelden uit. Wy hebben in ons leeven de ongelukkigste blyken ongetwyfeld dikwils 'er van gezien, en och of wy ze nimmer mogten wederzien! Dan onder alle Heiligen, die door overijling en geweld van verzoeking, zich aan deeze misdaad schuldig maakten, heeft niemand zich zwaarder daarin te buiten gegaan, dan Salomo, wiens naberou, behalven in het Boek den Prediker, genoegzaam uitblinkt in het laatste Hoofdstuk van het Boek der Spreuken, waarin hy, zynen Zoon zo ernstig afraadende zyn hart aan wyven te geeven, hem schetst de edele daaden eener deugdzaame Huisvrouwe, welken ons hart voor zulk eene alleen geheel moeten inneemen, en ons aan haar verbinden. Wy mogen dan 's Konings naberou over zyne onkuische liefde verbeelden, in eene klagte over derzelver schaadelyke gevolgen.

Alleenspraak van Salomo.

Helaas waar berg ik my, verdwaasde, verdwaalde Vorst! niet langer Vorst maar Onderdaan, maar schandelyke slaaf der laagste snoodste lusten! Wat razerny vervoerde my, toen ik onderstaan durfde der Heidenen Afgod, ieders verfoeijng waardig, wierook toe te zwaaien, en met plegtig feestgebaar hem offerhanden toe te brengen, op de hoogten, onder den rook van Jeruzalem, in 't gezigt van Zions heiligen berg geleegen! Tot welk eene laagheid ben ik, de Zoon van den roemryken David, vervallen? my in het stof neder te buigen voor een stoffelyk beeld, door menschen handen gevormd; een Afgod, die geen oogen heeft om te zien, geen ooren om te hooren, voor den waaren God te erkennen! zulk eenen, die zich zelven niets kan toe brengen, ootmoedig om hulp te smeeken, en met al dien eerbied te verwaardigen, welken ik de hooge Godheid alleen schuldig ben! Heeft dan Camos de Waereld door het magtig woord zyns bevels voort gebragt! Hebben Moloch en Astarte het talryk heir des Hemels geschaapen, dat myne oogen thans aanschouwen? heeft Milcom, hebben andere soortgelyke Drekgoden Israël uit Egypten gevoerd en in Kanaan gebragt? Hebben ze my op den throon van David verheeven? Dat de Kinderen van Moab en Ammon met de Dochteren van Sidon, aan hunne dwaaze bygeloovigheid voorlang regtveerdig overgegeeven, zich zoo verre vergeeten; maar hoe is het mogelyk, dat Jacobs nakroost, aan 't welke de Hemelsche Wetgeever zyne inzettingen en regten alleen bekend maakte, voor welkers oogen hy zich met zo veele onwraakbaare blyken, als de alleen waaragtige God, betoond heeft, zich tot zulk eene

laagheid, der menschelyke natuur zo onwaardig, zou vernederen, dat hun Hoofd en Vorst hun hierin tot een Voorganger zou verstrekken? en egter zulk eene dwaasheid heeft de Zon zien geschieden. Salomo, dien men, om alle zyne wysheid, onder alle Vorsten van het Oosten roemde, die Vorstinnen tot zich lokte om zyne Spreuken en Lessen der Wysheid te hooren: ik zelf heb my aan zulk eene buitenspoorigheid schuldig gemaakt! Ik heb myne oogen geslooten voor alle de overtuigende blyken van Jehova's waare Godheid, welke ik in de onderzoekingen van de Geheimenissen der Natuur en der Openbaring in zulk eenen overvloed hadt opgezameld; ik heb de geheugenis van alle de buiten gewoone weldaaden en zegeningen, my boven alle Koningen vergund, en waar mede my de Hemel in kragt overlaaden hadt, uit myn hert gewischt? Is dit te beantwoorden aan de gulden lessen van myn' stervenden Vader, toen hy my boven zyne andere Kinderen tot het voeren van kroon en scepter den voorrang gaf! ‘En gy myn Zoon, Salomo, ken den God uwes Vaders, en dien hem met een volkomen hert, en een gewillige ziel.’ Is dit het uitdrukkelyk bevel van dien God te gehoorzaamen, welke my tot tweemaalen met zyne verschyning vereerde? ‘Zo gy, dus sprak de hemelsche Stem, zo gy voor myn Aangezigt wandelen zult, gelyk uw Vader David gewandeld heeft met volkomenheid des herte en met opregtheid, om te doen alles wat ik u gebooden heb, myne inzettingen en myne regten houden zult, zo zal ik den throon uwes koningryks bevestigen in eeuwigheid, over Israël.’ - Welke indrukken zulke bevelen en beloften op myn hart scheenen gemaakt te hebben, de tyd heeft ze uitgewischt, de glorie der waereld doen vergeeten: ik ben van

agter den Heere afgeweeken, ik heb den God van Israël verlaaten, en openlyk voor het oog van Israël verlochend! - O liefde! hoe betovert gy onze zinnen, na dat gy de kragten van ons lighaam uitgeput, en de vermogens van onzen geest verzwakt hebt! gy, gy zyt het die my verleidde om alles aan het genoegen van myne wyven op te offeren, en, ten kosten myner eer, myn gewisse, mynen Godsdienst en hoogste belangen, haar in de snoodste afgodery te vergezellen. - Hoe wordt de roem myner jeugd door een' schandelyken Ouderdom verduisterd, en de gedagtenis myner wysheid door myn tegenwoordig gedrag uitgewischt! wyl niemand ooit schandelyker de gulde regelen des leevens, uit myne eigene pen op goddelyke ingeeving voortgevloed, heeft overtreeden, dan ik zelf. - O Jongeling! waarschuwde ik u immer voor de lonkende oogen en vleiende lippen der vreemde Vrouwen? zogt ik u van haare paden, als paden des doods, de helle vast houdende, een bestendigen afschrik in te boezemen; zie my in eenen leeftyd van meer dan vyftig jaaren, wanneer ik de driften der jeugd reeds meende ontworsteld te zyn, in haare strikken vervallen: zie myne waarschouwing in myne eigene ongevallen ten zekersten bevestigd; en wagt u, wie gy zyt, u op uw verstand, en sterkte te verlaaten. Hoe duur komt my het overtreeden van Gods bevel te staan in het neemen der Dochteren van Kananiten tot myne Wyven! Hoe duur het afwyken van de eerste instelling des Huwelyks, met de orde der natuur, met den vreede der huisgezinnen, en het algemeen welzyn der menschelyke maatschappy volkomen overëenstemmende! - Hadt ik my onveranderlyk aan den eed gehouden, en myne trouw bevestigd, welke ik u gezwooren hadt, O Doch-

ter van Pharao! Gezellinne myner jeugd, gy voortreffelykste onder de Wyven! Hoe doolde ik dagelyks in uwe liefde, my een onuitputtelyke springader van reine wellusten verstrekkende, sints gy my het herte hadt genomen, en ik het uwe in volle bezitting hadt. Gy bleef getrouw, verliet om mynen wille uw volk en uwes Vaders huis: ja liet u door de kragt der waarheid overreeden om Israëls God alleen nevens my te verëeren: maar ik heb het Huwelyks bed bevlekt, myn hert onder vreemde wyven verdeeld, en het zelve zo wel van u, als van Jehova, wien gy bestendig aankleefde, verwyderd! - O wee my, die uwen zagten geest, uwe bevallige ziel met smerten doorgriefd, en my zelven aan alle noodzaakelyke gevolgen eener onverschoonlyke dwaasheid bloot gesteld heb! - Ik wilde de Vorsten van het Oosten, in vertooninge eener ingebeelde grootheid en dartelen wellust, geen hairbreed toegeeven: billyk ondervinde ik dan ook het oordeel, den hooge van ooge door my zelven gedreigd, billyk de walging van een verzaade ziel. Te regt heeft het Opperwezen het licht van zyn aangezigt my onttrokken; ja my de vreemde Volken, die voorheen voor mynen naam sidderden, na dat ik my aan hun gelyk stelde, tot uitvoerders zyner goddelyke wraake op de lendenen doen treeden. Hadad, de Edomiter, en de Zoon van Ebjada, een verloopen onderdaan van Hadad Ezer, durven my nu openlyke vyandschap aandoen: zelfs myn dienstknegt Jeroboam, de Zoon van Nebath, verheft zyne hand tegen my, als eenen, dien men straffeloos beledigen mag. - Zo heeft dan het Ryk van den wysen en wyd beroemden Salomo, zo heeft myn Koningryk des vreedes een einde, en ik, ik dwaaze, moet myne graauwe hairen, in onrust en ver-

driet ten grave draagen. - O ydelheid der ydelheden! - Van hoe weinig duur is aardsche Grootheid, Eer en Voorspoed! Nu God my begeeft, begeeft my alles, en tot wien zal ik my keeren? Tot hem, wien ik eerst zo trouwloos verliet? hy zal my van zyn aangezigt verstooten, en het offer eenes godloozen, eenes Afgodendienaars, wiens handen onlangs tot de drekgoden wierden opgeheeven, niet aanneemen; hy is heilig, hy is regtveerdig. Wat zal ik dan doen? Verzinken in wanhoop? van de Afgodery my voortaan afhouden, in de liefde van geene vreemde Vrouwen doolen, en tevens verre van den God mynes Vaders afblyven? Wat zal my dat baaten? Neen, ik zal heenen gaan tot hem, wiens naam Ontfermer is, en my in ootmoet bukken voor dien God, wiens hoogheid ik beleedigd heb. Hem, die zyn schuld belydt en laat, wierdt nimmer barmhartigheid geweigerd, en de offerhanden van een' verbrooken geest en verslaagen herte, door een' berouwhebbenden zondaar toegebragt, zal God geenszins veragten. In die hoope gaa ik heen, en val myn' beledigden God demoedig dus te voet:'

†--- *Groote God, dat uwe heemlen scheuren*;
De Wolken druipen, op dat zich uw gunst verspreid',
Van zuivere genade en van geregtigheid!
Waarom zult gy den Zoon van David in 'deez' wallen,
Voor 't oog der volkeren, doen van zyn' zetel vallen?
Waarom, ô God, waarom woedt uwe wraak zo sterk?
Ach! open hem uwe gunste om uw hebreeuwsche kerk!
Hy zal verandren en zich zuiveren van zonden:

† Dus voert W.H. SELS *Salomon* (X. Boek bl. 218.) biddende in.

Maar wat durve ik bestaan? Wat heb ik me onderwonden!
Met u te spreeken by den donder uwer wraak!
Vergeef het my myn God! geen straf is uw vermaak,
Schoon zy uw gramschap en verbolgenheid moet looven.
Gy zaagt eens nederwaard, en daalde zelfs van boven,
Om u te wreeken aan der Sodomyten stam:
En wie smeekte om genâe? de smeekende Abraham.
En hoe medogende en geopend waren de ooren
Van uwe gunste, om naar 't verdeeld gebed te hooren!
Ach! dat myn smeekend harte uw gramschap niet ontsteek',
Dat zy zig wisser op den wuften koning wreek',
Keer af uw gramschap. Laat berouw zyn zonden boeten.
Laat hy, besprengd met bloed, neêrvallen voor uw voeten,
En uw geschonden naam verëeren voor 't altaar,
Als ik zal offren! Hoor uw' beevend' offeraar!
Hier zwygt hy, wyl de stem verzwakt door harde snikken.
Gods Geest daalt neder, om dien gryzen te verkwikken.
Terwyl een tranenvloed langs de achtbre kaaken rolt.
- - - - - - - - -

De Denker.

N°. 550. *Den* 12 July 1773.

[Vermaan om niet na den dood maar *by het leeven wel te doen*.]

> *Ik heb gemerkt, dat 'er niets beter voor hunlieden is, dan .... goet te doen in zyn leven*.
> SALOMO.

MYN HEER!

Gy ziet, zo wel als ik, honder duizend Menschen zich dagelyks met de grootste vlyt toe leggen op de vergrooting hunner bezittingen; alles woelt en slaaft naar het tydelyk goed; het geheel vernuft, yver, uitzigten, met één woord, alle de vermogens der Ziele van eene ontelbaare schaare zyn daar toe ingespannen; niets van 't geen tot bewaaring van rykdommen dienen kan, wordt ontzien, alles wordt ter hand gevat, alles 'er aan opgeofferd. Moet het u, dit overweegende, dan niet vreemd voorkomen, dat zulks zo algemeen zy, en weinige of geene uitzonderingen daarvan byna bekend staan. Dan hoe vreemd het moge schynen, hoe dwaas

mogelyk myne daad by U E gehouden zal worden, ik wil een uitzondering op deezen regel worden, dat is te zeggen, ik wil my van groote Schatten gaan ontdoen. Tot dus verre ben in de waereld tamelyk gegoed geweest, ik heb een middelmaatig, bescheiden deel gehad, en het daarmede, dank zy der Voorzienigheid! al vry verre gebragt. Nu staat 'er voor de deur een erfenis van twee of drie tonnen gouds, die my niet kunnen ontgaan: de kranke, die ze my heeft besprooken zieltoogt, het Testament heb ik in handen. Voor deezen schat ben ik bang, en, in plaats van my daarin te verheugen, bevreesd dien te ontvangen. Veelerlei bedenkingen geeven daartoe aanleiding. Daar ik nu reeds maale over dat geld, schoon noch niet binnen geloosd, wat, zal het zyn, als ik het in myne koffers hebbe! zal ik in onrust myn leeven moeten eindigen, dat ik in eene lieve stilte dus verre door gebragt heb? moet dat geld, dat de zorgen van myne dagen verligten moest, nu met dubbele bekommeringen my overlaaden? moet ik gebukt gaan onder eenen last, dien ik kan afwerpen? - Behalven dat, wat zal ik 'er mede beginnen? moet ik besluiten myne erfenis aan myne Familie te geeven? waartoe dat? Ik heb geen Na familie, en die ik heb, heeft genoeg, en waarom zal ze dan ook onder eenen last gebukt gaan, dien ik voor my zelven niet draagen wil; en zo zy al wilde, moet ik wyzer zyn dan haar daar onder te brengen. - Zal ik mynen schat dan bewaaren? wat heb ik 'er aan, zo hy agter het slot zit, en de jaarlyksche renten telkens het Kapitaal vermeerderen? Die my ziet, zal alleen van my zeggen: dat is een ryk Man! magere lof! is dit het al, dat ik 'er van hebben zal? hoe weinig beduidt het? ik heb tot dus verre een' anderen lof gehad, die door deezen, welken ik niets waardeer, mogelyk verdonkerd zal worden, 't geen niet gebeuren moet. - Moet 'er dan eene nieuwe Buitenplaats voor gekogt worden? dan koop ik zorgen voor myn geld, welke duizend menschen gaarne verkoopen wilden, konden zy maar koopers vinden: doch wie wil eens anders pak draagen? - Moet ik rytuig aanleggen? rytuig voor my! 't zal fraai staan, als de koets ledig heen

en weer moet ryden, wyl ik nimmer een minnaar van tyden, maar altoos van te voet gaan geweest ben. - Zal ik dan op 't Land myne tafel en huishouden pragtiger maaken, en dagelyks gasten zien, om myn geld aan den man helpen? dat kan ik doen, zo ik telkens myn hoofd breeken wil met de moeilyke regeering van veele Domestieken, en een slaaf worden van Gasten, die hunnen rug myn huis niet toegekeerd zullen hebben, of zy zullen my uitlachen, dat ik, nu boven de 50 jaar gekomen zynde, my naar de groote waereld gaa schikken. - Zal ik twaalf pakken kleeren meer laaten maaken, een paar lyf knegts in mynen dienst neemen, en agter my laaten gaan op straat? zeker ik zal, dus brillerende en gediend, my niet kunnen aanzien, zonder my zelven uittelachen over deeze dwaasheid. - Zal ik dan dagelyks een paar flessen wyn meer drinken? dat kan ik doen, maar dan zal ik, my zelven langzaam verdrinkende, korter genot van mynen schat hebben, en dan heb ik my wonder wel geweerd. - Zal ik myn beroep, tot nu toe met lust en yver waargenoomen, laaten vaaren, gelyk ik nu buiten dat ruim kan leeven, en voortaan myn eigen Rentmeester zyn? het is wel veelen eene aangenaame bezigheid, dagelyks niets te doen dan de vingers blaauw te tellen aan schyven, of zynen naam onder quitantien te zetten; doch ik zal my op den duur met die edele bezigheid niet kunnen bezig houden, of zal mogelyk dermaaten op penningen belust worden, dat ik meer begeeren zal, dan ik zal kunnen krygen: met een woord, ik ben vry wat verlegen met den aanstaanden schat, (of dien ik nu al myne eigen noemen kan, want onder het schryven brengt men my de tyding, dat hy de myne geworden is) want ik heb uit veelvuldige voorbeelden geleerd, dat armen, of zelf middelmaatig gegoeden, op een' sprong schatryk geworden, tot een van deeze twee uiterste vervallen, tot verkwisting naamelyk of tot gierigheid: en hoe zeer ik meene, myn hart wél te kennen, en tegen deeze twee volkomen beveiligd te zyn, durf ik egter op my zelve niet vertrouwen: wat is toch veranderlyker dan de mensch? hoe weinig kan men zich op zyn hart verlaaten? ik heb meer

dan eenen, te vooren algemeen bekend voor deugdzaam, en braaf, door de rykdommen zien vervallen tot een dartel verkwistend leeven, waarin alles verteerd wierdt, en de ongelukkige, eindelyk, in eene tweede armoede gestort, stierf elendig; of raakte dermaate aan het geld verslaafd, dat hy minder aan den armen durfde geeven, dan teen hy een maatig inkomen genoot. Verscheiden voorbeelden van dien aart my nu voor oogen stellende, ben ik bang voor rykdommen, en meene dieshalven veiligst te zullen doen den tegenwoordigen aangeërfden schat weg te geeven, of zo vast te legateeren aan anderen, dat 'er geen los maaken aan zy. Het laatste zult gy my misschien raaden, als meest overëenkomende met het gebruik van onzen tyd, daar ik egter nog al wat tegen heb, want wat zal ik aan de *intresten* hebben? ik kan buiten die leeven, en heb noch wat over om wél te kunnen doen. Gevleid te worden van hun, die hoopen zullen eene plaats in myn Testament te hebben, zou my lief zyn, indien ik niet een doodelyke vyand der vleyery ware: en myn goed in andere handen na mynen dood te zien, die my dan als een vet varken, dat meest nut doet na de slagting, beschouwen zullen, is eene bedenking, die weinig genoegen heeft. Ik wil dankzeggingen in myn leeven hebben: niemand zal denken om ze my na mynen dood te betaalen; de leevenden lachen dan dikwils wat met de gestorvenen; dat is te zeggen, ik ben niet gezet om dagelyks voor myn weldoen bedankt te worden, maar ik wil in myn leeven dankbaare harten zien, en het genoegen hebben van wél gedaan te hebben, gevoelen. Een der Franschen Koningen plagt voorheen te zeggen, dat 'er niets aangenaamer ware dan regeeren en gehoorzaamd te worden; maar ik meene, dat 'er niets zoe ter is, dan wél te doen, zelf onbekend, en de vreugd daar over, al kunnen 'er geene dankzeggingen betaald worden, in de harten der welgedaane te zien, of die zich voor te stellen. Gy begrypt dan, dat ik volstrekt beslooten heb my van mynen schat thans te ontdoen, ten deele om 't gevaar der verleiding te ontgaan, ten deele om my het genoegen,

uit de weldaadigheid spruitende, te bezorgen; immers onze Wetgever heeft dit niet verbooden, maar gunt ons dat, wanneer wy liefdewerken tot zyne Eer doen. Maar hoe nu dit bereikt? Ik wil myn geld niet te grabbelen goyen, aan alle man geeven, en maaken, dat ik het maar kwyd ben: dit zou eene kwaade bestiering zyn, welker verantwoording my bezwaarlyk zou vallen. Ik zoek myn goed wél aan te leggen, en wist 'er weg mede, als 'er geen Diaconien, Godshuizen enz. waren, doch deeze 'er reeds zynde, en veelen onder die wél begiftigd, wil ik van U E gaarne hooren, welk Plan gy volgen zoudt, bevondt gy u nu in myne plaatze. Laat my het zelve toekomen, geadresseerd te ..... en verzeld gaan van uwe gedagten over myn voorneemen. Ik zal, my dan ten uitersten aan U E verpligt rekenende, met alle agting en aanbod van wederdienst blyven,

U E D. Dienaar.
J.... W....

Van het Land den 1. July 1773.

Indien 't geval, in een' Brief opgegeeven, niet verdigt is, gelyk ik vermoede uit eenige byzonderheden, in deszelfs *couvert* 'er naderhand bygedaan, welke my verzogt zyn niet openbaar te maaken, moet ik denzelven tellen onder de byzondersten en aangenaamsten, die ik in myn leeven ontvangen heb. De Schryver is een Man, die ervaren is in de kennis van het menschelyk hart; die met ontzag gedenkt aan de toekomende rekenschap, welke wy aan onzen Rigter hebben te doen; die de zelfverlochening wonderbaarlyk geleerd heeft; die in deeze Eeuwe op eene byzondere wyze weldaadig is, en prys stelt op het onuitspreeklyk genoegen, welk God heeft vast gemaakt aan de waare wyze van wél te doen. Daar hy de waereld veragt, geen' roem uit menschen zoekt, de verleiding ontvlugten wil, welk edel hart voor den Godsdienst moet hy niet hebben? - Alles heeft my aangemoedigd Hem dit antwoord openlyk te geeven.

Myn Heer!

Reeds zo veel gezegd zynde van de bekoorlyke maatigheid; van den last, de ydelheid, en de gevaarlykheid der rykdommen; van het flaauw genoegen over eene toekomende weldaadigheid, ik meen, eene weldaadigheid na den dood; van het hemelsch vermaak, gebooren in een hart, dat verstandig en godvrugtig, ter Eere van zynen Schepper en Wetgeever, weldoet; zou men verwagten, dat gy de eerste niet zoudt zyn, die eenen overtolligen schat by zyn leeven treffelyk bestieren, en zich geheel daar van ontslaan wilde. Myne pen is onbekwaam om u uittedrukken, op welken hoogen prys uwe voorzigtigheid, en edelmoedigheid by my staat; zy zyn waarlyk verbaazend; ik noem u een' uitneemenden Menschen Vriend, en verheug my dergelyk een geval in eene bedorvene Eeuw te mogen hooren; noch meer, dat my verzogt werdt U E. in de uitdeeling uwer groote goederen behulpzaam te zyn. Ik zet my dan aanstonds ten antwoorde, en hoop, dat het een en ander in myn Plan aan U E zal behaagen, wyl my dan een deel van uw vermaak verleend zal zyn, naamelyk van door u eenige vertroosting aan elendigen gegeeven te hebben. -- Wat dan uw Voorneemen betreft, het is in alle opzigten zo loflyk als zeldzaam. Meer dan eens heb ik aan ryken, gezind, om, na hunnen dood, eenige giften weg te schenken, geraaden, by hun leeven zulks te doen; doch vrugtloos, al drong ik nog zo sterk het vermaak, dat onze ziel daaruit schept, by hen aan, ja al bewees ik zelf, dat zy zich nadeel deeden door den smaak van een waar genoegen uit te stellen tot de eeuwigheid; ik betoogde, dat zy het konden en moesten vervroegen, zo zy geene vyanden van een godvrugtig genoegen waren in dit leeven; dat ook deeze heuchelyke Zielsaandoening, hen meer zou aanspooren tot dankbaarheid aan den Hemelsche Weldoener, die hen een hart en gelegenheid gegeeven hadt om anderen te zegenen. Altoos heb ik het dan aangemerkt, als een bewys van sterke gekleefdheid aan aardsche goederen, dat men ze zo lang wil bezitten, als maar

mogelyk is, en kan men niet meer, dan dezelven aan anderen nalaaten: in zeker opzigt is dit noch al braaf, vergeleeken met die geenen, die veel hebbende, en veel nalaatende aan zulken, die buiten dat gegoed zyn, niets voor elendigen, na hunnen dood, overig hebben. Dan uw voorneemen is gewis allerluister-rykst en voorbeeldigst. 't Zal 'er nu alleen op aan komen, zo gy uwe eigen goederen aan uwe Familie, die u verre in den bloede bestaat, nalaat, of 'er nu onder dezelve geenen zyn, die, uit deeze groote erfenis een stuiver vroeger trekkende, voortgeholpen, en in voordeeliger staat gesteld kunnen worden? Hier aan behoort vooral gedagt te worden. Gesteld zynde, dat 'er zulken niet zyn, en zy allen, gelyk gy, van goederen middelmaatig bedeeld, zo dat 'er geen vrees voor gebrek is, zoudt gy hun egter verheugen kunnen met eene daadelyke gift, en daarby een verstandig gebruik maaken van dezelve bedingen kunnen. Dit zou den band der liefde tusschen u, en hen vaster toehaalen: ook voegt het wel, dat eenige van uwe zegeningen ook tot hen afvloeien; zy zyn toch uwe Bloedvrienden. Wilt gy hierna overgaan om eene nuttige uitdeeling van uwen schat te maaken, gy zoudt den Predikant twee, en den Schoolmeester uwes Dorps, één honderd guldens, jaarlyks, kunnen toeleggen, wyl ze denkelyk behooren onder die niet beloond worden naar gelange van hunnen arbeid. Stigt kerken, daar men in schoolen predikt, en leg daarna een Godshuis aan voor twaalf der oudste afgewerkte armen Boeren of Boerinnen. Bespreek een fonds ter ondersteuninge voor arme Weduwen: een ander om Bybels, en fraaie Boeken te koopen, en uit te deelen aan die onder de jeugd in leergierigheid en gehoorzaam gedrag uitmunten: een derde om daar uit te betaalen de geneesmiddelen voor arme kranke Boeren: een vierde om daar uit eene belooning te vinden voor den geene, die iets tot welzyn des Dorps, of verbeetering van den Landbouw uitdenkt, en zo deeze door niemand getrokken wordt in veele jaaren, zou dat geld besteed kunnen worden ter vergoedinge van schaade, die aan arme huizen door brand, winden enz. of aan de veldvrugten door den

hagel toegebragt wordt. Wist ik uwes Dorps toestand beter, ik kon meer andere dingen van dien aart opnoemen: doch is 'er in uwe plaats ten deele of in 't geheel, dat ik egter niet geloof, daar in al voorzien; deel dan den intrest van uw Kapitaal aan de Weduwen der Officieren, die meer dan drie Kinderen zonder bestaan, hebben; of aan Weduwen van Soldaaten, die, in uwe Provintie gebooren zyn, uit; en laat elk haarer eene portie genieten naar maate zy met Kinderen belast is, onder beding, dat deeze moeten school gaan en keeren, waarvan bewyzen door de Predikanten zullen moeten gegeeven worden aan hun, die de bestiering deezer zaaken zullen waarneemen na uwen dood. 't Zal eene overäangenaame uitspanning in uw leeven zyn, dit zelf nu te schikken; gy zult een onbeschryflyk vermaak trekken uit dit nieuw weldaadig werk, aan welks oprigting tot hiertoe niet gedagt, ten minsten niet begonnen is. En dus zult gy, u zelve ontslagen hebbende van eenen overtolligen schat, u niet alleen ontheffen van deszelfs bezwaarende zorgen, maar ook dagelyks die onbeschryflyke blydschap genieten, dat de traanen van veele Weduwen opdroogen, en haare verheugde harten u zegenen zullen; dat haare kinderen niet verwilderen, maar wél opgevoed zullen worden; dat men uit deeze, nuttige Leden voor de Maatschappye zal mogen verwagten, enz. Uw voorbeeld, want aan voorbeelden heeft het ons dus lang ontbrooken, zal ongetwyfeld van allen, tot welker kennis het komen zal, toegejuichd worden; en, gelyk wy hoopen, andere ryken aanspooren, om liever by hun leeven dan na hun sterven wél te doen. Ik blyve, na eenen hartelyken wensch, dat UE. dit uitsteekend genoegen van dagelyks weldaadigheden te doen, noch lang in de waereld smaaken, en hierna den loon des Hemels ontvangen moogt,

UED. Dienaar,
DE DENKER.

De Denker.

N°. 551. *Den* 19 July 1773.

[Het *Militaire leeven* in een verkeerd licht geplaatst om de neiging van een jongen Heer daarvan af te schrikken.]

Beatus ille, qui procul negotiis,
(*Ut prisca gens mortalium*)
Paterna rura hobus exercet suis,
- - - -
Neque excitatur classico miles truci.
HORATIUS.

MYN HEER!

Dewyl ik UE. meen te kennen, en zelfs wel eens met UE. in gezelschap meen geweest te zyn, althans met een Heer, die ik dagt uw persoon te zyn, neem ik de vryheid aan UE te schryven over deeze zaak. Myn oudste zoon, (UE. weet mogelyk, dat ik 'er drie heb) wil volstrekt Officier te land worden, dat my en zyn Moeder zeer aan het hart gaat. Hy was van ons geschikt om my in myne Affaires op te volgen, daar honderdmaal meer mede te winnen is als met te gaan officieren, en om de waarheid te zeggen, onzen zoon, al sedert lang daartoe opgelegd, doch tegen zynen zin, zou dit wonder wel ge-

leeken hebben, want goed verstand hebbende, naarstig, zuinig en braaf zynde, heeft al meer dan eens getoont, dat hy op de beurs, als ik geen tyd of lust had om 'er te komen, zyn slag wist waar te neemen, en myn eer op te houden. Maar alle onze projecten, vrees ik, zullen nu eerstdaags in duigen vallen, alzo myn zoon zich aan zyne Broeders verklaard heeft, gelyk ik hoor, dat hy geen zin in de negotie heeft, en volstrekt Officier wil worden. En wat zal het dan met hem zyn, als hy dat is? Daar is wel eens in ons huis discours over gevallen maar hy heeft geen ooren naar het geen wy zeggen, om hem dat af te raaden, hy beschonwt ons als zyn party. Dus moet het, gelyk ik merk, van een anderen kant komen, dat hem het Officiers leeven met egte kleuren getekend wordt, het geen misschien het beste zal helpen. Ik zou dan gaarne zien, dat UE. resolveerde hem een brief van den volgenden inhoud te zenden. ‘Myn Heer! ik heb gehoord, dat gy beslooten hebt, uws Vaders Affaire, waar mede een fraai stuivertje te winnen is, de zak te geeven, en u in den krygsdienst te begeeven. Ik kan my niet begrypen, wat u daartoe beweegt, en vooral nu, daar gy zo ver in de Negotie gevorderd zyt, dat gy, kwam eens uw Vader u schielyk te ontvallen, het geen ik niet wil hoopen, alles zo als nu geschiedt, zoud kunnen dirigeren, en de Affaire in stand doen blyven. Nu zult gy u dan gaan begeeven tot een staat, waarvan gy geen kennis hebt, u zelven stooten uit een staat van overvloed in dien van armoede, uit een gerust in een woelig leeven overgaan, en uw geluk niet willen voorzien, wanneer meer dagen van ruimte, rust en zegen voor u gekomen zullen zyn. Gy moet dan, of schoon nu reeds volwassen, eerst Kadet worden, en agtëntwintig stuivers 's weeks verdienen: een fraaie som zeker voor iemand, die som-

tyds op eenen dag meer dan agtëntwintig honderd gulden in de negotie door de handen gaan! Daarvan moet gy leeven, uwe monteering en uwe wagten betaalen, indien gy geen lust hebt om 's nagts een paar uuren te staan schilderen. Een Sergeant zal uw Leermeester in den wapenhandel zyn. De Pruisische Exercitie zult gy zo gemakkelyk niet leeren als Italiaansch Boekhouden. Het eerste in allerlei weder te doen, is zo zoet niet als by zyn kachel wat te zitten cyfferen of schryven. Zo dra gy een weinig agter het geheim van de mis zyt, en wat drillen kunt, zal de Korporaal u de wagt komen aanzeggen; daar gy compareren moet, of geld geeven aan een ander, die ze in uwe plaats waarneemt. Het eerste zal u altyd niet gelusten, want gy zyt 'er niet toe opgebragt; des moet het laatste geschieden, dat ligt is, want van een agtëntwintig kan dat gemakkelyk geschieden, niet waar? maar ik stel, wyl gy yverzugtig zyt, gy laat u prompt vinden, als gy op de wagt geroepen wordt; in eene rye soldaaten gerangeert te worden, en met hen op te marcheeren, zal de brillerende figuur zyn, die gy maaken zult. Een ryk Mans zoontje zal dan in het duistere vuile Wagthuis, in het gezelschap van een party woeste onbeschaafde kaerels, die van oost en west by een gekomen zyn, dag en nacht moeten zitten, waar hy zich onder allerlei vertelsels met vloeken doormengd, wonder wel zal diverteeren. Dan zal hy eerst leeven, als hy met zulk galant gezelschap converseert. Maar laat ons eens neemen, dat gy niet veele jaaren Kadet blyft, het geen egter gebeuren kan: laat ons eens neemen, dat gy, door de voorspraak van goede Vrienden, (gesteld, dat uw Vader, als gy deezen pas gedaan hebt, aan u de hand zal willen houden) schielyk Vendrig wordt; denkt gy, dat het dan gewonnen is, dat gy de waereld te ryk zyt, dat alles wel is? -

Dan zult gy tot de dagen van een lui en gemakkelyk leeven overgaan, waar in logge zielen, als hun waaragtig element, zig bákeren en verkwikken. Agt of veertien dagen zal uwe werkeloosheid agter een duuren; dan mag ze afgebrooken worden, wanneer gy voor een twintig uuren op de wagt moet trekken, doch daarna keert gy al weer zo langen tyd tot dezelve rust te rug. Al uwe bezigheden daar buiten zullen bestaan moeten in een overleg, hoe gy best den tyd, die alleen voor u met traage schreeden zal voortkruipen, de snelheid van een Courier zult geeven. Op uwe afgehuurde kamer zal uwe studie bestaan in het kyken op de vlugt des tyds. Hoe zult gy u den last van den traagen en drukkenden dag dan kwyt maaken, welke u nu in de negotie nimmermeer verveelt? Gy zult langer moeten slaapen dan u lief is; gy zult zelfs de kunst van lang op het logge bed te liggen, dat u thans zo vreemd is, moeten leeren, en niet opstaan, dan wanneer gy het in 't bed niet langer harden kunt. Als uw Oppasser u de thee en het morgen ontbyt brengt, zult gy u met dit tydverdryvend divertissément moeten ophouden tot dat het negen uuren wordt. Zal hy u dan helpen kleeden om ten tien uuren naar de Parade te gaan, dat geheele uur zal hy, terwyl gy u aan zyne coëffures onderwerpt, moeten besteeden om met vertellingen over het soldaaten leeven, of het nieuws der Compagnie, uwe zinnen wat bezigheids te geeven. Fraai gecoëfferd, gelyk een moedig Krygsman betaamt, zult gy ten bestemden tyde op de Parade verschynen; van daar naar het Coffyhuìs gaan, om de Courant te leezen, en dan naar uw Ordinaris om te eeten. Daar dit nu driehonderd vyfënzestigmaal in het jaar gebeuren zal, en altoos hetzelfde zal zyn, zeg my, kunt gy u belooven, dat dit een werkzaamen Heer, gelyk gy nu zyt, nimmermeer verveelen zal? Na den eeten zult gy eene wandeling doen.

Die wandeling zal zes jaaren dezelfde zyn, want zo lang blyft gy mogelyk in eene Guarnisoens plaats. Gy zult eenen weg moeten bewandelen, die gy eenige honderdmaalen betreeden hebt, en duizend dingen zien die gy duizendmaal hebt moeten zien. Geeft uw Vader geen ruim zakgeld, hoe zult gy het met den avond maaken, dat verdrietigste deel van den ledigen dag. Tot het speelen met Dames op de Assemblees, tot het biljard of ander spel in de Coffyhuizen behoort geld, dat van geen simpel Vendrigs Tractement af kan: daar egter verschynt een jong Officiertje ongemeen gaarne, en zou zyn fatsoen wel willen maintineren, maar hoe het gemaakt, als de schyven daartoe ontbreeken? Thuis op uw eigen kamer te gaan zitten, en zyn armoede daar bedekt te houden, was wel het raadzaamste; maar anderen zullen uw gezelschap daar zoeken, dat niet zonder kosten van uwe zyde geschieden kan: zegt gy de zulken af, hoe raakt de lange avond ten einde? Wat hebt gy te doen? Wat werk zult gy u geeven? - Laat ik eens stellen, dat gy eenen trap hooger klimt, uwe bezigheden zullen daar door niet vermeerderen: en al gebeurde het, dat u eene Kapiteins plaats schielyk te beurt viel, daarop gy u egter niet verlaaten moet, alzo niet weinigen dertig en veertig jaaren daarna gewagt hebben, zonder zo ver noch te kunnen komen, gy zult zo veel hulp by uwe Onder-Officiers vinden, dat de regeering van een Compagnie u geen half uur werks op een dag verschaffen zal. Krygt gy, lang in eene plaats guarnisoen gehouden hebbende, kennis aan Burgers en moet gy, niets om handen hebbende, dagelyks tot hunne huizen de toevlugt neemen, om 'er zo wat te gaan zitten keuvelen, gy zult 'er groote eer en roem door behaalen: in zulke schoolen wordt dapperheid en moed geleerd. Weeten Officiers, die uit zulke huizen ten oorlog trekken, beter met den degen

dan met den potlepel te vegten, beter op commands uit te gaan dan met wyn en kaarten zich te vermaaken, waar mede anderen hun geheel leeven doorbrengen? Moet gy van guarnisoen veranderen, en komt gy in een nieuwe Stad: al weer begint het oude leeven van vooraf aan, behalven dat gy eenige weeken lang een half uur meer besteeden zult om de stad te zien: maar hoe ligt is die lus voldaan? honderd-maalen de straaten op en neer te gaan, begint eindelyk ook al te verveelen; met een woord alles zal in een werkloos leeven eindelyk u verdrieten. Wilt gy uit dien hoofde al vroeg uwen staat veranderen, en eene Vrouw zoeken, welke zult gy opdoen, als uw Vader, tegens wiens zin gy den dienst verkiezen wilt, de handen t'huis houdt, gelyk gy te wagten heb. Een ryke aansienlyke Juffer wagt niet naar een Vendrig; een kaale kunt gy overal en alle dag krygen, doch de laatste lykt u zo wel, als men de eerste voor u niet in de wieg gelegd heeft. Indien 'er dan geen kans voor u is om de eerste magtig te worden, al zyt gy de Zoon van een ryken Koopman, welk Vader zal toch zyne welgegoede Dochter aan een naakten Officier geeven; die mogelyk niet meer dan de *legitime* erven zal? welk Vader zal u door zyne Dochter ryk willen maaken? zo zult gy uwe oogen elders moeten wenden. Eene deugdzaame, verstandige, doch min gegoede heeft mogelyk uw hart getroffen. Dit is geen misdaad; zy verdient duizendmaal meer dan eene ryke, welke deeze gaaven mist, gelukkig gemaakt te worden: maar hoe? zult gy haar gelukkig maaken in deeze omstandigheden? Hier aan denkt gy niet. Wanneer gy slegts de bezitter haarer bekoorlykheden geworden zyt, zyt gy te vreeden; het tegenwoordige komt alleen voor het oog, het toekomende verbergt zich in eene schaduw, of liever, gy verdonkert het, en zet alle zwaarmoedige gedagten

uit den zin met dat spreekwoord: niet ellendig voor den tyd. Leent de zedige Juffer het oor aan uwe aanzoeken, heeft ze den staat uwer Ouders leeren kennen, waarvan gy mogelyk al breed zult opgeeven; zy, arme misleide! zal hoopen, door haare genegenheid voor uw persoon, door haar kloek huisbestier, door haare aanminnige zeden, het verstokte hart uwes Vaders te zullen verwurmen, en eene jaarlyksche gift ter ondersteuninge te verwerven. In die vleiende hoop zult gylieden trouwen, en getrouwd zynde een groot Huisgezin krygen, zonder dat Vader nog de Huwelyks-communicatie brief heeft beantwoord, nog uwe Kinders naar zynen naam wil laaten noemen. Wat dan gedaan? In uwen staat moet men zyn fatsoen houden, en men heeft niets om het te houden, hoe gaarne men wil. De Man, of schoon nu gerukt uit zyn ledig leeven, zou gaarne met de handen iets willen verdienen, maar 'er is geen kans toe, hy ziet zyne dwaaling, maar het is te laat. Zyne Broeders baaden zich in den overvloed, maar hy leidt gebrek, en juist daarom willen ze hem niet aanzien, zelfs geen prefentje aan zyne Kinderen zenden. De Vrouw, een kloeke Huisbestierster, doet al wat ze kan, om nog eenigermaate het fatsoen van haar Man op te houden: geen naaister, geen waschter komt ooit over den drempel; geheele nagten zit zy op om het goed der kleinen rein en byeen te houden; alles doet zy zelve; niemand egter weet 'er van. Langs deezen weg moet men het boven water houden, maar hoe benaauwd, hoe kommerlyk is zulk een leeven! - en dit is het egter, waar in gy u moedwillig gestort, en de braafste Juffer gebragt zult hebben. Laat hier over uwe gedagten eens ernstig gaan. Zo veel hangt 'er aan de Negotie en uwes Vaders huis te verlaaten, om Officier te worden, of te blyven in het beroep,

dat gy dus verre aan de hand gehouden hebt. Beraedt u wel, en beklaag u niet, als het te laat is. Ik schryf u als een Vriend, en raad u, of gy myn Broeder waart. Om redenen houde ik my bedekt, en tekene my alleen met de letters A. Z. enz.' In dier voege, Heer Denker! aan mynen zoon te schryven, zou hem mogelyk nog tot inkeer brengen, en dat zou voor myn huis, schoon ik durf zeggen, vry warm te zitten, nog een schoonen steun zyn, want kan ik alle myne drie jongens in de Negotie optrekken, behoeven we voor geen kwaaden winter bang te zyn. Gy kunt uit deeze laatste redenen wel besluiten, hoe zeer gy my met deezen dienst verpligten zult. Ik zal van myne zyde myne erkentenis tragten te toonen, en u, by voorvallende gelegenheden, wederom plaisier doen. In die verwagting heb ik de eer te zyn.

UED. Dienstwillige
Dienaar.
B.... T....

Amsterdam den 6 July 1773.

(*Het vervolg hierna.*)

De Denker.

N°. 552. *Den* 26 July 1773.

[Het *Officiers-leeven*, als zeer *arbeidzaam* en *geschikt*, beschreeven, tot wederlegging van het voorig Vertoog.]

Angustam, amici pauperiem pati
Robustus acri militia puer
Condiscat: et Parthos feroces
Vexet eques metuendus hasta,
Vitamque sub dio et trepidus agat
In rebus. - - -
- - - -
- - - -
Virtus repulsoe nescia sordidoe
Intaminatis fulget honoribus:
Nec sumit aut ponit secures
Arbitrio popularis aurae.

HORATIUS.

Antwoord van den Denker op den Brief, in het voorgaande Vertoog mede gedeeld.

MYN HEER!

Ik vreeze, dat gy meer liefde voor veelheid van schyven bezit, dan voor het geluk van uwe Kinderen. Hierop, dunkt my klaar, draait het geheele spil. Alles zal by u wel zyn, wanneer gy niet voor een kwaaden Winter bang behoeft te zyn; schoon uw vry warm zitten 'er u en de uwen reeds tegen bevei-

ligd heeft. Minder vrees zult gy daar voor hebben, als uw oudste Zoon by de Negotie blyft: de zugt naar rykdommen is dan de bron van uw ongenoegen tegen hem. Gy onderzocht niet, of hy in den krygsdienst gelukkig zou kunnen leeven. - Ik zie gaarne, dat Kinders der Ouderen keuze in het omhelzen van een beroep, zo 't maar mogelyk zy, volgen, en het gevalt my niet te zeer, dat uw Zoon, die het reeds zo verre in den Koophandel gebragt heeft, dat hy goede slagen kan doen, nu het 'er op gezet schynt te hebben, om de Negotie te verlaaten, en tot het militaire leeven over te gaan. Ik ben niet afkeerig van te gelooven, dat hy daarin zin gehad hebbe van zyne jeugd aan, maar op uw dringen zich tot den handel hebbe moeten schikken, en dus lang daar by gebleeven is. De heerschende neiging van zyn hart komt nu boven, en meent door vaderlyk gezag niet beteugeld te moeten worden. 'Er is veeltyds geen reden te geeven, waarom Kinders tot dit, en niet tot een ander beroep hellen. Ik meen, dat men dwaalt, als men niet den vinger der Voorzienigheid daarin erkent. Waar zou het heen, als alle Zoonen der Kooplieden, Kooplieden moesten worden? Zyn uwe twee andere Kinders niet genegen en bekwaam om u in den handel te ondersteunen? Moet ik om u plaisier te doen, dat is, om u mogelyk een ton ryker te maaken, dan gy nu zyt, uwen opgestelden brief, zo als hy is, overschryven, en aan uwen Zoon zenden? Vergeef my, dat ik zulks niet doe, terwyl ik u vergeef de wyze, op welke gy van het krygsleeven schryft. Uwe onweetendheid in dat slag van zaaken verraadt gy, welke ik edelmoedig bedekken zal, zo wel als veelen uwer gezegden, ingerigt om uwen Zoon bang te maaken, waar niets minder dan een teder vaderlyk hart doorstraalt: althans indien ik dus van u schreef, gelyk gy verzoekt, zou ik oordeelen u de grootste eer niet aan te doen. Op eene andere wyze moet men uwen zoon, die oud genoeg is, om te hooren en de reden plaats te geeven, over het stuk onderhouden. Is 'er geen ingewortelde afkeerigheid van den Koophandel in hem, ik twyfel niet, of uw Zoon, die gy zegt van goed verstand, naarstig, zui-

nig, en braaf te zyn, zal zich laaten gezeggen. Maar kan hy gegronde redenen voor den dag brengen, waarom hy den krygsdienst verkiezen wil, zyn karakter, dat gy in weinig woorden afgemaald hebt, strekt my ten waarborge, dat hy niet bloot staat zulk een Man te worden, of zulk een leeven te leiden, als gy goedgevonden hebt in uwen brief te schetzen. Dan om my thans niet verder over deeze zaak uit te laaten, zal het best zyn, dat gy, die my meent te kennen, eens ten mynen huize komt met uwen zoon, wanneer ik het beproeven wil, of wy de zaak tot uw genoegen kunnen vinden. Alvoorens wil ik u egter het een en ander, tot dit stuk betrekking hebbende, mededeelen. Op een avond in de week houde ik met eenige Heeren een vast Gezelschap, waar in dikwils een bejaard Officier komt. Daar hy een Godsdienstig, verstandig, en vrolyk Man is, zyn wy allen ongemeen verheugd, wanneer wy hem zien. Hy brengt toch doorgaans eene levendigheid in ons Gezelschap, die anders wel eens gemist wordt. Eergisteren was hy by ons, toen ik, een lust tot boerten voorwendende, hem vraagde, of hy geen berouw hadt van zich in zyne jeugd overgeeven te hebben aan een leeven, waaraan werkeloosheid en luiheid zo zeer eigen zyn? Hy lachte over de vraag, en zeide in ernst: ‘denken dan de Heeren, dat Geleerden, Regenten, Kooplieden enz. alleen werken? Myn Vader deedt my jong zynde in den dienst gaan; toen ik noch geen verstand genoeg hadt van 't een of ander beroep te kunnen kiezen. Myn Kapitein verzogt de Officiers der Compagnie, waar onder ik geplaatst was, en belastte de Onder Officiers een waakzaam oog op my te houden. Wel dra leerde men my eene zindelykheid, die my eigen werdt, die my altoos by gebleeven, en zelfs in myn geheel Huisgezin overgegaan is. Ik moest myne slobkouzen, myn geweer, myne klederen zelf schoon houden. Dit veroorzaakte, dat ik schielyk op alles begon agt te geeven, dat niet in den haak was. Deeze properheid deedt my myne klederen lang en net draagen. Myne inkomsten klein zynde, schoon myn Vader my eenig zakgeld gaf om als een fatsoenlyk kadet voor de dag te kun-

nen komen, deedt my de zuinigheid leeren. Hy wilde niet, wanneer het myne beurt was op de wagt te trekken, dat ik ze door eenen Soldaat zou laaten waarneemen: ik moest dan in 't guurste weder zo wel als de rest op schildwagt staan, en 's nagts op de brits slaapen, zo lang ik met anderen geen rondte deedt. Dit deedt my zodanig aan de lucht gewennen, zulk een hard lighaamsgestel krygen, dat ik geen hinder gevoelde, wanneer myne klederen, ten tyde dat ik te velde was, styf in myne tent aan 't lyf bevroozen: daar aan schryf ik ook toe myne tegenwoordige gezondheid, die ik onafgebrooken noch geniete. In de eerste Guarnisoens plaats droeg myn Kapitein, op myn Vaders verzoek, zorg, dat ik vaardig zou leeren cyfferen; ook gaf hy my een Franschen, Hoogduitschen, en Engelschen Leermeester, met welke drie Taalen te leeren ik werks genoeg hadt zo lang als ik Kadet was. Deezen arbeid moest ik my laaten welgevallen: ik oordeelde het noch gemakkelyker te hebben dan veele andere Kadets van ons Regiment, die men, ter vermyding van ledigheid, geheele dagen, jaar in jaar (uit in de Latynsche School liet gaan. Toen ik het Fransch meester was, en het Hoogduitsch vry wel sprak, wierdt ik juist tot Vendrig verheeven. Toen gelastte myn Kapitein, altoos met hem Fransch, gelyk hy ook al vroeger gedaan hadt, en met de Hoogduitsche Soldaaten altyd hunne taal te spreeken. Hy wilde, dat ik nu meer tyd besteeden zou tot het Engelsch, en zelfs tot de Mathesis overgaan. Nu leerde ik tevens tekenen, en de beginsels der Vestingbouwkunde, geen uur op een dag hadt ik leedig. Toen ik dit alles te boven was, wilde myn Kapitein, dat ik meer op Assemblees zou koomen, en in allerlei fatsoenlyke Gezelschappen om de waereld te zien Hy gaf my eenige lessen om de karakters der menschen te leeren kennen: ook oordeelde hy, dat ik, dagelyks, zonder wind of weêr aan te zien, wandelen moest, schermen, te paard ryden, enz. om niets van myne sterkte en vlugheid te verliezen. Hy deedt zelfs wel eens een toer te voet buiten de Stad van vier of vyf uuren om my aan fatigues te gewennen. Zo,

myn Heeren! handelt men by ons met jonge Lieden. Men beschouwt de Kadets als Kinderen van het Regiment, tot welken allen even veel betrekking hebben. Elk Soldaat eert hen, maar geen een verdraagt ook van hen eenige baldaadigheid. Elk Officier houdt op hen het oog. In een Fransche School is men nimmer onder zulk eene strenge subordinatie. Men geniet veel vryheid, maar ongevoelig streng bepaald. Zy willen van jonge Lieden braave Soldaaten voor het Vaderland, geen Ligtmissen maaken -. Doch ik dwaal van het spoor. Myn Kapitein leide my nu op tot de Studien, als ik het zo eens noemen mag. Hy leerde my de beste Boeken over de Oude- en laatere Geschiedenissen, Aardryksbeschryving, Staatkunde, Godsdienst, Zedekunde, Natuurlyke Historie enz. kennen: eenigen leende hy my, anderen kogt ik, of om den ballast 'er niet van te hebben by veranderingen van Guarnisoenen, huurde ik ze by de Boekverkoopers. Van agteren merkte ik, dat hy, om myn smaak in het leezen te doen krygen, eenige goede Romans en andere aanlokkende Schriften in de handen stopte, tot dat hy zag, dat ik zo geheel aan het leezen vast was, dat 'er my niemand ligtlyk van af zou gekreegen hebben. Dit gevoegd by den vryen omgang met allerlei soort van menschen, byzonder van kundige oude Officieren, Regenten en Predikanten, Geneesheeren enz. begon ik, naar myne jaaren, ook al wat te weeten. Ik hadt hier nevens nog het geluk, dat ons Regiment meer dan andere van Guarnisoen veranderde; dit gaf my gelegenheid om de meeste Steden van het Vaderland te zien; elke Provintie en Stad, daar wy bleeven, in haar onderscheide soort van Regeering, voor- en nadeelen, Producten, Fabrieken enz. te leeren kennen, met meer menschen kennis te maaken, en alles natevorschen, dat ons Vaderland betreft, al diende het geen niet in myn kraam: ik hadt 'er tyd toe, en het gaf my dikwils aanleiding in gezelschappen om mede te kunnen praaten over zaaken, waarin ik anders den mond niet zou hebben durven roeren: met één woord, dus sleet ik myn leeven, voorwaar niet lui

nog werkeloos, en hieldt 'er mede aan tot mynen trouwdag. Myn oog viel op eene zeer beschaafde bekwaame Juffer, die meer verstand van den Godsdienst en goede Zeden bezat dan goederen in de waereld; maar gelyk men zegt: dat het een boer niet is wys te maaken, hoe een Soldaat aan de kost komt, zo ging het ons ook zo lang, tot dat ik Kapitein wierdt. Zo dra ik getrouwd was, veranderde ik eenigermaate het Plan, dat ik dus lang gehouden hadt. Het gezelschap van myne deugdzaame verstandige Vrouw was my zo aangenaam, dat ik het bywoonen van andere byeenkomsten zo veel verminderde om het haare te genieten, als eenigzins met de welvoegzaamheid kon bestaan. Ik las nu geen andere boeken zo veel als die over de Opvoeding schreeven. Dit kwam my wel te pas. Ik werdt Vader in tweederlei opzigten, over verscheiden eigen Kinderen, en over eene Compagnie Soldaaten. Geen Leermeester zette ooit voet in myn huis, ik leerde alle de mynen a b c, leezen, schryven, cyfferen, tekenen, zingen, danssen, schermen, te paard ryden, taalen enz. Wien kon ik dat werk beter toebetrouwen? Buiten 's huis leerden myne Kinders van anderen Duitsch, in huis spraaken zy niets dan Fransch en Hoogduitsch. In den Godsdienst onderwees ik hen zelf, en 't bestier hunner Zeden bleef ook voor myne rekening. Dus begrypt gy, myne Heeren! dat ik genoeg te doen vondt. Wat myne Compagnie betrof; op deeze gaf ik tevens agt. Ik leerde eerst alle de karacters myner Soldaaten kennen, en die doorgrond hebbende, viel het my niet moeilyk hen met een zagt woord te regeeren. Hunne belangen de myne rekenende, en voor dezelve waakende met gelyke zorg, viel het my niet bezwaarlyk hunnen genegenheid ten eersten te winnen. Weetende uit welke Provintie elk afkomstig was, hoe en wanneer daar wat te winnen ware, gaf ik myne Soldaaten, op dien tyd, verlof om voor eenige maanden naar huis te gaan. Die met Vrouw en Kinderen bezwaard waren, liet ik in tusschen de wagtloonen der afweezigen verdienen: andere wees ik middelen aan om noch een

stuivertje te verdienen: de Kinders liet ik door sommige Soldaaten, die leezen konden, dagelyks onderwyzen, zonder aanzien van Godsdienst, en gaf hun voor die moeite een douceur uit myn sak, enz. ziet, Heeren! zo lui en werkeloos heb ik myn leeven gesleeten, en zo doe ik noch, als ik by myn Regiment ben: oordeel nu, of wy verdienen, dat ons Mitié daar voor te boek kan staan.' Ja maar alle Officieren, hernam daarop een van ons, leeven op zulken trant niet, als myn Heer ons daar zyn eigen leeven geschetst, heeft. Zo oordeelen veelen, hervatte hy, by mangel van kennis: maar geloof my, onder Officiers vindt men de wellevendste en bekwaamste Lieden. Eenigen zyn door langduurige oplettendheid op het bestier van Europa, op het belang van elk byzonder Ryk, en door veel leezens bekwaame Staatkundigen geworden: anderen zyn goede Landmeeters en Landbeschryvers: sommigen hebben veel liefde voor de Natuurlyke Historie, en hun ledig overschietende tyd geeft hun gelegenheid om zelfs Kabinetten van inlandsche dingen te verzamelen: eenigen zyn goede Taalkundigen: met één woord, verre weg het grootste deel, ik hadt haast gezegd, allen zyn in het een of ander deel der Weetenschappen min of meer, veelen in verscheiden takken zeer wel ervaren; en om de lust daar toe meer optewekken, heeft ons Regiment, en tegenwoordig verscheiden anderen een eigen Bibliotheek, voorzien van de beste Boeken, uit onze eigen penningen verzameld, die elke Officier leezen kan. - Die gepensioneerd zyn, en ingevolge hun klein Tractement zich ten platten lande begeeven hebben, muntten in de jagt uit, en eenigen hebben zich, om niet ledig te loopen, op de Landbouwkunde toegelegd, die, gelyk ik dikwils ondervonden heb, al vry ver in ondervindingen gevorderd zyn. Meermaalen heb ik my verwonderd, dat deeze Heeren niet meer aangezogt werden door fatsoenlyke Lieden om als Gouverneurs met jonge Heeren te reizen of naar de Academie te gaan. Hunne beschaafdheid, kennis der waereld, taalkennis, en byzonder eene aangenaame conversatie, waarin niet zelden Officiers

boven andere menschen verre uitmuntten, zou hen daartoe volkomen in staat stellen, en zulke jonge Heeren aftrekken om ander slegt gezelschap op de Academien op te zoeken. Door dit middel zou men vreemde Gouverneurs kunnen missen, die geen bekwaamheid hebben om van de Regeering des Lands, van de byzondere gesteldheid en intrest der Provintien enz. een woord aan hunne jonge Heeren te leeren; 't geen ik altoos beschouwd heb van veel belang te zyn: ten minsten zou het meer uitblusschen de lust tot het vreemde, daarentegen de liefde voor het Vaderland meer opwekken, deszelfs inwendige gesteldheid hun leeren kennen, en de jonge Lieden al vroeg tot bekwaame Regenten vormen, 't geen ik denk, dat omtrent de meeste jonge Heeren verwaarloost wordt enz. Ik zou 'meer zeggen, maar myn discours wordt te lang; het is tyd dat ik afbreeke, en myne consideratien aan de Heeren overlaate, enz.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *J. Thierry*, Leiden *P.v.d. Eik* en *D. Vygh*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas* en *L. Huyzing*.

De Denker.

N°. 553. *Den* 2 Augustus 1773.

[Oorzaaken van de *vermindering der Huwelyken;* slegte gevolgen van de pragt.]

Elige cui dicas, tu mihi sole places.
OVIDIUS.

Welk eene gelukkige Eeuw beleefde men, toen 'er voor twee Gelieven, om met elkander in den Echt te treeden, niet anders noodig was dan eene zuivere genegenheid, en een wederzydsch goed gedrag, waar by de toestemming der Ouderen zich aanstonds voegde. Die gouden Eeuw is voorby; want met de verandering der tyden zyn de Zeden, doch zonder noodzaake, veranderd. Het menschdom bemint de ydelheid, en wyl deeze liefde onwettig is, straft de ydelheid op haare beurt haare Aanbidders. Thans zyn de voorbereidsels, onderhandelingen, vertraagingen, en te loorstellingen, die noodwendig voor het aangaan van eene Huwelyks-verbindtenis moeten voorvallen, zo menigvuldig, als die voor het sluiten van een Vredes-congres gebeuren. Den vreede te

maaken tusschen twee Mogendheden, is dikwils veel gemakkelyker dan twee Gelieven tot den Echt te brengen. Behalven, dat dikwils de Ouders de onnoodige en ongeoorloofde vriendelykheid hebben van hunne Zoonen en Dochters, buiten hun kennis, aan anderen half te verbinden, ten minsten onder vleijeryen of bedreigingen van hunne ongenade hen te noodzaaken die keuze goed te keuren, welke zy gedaan hebben; zo is het meestal, vooral onder den Adel, Patriesche Familien en fatsoenlyke Burgers, zo geleegen, dat, wanneer jonge Lieden zelve de keuze doen, welke zy ten vrouwe of manne zullen neemen, en hiervan den Ouderen kennis geeven met verzoek van toestemminge, groote raadsvergaderingen ter overlegginge noodig geoordeeld, en belegd moeten worden. Voorheen plagt men Familie tegen Familie, fatsoen tegen fatsoen, gedrag tegen gedrag in de balans te leggen, en kwam dat, voor al het laatste, vry gelyk uit, dan wierdt den Gelieven oorlof tot het Huwelyk gegeeven. Men kan thans wel in het geheel niet zeggen, dat dit over en weer weegen ophoudt; maar het is heden niet meer de ziel van de zaak: allermeest is het geld de spil, waar op het rad draait Zo dra men tegenwoordig hoort zeggen: het is een schoon Huwelyk, kan men verzekerd zyn, dat 'er aan beide zyden braaf schyven zyn, en de toestemming der Ouderen zo haast verworven is geworden, als zy gevraagd werdt. Durft daarentegen een Meisje een jongen Heer naar haaren zin, doch zonder geld, kiezen; men spreekt, ik weet niet wat, ten haare nadeele: althans, onder het optrekken van den neuse, geeft men, alhoewel zy de zedigste en hupschste Juffer is, genoeg te kennen, dat het haar alleen te doen is om getrouwd te zyn. Aan den anderen kant, onderneemt een ryk jong Heer een Meisje, dat, hoewel van fatsoen, niets in de melk te brokken heeft, te bepraaten, dat ze met hem trouwe, men ziet hem voor een halven gek aan. Deeze twee laatste gevallen zyn uit dien hoofde thans zeldzaam geworden. Een Huwelyk, ongelyk in goederen, uit zuivere genegenheid geslooten, is een witte raven. Uit liefde voor het geld wordt 'er meest algemeen

getrouwd; maar gelyk dit algemeen is, zo is het ook even ongelukkig in de gevolgen. Om maar één voorbeeld aan te haalen; in myne buurt, en die niet verre uitgestrekt, woonen zes fatsoenlyke Familien, allen uit puure liefde voor het blinkend metaal gehuwd, maar ook allen ongelukkig. De goude Eeuw van te trouwen wien men wilde, mids men zuivere min en goede Zeden vondt, is voorby; men heeft nu andere *maximen* te volgen: men moet het om 't geld, daar men de booter voor koopt, doen, en anders niet. De oorzaak hier van moet men in de pragt zoeken. Het hedendaagsche leeven kost ten minsten tweemaal zo veel, zo niet meer dan voor vyftig jaaren; des moet men om zyn fatsoen te houden een Juffer zoeken, die tweemaal zo veel heeft, als eene in dien tyd behoefde te hebben om wel aan den man te raaken. Maar dit trouwen om geld wordt voor zulke Liefhebbers hoe langer hoe lastiger: 't moet thans al veel op de gis af. Een Juffer, die één paar duizend gulden ten huwelyk zal krygen, slaat thans al zo groot een front, als een die vyftig hebben zal. Daar men elkander in de beurs niet kan kyken; daar veelen vast en wel gegoede luiden schynen, maar zo onverwagt, zo schielyk als een champignon verdwynen, moet men om gerust te zyn, by het uittrouwen zyner Kinderen, eenigermaate in het ruwe kunnen berekenen, wat de Ouders der beminde party omtrent geërfd hebben, wat zy in de negotie hebben kunnen winnen, hoe veel 'er *circa* verteerd wordt enz., want zonder hierop eenige *calculatie* te kunnen maaken, is het bedroefd haggelyk het huwelyk te sluiten. De Pragt is dus oorzaak, dat veele jonge Lieden niet kunnen trouwen op den regten tyd, nog met wien zy zouden willen, wanneer zy naar de inspraaken der liefde luisterden. Dus zit 'er niet anders op, dat men, trouwende uit liefde met een min gegoed persoon, zynen staat vermindere, of ongelukkig worde, wanneer men een groot Huisgezin krygt: of dat men trouwe om het geld, en met iemand zich verbinde, welke men niet zuiver bemint nog beminnen kan; of ten derden dat men ongetrouwd blyve: en waartoe men, de twee laatste gevallen kiezende, dan ver-

valt, behoef ik niet te zeggen. Een zeker Zedekundige, opmerkende, hoe algemeen de Pragt Europa heeft bedorven, zegt daarom, dat gelyk minyver in Persie, plegtigheid in China, armoede onder de Tartaaren, en wellustigheid in Circassie, zo ook gierigheid en hebzugt in Europa vaardig is de zuivere liefde te wêerstreeven; want gierigheid en hebzugt zyn de groote beweegredenen, die, wegens de pragt, welke veel noodig heeft, een naauwlettend oog doet slaan op den persoon, welke men ten echt staat te verkiezen.

Daar nu het getal der maatig gegoeden veel grooter is dan dat der ryken, moet noodwendig volgen, dat de ryke Juffers ras aan den man geraaken, en naar de overigen niet veel navraag gedaan worde. Een jong Heer, een Juffer zonder geld niet kunnende *maintineeren* naar den hedendaagschen zwier, ziet liever van het Huwlyk af, trouwt by de week, en vervalt tot buitenspoorigheden. Dit verderft de Maatschappy; hy verleidt door geld een eerlyk Meisje, of hy gaat by die van slegt alloy zyn. Men slaat derhalven voor, de Huwelyken aantemoedigen, in navolging der Romeinen: men begeert, dat zo wél men hennip- meekrap- en tabak-planteryen voortzet, en met belooningen aanmoedigt, men alzo de Huwelyken moest aanmoedigen. Hier toe zou best zyn de pragt te veiminderen; want kon een jong Heer door naarstigheid in zyn beroep door de waereld komen, al nam hy eene Juffer zonder geld, welker zwier en kostbaar leeven hem niets kostte, te eer zou hy besluiten naar eene uit te zien, die zyn oog bekoorde, te meer gelukkige Huwelyken zouden 'er dan ook geslooten worden; te meer welvaart en rust onder de Maatschappy zich vertoonen; te meer zouden onze Inwooners vermenig-vuldigen; te zorgvuldiger de opvoeding der kinderen behartigd worden, enz. Doch wie is het, die om deeze reden de pragt fnuiken zal? Dat kan niet geschieden, ten zy de Grooten eerst beginnen, maar wie zal het van deeze verwagten, daar ze de invoerders der pragt zyn? Welk een mirakel zou 'er in de waereld gebeuren, zo deeze daar aan eerst de hand sloegen?

Daar is nog een ander kwaad, dat de Pragt, geholpen zo door een overvloed van geld, het geen den prys van alles heeft doen vermeerderen, en zyn eigen waarde heeft verminderd, als door de duurte, die in deeze laatste jaaren geheerscht heeft, voor den dag heeft doen komen. Ik doel op de menigte ongetrouwde Dienstbooden, die zeer nadeelig voor den Staat en oorzaak zyn van de agterblyyende Huwelyken onder het gemeen. De Pragt der Grooten vordert een menigte Dienstbooden. Holland heeft zulk een groot aantal daarvan noodig, dat het zich zelve niet generen kan: Gelderland en Overyssel moeten dan jaarlyks een groot aantal dier Recruten overzenden, om de plaatzen der gestorvenen en getrouwden, of die 'er meer noodig zyn, wederom te vervullen. De eerste Provintie levert voornaamelyk Koetsiers en knegts, die daar by den Adel een korten tyd gediend hebben, dan wel van den boer komen, alzo men daar veele paarden fokkende, ook veele jonge Lieden heeft, die op den bok kunnen zitten. Daar nu het getal der Koetzen in ons Land zeer toegenoomen is, en noch toeneemt, zyn 'er zo wel meer Koetsiers als Knegts noodig. Even zo is het geleegen met Meiden en Kameniers, welke voornaamelyk door de andere Provintie geleverd worden. Indien wy eene Lyst mogten hebben van deeze vier soorten van overtollige Dienstbooden, ik meen van Koetsiers, Knegten, Meiden en Kameniers; overtollige zeg ik, dat is, die 'er voorheen niet gehouden zyn, en nu noch konden gemist worden, zy zou al een fraai aantal uitmaaken. Deeze nu leeven allen in den ongehuwden staat; trouwen zy, aanstonds krygen zy andere opvolgers, en dus blyft het getal der ongehuwde Domestiken altoos even groot. Op die wyze onttrekt men, ik kan het niet bepaalen, en durf niet gissen, een verbaazend groot getal van menschen, die den Staat voordeelig konden zyn, indien zy in hunne Provintie bleeven, en daar trouwende zich op den Landbouw toeleiden. Maar, zegt men, waar zal men die Lieden plaats geeven om te bouwen? dan zullen 'er te veel Boeren komen? Deeze twee tegenwerpingen kunnen gedaan worden door iemand, die niet weet, welke groote

vakken onbebouwd Land in onze Provintien gevonden worden. Te veel Boeren kunnen 'er dan niet zyn, daar wy Land voor hun hebben. Hadden wy 'er nu meer, wy hadden graan, en zouden zo veel van vreemden voor zo hoogen prys niet behoeven te haalen. Wy mogen het dan een ongeluk rekenen voor die twee Provintien, dat haar de Pragt zulk een aantal van Dienstbooden, door het lokaas van hooge huuren verlokt, jaarlyks doet verliezen. Deeze ongehuwde menschen berooven den Staat van een menigte kinderen, en zyn dus zeer nadeelig. Bleeven zy thuis, trouwden zy, bouwden zy het Land, men zou binnen eenigen tyd ons Vaderland in die streeken beter bevolkt zien, en meer inkomsten uit onze Gronden trekken. Nu hebben wy aan dit overtollig getal ongetrouwde Lieden niets dan onnutte eeters, voedsel geevende aan de pragt der Grooten: wy missen onontbeerlyke Inwooners. Ik heb op dat ik dit ter bevestiging van myn gezegde 'er nog byvoege, Dorpen in ons Vaderland gezien, die niet gewoon zyn veele Domestiken te leveren aan andere Provintien: het natuurlyk gevolg daarvan is, dat het getal der Inwooneren 'er zeer aangroeit, en de dorre tot nu toe ongebouwd gebleeven Landen aangetast, en tot vrugtbaare velden gemaakt worden, om hen te voeden. Terwyl nu de Ouders aldaar het vermaak hebben, dat hunne kinders by hen blyven woonen en elders niet rond zwerven, winnen deeze, de hand kloeklyk uit den mouw steekende, zo veel, dat zy 'er niet alleen zelve van eeten, maar ook andere kunnen voeden, waar door natuurlyk de welvaart en rykdom van die plaatzen van tyd tot tyd toeneemt. Dit is ook de reden, dat men thans begonnen heeft graanen te zaaien op onze Eilanden om 't leedige Land daar voordeel te doen geeven. Zulk eene vermeerdering van Inwooneren, door de Pragt nu agter gehouden, wordt thans des te noodzaakelyker, alzo de verzwakkende Zeevaart, minder volks dan voorheen noodig hebbende, oorzaak is, dat die Dorpen, daar meest Zeelieden pleegden te woonen, thans zo versmelten, dat men aan eenigen het zigtbaar verval aanstonds kan merken, en anderen reeds byna tot de helft weg zyn.

De Pragt, toegenoomen door een overvloed van geld, heeft niet alleen den prys daarvan doen verminderen, maar ook die der eetwaaren doen stygeren, en de hier bykomende duurte van alles, werkt te zaamen om de Huwelyken in de Steden agter te houden, en den gemeenen man, die aan onze vervallende Fabrieken den kost niet meer kan winnen, van daar te verjaagen. Indien eene geoorloofde en binnen de paalen blyvende Pragt zich ontfermen wilde over onze Fabrieken, en meer van daar dan uit Londen en Parys den opschik ontleenen, de gemeene inwooners der Steden zouden niet behoeven te vertrekken, of de huwelyken agter moeten laaten: maar het tegendeel nu plaats hebbende, vervallen eenige Steden dermaaten, dat men geheelen straaten van huizen afbreekt, en tot tuinen maakt; in andere groote Steden zyn de huuren zo laag gedaald, dat men 'er voor minder prys kan woonen dan op aanzienlyke Dorpen; in sommigen staan een groot getal ledig; in de meesten neemt het getal der Inwooners af: kan men 'er my drie wyzen, daar het getal toeneemt, wy zullen 'er wyzen, daar men tien duizend en meer burgers minder telt dan voorheen. En 't droevigste is, dat men weinig verbetering hierop te wagten heeft, indien men voortgaat de oude Vaderlandsche Zeden af te leggen; want het Huwelyk geen aanmoediging meer hebbende; jonge Lieden niet durvende trouwen, om dat men geen kans ziet wegens de pragt, duurte en verval van Fabrieken aan de kost te komen, moet het getal der Inwooners hoe langs hoe meer smelten, en de Zeden verergeren. Wy hebben Lysten gezien van plaatzen, daar een zesde, een vierde, een derde, de helft zelf der Huwelyken nu minder is dan in voorige jaaren, schoon het getal der Inwooners dier plaatzen omtrent of geheel gelyk gebleeven is. Uit welk voorbeelden, waarop de aandagt van veelen niet valt, zo wel als uit al het boven gezegde blykt, hoe veel vriendelyke diensten de Pragt aan ons Vaderland doet. Wy haasten ons zo om te gronde te gaan; als of wy te laat zouden komen. De Grooten hooren hiervan; de minderen, die al mede, naar hunnen staat, het zeil te hoog op ge-

trokken hebben, hebben ook de ooren niet gestopt; maar niemand zet zich met ernst ter verbetering Men ziet met eene onbedenkelyke koelheid het Land verminderen en wegzinken in die oude moerassen, waaruit het opgetrokken is, dan men laat het zinken. Als het kalf verdronken is, zal men de put dempen. Wilden vyf en twintig, vyftig of meer Familien in eene Stad de handen in een slaan, en te gelyk beginnen een hervorming te maaken in al wat verbetering noodig heeft: wilden zy geene klederen draagen, dan die in de Fabrieken onzes Lands gemaakt zyn: wilden zy hunne overtollige Domestikken verzenden naar de plaatzen, van waar zy gekomen zyn; wilden zy een wel opgesteld Plan van *menagement* mede deelen, en aanpryzen aan hunne Vrienden; zy zouden navolgers hebben, en de vervallen zaaken zouden zekerlyk hersteld kunnen worden. Maar wie zullen dit edel werk beginnen? Wie hebben noch zo veel liefde voor het zinkend Vaderland over? Wie voelt dat Patriottisch vuur in zich branden? Het kwaad schuilt niet elders maar in onzen eigen boezem, dan wie durft het daaruit rukken? - Neen, liever zorgeloos, liever onverschillig gebleeven, hygt men te gelyk naar den roem van den grond gelegd te hebben tot de toekomende, tot de naby zynde puinhoopen van het Vaderland: andere Volken zullen 'er dan dit gedenkschrift wel op schryven willen,

Hier woond' een vry en moedig Volk,
Dat uit moeras en waterkolk
Gereezen, elk een wetten schreef,
Zo lang het by zyn deugden bleef;
Verbasterd in zyn nageslagt
Verloor het rykdom, eer en magt.
Door dart'le weelde en pragt verdronken,
Is 't in dees ouden poel verzonken.

De Denker.

N°. 554. *Den* 9 Augustus 1773.

[De onbetamelykheid van *Critiques* te maaken op de *nieuwe* verwagt wordende *Psalmen*.]

O nobis modo sit communia Sacra tueri
Cura. ----
HOOGSTRATANUS.

De gebreken van DATHENUS Psalmberyming liepen reeds voor meer dan anderhalve Eeuw onzen Voorvaderen in het oog. Verscheiden ondernamen van tyd tot tyd eene andere op te stellen. Onder deezen hebben eenige haare verdiensten; doch met allen werd niet meer uitgeregd, dan dat dezelver Dichters eenen kortstondigen roem behaalden, en na hun afscheiden eene proeve nalieten, hoe men dien Berymer zou kunnen verbeteren, behalven dat zy steeds in gedagtenis deeden blyven de noodzaaklykheid der veranderinge. Daar in deeze Eeuw de Dichtkunde zo wel als de

Taal meer aangekweekt en beschaafd geworden, en daarby de smaak zeer verbeterd is, hebben de aanstootelyke uitdrukkingen, stopwoorden, oude versleete taal, enz. van DATHEEN meer in het oog moeten loopen; des twee Dichtkundige Gezelschappen ondernomen hebben, elk eene andere Beryming, te geeven. Het eerste overzag en verbeterde de Psalinen van Dr. VOET, als welken geenzins, gelyk doorgaans gemeend word, van vooren tot agteren, door dien Dichter, hoewel ze op zynen naam zyn uitgekomen, om dat hy 'er de eerste en voornaamste hand aan had geslagen, geheel opgesteld zyn: het tweede gaf ooder den naam van het *Kunstgenootschap* met de Zinspreuk LAUS DEO SALUS POPULO, eene andere Beryming, welke twee buiten twyfel de beste zyn, die wy tot dus verre gezien hebben. Zonder ze thans te willen vergelyken, en ons oordeel daarover te zeggen, 't geen reeds zo meenigmaal met en zonder grond van veelen, zelfs van die geene kundigheid daartoe bezaten, geschied is, hebben ze beide dat groot nut gedaan, dat ze de oude beryming dat DATHEEN byna algemeen in een ongunstiger licht gesteld hebben, dan ze ooit geweest is: byna algemeen, zeg ik, want eenige Lieden zonder smaak, zonder kennis van Taal-of Dichtkunde, en anderen, die, gelyk het onweetend gemeen, de Psalmen van DATHEEN onder de Kanonike Boeken plaatsten, of die het zich eene eere rekenen voor het oude, hoe gebrekkig het ook zy, altoos te pleiten, yverden en schreeuwden tegen alle verandering in dit stuk. Zy bragten tegen de invoering van fraaier Liederen zeer veel in; doch 't was van zulk ecn gewigt, dat wel de onweetenden het

oor daar aan leenden, maar nooit Lieden van kundigheid en smaak kon overhaalen, om DATHEEN een uur langer in de Kerk te houden. Met al hun schermen hebben zy mogelyk een nieuw Psalmgezang een korten tyd te rug gezet; doch aan den anderen kant de oogen van meer lieden, die, te vooren geen deel in den stryd neemende, dien aan anderen overlieten, geheel geopend. Middelerwyl naamen veele Kerkelyke Persoonen, die het regte doorzigt in die zaak hadden, het stuk ter harte; het raakte daar door in overweeging by de hooge Kerkelyke Vergaderingen, en eindelyk werd het door toedoen van deezen onder het oog van de Hooge Overheid gebragt, daar het weezen moest, zou het een spoedig en tevens een gelukkig einde bereiken. De billykheid der zaake, 't voordeel en de stigting der Gemeenten behoefden niet lange by deeze te pleiten om haare toestemming tot de bezorging eener andere beryminge te verkrygen. Wy erkennen met eene hartelyke dankzegging, dat 's Lands Vaderen een zo kloekmoedig bestuit namen, om aan het algemeen verlangen van Lieden, die gaarne met den verstande zingen, zonder langer uitstel te voldoen; en, daar de yver des Prinse Erfstadhouders in deeze zaak bekend staat, zal het voort- en doorzetten derzelve onder zyne voornaamste en nuttigste bedryven van den Jaare 1772. altoos met regt gerekend, en, gelyk wy vertrouwen, van Nederlands Kerk danklyk erkend worden. Deeze zo aangenaame overeenstemming van de Algemeene Staaten en den Prinse bragt het besluit voor den dag, dat elke Provintie éénen bekwaamen Predikant in 's Hage af zou zenden, die onder

het oog en met medewerking van Politike Heeren, in Taal- en Dichtkunde bedreeven, eene Nieuwe Psalm-beryming voor Nederlandsch Kerk zouden kiezen. Dit besluit werd in den aanvang deezes Jaars ten uitvoer gebragt: het lastig doch hoognoodig Werk werd kloeklyk begonnen, wegens wyze redenen met geslooten deuren behandeld, (wat had toch het gemeen met de wyze van uitvoeringe te doen?) met veel yver voortgezet, en is gelukkiglyk ten deezen dage geëindigd. Waare Kristenen, die niet dan stigting bedoelen, verlangen nu om de nieuw berymde Liederen in handen te hebben, en met een godgewyd hart te mogen zingen. Zy zullen ze met eerbied uit de handen hunner Overheden ontvangen, en niet anders daarvoor kunnende vergelden dan hun een dankbaar en liefderyk hart toe te dragen, willen ze den zegen over dit werk, en derzelver Persoonen hartelyk blyven bidden. Maar wat zullen anderen doen? Het spyt my, dat ik het zeggen moet, en ik zou het verzweegen hebben, indien ze my niet door hun voorneemen vooraf al te openbaaren gedrongen hadden tot het openbaar tegenspreeken van hun gedrag. Men brandt, naamelyk van nieuwsgierigheid om de nieuwe Liederen te zien, en die te vergelyken met die van VAN GHYSEN, VOET, en het KUNSTGENOOTSCHAP: men wil weeten, hoe veelen, en welken men uit den eersten Dichter, die zeker veel minder dan den tweeden en derde zyn, overgenoomen hebbe: men wil natellen; of men 'er meer uit VOET dan uit het KUNSTGENOOTSCHAP hebbe behouden: men wil eindelyk, zo 'er veranderingen in gemaakt zyn,

die veranderingen beoordeelen; en wat zal dan het slot en de nuttigheid van dit noodeloos werk zyn? Mogelyk, gelyk men niet onduister te verstaan heeft, zal men het gaan *becritiseren*. Mag ieder een dat niet doen? Immers ja! Lieden, die geen Hebreeuwsch verstaan; die geen kennis van hunne eige Taal hebben; die geen Dichters zyn; die niet weeten, hoe de woorden naar de Muzyktoonen gesteld moeten zyn; hebben egter oordeel en waarom zullen ze dan hun oordeel, daarover niet mogen zeggen? Hun zal alle dagen gevraagd worden: wél hebje de nieuwe Rym-Psalmen al gezien? Wat zegje daarvan? Zyn ze zo veel beter dan die van DATHEEN? Munten ze uit boven die van VOET en het KUNSTGENOOTSCHAP? Moeten we het nu daar mede doen? enz. En zullen ze dan op alle die vraagen den mond moeten houden? Wél neen! Ze vinden 'er ten minsten stof in, om vyftig avonden, op welken ze anders niet te praaten hebben, met *discoereren* over dezelven doortebrengen: zy hebben nu eene nieuwe gelegenheid om met hun oordeel te *brilleren*, en kunnen het vermaak genieten van zulken, die niet van het zelfde gevoelen met hen zyn, in den baard te vaaren; iets dat anders alle dag niet gevoeglyk kan geschieden. Onder deezen zal men mogelyk eenigen vinden, die niet te vreden zyn met hun oordeel alleen medetedeelen aan byzondere persoonen; maar zich verschuldigd rekenen der geheele waereld te doen weeten, wat zy 'er van denken, wat zy 'er in te berispen of goed te keuren gevonden hebben. 't Zal dan niet vreemd zyn, zo men eenige dagen daarna *Advertissementen* van dit soort in

de Couranten vinde: 'Er zyn gedrukt by.... *Aanmerkingen over de nieuwe Rym-Psalmen - Vergelyking tusschen de Psalmen van* Dathenus, *en de nieuwe Psalmen voor Nederlands Kerk - Toets der nieuwe Psalmberyming*, en dergelyke edele Schriften meer. En zyn zulke verheven Geesten zelve niet in staat om hunne gedagten daarover op het papier te brengen, zy vinden overal Pennen te huur, die in staat en veerdig zyn voor een gering loontje, als zy 'er maar drie woorden van weeten, aanstonds een geheel Geschrift van te maaken, dat eenige stuivers kost.

Wy hebben dan al weêr eenige nieuwe *Piéces* te wagten van een soort edelmoedige Lieden, die ons met hun oordeel en *Critiques* zullen voorlichten. Ons word hier mede geen kleine dienst gedaan, alzo ik, en zeer veelen met my gewoon zyn, als wy een Boek in de hand krygen, by de eerste leezing meer te letten op het geen fraai is, dan op zulke dingen, over welken nog wel eens de schaaf mogt gaan, en dus zien wy altoos in een goed werk veel meer schoonheden dan gebreken; de laatsten zien wy zelfs wel eens geheel over het hoofd, te zeer ingenomen zynde met het geen ons behaagt. Nu zou 't immers jammer zyn, dat ik, en veele andere botterikken met my, de nieuwe Psalmberyming in handen krygende, ons alleen vermaakten met het schoone, dat 'er in uit zal schitteren, en, door dien schitter-glans verblind, niet zouden zien de feilen, die 'er in mogten zyn naar het oordeel van die Helden. Noodzaaklyk is het dan, dat wy domöoren, die deeze niet ontdekken, nog van belang rekenen die te kennen, dezelve evenwel

weeten, dus zullen die Schryvers en Kritieken dezelven ons goedgunstiglyk gelieven aan te wyzen. Wie twyfelt, of deeze aangenaame diensten zullen ons gedaan worden. Als Gasten aan eene wel opgedischte tafel zitten, eeten zy het beste vleesch van het gebraad, en werpen de beenderen, schoon 'er nog wel iets aan blyft zitten, maar voor de honden, die 'er agter staan, welke nooit beter te vreden zyn, dan wanneer hun veele beenderen toegesmeeten worden, waar aan nog wat te knabbelen valt: zo zullen deeze Lieden hier handelen: zy zullen aasen op feilen, en zich daarin verheugen. - Wy zouden tegen de gemelde handelwys dier menschen wel iets hebben in te brengen; maar wy vreezen, daar zy zo scherp kyken, dat ze aanstonds zouden bemerken de weinige kragt onzer gewaande klemredenen, en uit dien hoofde ons aanstonds over staag werpen: anders zouden we hen nederig vraagen, of zulke Aanmerkingen, als zy zullen maaken, ook eenig voordeel zullen doen aan de Kerk? Of dezelven aangenaam zullen zyn aan de Heeren, die zo veel tyds en moeite (zwaare moeite, in de daad) besteed hebben tot de keur der beryming? Of dit eene offerhande van waare dankzegging zal zyn aan onze Overheden voor de zorg en kosten, door haar daartoe aangewend? en, eindelyk, of het een Onderdaan, naar goddelyke en menschelyke wetten, geoorloofd zy, een Werk, tot algemeene stigting geschikt, uit de handen van de allerwaardigste Leeraaren gekomen, en op last en gezag der Overheden gedrukt, met Aanmergen, van hoedanigen aart zy ook mogen zyn, aanteranden? Dan deeze vraagen zyn zo gering,

dat wy 'er niet mede voor den dag durven komen; dus hebbe men alleen te wagten, wat de Heeren Bedillers te zeggen zullen hebben, als de nieuwe Psalmen openlyk verschynen. Wie toch durft zich vooraf in de bresse stellen, om heilige dingen tegen hen te verdedigen?

* * *

De Heer PHILOMUSUS weete, dat zyne *ideës* in zynen brief van den 19 July my behaagen, en eerlang van dezelven gebruik zal worden gemaakt.

DE DENKER.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *J. Thierry*, Leiden *P.v.d. Eik* en *D. Vygh*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas* en *L. Huyzing*.

De Denker.

N°. 555. *Den* 16 Augustus 1773.

[*Aanmerkingen* over de Holl. Maatsch. der Weetenschappen te Haarlem, en *nuttigheid* haarer uitgeschreeve Vraagen.]

Aufer praemia.
HOOGSTRATANUS.

By eene toevallige reis, door HAARLEM gedaan, heeft het gezigt van deszelfs voornaamste Gebouwen, onder anderen van de zaal, waar de HOLLANDSCHE MAATSCHAPPY DER WETENSCHAPPEN haare Vergaderingen houdt, ons voorheen(*) aanleiding gegeeven om eenige aanmerkingen te maaken over den oorsprong, opgang, luister en nuttigheid dier aanzienlyke SOCIETEIT. Ten opzigte haarer Vraagen, van tyd tot tyd ten voordeele der Weetenschappen, en in het byzonder ten nutte van ons Vaderland uitgeschreeven, zeiden wy, dat ze buiten haare schuld niet van één algemeenen smaak

(*) *In ons* 438. *Vertoog.*

waren, dat is, dat men menschen vond, die, al erkenden zy derzelver nuttigheid, liever met deeze en geene wat wilden gewagt, en eene andere in derzelver plaats opgegeeven hebben. Hier voor geene andere reden kunnende inbrengen, dan die van hunnen smaak, hebben wy niet willen beoordeelen, in hoe verre dezelve al of niet goed ware; maar liever toegeeflykheids halve hun eenen weg aanwyzen, om volkomen hunnen zin te krygen, zo dra zy maar zouden willen. Wat hier aan gedaan zy, zullen de zulken best weeten. 't Is bekend, dat de MAATSCHAPPY zedert dien tyd voortgegaan is met het uitschryven haarer eigene Vraagen, en heeft in de daad getoond, dat zy 's Vaderlands welzyn met nadruk in het oog hieldt. Eer den Koophandel die slagen werden toegebragt, welke hy onlangs geleden heeft, vraagde zy toch: *welke de grond van Hollands Koophandel, van zynen aanwasch en bloei zy*? *welke oorzaaken en toevallen dien tot heden toe aan veranderingen en verval bloot gesteld hebben? en welke de best geschikte en gemakkelykst te vinden Middelen zyn, om denzelven in zyne tegenwoordige gesteldheid te bewaaren, zyne verbetering te bevorden, en den hoogsten trap van volkoomenheid te doen bereiken*? Er is geen twyfel, of alle haare Leden kenden het belang van de Handel voor ons Land, merkten deszelfs afneemen, en zagen mogelyk ook voor uit, dat veele zaaken in denzelven geen stand konden houden, gelyk wy met zoo veele smerte van agteren geleerd hebben. Wat verdient dan hooger lof dan deeze Patriottische zugt om de bronnen des Handels aan te wyzen, den kundigen gelegenheid te geeven ter ontdekking van de oorzaaken der veranderingen en des vervals, en eindelyk de handelende Kooplieden onder het oog te leggen de best geschikste en gemakkelykste middelen om denzelven op te beuren uit den tegen. woordigen kwynenden Staat, en tot den hoogsten trap van volmaaktheid op te voeren.

In het volgende jaar straalde dezelfde iever voor 's Lands welzyn in eene nieuwe Vraag door. De

duurte en schaarschheid der noodzaakelykste dingen, die tot zoo hoogen trap by ons geklommen zyn, en andere Natien nog geweldiger hebben aangegreepen, deedt haar vraagen: *welke Boomen, Craanen, Wortels, Peulvrugten of Planten, ons nog by aankweeking onbekend, zou men met vrugt in ons Land kunnen invoeren*? *en welke van dezelven, en van de geenen, die wy bezitten, kunnen naar de gesteldheid der lucht en der gronden met het meeste voordeel, tot voedsel van Menschen en Dieren in onze Gewesten geteeld worden?* Zy schynt toch hierin ons te willen leeren, welke andere gewassen, behalven de reeds bekende, in ons Land met vrugt geteeld zouden kunnen worden in deezen tyd van gebrek. Door de aanwyzing van zulken zou men mogelyk die voordeelen met den tyd kunnen plukken, welke men niet dagt dat van de Aardappelen zouden kunnen voortkomen, toen men die eerst in ons Land pootte.

Eindelyk is zy ook deezen Jaare bedagt geweest om op eene andere wyze het voordeel van vier onzer Provintien tevens te zoeken, door te vraagen: *welke de beste Middelen zyn om voor de dyken, aan de Zuider-Zee gelegen, op de minst kostbaare wyze Voorland te winnen, of daar reeds Voorland is, hetzelve te bewaaren*. Eene Vraag, welke van des te meer gewigt is, naar gelange de Zuider-Zee meer geweld op onze Dyken doet dan voorheen; want haare wateren van tyd tot tyd hooger loopende, gelyk uit onze Stads-aantekeningen blykt, en dus feller aanslaande tegen onze Dykagien, is het natuurlyk, dat men meer behoort te letten op het aanwinnen en bewaaren van Voorland.

Dan het geen voor Haar en onze Natie eene byzondere eer, en voor anderen een aanmoedigend voorbeeld is, bestaat hierin, dat wy thans voor het eerst vervuld zien ons verlangen, dat wilde iemand eene Vraag naar zynen smaak door die SOCIETEIT uitgeschreeven hebben, hy haar de Vraag maar moest opgeeven, en de Medaille ter beloning voor het beste Antwoord daarby doen.[(a)] Een haarer DIREC-

(a) *In het* 438. *Vertoog. bladz.* 158.

TEUREN, dus meldt zy thans in de Nieuwspapieren, heeft de edelmoedigheid gehad van niet alleen de eerste te zyn, die deezen weg inslaat; maar, zo het ons voorkomt, zal hy dit Jaarlyks doen, en Haar in staat stellen, telkens eene byzondere Vraag voortaan uit te schryven, gelyk zy nu daar mede een begin maakt, en vraagt: *welke Planten, buiten de twee bekende, het verstuiven der Zandduinen kunnen beletten*? Eene Vraag des te noodiger, naar maate hier van het behoud van een groot deel onzes Lands af hangt. Men zal dan, op het gewigt deezer Vraage lettende, den edelmoedigen iever van deezen DIRECTEUR, die gelyk men ons zegt, zynen naam zedigheidshalve verborgen wil gehouden hebben, roemen, en zyn *Instituut* zal in eene gezegende gedagtenis blyven by allen, die eenig bezef en belang hebben in het gewigt deezer Vraage. Laaten we deeze mildaadigen onbekenden Heer met onzen lof bekroonen, en hem (het eerste voorbeeld van deezen aart) toewenschen, dat hy veele na volgers hebbe, en lang vrugten zie van zyne roemryke daad!

Eindelyk is 'er ook nog daarboven een GEZELSCHAP BEMINNAARS VAN DEN CHRISTELYKEN GODSDIENST in onze Stad opgestaan, welke aan de MAATSCHAPPY verzogt heeft, ten hunnen kosten, op te geeven deeze Vraag: *welke zyn de beste middelen om de waare en zuivere leer van het Evangelie onder de Inwooners der Colonien van den Staat meer te bevestigen, en in die Landstreeken voort te planten*?

By de eerste leezing van dit Nieuws in de Courant, streelde het niet weinig ons hart een zo openbaar als ongewoon bewys, in eenige Vaderlanders, ter voortplanting der Leere van het Evangelie buiten 's Lands te ontdekken.

Iets van dien aart had men wel voorlang in Engeland en elders gezien, maar was tot dus verre by ons onbekend gebleeven. De gelegenheid tot voortplanting van den Christelyken Godsdienst is by ons uitneemend gunstig; wy hebben toegang tot de Hei-

denen en Mahomedaanen: in onze Colonien valt 'er veel tot dat einde te doen; middelen van verscheiden aart schynt men reeds aangewend te hebben: dan alle middelen voldoen niet altoos naar wensch: en zyn deeze beter dan geene, te regt wordt dan gevraagd, welke de beste zyn?

Laaten wy deeze BEMINNAARS VAN DEN CHRISTELYKEN GODSDIENST stellen tegen over die geenen, welke in onze dagen denzelven zoeken af te breeken, en uit te roeien. Dank zy den Hemel, dat het hart van deeze Vaderlanders in liefde brandt tot die ongelukkige Volkeren, welke in de Afgodery verzonken, geen kennis hebbende van het Evangelielicht, een der grootste voorregten, waar mede de Waereld beschonken is, missen! 't Is waar, nooit heeft het geheel aan Middelen ontbrooken, om de Heidenen, waar onze Colonien geplant zyn, te noodigen tot de kennis der waarheid. Onze beroemde COMPAGNIEN van OOST- en WEST- INDIE hebben reeds langs getoond, dat ze schatten haalende uit die duistere ver afgelegen Landen, dezelven een grooter schat van licht en wysheid wilden terug geeven, en den Koophandel tevens doen dienen tot de allerweldadigste oogmerken. Zy hebben anderen hierin niets toegegeeven. En noch mogen wy roemen op eenen VAN DER PARRA, *Gouverneur Generaal van* INDIE, die, gelyk een myner Vrienden van daar gekomen, my onlangs verhaald heeft, niet alleen de belooningen der zulken, die in dit werk ieveren, uit zyne eigene inkomsten vergroot, maar ook op eigene kosten het Nieuwe Testamemt in de Taal der Heidenen laat overzetten, en drukken. Ook zyn 'er nog alle Jaaren Leeraars geweest, die hun Vaderland en Vrienden hebben willen verlaaten, de gevaaren en moeilykheden der reize niet ontzien, om het hunne toe te brengen tot voortplanting van het Evangelie. Doch alle die dingen hebben zo min als de prediking des Woords op alle plaatzen, die gevolgen, welk een Kristelyk hart verlangt. Er zyn in die Landen meer hindernissen, dan men denkt om in dit werk geluk-

kig te slaagen. Geen wonder dan, dat zy, die kennis van deeze dingen hebben, en in liefde voor ongelukkige blinde Volken branden, naar de beste middelen vraagen om het hart van den Heiden en Mahomedaan te winnen, te bestraalen met het licht der waare en zuivere kennis.

Wy twyfelen niet, of onze gansche Vaderland zal deeze Vraag, deeze edelmoedige daad van dit Gezelschap, BEMINNAARS VAN DEN CHRISTELYKEN GODSDIENST, ten uitersten toejuichen: niemand zal 'er zyn, die de pogingen der SOCIETEIT ter ondersteuning en voortzetting van dat werk niet zal goedkeuren: wy allen zullen wenschen, dat het gemelde GEZELSCHAP zal voortgaan op deezen gelegden grond verder te bouwen, en meer dergelyke Vraagen aan de SOCIETEIT ter uitschryvinge verzoeken; maar niet minder is het te hoopen, dat kundige Lieden, gedreeven door denzelfden iever, en voorzien met genoegzaame kundigheid, de hand zullen leenen ter beantwoordinge aan zulk eene loflyke poging, Door zwarigheden moet men zich niet laaten afschrikken, maar te meer alle kragten in te spannen om die te te boven te komen. Kleine dingen, waar van men in den beginne weinig verwagting hadt, gaan wel eens daarna dezelve te boven. De HOLLANDSCHE MAATSCHAPPY is zelve hiervan een bewys. En welk een roem voor ons Vaderland, welk een zegen voor ongelukkige Natien, welk een genoegen zal het voor zich zelve zyn de beste Middelen uit te denken, en openbaar te maaken ter voortplanting van onzen kostelyken Godsdienst! Zyn de Vyanden der Waarheid ieverig in de weer, om aftebreeken, dat byna agttien Eeuwen in de waereld geloofd, en ons zo uitneemend dierbaar is, waar voor wy alles zouden opzetten, en ons leeven zelf laaten; winnen zy veld by lieden van losse zinnen, welker herssenen ligt geballast, nog kundigheid bezitten, nog moeite tot een redelyk onderzoek willen doen, dat wy, walgt men hier van de uitneemendste hemelgeschenken, veld winnen in een ander deel der waereld,

daar de naam van JESUS, volgens de oude beloften, eenmaal zal erkend en verheerlykt worden. Moeten die tyden komen, laaten wy ze verhaasten, en ons ontfermen over Menschen, die lang genoeg in de duisternissen der Afgodery gezeeten hebben, en omtrent welker heil de beste Middelen moogelyk niet zyn aangewend, ten minsten niet in die kragt of zo algemeen, als 'er verlangd wordt. Wie weet, welke de heerlyke gevolgen zullen zyn van een goed voorschrift der beste Middelen? en indien ze al niet mogen hebben zulken voordeeligen uitgebreiden uitslag, als een braaf hart wenschen zal, indien ze maar eenige nuttigheid hebben, behoort niemand zich der moeite te beklagen. Die het zyne tot verlichting van duistere Natien heeft toegebragt, zal, of zy schoon niet verlicht zyn geworden, denzelfden loon ontvangen van een' God, die den wil voor de daad in dat geval neemen zal. 't Mag niet aan ons staan de harten der Heidenen te bekeeren, maar het staat aan ons de beste Middelen uit te denken, en ze ter uitvoeringe openbaar te maaken. De dankbaarheid aan den Verlosser voor het geschenk van zyn Evangelie, en de pligt der liefde voor den Naasten zyn twee sterke stemmen, die ons daartoe roepen.

Laat ons overweegen, welk een nieuwe weg voor ons hier geopend is om die dankbaarheid aan de geheele Waereld te toonen, of, zal men beweeren, dat wy 'er reeds blyken genoeg van gegeeven hebben? wie durft dat inbrengen? Men zy dan niet koel, nu wy door braave Landgenooten worden opgewekt tot zulk een treffelyk werk. En aan den anderen kant moeten we overweegen, dat de Liefdepligt zyne grenzen in ons Vaderland niet vindt. Ze moet reizen over Zee, en zich neerzetten by wilde Volken, daar ze ons aanspreeken, en tot ons zeggen zal: wat zoudt gy, Nederlanders! wenschen, dat aan u gedaan wierdt, indien gy zo ongelukkig waart, van het heir des Hemels aan te bidden, van neer te buigen voor eene plant en dier, dan wel van den Duivel zelve uwe wierooken toe te zwaaien!

wat zoudt gy wenschen, verlichte Europeërs! dat aan u geschiedde, indien gy nog gedompeld waart in die duisternis, waarin uwe Voorvaders gezeeten hebben! zet u thans in de plaats deezer Wilden, die niet weeten, wat zy meest van u bidden zullen, wat zy meest noodig hebben: in dat geval zal uwe kundigheid, uw geweeten u zulks zeggen. En zal uw geweeten dan met nadruk tot u spreeken, luistert, en geeft gehoor. 't Is hier niet alleen te doen om de Ouders te winnen, maar teffens ook de tegenwoordige Kinders, en worden deeze gewonnen, hoe veele volgende Geslagten, die nog niet gebooren zyn, zullen gerekend kunnen worden tot het Evangelie gebragt, en gewonnen te zyn. Het woord der waarheid is in het Oosten en in het Westen door onze COMPAGNIEN allereerst geplant, en tegen den ondergang bewaard; zeker geene der minste diensten, welke zy aan die Landen gedaan heeft; maar laaten wy aan Haar onze gedagte zeggen van de wyze, hoe men hetzelve daar meer bevestigen, en uitbreiden zal. Ook wil zy de verschillende gedagten van anderen daarover wél hooren. Die vryheid werdt niemand betwist. Wy zien BEWINDHEBBERS aan het hoofd dier COMPAGNIEN geplaatst, welken de edele Godsdienst van het Christendom ter harte gaat. Wat mogen wy ons dan niet belooven, indien men schryft, gedreeven door eenen iever met verstand, indien men vrymoedig doch zedig de pen voert. Laaten zy dan, die kennis van de beste Middelen hebben, niet nalaaten, thans voordeel te doen met deeze verkreegene gaaven: zy brengen in het licht, dat noch in het duistere schuilt; zy zeggen ons, wat het meeste nut kan doen. Een goude Medaille is de aardsche loon, behalven den roem en het genoegen van nuttig geweest te zyn voor de Zielen der Heidenen; meer kan de waereld niet geeven; groote belooning zal de Hemel denzulken toedeelen, en wie zal naar deezen en geenen niet streeven!

De Denker.

N°. 556. *Den* 23 Augustus 1773.

[*Middelen* om ons *Kerkgezang* te verbeteren.]

Harmoniam conservat.
HEINSIUS.

Aanspraak van de Schim van Petrus Dathenus aan zyne Aanbidders.

Eindelyk zyn dan myne Gezangen ter Kerke uitgeraakt, afgedankt voor altoos, en dat op eenen tyd, toen de verjaardagen van myne geboorte, en van mynen uitgang uit de waereld tevens invielen! Gy hebt, daar ze u bekend waren, daar gy den eersten altoos gevierd en den laatsten altoos betreurd hebt, wél gedaan van ze te verzwygen. Myne Partyen zouden 'er gebruik van gemaakt hebben. Meer dan eene *Satyre* hadt men dan tot uwe smerte en myne oneere daar op geschreeven. Ik wil daarom noch niet, dat gy ze ontdekt. Zy zyn voorby, gelyk myne Liederen. Alleen moet ik u zeggen, dat ik, niettegenstaande het gebeurde, vry wel in myn schik

ben geweest, en noch ben, dat men myn Werk, 't welk al in mynen leeftyd voor geen Meesterstuk kon doorgaan, twee Eeuwen lang heeft willen dulden. Ik was in myne dagen geen Dichter van den eersten rang, hoewel gy dat goedgunstiglyk en half blindelings hebt willen gelooven; doch myne Partyen wel beter geweeten hebben. Even gelyk myn Persooon, zo heeft myn Werk veele gebreken gehad. Vergelykt, om u te troosten over het gebeurde, andere Dichters van mynen tyd, en gy zult het toestemmen. Eenige weinige *Coupletten* in myne Psalmen zyn alleen zo goed, als men ze toen maaken kon, en dit hebt ge zeker van myne Partyen ook dikwils hooren bevestigen. Het overige is met lapwoorden aaneengezet, vol gebreken. Ik heb ze wel gezien, doch ze waren zo, en niet anders. Ik kon daarom toen al voorspellen, dat men ze niet altoos zou behouden. Twee Eeuwen lang hebben verscheidene Dichters volkomen bres op myn Werk geschooten; doch tot een geheele demolieering niet kunnen brengen: is dat niet wel verdeedigd? De volle neerlaag moest in uwe dagen gebeuren. Gy treurt hier over; doch gy doet kwalyk. Berekent niet, hoe lang ik in de Kerk noch hadt kunnen blyven; maar telt na, voor hoe lang ik verdiend had afgedankt te worden. Gy vindt dan stof tot mynen roem, en tot uwen troost, dat men my niet vroeger het afscheid heeft gegeeven. Ben ik dan zeer vergenoegd, waarom zult gy onvergenoegd zyn? Men moet wyken voor den tyd, ik heb den mynen ruim gehad. Een ander hebbe ook nu zyne beurt. 't Zal al heel wel zyn, indien zy het zo lange als ik kunnen uithouden. Doch wordt myn Werk afgedankt, ook van u, gelyk ik vast stel, vergeet my niet geheel. Bewaart my in een zindelyken band, op dat PETRUS DATHENUS dien troost ten minsten hebbe, dat hy onder andere oude en raare *Editien* met den tyd pronke.

* * *

MYN HEER DE DENKER.

Het heeft my menigmalen verwonderd, en niet minder gestooten, dat de Gezangen in de Kerken van meest alle Gezindheden in ons Land, en byzonder op de Dorpen, zo slegt uitgevoerd worden, en zoo weinig aan hun oogmerk, het welk is de verheerlyking Gods, en de stigting van zig zelve en den naasten, voldoen.

Ieder een, die maar een weinig kennis van de Zangkunst heeft, erkent dit gebrek, en de klagten 'er over zyn algemeen, en worden dagelyks herhaald: maar wat 'er de eigenlyke rede van zy, daar over is men het oneens. Men ziet dagelyks, dat de Gezangen in de Kerken der Duitschers, Zwitsers enz. de onzen in schoonheid verre te boven gaan, het geen veelen heeft doen denken, dat hunne Liederen hiervan oorzaak waren, en dit is de reden, waarom men reeds, sedert veele jaaren herwaards, voorgeslagen gedaan heeft, om ook met en benevens de Psalmen van David zodanige Liederen in onze Nederduitsche Kerken in te voeren. Doch, gelooft my, myn Heer! de wyzen der Psalmen zyn zo goed als die der Liederen, waren maar de Zangers beter, en dus wil men aan de Psalmen wyten, het geen onze, en onzer Landgenooten onkunde in dat stuk van zaaken verbruid. Laat maar twee of drie Duitsche Soldaaten des avonds voor de Hoofdwagt het eenvoudigste Airtje van de waereld zingen, zy zullen dit niet met eene, maar met twee of dikwils drie stemmen *executeeren*, en hier door den slegsten deun eenigermaaten tot het schoonste gezang maken, dat men bedenken kan. Wat zal dan de reden zyn van dit onderscheid? De grootste menigte niet wetende dezen knoop te ontbinden, houwd denzelven in eenen slag door midden, met te zeggen, dat de Duitschers van natuur een grooter kundigheid in de Muziek is ingeschapen, en dat zy dus zonder eenige onderrigting, ons zo te spreken reeds een Muzikaal gehoor in de

geboorte ontvangen hebben, het geen wy niet dan na eene langduurige oefening verkrygen. Om regt voor de vuist te spreken, ik zal 'er nooit toe komen, om my zulke wonderwerken op de mou te laten spellen, en, gelyk ik geloove, dat alle Natien, ten op zigte der ingeschapene Kunsten en Weetenschappen, elkanderen gelyk zyn; zo denk ik ook, dat de Duitschers den even gemelden voorrang ten aanzien der Muziek alleen schuldig zyn aan hunne opvoeding, die zy, als men het zeggen zal, in dien opzigte beter krygen dan wy. In Duitschland worden de Kinders van hunne eerste jeud af naar zodanige Scholen gezonden, alwaar zy onder anderen in de gronden van het zingen onderwezen worden: dagelyks oefenen zy zich hierin met hunne Ouders, Vrienden, en Naburen, en krygen, dus doende, ongemerkt dat gene, dat men een goed gehoor noemt. Wel is waar, dat op alle plaatzen in ons gansche Land de Scholen zo zyn ingerigt, dat men 'er niet alleen lezen, schryven, rekenen, maar ook zingen leert, maar dat zingen is 'er ook na, en hoe zou het beter kunnen zyn, daar de Schoolmeesters voor verre het grootste gedeelte hier van zelfs de gronden niet kennen. Onderzoekt maar eens alle de plaatzen van ons Vaderland, ik zeg niet alleen van de Boerendorpen, maar van de Steden; bezigtigt eens de Kerken, straks zal u een Schoolmeester op zyde schieten, en het gesprek zo lang draaien, tot dat hy het op het Psalmzingen gekregen heeft; doet nu den goeden man het plaisier van hem te verzoeken om zig eens te laaten hooren, zo zal hy, uit vrees, dat gy het hem de tweede reis niet weder zoud vragen, terstond den lessenaar beklimmen, en u eenen Psalm opdeunen, dat 'er geen buismusch op het dak blyft: maar zingt 'er eens een tweede party of bas by, straks zal hy 'er uitscheiden, en u zeggen, dat gy valsch zingt, en hem van de wyze brengt. Dit nu zo zynde, wat is de eerste aanleidende oorzaak van het slegte gezang? by ons in Gelderland zyn het veeltyds de geenen, die de begeeving hebben van het Ampt des Schoolmeesters. Men heeft somtyds iemand, die een officie moet hebben, en wat zal men van zulk een mensch maaken?

wat kan hy? niets, maar hy is nogthans bekwaam genoeg om Schoolmeester te zyn: hy heeft ook in allen gevalle een goede sterke stem, en by gevolg kan hy goed leezen: hy schryft ook redelyk wel; want hy plagt altyd aantekening te houden van de verschotten, die de meiden in de huishouding deeden: het best, dat hy kan, is rekenen, en daar is hy zelfs een groote baas in; want hy kan multipliceren, divideren, en zelfs den regel van drien: ook heeft hy een deftig gelaat, waar door hy de Scholieren uitsteekend wel in orde zal kunnen houden: het eenigste, dat 'er maar aan ontbreekt, is, dat hy niet zingen kan; maar wat zal men doen, men kan alles in de perfectie niet verstaan, en zo 'er toch iet zyn moet, waarin hy niet zeer ervaren is, zo is het dan nog het best, dat dit het zingen zy, als waarop het nog wel het minste aankomt. - Elders daar de Boeren de keur doen, ziet men meest op het zingen, maar hoe is dat? Het komt 'er niet op aan, of men heele of halve nooten zingt, alles moet zo lang uitgerekt worden, dat een ander drie of vier nooten vooruit is, eer onze Sollicitant met de Boeren 'er eene afgedaan heeft, en dit moet met zulk een sterken ophet van stem of geschreeuw geschieden, dat men zeggen kan: de kaerel heeft eene schoone strot; die dan uit veelen meest kan schreeuwen, is voor vast Schoolmeester. - Op deeze en dergelyke wyze handelt men dikwils, daar men veel eer in zodanige gevallen zo eenen Man moest uitzoeken, die door zyne verdiensten en verkrege kundigheden dat Ampt waardig was; en in welke vereischten te onderzoeken, men voornaamelyk moest agt geeven op de kennis der Zangkunst; want een goed Schryfmeester is wel in staat om zulke leerlingen uit zyn School te zenden, die met 'er tyd bekwaam zyn om voor Klerken op Comptoiren te dienen, en zulke posten waar te neemen, waarin een goede hand te schryven vereischt wordt: insgelyks zal een ervaren Rekenmeester bekwaame lieden kunnen maaken, het geen ik niet ontkenne, goede en groote zaaken te zyn, niet wel te ontbeeren; maar een goed Zangmeester zal zulke discipelen voor den dag brengen, die van hunne tederste jeugd af, door

een deftig en treffend gezang, kunnen strekken in den Godsdienst tot grootmaaking van Gods allerheiligsten naam, tot luister der Kerk, tot stigting van zig zelven en de Gemeente, tot verwondering, van alle die hen hooren. En is het Psalmgezang een der voornaamste deelen van den Godsdienst, wordt het hart door zingen vervuld met gevoelens van verwondering, aanbidding en dankzegging; zo geschiedt dat gewisselyk, op de verkwikkelykste en streelende wyze, als dit in gepaste maatgezangen met een stemme, wel geleid, wordt uitgevoerd: daar de woorden langs juiste toonen geleid, meerder tyd tot overdenking en meer zielvrolykend genoegen in die beminnelyke bezigheid verschaffen. Hoe ryst dan met de heilige wél klimmende en daalende Zangtoonen de lof der hoogste Majesteit! Wat vuur van liefde, hoop, vertrouwen, dankbaarheid en blydschap wordt 'er niet in het hart ontstooken! Hoe wordt de geest, kleevende aan het stof, of gebukt onder veele zwarigheden, opgebeurd en verheeven! Hoe verdwynt de waereld uit het oog! Wat verliezen niet de verzoekingen haare kragt, en hoe zeer vordert niet de dankbaare ziel in heiligheid! des is 'er aan een goed maatgezang zeer veel in den Godsdienst gelegen.

Eenparig bekent men, dat in het algemeen veel beter onder de Luterschen, dan onder andere Gezindheden gezongen wordt, en de reden hiervan is geene andere, dan dat onder de eersten op de meeste plaatzen veele Duitschers zich bevinden, die in dit stuk meer bekwaamheid hebben dan de Nederlanders. Men zegt, dat 'er verscheidene plaatzen in Duitschland zyn, alwaar de goede zangers, (en zodanig zyn ze byna allen) zich aan troepen verdeelen, en de Kerkgezangen met vier stemmen zingen, het geen het heerlyksle Muziek uitlevert, dat men hooren kan. Nederlanders weeten dit niet anders dan door raporten, als hebbende geen gelegenheid om het te hooren, en te beoordelen, vermits het in ons Land iets zeldzaams is vier Luiden, ik zwyge een gansche Gemeente op eene plaats te vinden, die hiertoe in staat zou zyn, of 'er schoon anders weinig kunst aan vast is. Als onze Landsgenooten, op reis zynde, zulke plaatzen be-

zoeken, vraagen zy doorgaans, waarom die Lieden geene Orgelen in haare Kerken maaken, daar zy zo een schoon gezang hebben; doch krygen ten antwoord, dat de schoonheid des gezangs juist de reden is, dat zy niet alleen geene Orgelen noodig hebben, maar ook dezelve niet begeeren. En in waarheid, geen Muziek-instrument kan 'er bedagt worden, 't welk in schoonheid en voortreffelykheid de menschelyke stemmen evenaart, by aldien die welgeoeffend zynde te zaamen gepaard worden, en door middel van verscheidene toonen harmonieerende klanken voortbrengen.

Men heeft zich deezer daagen bezig gehouden met nieuw berymde Psalmen ten dienste der Kerken deezer Landen uit te kiezen, en in de plaats van die van PETRUS DATHENUS te stellen*:* dit doende, heeft men zeker een groot werk ten uitvoer gebragt; want zo men verkiest in digtmaat te zingen, is het beter in zuivere dan in gebrekkige, in klaare dan in onverstaanbaare, in zulk eene taal, die by den tekst blyft, dan in eene, die 'er telkens van afwykt, te zingen, kortom in goede beter dan in kwaade. Maar ondertusschen zullen de geenen zich zeer bedriegen, die denken, dat het Gezang als Gezang hier door beter of geregelder zal worden, dan het te vooren geweest is; het zal het zelfde zyn, en geen verbetering daar in voorkomen, dan na alvoorens zulke maatregelen genomen te hebben, waar door men de Zangscholen in staat stelt om zulke Leerlingen uit te leveren, die aan dit oogmerk kunnen voldoen. En deeze zaak wel beschouwd zynde, wordt hiertoe oneindig minder bekwaamheid in de Schoolmeesters vereischt, dan veelen zich verbeelden. Een gedeelte derzelven hebben die al, zonder dat zy het weeten, en 'er wordt maar een kleine onderrigting vereischt om hun dit ten vollen te beduiden; zo dat, indien zy de zaak maar ter harte namen, en ten uitvoer bragten, ik meen, zo zy de jeugd maar leerden al wat voorkomt, naar de nooten te zingen, zou men reeds de vier stemmen in de Kerken kunnen hebben. Er is voor weinige jaaren te Haarlem een Psalmboek uitgegeeven, waarin de vier stemmen op eenen sleutel gebragt zyn, en waar

van de eene op zich zelve niet zwaarder dan de andere is; dus 'er maar een weinig oefening vereischt wordt om dezelven te zaamen te zingen, en hier door zou men met een weinig oefening zonder onkosten, in tegendeel met bespaaring derzelver in opzigte der Orgelen, die het nu met een voor de Zangers moeten goed maaken, dat bekoorlyke Muziek in onze Kerken hebben, welke wy thans in vreemde Natien met een soort van afgunst bewonderen: dan zou de jeugd, van kindsbeen af in de beginselen der Muziek als geconfyt zynde, tot dit schoone Gezang mede werken, en zo weinig als men nu iemand onzer Landsgenooten, zelfs byna onder den gerinsten stand vind, die niet leezen en schryven kan, zo weinig zoude men als dan iemand aantreffen, die geen gehoor hadt, even als by de Duitschers; en dan zou men van ons Land kunnen zeggen, het geen de Heer VOLKMAN *in zyn Reisbo k door Italien* ten opzigte van de Schilder en Speelkunst der Italiaanen zegt: ‘de Inwooners volgen deezen indruk, de bestendige aanschouwing der Meesterstukken van groote Kunstenaaren, en het aanhooren van treffelyke Muziek, maaken, dat eene gelukkige geschiktheid ter Schilderkunst en Speelkunst byna alle standen schynt aangeboren te zyn.’

Zie daar, myn Heer! de gedagten, die ik over dit stuk heb, kortelyk op 't papier gezet, enz. Ik ben met agting.

UEd. Dienstw. Dienaar

PHILOMUSUS.

A.... den 19 *July* 1773.

Antwoord.

Wy zeggen den Heer PHILOMUSUS dank voor zyne Aanmerkingen, Hy vat het stuk regt, en het is te hoopen, dat met meer ernst hier op gelet zal worden. Wy raaden byzonder alle Schoolmeesters het Psalmboek met de vier stemmen te koopen, en zich daarin te oefenen.

De Denker.
N°. 557. *Den* 30 Augustus 1773.
[Aanmerkingen over de *Rouwbrieven*.]

Magnaque pars operum mendax et ficta meorum.
OVIDIUS.

MYN HEER!

De Protestanten hebben zekere Gezindheid sedert lang te laste gelegd, dat haare Leeraars door verdiensten en goede werken hunne Leeken in den Hemel holpen, en de laatsten hebben geloofd, dat zy denzelven daar door ook zekerlyk zouden verkrygen. Wat hiervan zy, wil ik niet onderzoeken; maar moet bekennen, dat die weg, in zeker opzigt gemakkelyk, doch in een ander licht bezien, nog al vry moeilyk is. Een andere Gezindte is 'er thans opgestaan, die de menschen met minder kosten zalig spreekt, en voor een gering prysje den Vrienden van den Overledenen zo veel troost over derzelver zaligheid na het verscheiden overlaat, als zy

maar willen. Ik meen wel te weeten, dat alle Gezindheden van ons Vaderland deeze nieuwe Kettery met algemeene stemmen veroordeelen, doch dat my meer verwondert, 'er is noch niemand tot hiertoe opgestaan, die zich in het openbaar of in het byzonder tegen deeze Dwaalgeesten verzet heeft; geen woord is 'er tegen gevallen, geen Boek 'er tegen gedrukt; dat vreemder moet schynen, daar deeze Kettery niet in de Dorpen, maar alleen in de Steden wordt geoffend, waar zy zekerlyk het meeste kwaad kan doen, hoewel het waar is, dat zy zich nu ook naar de Dorpen verspreidt, schoon, gelyk ik zegge, ze daar niet geoeffend wordt. Ik had al lang van u verwagt, dat gy dezelve, als anderen haar niets agtten, zoudt aangetast hebben; ook was het uw pligt geweest, en misschien heeft men het, uit dien hoofde, aan u overgelaaten; maar nu zie ik wel, dat gy het u ook al niet aantrekt, en daarom wordt het tyd, dat ik u de oogen opene, en opwekke om toe te zien, dat men dezelve, in plaats van aan de hand te houden, eenmaal gaat uitroeien. Dit schryvende, vrees ik, dat gy niet eens verstaat, wat ik meen, dat noch een grooter blyk van uwe onöplettendheid zou zyn; weshalven ik my verpligt reken u deeze Ketters en Kettery te leeren kennen, of ze zal noch al langer duuren. Gy weet, dat by het sterven van burgerlyke Lieden Roubrieven gedrukt worden; van burgerlyke Lieden zeg ik, want de Adel is hier van uitgezonderd, die, om dat het drukken nu zo gemeen is, dezelven schryven laat: maar gy weet misschien niet, dat deeze, Roubrieven thans meest in voorraad gedrukt worden, deels om dat men derzelver slenter kent, deels om dat somtyds by sterfgevallen de droef heid, gelyk men voorgeeft, en de haast ter verzending der Brieven zo groot is, dat 'er nog tyd nog bedaardheid is om ze in orde optestellen. De Naam van den Overledenen wordt 'er dan maar ingevoegd, of men zendt dien maar aan den Drukker, die 'er de rest by voegt. Wanneer nu in het eerste geval eenige duizend Brieven in voorraad gedrukt zullen worden, maakt de Drukker een eigen opstel, en laat

daarin eenige duizend menschen, die noch leeven, *het tydelyke met het eeuwige verwisselen*: zonder dat hy 'er eenige droef heid over gevoelt, en al voorziet hy, dat veele overblyvenden kloekmoedigheids genoeg bezitten zullen om over het afscheiden des kranken geen traan te storten, ondergaan zy egter *dit smertelyk verlies met eene Zieldoorgrievende droefheid:* een liefderyk mensch zynde, laat hy de gestorvenen *uit de liefde Armen der zynen ontrukt worden*, al weet hy vooraf, dat veele der overlevenden geene verzoening met den kranken zullen willen maaken op het doodbed. Dit alles zouden wy nog al laaten doorglippen; maar nu komt zyne Kettery eerst aan: stel, dat hy zes duizend Roubrieven drukt (dat geen groot getal is, want die in onze Stad wat aftrek daarin heeft, is ze in der haast kwyt) alle deeze zes duizend noch in leven zynde menschen laat hy volkomen zalig sterven; hoe dat? hy doet den Man van zyne Vrouw, de Vrouw van den Man, in een woord, de Vrienden van de gestorvenen zonder eenige bedenking betuigen, met hunne eige hand onderschryven, en met hun cachet verzegelen, dat de Overledene, gelyk *men vertrouwt op goede gronden, in de hemelsche heerlykheid opgenomen is*. Als hy in eene goede luim is, *verzekert* hy zelfs de Familie, aan welke de Brieven afgaan, dat de Overledene in de *gelukzalige eeuwigheid is overgebragt*, en deelt haar dus voor eenige weinige stuivers en moeite, door het zetten van eenige andere Letters, den aangenaamsten troost mede; en wie durft aan die verzekering twyffelen, want ze staat in den Brief gedrukt? Daar het nu zeker is, dat onder zes duizend menschen veele sterven, waar van men geen *vertrouwen op goede gronden* hebben kan, dat ze *in de hemelsche heerlykheid opgenomen zyn*, is het dan geen gevaarlyke en schaadelyke Kettery, dat zulk een Man de eerste zes duizend menschen, die sterven, en voor welken men by hem de Roubrieven komt koopen, met eene geringe moeite zalig gemaakt heeft op zyne Drukpers, en de verzekering van hun geluk voor eenige stuivers openbaar verkoopt? De Man durft zich dus iets aanmaatigen,

dat geen mensch tot noch toe heeft durven doen, en de meesten, die zulke Brieven krygen, vertrouwende, op een' lossen grond, wanneer zy den Overledenen niet van naby gekend hebben, dat hy gelukkig gestorven is, worden dus deerlyk bedroogen. Alle myne Vrienden en kennissen, van welker dood men my voorleeden jaar door Brieven communicatie heeft gegeeven, zyn zalig gestorven, geen een uitgezonderd. De vroome Drukker heeft dus zynen ingebeelden Hemel met eene menigte Zaligen vervuld; niemand stierf by hem ongelukkig: alle myne Vrienden en kennissen hebben het wél, zy zyn in den Hemel. Voor eenige weeken kreeg ik eenen Roubrief, waarin my de dood van eene myner Nigten wierdt bekend gemaakt; zy was ook *in de hemelsche gelukzaligheid opgenoomen* door de letters van den Drukker, en ik vertrooste my ongemeen zeer met haar lot; maar daags daarna kreeg ik een' geschreeven Brief van eenen der Familie, by welken zy in huis woonde, die my verwittigde, dat zy na eenigen tyd in ontugt geleefd te hebben, zich dood gezoopen hadt, en hoe groot meent gy, dat toen myn troost was over haare gelukzaligheid? Meer dergelyken zou ik voor den dag kunnen brengen, en worden dagelyks van anderen ontvangen, die dezelfde ondervinding daar van hebben: weshalven de woorden van *het tydelyke met het eeuwige te verwisselen*, de eenigen in eenen Roubrief zyn, waarop men voortaan vasten staat kan maaken: de overigen van *smertelyk verlies, Zieldoorgrievende droefheid, uit liefde Armen gerukt te worden, vertrouwen op goede gronden, in hemelsche heerlykheid opgenoomen te zyn*, zyn, (wy gelooven dat volkomen) wel eens waaragtig; maar daar ze nu zo algemeen geworden zyn, acht men ze hunne betekenis verlooren te hebben, en zy worden niet meer geloofd, ten minsten niet gemakkelyk. Ik verzoek derhalven, myn Heer! dat gy deeze Kettery van Zaligmaaken door letters voor eenig geld, in kragt geliefd tegen te gaan, en van de Drukpers te verbannen. Ook verzoek ik, dat gy de Drukkers beduidt, dat ze in eenen Roubrief, wanneer zy van God, den

vrymachtigen Bestierder van dood en leeven, schryven, niet gelieven te liegen, vooral niet dat zy van *innige zielsmerte*, van *ontrukking uit liefde Armen* de ondergetekende Vrienden doen spreeken, wanneer deeze van een' Ouden Man van 84 jaaren, geheel kindsch zynde, vyf of zes tonnen gouds erven, of wanneer de overgebleevenen met den gestorvenen, jaar en dag, in de hevigste vyandschap geleefd hebben, en onverzoend gebleeven zyn. Dit dunkt my is spotten met de waarheid, en den God der waarheid, in eenen Brief, waarin men anders zeer zedig zynen heiligen naam schynt te noemen, en even zeer bedrukt te gaan onder de slaagen van zyne bezoekende hand. Ik heb genoeg gezegd, om nu te kunnen eindigen, onder toewensch, dat gy lang moogt leven, en dat men voor en na uwen dood altyd de waarheid van u getuigen mag: dat zou ten minsten, van u doen, als hy de eer hadt van u te kennen,

UED. Onderdanige Dienaar

HENDRIK LEUGENSTRAFFER.

P.S.

Ik vergeet noch iets. Onder de gemakken, die de Drukpers ons heeft aangebragt, telt men, dat ze ons thans uit de hand neemt het schryven van Roubrieven, 't welk thans van meer gemak is, sedert men ingevoerd heeft aan jan en alle man, zelfs die onze Vrienden maar eens in de trekschuit ontmoet hebben, hunnen dood bekend te maaken. Het eenigste ongemak, en wezenlyk nadeel, dat een Arme Weduwe 'er uit ontving, was, dat zy eene menigte briefporten voor de Antwoorden moest betaalen; doch dit heeft men verholpen, met intevoeren eene Wet, dat op die Brieven, waar onder de naamen gedrukt staan, geen antwoord zal verwagt worden: dus kan men zo veele Brieven te-

rug ontvangen als men wil. Die uitvinding is te pryzen; doch ik zou noch meer pryzen, dat men zulke Roubrieven terug hieldt, waarop men geen antwoord wil wagten, ten minsten dat men den inhoud merkelyk veranderde, anderzins voldoen zy niet aan het oogmerk; want het luidt niet breed, als men met zulke Brieven dit volgende wil zeggen: ik berigtte U, dat die en die tot myne smerte is gestorven, en ik verzoek, dat gy deel wilt neemen in myn verlies, doch uw deelneemen is my zo veel niet waardig, dat gy my eenige stuivers port daarvoor laat betaalen, houdt uw antwoord maar terug, en weet maar wat ik gevoele; ik behoef niet te weeten, wat gy 'er van denkt, enz.

Antwoord.

MYN HEER.

Gelyk de Mode alle dingen veranderd heeft, zo hebben ook onze Roubrieven dit ondergaan. Zy waren eertyds zeer eenvoudig, en zonder franjes, gelyk aan de waare droef heid past: doch men heeft 'er sieraaden aan willen hangen, en deeze misstaan, gelyk doorgaans de meesten doen. Gy hebt in deeze Brieven wangestalten opgemerkt, die al lang veelen in het oog geloopen hebben. De Drukkers draagen by U de schuld van eene Kettery ter baane gevoerd te hebben, die met weinige moeite en voor geringe kosten de gestorvenen Zaligmaakt; maar gy schynt niet te weeten, dat niet zo zeer de Drukkers, als wel de Familie des gestorvenen oorzaak deezer Zaligsprekingen is: zy maakt doorgaans het opstel der Roubrieven, doorgaans zeg ik, want 't is niet zeer dikwils, dat de Drukker een van zyn eigen maaksel vervaardigt. Ik moet dan deeze onschuldige Lieden van Kettery vryspreeken, en ben het dan, wanneer gy al dat hun te laste gelegd is, op de Vrienden der gestorvenen overbrengt, volkomen met U eens. Dus is dan de van U zogenaamde Kettery vry algemeen, en daarom moeilyker uit te roeien: schuilde zy alleen op

de Pers, ik wist 'er raad toe: thans niet. Het eenige, dat ik kan doen, is voor als noch, dat ik uwen Brief openbaar maake: mogelyk zal de leezing het onbetamelyke, dat in Roubrieven voorkomt, en van U te regt is opgemerkt, de oogen openen; zo niet, wy zullen al verder leeren de heerschende mode van elkanderen omtrent de woorden niet meer te gelooven.

Ik ben enz.

* * *

Den medegedeelden Brief van onzen Correspondent en ons Antwoord wat kort gevallen zynde, hebben wy op de volgende bladzyde een' fraaien Avondzang plaats willen vergunnen. Dan alvorens moeten wy den Schryver van den Brief, gedagtekend Delft den 28 July 1773 berigten, dat wy zyne Letteren, ondertekend N. N. wel hebben ontvangen, en van dien aart bevonden, dat wy dezelven zekerlyk zullen beantwoorden, waarin wy door eenige omstandigheden, tot dat stuk betrekking hebbende, dus verre verhinderd zyn geworden. Wy behoeven ons niet nader daar over te verklaaren. Zyn Ed. zal by ons antwoord de waare reden zien, en dezelve, gelyk wy vertrouwen, goed keuren.

Avond-zang.

De dag is ons op nieuw ontweeken
Wy zien met haar' geleenden glans,
De zilvren Maan van 's Hemels trans,
Zich spieglen in de klaare beeken
De Landman heeft zyn werk verricht,
Nu 't Vee is naar den Stal gedreeven;
De zoete Rust, zo nut voor 't Leeven,
Sluit hem, sluit zyn Gezin, 't gezicht.

* * *

De stilte heerscht langs veld en stroomen.
't Gevogelte is in slaap gezust.
Het windje dat de bloempies kust,
Hoord men slechts ruisschen door de boomen.
Verzilvert door het licht der Maan,
Zien we in Natuur een schets dier schoonheid,
Die met meer glans de dag ten toon spreid;
Zo ras de Zon is opgegaan.

* * *

De bruine nacht ontdekt in 't duister
Uw heerlykheid, ô Hemeltrans!
Planeeten met ontleenden glans,
En Zonnen, ryk van gouden luister,
Vertoonen zich voor ons gezicht:
Verbaazend ruim, uit niets gereezen!
Hoe groot moet God uw Schepper weezen;
De bron van al uw' glans en licht!

De Denker.

N°. 558. *Den* 6 September 1773.

[Brief van een Oom, een Man van de waereld, om zyne Nigt van *het Land in de Stad* te lokken.]

Ille terrarum mihi praeter omnes
Augulus ridet.

HORATIUS.

In dit en het volgende Vertoog hebben we beslooten twee *gecopieerde* Brieven aan onze Leezers mede te deelen.

MYN WAARDE NIGT!

Ik heb gehoopt, dat myn laatste bidden om voor den Winter in onze Stad te komen woonen, u zou gewonnen en overgehaald hebben; gy scheen te wankelen, en meer dan ooit naar myne voorslagen te luisteren; doch uw Buurman, die gisteren in de Stad en by my geweest is, heeft my gezegd, dat gy nooit het Land verlaaten zult, dat 'er geen hair

op uw hoofd is, welk denkt om hier te komen woonen: 't spyt my, dat ik dit moet hooren; ik heb daarom beslooten niets meer aan dit stuk te doen, als deeze brief u niet van gedagten kan doen veranderen. Overweeg nogmaals, lieve Nigt! dat uw huishouden vermeerdert; gy hebt nu al zeven Kinders, en wat zult gy dezelven daar buiten laaten leeren? Schoon zy iets beter gemanierd zyn dan men van zulken, die op het Land opgetrokken worden, verwagten zou, hadden uwe Dochters evenwel noodig, dat zy hier een paar jaartjes op de Fransche School gelegd wierden, om handwerken en danssen te leeren, en dat was ook niet kwaad voor uwe jongens, die eerst wat beschaafd dienen te worden voor dat zy uit 's Vaders huis zo direct naar de Latynsche School, en daarna naar de Academie gaan om tot Advocaaten te studeeren. Ik beklaag dikwils uwe eigenzinnigheid, dat gy al uw klein volkje zo digt by u houdt, en niet kunt besluiten om ze eene hedendaagsche Opvoeding alhier te laaten geeven. Hemel! als myne Ouders ook zo gedagt en gehandeld hadden, welk een vierkante Boer zou ik gebleeven zyn? Al myn genoegen en Fortuin in de waereld heb ik alleen aan de Stad te danken. En zo zal het met uwe Kinderen ook moeten gaan, want dat buiten leeven is geen leeven; ik heb dat gezien. Men loopt 'er zo maar heen, en 't komt 'er niet op aan, hoe! Zomers in de Zon, dikwils zonder hoed of muts, 's Winters in de koude, zo dat ze paars en blaauw zien; altyd vroeg op voor dag en daauw, 's avonds met de hoenderen naar bed; alreeds zo ervaren in het boeren-werk en bovenieren, dat men zou zeggen, dat gy uwe Kinders alleen daartoe opfokte. Van dien trant van leeven moeten zy af, en moeten geheel geciviliseerd worden. - Doch om van U niet af te wyken, daar ik met u begonnen heb, zo laat ik u vraagen, wat u toch zo verzot maakt op het Buitenleeven? 't Zvn geen overgroote winsten, die 'er uwen Man kunnen houden: ik weet genoeg, hoe veel inkomsten hy heeft, en waar uit ze voortspruiten; en kan daarom in de waereld niet begrypen,

hoe gy 'er te zamen van leeven kunt: ik verteer in een half jaar, schoon ik alleen ben, meer dan gy in een geheel: uw Man, wyl hy wél weet op te passen, kan hier twintigmaal zo veel winnen, dat een punt is van groote consideratie; want als gy geen meer inkomsten hebt dan nu, wat zult gy uwe Kinderen kunnen nalaaten? Zy moeten wel van my erven; maar ik ben nog sterk, en kan nog lang leeven. - 't Zyn ook geen aangenaame gezelschappen, die U of uwen Man buiten kunnen houden. De Domine, de Schoolmeester, en de Schout zyn alle de fatsoenlyke Lieden, die gy my kunt opnoemen om mede te converseren, en daar twee van deeze maar getrouwd zyn, hebt gy ook geen meer Vrouwen, met welke gy Salet kunt houden. Zeker, lieve Kind! al een raar Salet, waar mede gy u vermaaken moet! de rest zyn niet dan louter boeren en boerinnen, by welke men eene wel-leevende conversatie vinden kan, is het niet zo? My dunkt, dat als gy met u zeven, die alleen de fatsoenlyke Lieden uitmaaken, op eenen winterschen avond by elkanderen zyt geweest, gy voor een geheel jaar moet uitgepraat hebben. - 't Zyn dan geen gezelschappen, geen menigte Vrienden, die u kunnen houden, uwe Vrienden woonen hier; gy leeft volmaakt buiten de waereld. Wat weet gy, dat 'er in omgaat? Ik wil wel wedden, dat duizend dingen in één jaar hier gebeuren, waar van 'er geen drie u bekend zyn. Nooit hoort gy van wat nieuws. Ik geloof, de waereld zou kunnen vergaan, eer het u ter ooren kwam. Al wat u misschien nog iets leert, zal de Boekzaal en de Couranten zyn; maar hoe laat krygt gy die, en hoe bemorst? dan eerst als ze hier door twintig handen gepasseerd zyn, als 'er eene occasie voorvalt om u die te zenden. De tegenwoordige Oorlog zal misschien al geëindigd zyn, eer gy eens weet, dat hy begonnen is. Honderd dingen, zelfs die hier voorvallen, en weetenswaardig zyn, zullen nooit tot uwe kennis komen. Boeren kunnen u niets vertellen; by hen hoort men altoos den ouden zang, van Ossen en Koeijen, van zaaien en maaien, van Vee en Veld.

Gy gaat wel eens by hen zitten om daarvan te praaten, niet waar? Zyn dan de houten hutjes deezer lomperts uwe Paleizen, daar gy visites geeft? Wat kunnen uwe Kinders daarvan leeren? Niet dan boerschheid, zo gy niet te vuur en te zwaard u daar aanstonds tegen verzet. - 't Zyn ook geen fraaiheden, die u daar buiten bekooren kunnen. Wat zoudt gy 'er fraaiheden zien! Nog Huizen, nog Tuinen, nog Comedie, nog Nieuwe Modes in Meubels of Klederen krygt gy te zien, alles is by u den ouden knegt. Weet men by u wel, dat de waereld in verandering bestaat? Dat gy ziet, is altyd de Natuur, en die is bestendig dezelfde. January van voorleden Jaar is aan January van dit Jaar gelyk, en zo is met alle Maanden: nooit wordt January gelyk July. 't Veld is ook altoos het Veld. Dat in voorige tyden groen was, is nu niet wit of rood geworden. Tarw blyft Tarw, al zaait men die honderdmaal, en dus, dat men het eene Jaar by u ziet, ziet men ook in het andere. - Ook is het geen overvloed, die u, dunkt my, aan het Land kan binden: op Dorpen is maar niets te krygen, gy moet wel dikwils gebrek lyden. Ik eet in 't begin van January al kropsala, en gy denk ik, vier Maanden laater. Als men niet slagt, heeft men by u geen Vleesch. Zee-visch komt, zo veel ik weet, maar zelden op uwe Tafel, en Zomers kunt gy geen anderen krygen, dan die met groote moeite uit uwe Vyvers, welke ik niet zou lusten, om dat ze niet gespeend is, gehaald wordt. - Kortom, 't wil weinig zeggen, waarvan de Land-Dichters, en gy zulken ophef maaken. Zomers verbrandt men in de open lucht door de hette; in den Herfst staat men bloot voor het guure Weder; des Winters krimpt men 'er weg van koude, en in de Lente sneeuwt het 'er geen roozen. Kunt gy 'er anders van getuigen, Lieve Nigt! Breng tot verdediging van uw Land-Leven al voor den dag wat gy kunt; gy mist daar de vermaaken van de Steden, de conversatie van ordentelyke Lieden, aanmoedigingen tot geld winnen, zo nodig voor uwe Kinderen, en wat al niet meer? Considereer het geen ik u schryve, en kom

hier woonen; kunt gy met een huis niet zo schielyk op uw slag komen, gy kunt uw intrek by my neemen; en gy zult het zo goed hebben als ik; gy zult alle weeken op het Salet gaan, daar myn Vrouw Zaliger ook gegaan heeft, en het gezelschap op uwe beurt in myn huis wederom ontvangen: men zal ook gelegenheid zien te krygen, dat voor uw jongste Meisje van vyf jaaren een gezelschap, dat rond gaat, gevonden werde; want zo ver is hier reeds de hoflykheid gevorderd, dat zulke kleuters al mede met haar soort converseren, dat niet weinig toebrengt om haar vroeg bekwaam te maaken voor alle groote byeenkomsten. Ik zal by mynen Stalmeester een paar jonge Paarden, twee of driemaal 's weeks vast, laaten huuren voor uwe twee oudste Zoonen, om met andere jonge Heeren van fatsoen een toertje buiten de Stad te gaan doen. Nog zal men zyn best doen om hen in eenige speelpartyen te brengen, waar ze van langzaamer hand de behandeling der Kaarten, en het fyne van met voordeel te speelen zullen kunnen leeren. Voorts zullen wy overleggen, tot wat Negotie wy uwe jongens zullen optrekken; dat beter zal zyn dan Studeren, want het dienen geldwinners te worden: uwe huishouding, myn Lieve Kind! is zwaar, en gy kunt, als gy op uw eigen gaat woonen, niet toe in één jaar met het geen, waar van gy nu agt jaaren kunt leeven. Reken maar eens op, een Koets en een Wagentje aanteleggen; twee Paarden voor dezelve, en twee om onder den Man te gebruiken voor uwe Zoonen te koopen, en den kost te geeven; een huis van vyftien honderd gulden te huuren; een Kamenier, drie Meiden (om dat gy zo veele Kinders hebt) voorts een Koetsier en op zyn minst eenen Knegt te houden; minder kunt gy het altoos niet doen. Dit nieuwe leeven zal vry wat kosten, en ik weet wel, uw geldje zal niet toereiken; maar uw Men en uwe jongens zullen 'er op moeten uitsnuiven, en dan is 'er op allerlei manieren geld te winnen, daar kun je geen denkbeeld van formeeren, en dat moet ook zo gaan, en alles goed maaken, want wie zou het anders hier kun-

nen houden! Wat ik u nu bidden mag, wyl ik hoop met alle deeze drangredenen u overgehaald te hebben, is, dat gy ook uw best doet by uwen Man; want al wat ik hier omtrent doe, geschiedt uit zuivere liefde voor u beiden en uwe Kinderen; voor wie zou ik toch anders zo zorgen, ik heb, gelyk gy weet, buiten u geen kind nog kraai in de waereld. Maar draag ook zorg, dat uwe oudste Kinders u in dit stuk betamelyke gehoorzaamheid bewyzen; want ik vrees uit het geen my laatst door de ooren is gewaaid, dat zy het al vry eens met hunne Ouders in deeze zaak zyn, en geleerd hebben geweldig te smaalen op de Stedelingen; alzo zy voorleden Zomer drie jonge Heeren en Juffrouwen uit onze Stad buiten gezien hebben, die zo geweldig en onbetamelyk aangingen, dat het geheele Dorp op stelten raakte, meenende, hoewel het eerlyke jonge Luiden waren, dat het Spin- en Rasphuis op eenen nagt opengebrooken waren, en dit gezelschapje daar uit ontkoomen. Doch gy weet, hoe jonge Luiden zyn, als zy den teugel wat ruim hebben; men kan dan zo naauw niet zien, en gy zult wel doen uwe Kinderen te beduiden, dat dit eene vrolyke party is geweest; doch dat, als de Jonge Heeren en Juffers thuis zyn, zy zo stil leeven als de Nonnen in de Kloosters, en dat men dan nooit hoort van eenige onbetamelykheden. Voorts zou ik u raaden, dat, wanneer gy tot een besluit naar mynen zin komt, uwen knegt en meid, op welker eerlykheid, nedrigheid en vlyt ik u zo dikwils heb hooren roemen, hun afscheid geeft; naar dien zy geenzins zullen kunnen harmonieren met de Domestiken, die gy hier zult moeten huuren, veel min zich schikken naar den grootschen trant van leeven, welken dat volkje, conform de algemeene pracht, heeft aangenomen. Eerlykheid, nederigheid en vlyt worden toch hedendaagsch geoordeeld niet meer zo noodig te zyn in Dienstbooden als voorheen; althans men vindt ze 'er niet in, dat men wat door de vingeren moet zien, wyl zy aan den anderen kant in wellevenheid en zwier, dat wél staat, en de eer van het huis ophoudt, sterk

zyn toegenoomen. De uwen toch zouden hier een misselyke figuur maaken, en u meer onteeren, dan achting byzetten. Gy behoort met luister in een Stad te verschynen, en dat zal my regt plaizier doen. Nu lieve Kind! ik laat alles aan u over, overleg het, en denk, dat uwe Kinders van my erven moeten. Ik heb het een en ander, dan op uwe komst herwaards dringt, maar ten ruuwen geschetst: 'er is nog veel meer dat ik te zeggen heb, doch men kan alles niet schryven. Nu verwagt ik met de eerste occasie een Antwoord, dat my behaagt, en gy u niet beklaagen zult. Ondertusschen groet uwen Man, en de Kinders.

Ik blyve met alle dienstoffertes

MYN WAARDE NIET.

UEd. Dienstw. Dienaar

en Oom

N.... B....

Amsterdam den 16 *Augustus* 1773.

* * *

Da Schryver van deezen Brief zal ongetwyffeld veelen hebben, die hem in zyne gevoelens zullen toevallen; ten minsten nu meer dan in voorige dagen. Wy zouden op denzelven nog al wat hebben, aan te merken; doch wy zien 'er van af, en ver-

zoeken alleen, dat men zich niet haaste met hem wierook toe te zwaaien; men bekroone niet te schielyk zyn wel denkend hoofd, naar veeler gevoelen, met palm. Eene Vrouw zal den Schryver in ons volgend Vertoog antwoorden; en daar Vrouwen niet zelden in haar oordeel voor dat der Mannen niet behoeven onder te doen, hebben onze Leezers, die anders dan de Schryver deezes Briefs denken, een *Repliek* te wagten, dat hun voldoen en anders gevoelenden, verlegen zal maaken.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *J. Thierry*, Leiden *P.v.d. Eik* en *D. Vygh*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas* en *L. Huyzing*.

De Denker.
N°. 559. *Den* 13 September 1773.
[Antwoord op denzelven.]

Non enim gazae neque consularis
Summovet lictor miseros tumultus
Mentis, et curas laqueata circum
Tecta volantes.
Vivitur parvo bene, cui paternum
Splendet in mensa tenui salinum:
Nec leves somnos timor aut cupido
Sordidus aufert.
Quid brevi fortes jaculamur aevo
Multa? quid terras alio calentes
Sole mutamus? patriae quis exul
Se quoque fugit.

HORATIUS.

(*Vervolg van N°.* 558.)

MYM WAARDE OOM!

Wat U bewoogen heeft om te denken, dat ik op uw geduurig aanhouden in twyfel stondt om het Land te verlaaten, weet ik niet. Zeker, myn Buurman, u verhaalende, dat 'er geen hair van myn hoofd om dagt, heeft de waarheid U gezegd. 't Is

my lief, dat uw hart over myne Kinders hangt, en gy voor een goede Opvoeding zorgen wilt; maar wy komen in dat stuk niet over een. Ik dank U, dat gy ze iets beter gemanierd noemt, dan men van zulken, die buiten opgetrokken zyn, verwagten zou. Beter gemanierd wensch ik ze niet te zien, of moet ik myne Dochters tot dat einde naar de Fransche School zenden? Wat zullen zy 'er doen? Handwerken leeren; maar onze Land-Juffers, zo dra zy trouwen en Kinders krygen, komen geene Handwerken te pas, nog zyn gewoon by het Kinderbakeren *Marli* te naaien of iets dergelyks te doen: daarenboven draagt men hier niet, 't geen de Dames in uwe Stad met eige handen toestellen; die sieradien houden het geen douzain jaaren uit, nog kunnen tegen wind en weêr praaten, waar tegen wy onze mutsjes en hoedjes voornaamelyk noodig hebben; waarom wy gaarne van de Nieuw-modischen afzien. Om Fransch te leeren, behoeven wy haar niet heen te zenden; want het is duizend tegen een, dat ze met Mannen trouwen, die geen Duitsch verstaan. Ook denk ik haar niet te laaten reizen buiten 's Lands, en meen, dat ze met haare Moedertaal in haar eige Vaderland wel te regt zullen raaken. Het danssen heb ik haar zo veel geleerd, als noodig was om regt op 't Lyf te leeren gaan, en een goeden lugtigen gang te krygen; want hier buiten zyn wy allen fluks op de been, en het gaat niet, als men met anderen niet over weg kan. Voorts weet ik niet, dat 'er op onze Fransche Schoolen iets geleerd werdt, dat zy volstrekt behoeven te weeten, als huishouden, de wasch opdoen, vleesch en groentens in te zouten enz. Dit leeren ze allen van my, en zullen 'er vry bekwaam in worden, zo als het zich nu laat aanzien - Gy tragt verder ons in de Stad by U te lokken door het stellen van groote Inkomsten, die men 'er winnen kan, tegen de mindere, die wy hier hebben. Ik geloof ten vollen, dat men veel in de Stad wint; maar ook daar tegen dat men 'er veel verteert, welk

beide hier geheel anders is. Dus zullen wy, waar wy ook woonen, op een gelyken voet blyven, althans niet ryker in de Stad worden, het geen uw oogmerk is om onze Kinderen meer te kunnen nalaten. Ik vrees, dat veelen in de Stad te veel winnen, en de uitkomst leert, dat zy somtyds in eens alles weer verliezen, waar voor wy niet te vreezen hebben, zo lang wy ons hier buiten wat laag houden, en langs het walletje heen roeien. Ons oogmerk is, onze Kinderen te beduiden, dat zy zich op ons geld en goed niet moeten verlaaten; maar zich door eigen deugd en bekwaamheden in de Waereld moeten voorthelpen; dus weeten zy, wat hen tegen gebrek zal kunnen behoeden, wat 'er in storten. Deezen stokregel heb ik, en myne Broeders en Susters van onze Ouders geleerd, die vry wat indruk op ons in onze jeugd maakte, en niet weinig toegebragt heeft om ons te leeren oppnssen. - Gy valt op onze gezelschappen, en meent, daar ze weinig zyn en daar tegen veele in de Stad, dat de laatsten ons moesten aanspooren om des te eer tot een besluit naar uw genoegen te komen. Gy hebt lust gehad, Waarde Oom! om een weinig met myn Salet te boerten, ik kan het dulden; doch moet u tevens verzekeren, dat wy in ons klein gezelschap meer aangenaamheld dan in de groote vinden, en dit meen ik, weet de geheele Waereld, dat de laatsten ruim zo moeilyk als plaisirig zyn. Of wy schoon met onze vier Huisgezinnen al dikwils by een komen, hebben wy nooit uitgepraat; en wanneer wy geen stof hebben, heeft Domine, die veel geleezen heeft, bestendig een nieuwe aan de hand. Hy diverteert 'er ons altoos mede; maar hy maakt ook, dat wy 'er uit leeren, en dit is ons het aangenaamste, - Gy zegt, dat wy buiten de Waereld leeven, 't is zo; maar nu hebben wy ook met haar niet te doen, en dus veel minder omslags, als die zich met dezelve willen belasten, en de Ezels der Waereld zyn. Ik mag voorts wel lyden, dat 'er by U in de Stad duizend dingen in

één jaar gebeuren, waar van ik geen drie hoore. Ik denk, dat het een bewys is, dat ze my niet aangaan, even gelyk honderd duizend gevallen, die in China gebeuren, waar van ons niets ter oore komt zonder dat wy 'er nadeel by lyden, en waarin wy ook het minste belang niet hebben 't Is waar, dat wy dus weinig nieuws hooren; maar wy hooren dan ook niet veel nieuws, dat ontstigt of bedroeft. Lach met Boekzaal en bemorste Couranten, die ons laat ter hand komen: dit schaadt niet: wyl wy altyd met die papieren agter zyn, al is het geen jaar, gelyk in Indie, krygen wy het nieuws zo vroeg als een ander, die altoos vooruit is. - Wy kunnen wel niet met Boeren praaten, gelyk gy met Heeren en Dames; maar wy spreeken met Lieden, welkers hart op de tong ligt; die als gy hun vraagt, hoe zy vaaren, geen fransch woord ter inleiding gebruiken, zeggen: *geobligeerd wél*; maar die op het minste goed woord toonen hunne Obligatie te willen erkennen: wy denken voorts, dat gy al zo dikwils, zo niet meer, den ouden zang by praatzieke menschen, waar van de Steden doorgaans overvloeien, hoort, dan wy van de Boeren, die, met de steeds veranderende Velden en groeiend Vee, ook steeds van praat verwisselen. Welke Winden hier buiten 'er ook mogen waaien, en de menschen daar mede draaien; de dwarlwinden van belang en eerzugt verneemt men hier niet. En zy die altyd een aantal van onschuldige bezigheden in het Veld hebben, die van de vrugten hunnes geduurigen arbeids moeten leeven, kunnen zo ondeugend niet zyn, als Lieden, die in de Steden veel gelds moeten winnen, en spoedig willen ryk zyn: dus kunnen myne Kinders, wanneer ze met die der Boeren speelen of praaten, zulken dwaasheden niet leeren, zelfs niet by naame, waarvan uwe Steden zo vol zyn. Boerschheid is, dat de Ouden genoemd hebben, en wy noch noemen eenvoudigheid, en opregtheid, die by ons nog al veel gewild en bekend zyn, meer dan elders. - De van U opgetelde fraai-

heden van Huizen, Tuinen, Comedien, nieuwe Modes van Klederen enz. zien we zeker niet; maar ons oog is 'er niet aan gewoon, en dus weeten wy 'er niet van; ook het zou ons vry wat aftrekken, als wy alle dagen eenige modellen van verschillende *Cacatoes* voorby zagen passeren. Wy weeten ook, dat de Waereld in verandering bestaat; doch vergenoegen ons met die kennis, en begeeren de praktyk liever aan een ander te laaten, dan ze zelve te oefenen. Wy zien, gelyk het U belief op te merken, altyd de Natuur, die bestendig dezelfde blyft, maar dat gezigt verveelt ons niet, om dat wy gehoord hebben, en ons is wys gemaakt, dat de onveranderlykheid te schatten is boven de wispeltuurigheid. - Nooit wordt, gelyk gy zegt, January gelyk aan July, maar de tyd des voorigen Jaars is gelyk aan den tegenwoordigen. Als uwe Stads-Almanakken, die wy gebruiken, waar zyn, is het in de Stad ook zoo gelegen, en dus ons niets te verwyten. Het veld is hier altyd het veld, enz. maar in de Steden zyn ook de huizen altyd de huizen, en men vindt 'er geene verandering dan aan veele weerhaanen, die op twee beenengaan. - Gy treft het wel met aan te merken, dat op het Land geen overvloed van eetwaren is, dat is zo; indien gy 'er door verstaat een overvloed van *Haut gouts*, van spyzen, die op veeler tafels komen, welke men niet kent, en welker naamen men met een papiertje op den rand der schotels behoorde te plakken. Men vertelt hier, dat onlangs de Kok van zekeren Heer in de Stad, die eenen gast kreeg na het eeten, in verlegenheid, de versleete ledere broek van den koetsier, aan een spyker in den stal hangende aangreep, en tot riemen gesneeden, en in de pan gebraaden hebbende, op tafel bragt, welke als een onbekende spys van den hongerigen gast met smaak, gelyk hy betuigde, genuttigd werdt. Aan zulke en dergelyke schotels hebben wy geen overvloed, en willen wel in dat gebrek blyven leeven, maar anders hebben wy, het geheele Jaar door, gemeene spys, als vleesch, brood, groentens enz. welke de groo-

ten anders ook nog al lusten. Wy eeten wel eenige dingen wat laater dan gy; maar ook al veel op denzelfden tyd als veele Stedelingen, die liever Buitenplaatzen en Broeibakken moesten laaten vaaren, dan na veel gelds aan die dingen en de daarby hoorende pragt verspild te hebben, eidelyk de Stad moeten ruimen. Dus zyn wy te vreden in Juny en niet in January kropsala te eeten, en wyl wy niet beter weeten, of het behoort zo, watertanden wy in den winter niet naar koude groentens. - Zyt niet jaloersch, dat de Dichters tot lof van 't Buitenleven gezongen hebben; eenigen hebben ook aan uwe Steden gedagt. Is 't hier in den Zomer heet en in den Winter koud, laat geen Stedeling daarover klaagen, die des Zomers de weergekaatste straalen tusschen de huizen met een hygenden adem niet minder bezugt, terwyl geen windje hem daar verkoelt; die geen schuilplaats vindt, daar de guure Ooste wind de wyde straaten als een tregter doorvliegt, en alles doet klappertanden: ook daar meenen wy, sneeuwt het geen roozen. - Ontslaa my wegens alle deeze redenen van lang overleggen, wat ik doen zal, 't Land te verlaaten of de Stad te kiezen, Ik kon het een tyd lang wél in uw huis hebben, beter zeker dan op het Salet, maar dat haalt my niet over. Hoewel ik meene ook in de zo genaamde beschaafde waereld te kunnen verschynen zonder alle tekenen van boerschheid te vertoonen, zou ik 'er egter eene malle figuur maaken: ik ken de hedendaagsche complimenten niet, en ben te oud om ze te gaan leeren. Nog minder zou ik byzondere gezelschappen voor myne Meisjes begeeren, die niet gebooren zyn om Salet in miniatuur te houden, en zich vroeg bekwaam te maaken voor byeenkomsten, daar bloote uiterlykheden de heerlyke ydelheid van Lieden, tot gewigtiger pligten geroepen, uitmaaken. Laaten myne Zoonen te voet gaan, als zy beweeging noodig hebben; wat weeten zy van toeren met jonge Heeren, die na 't ryden meest een valschen toer speelen! wy, schoon afgelegen, kennen de bedorvenheden uwer jeugd. - Ik zugt, by het voort-

leezen van uw Plan ter verandering van myn huishouden. Ik moet Koetsier, Kamenier, drie meiden, knegt enz. huuren. Onder welken last wilt gy my brengen, Waarde Oom! Brengt niet elke Dienstbode zyn ongemak aan? Is 't geen kunst zo veelen wél te regeeren? Heb ik niet genoeg te doen als ik myne Kinders maar wél bestiere? Wat zullen zo veele Domestiken my geld kosten in deezen duuren tyd? Wat zal myn Man moeten slaaven om zo veel te winnen? En wat niet minder my tegen de borst staat, is de beschryving, die gy van uwe hedendaagsche Stads-domestiken geeft; ook dat ik de mynen zal afdanken, om anderen in de plaats te neemen. Moet ik dan myne oude getrouwe huisgenooten wegjaagen, en lie den in mynen dienst ontvangen, met welken ik wegens hunne zo genaamde wellevendheid en zwier onmogelyk zal kunnen leeven? Gy hebt my genoeg gezegd om my alleen hier door van het verwisselen van woonplaats af te schrikken: nu heb ik vreede in huis; myne dienstbooden, nog van den ouden trant, beminnen my, vliegen op myn wenken, en zyn zo trouw als goud; 't welk met de anderen zo ik merk zo niet zou gaan: voor zulken zou ik nog wel byzondere meiden en knegts moeten huuren. Neen Waarde Oom! dat gaat niet, laat ons maar voor altoos dit stuk af breeken, en 'er niet verder over schryven. Beklaag my, dat ik zo zeer van de hedendaagsche welleevende waereld afkeerig ben, en ik zal my verheugen, dat ik op het Land eene andere wyze van leeven volge, vergeeten blyve, en daar myne Kinders in eenvoudigheid optrekke. Ik blyf met al myn hart,

UED. onderdanige Dienares

C.... P....

* * *

Ik heb de *Copy* van deezen en den voorigen Brief, my door eenen Vriend bezorgd, in het licht willen geeven, om het Karacter van een oud Man, verslaafd aan de Waereld, en die de zynen gaarne daarin zoude brengen, aan veelen, die hem gelyk zyn, in zyne egte kleuren, te vertoonen. Zy billyken ongetwyfeld zyn doen. Maar wat zullen ze zeggen, als zy het Antwoord deezer vernuftige Land-Dame, die gewis niet links is, geleezen hebben? Hoe kragtig schittert haar Verstand en Deugd 'er in uit! - Wanneer zal zy het in de waereld het verste brengen, wanneer de voordeeligste party voor zich en haare Kinderen kiezen, als zy blyft daar ze is, of naar de Stad gaat? Ik behoef dit niet te beslissen. Men oordeele over het stuk met die onpartydigheid, welke der zaake waardig is.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *J. Thierry*, Leiden *P.v.d. Eik* en *D. Vygh*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas* en *L. Huyzing*.

De Denker.

N°. 560. *Den* 20 September 1773.

[De Vraag, waarom *Kinders niet gaarne oude Lieden bezoeken*, opgelost.]

Wy komen nauwlyks eerst in de Waereld kyken,
Of zy begeerden wel, dat wy ons stelden aan,
Gelyk als Oude Lui, en willen niet verstaan,
Als of 't onredelyk waar', dat wy die dingen plegen,
Waartoe gemeenlyk de jonkheid is genegen.

MYN HEER!

De Ouden van jaaren gedraagen zich niet zelden gelyk Reizigers, die de reis volbragt hebbende dezelve nog wel eens zouden willen hervatten. Zy zyn byna aan het einde van het leeven; doch, konden zy, ze zouden het andermaal beginnen. Al wat ze denken, het leeven te kunnen verlengen, beminnen zy heftig, en wenschen nog langen tyd hier te mogen blyven; terwyl zy intusschen, zeer aan het aardsche gekleefd, zich afkeerig maaken van volwassen Menschen, en zelfs de jonge aankomende Geslagten zelden hunne verkeering beminnen. Wat is hiervan de rede? Hoe komt het by, dat jonge en meer in jaaren gevorderde lieden verder van de Ouden afwyken, naar maate deeze tot hen naderen? Moet dit aan de Ouden of aan de Jongen verweeten worden, of hebben ze beiden daarin schuld? Het laatste, denken wy, komt naast aan de waarheid.

Gelyk, zegt het spreekwoord, zoekt gelyk. Uit

dien hoofde zoeke jonge Oude lieden niet. Het verschil is te groot. De gedaante des lighaams, de kromme rug, de rochelende borst, het rimpelig aangezigt, de stompelende voeten, de bevende handen, de traage gang, de werkeloosheid des leevens, en dergelyke vertooningen bekooren het jeugdig oog niet. Dat vermaakt zich in een gelyke gesteldheid van lighaam, in gelyke vlugheid, leevendigheid, blos op de wangen, vrolykheid, bezigheden. Deeze vertooning komt den jongen alleen aangenaam voor, de andere droevig. De eerste vertoont de nadering tot het graf, de andere den ingang in de Waereld, welke hun bekoort, en waar toe zy zich bereiden. Dus hangt de schuld, dat de jongen zich van de Ouden verwyderen, ten deele van deeze ongelyke gesteldheid, af.

Dan nog meer, geloof ik, moet het aan het gedrag der Ouden toegeschreeven worden, wanneer zy zien, dat jonge Persoonen, en byzonder Kinders verder van hen vlugten naar gelange zy dezelven tot zich zoeken te lokken. Menig Grootvader en Grootmoeder klagen, dat hunne Kindskinders hen zelden bezoeken: zelfs in 't geheel niet bezoeken zouden, zo der Ouderen bevel die niet geboodt; en dat wanneer zy ten hunnen huize komen, zulks maar ter loops geschiedt. De Kindskinders hebben nooit tyd om 'er te blyven; nu moeten zy naar School, dan naar een gezelschapje; nu hebben ze dit, dan dat te doen; het lekkers hebben ze zo dra niet weg, dat men hun geeft om de Ouden dikwils te komen bezoeken, of het verblyf by hen aangenaam te maaken, of het is: dag Grootvader, dag Grootmoeder! en daar mede stryken ze de deur uit, zonder Grootvader of Grootmoeder dikwils een zoen te geeven.

Hier van dragen de Ouden zelve meest de schuld. Zy gedenken niet, dat het groot verschil in jaaren en gedaante, de jeugd meer tot het gezelschap van huns gelyken dan van ouden dryft, het welk zo niet overwonnen, ten minsten getemperd behoort te worden. De groote ongelykvormigheid dan vergeetende, gedraagen zy zich als Ouden, daar ze alleen oud in gedaante maar jong in woorden en bedryf moesten

zyn, en daarom vlugten de Kinders van hen weg. Wat doen zy? Het Kind, dat een Kind is, en blyft, moest zich als een oud staatig mensch gedraagen, bedaard op zyn stoel blyven zitten, met eerbied en aandagt naar de teemagtige en veelvuldige vraagen van Grootvader en Grootmoeder luisteren, niet heen en weer kyken, maar hooren wat 'er gezegd wordt, op alles antwoord geeven, geen driemaal laaten vraagen, zyn lekkers, dat het gekreegen heeft, zindelyk opeeten, de klagten over de hedendaagsche Waereld, over de fukkelingen van het verzwakkend lighaam met oplettendheid aanhooren, allerlei zedelessen, en bestraffingen over misdaaden, die veeltyds niet meer dan kinderagtige bedryven zyn, ontvangen, beterschap belooven, en na deeze pynbank een langen tyd doorgestaan te hebben, krygt het Kind vryheid van te vertrekken, onder een hagelbui van herhaalde Grootvaderlyke en Grootmoederlyke vermaaningen. Op zulk eene wyze ontvangt men kleine Kinders niet alleen, maar ook die al verder in jaaren zyn toegenoomen. Deeze laatsten, op dezelfde pynbank gezeeten, worden niet zelden uitgevraad zelfs aangaande het huisbedryf hunner Ouderen, en dus leert men ze klappen: worden veele dingen, die hunne Ouders doen, afgekeurd, men boezemt hen, die altoos hunne Vaders en Moeders meer dan hunne Grootvaders en Grootmoeders beminnen, een af keer van zich zelven in. Kinders zwygen mogelyk uit eerbied, dat ze anders niet zouden doen en merken op, dat de Oude Lieden over alles overgenoegd en nooit te voldoen zynde, het beter zy hun huis te myden, dan het te veel te overloopen. Veeltyds verheffen ook de Ouden, op eene overboodige wyze, de tyden hunner jeugd, in welken, naar hunne beschryving, de Kinders altoos zoet en deugdzaam waren; toen 'er eene gulden Eeuw heerschte, terwyl de tyden nu zo veranderd zyn, dat het nergens naar gelykt. De *Modes* moeten doorgaans ook niet weinig aanhouden. Men schrolt over de dragt, zo dikwils de Meisjes een ander Lintje op de Muts hebben: zo deedt men, is het woord, in onze tyden niet, men droeg toen dat en dat egaal mutsje, of alleen maar een zwart

Bonnetje, en daar mede was het uit: nu is alles kostbaar, en het moet alle dag wat nieuws zyn, enz. Op deeze wyze zouden Kinders moeten denken, dat ten tyde, waarin hunne Grootvaders en Moeders jong waren, geen andere dan heilige Kinders geleefd hebben, hoewel zy aan de woorden en het gedrag der Oude Lieden ras bemerken, dat ze nog verre van de volkomen heiligheid zyn, of afgelegd en verlaaten hebben, dat ze in hunne jeugd al vertoonden. Ondertusschen aan de properheid hunner Moeder meest te wyten zynde de Lintjes en opschik, welke de Dogtertjes dragen, begrypen deeze genoeg, dat zo dit kwaad zy, het kwaad door hunne Ouders zy begaan, en met deeze eene lyn trekkende, (behalven dat ze in den opschik zin hebben) veroordeelen zy al het gerammel over dezelven, en in plaats van de Ouden lief te blyven hebben, leeren zy, zo niet eenen haat, ten minsten eenen afkeer voor hen in het hart te voeden. Ik behoef niet te zeggen, dat, indien in deeze dingen gezondigd wordt, gelyk men hedendaagsch niet kan ontkennen, daar men de pragt in der Kinderen opschik al veel vertoont, het zelve een misdaad der Ouderen en niet der Kinderen blyft, waarom niet de laatste maar de eerste daar over aangesprooken en bestraft behoorden te worden. Dan het gaat zo in meer andere dingen. Oude Lieden hebben niet zelden veel te zeggen op het huishouden of ander bedryf hunner gehuwde Kinderen, en mogelyk overtuigd van hun onregt, of vreezende, dat hunne Kinders 'er vry wat tegen in te brengen zouden hebben, praaten zy daarvan tot de Kindskinderen, op dat het langs deezen weg thuis verteld en den Ouderen aangebragt zou worden: dan dit bedryf, zo wel als het uitvraagen van Kinderen om te weeten, wat in het huis hunner Ouderen omgaat, is gevaarlyk, en ten uitersten slegt; want een van twee, of Kinders, eene lyn met hunne Ouders trekkende, zullen hunne Grootvaders en Moeders leeren haaten, of zo ze buiten dut niet te veel over hunne Ouders te vreden zyn, zullen hun hart van de laatsten aftrekken. Kinders uittehooren, gelyk men het noemt, is een ondeugend werk, wie het ook doet, en moet

voor een soort van steelen gehouden worden, alzo men deeze onbedagtzaame monden als een middel gebruikt, om agter de geheimen van het huis des naastens te komen; by Kinders te bestraffen, dat de Ouders doen, is niet min schaadelyk wegens de gezegde redenen.

Sints ik Grootvader geworden ben, en myne Kindskinders tamelyk groot geworden zyn, heb ik my voor beide gewagt, om dat ik, behalven het gemelde nadeel, 'er dit nog in gezien heb, dat het onmin tusschen my en myne gehuwde Kinderen zou kunnen veroorzaaken, welke ik altoos met de grootste zorgvuldigheid heb getragt te vermyden. Dan om meer ter zaake te komen, waar van wy voornaamlyk thans handelen. Sints dat myne Kindskinders ten mynen huize komen, heb ik aanstonds myn werk gemaakt hun hart aan my te verbinden, zo om het genoegen te hebben, dat zy my beminnen zouden, en geen afkeer van myn gezelschap toonen, als om de zorgvuldige Opvoeding hunner Ouderen kragtiger te kunnen ondersteunen. Daartoe heb ik eenen eenvoudigen weg ingeslaagen, die sommigen mogelyk bespottelyk zal voorkomen, dan waar door ik in myne beide oogmerken volkomen geslaagd ben. Wanneer myne Kindskinders by my komen, vergeet ik een Oud Man te zyn: dan ben ik zelf een Kind. Ik staak al myn werk, en schik my om hen te onthaalen op eene kinderlyke wyze. Gekogt hebbende allerlei speeltuig speel ik met hen. Als het winter is, gebruik ik den grooten gang van ons huis om den dryftol elkanderen toe te zweepen, waarin ik hen reeds zo ervaren heb gemaakt, dat, wanneer men hun vraagt, hoe zy dat zo handig kunnen doen, myne jongens uitroepen: dat heeft ons Grootvader geleerd! Worde ik daar door vermoeid, dan kiezen wy wat anders. Blyven zy een gedeelte van den avond by my, of heb ik geen lust om hun een tydverdryf te geeven, gaa ik aan het vuur hun zitten vertellen. Tot dat einde heb ik my wederom herinnerd, al wat ik voor vyf en twintig en dertig jaaren myne Kinderen plagt voor te praaten. Als ik geene Historietjes meer weet, wordt ik een Romanmaaker, en vertel hun zo wat, dat my

eerst in den zin schiet; maar nooit van Tovenaars, heksen of spooken. Den meesten tyd vlye ik 'er eene Zedeles in, waar voor Kinders vatbaar zyn; hier door heb ik hun hart zo gewonnen, dat zy, thuis het wél gemaakt hebbende, tot eene belooning vraagen: mogen we naar Grootvader gaan om te hooren vertellen? Nooit hooren zy my de voorledene eeuwen overboodig pryzen, of de tegenwoordige veragten: uit myne vertelzels, opgehelderd door tegenwoordige voorbeelden, die hun bekend zyn, leer ik hun de bestendige verdorvenheid der waereld van verre kennen, en voorfpel hun, dat ze die noch nader zullen leeren zien; doch moeten tragten des te beter te worden. Ik dulde maar, dat zy my sommige dingen uit hunner Ouderen huis vertellen, en doe hun begrypen, dat zy niet meer mogen zeggen, en ik zelfs niet meer weeten wil. Al wat hunne Ouders doen, keure ik goed, al was het kwaad: zo het eenigen schyn van kwaad heeft, doe ik hun begrypen, dat zy de zaak niet regt ingezien, en verstaan hebben, en leer hun of niet, ten minsten niet te schielyk oordeelen. Zomers by fraai weder, als zy op myne Buitenplaats zyn, gaa ik veel met hen wandelen, en leer hun onder het gaan door duizend dingen te vraagen. Dikwils speelen wy met knikkers, en Grootvader, die dat ook met zyne eige Kinderen gedaan heeft, leert het nu weêr dat spel voor de derde reis van zyn leeven. Wy speelen altyd om een duit, doch by het einde van het spel werdt de winst altyd terug gegeeven; want ik zoek hun de liefde voor het geld niet in te boezemen, en beduide hun, dat van wien men ook iets winnen moge, men nooit iets van zyne Vrienden moet tragten te winnen of te neemen, maar veer eer zo op te passen, dat men hun iets geeven kan. Zy weeten reeds, dat het geld niet toereikt om den overwinnaar te kroonen, maar dat de eer van het spel te winnen de waare loon is. Somtyds laat ik hen het spel meester worden om hen aantemoedigen; somtyds win ik het om hun te leeren behendiger te worden. Onder dat bedryf, dat Grootmoeder, Moeder en Vader (hoewel de laatste myn voorbeeld volgt, en dikwils mede van de party

is) dikwils aankyken, meng ik kinderlyke grappen, waar door het speelen met my hun zo aangenaam is, dat zy het liever doen dan met hunne makkers. Op die wyze ontvang en onthaal ik myne Kindskinders; knorren en grommen hooren ze nooit van my: als ik by hen ben, is de Oude paai een vrolyk kind, en daar van daan heb ik het genoegen, dat zy my zo lief hebben als hunne Ouders, en het een belooning of straf is ten myne huize al of niet te mogen gaan. Wat kan ik meer wenschen? Zy leeren onder hun speelen zo zagt en ongevoelig, dat zy elkanderen met myne lessen al weeten te bestraffen, als 'er misdaan wordt. Ik kan UE. niet zeggen, welk een genoegen my dit geeft in mynen Ouderdom: om het zelve te genieten, en myne Kindskinders op den duur aan my te verbinden, werp ik alle bezigheden, al zyn ze van belang, van de hand, zo dra zy aan myn huis komen. Ik lagche al, eer zy lagchen. Met open armen loopen ze naar my toe, en ik ontvang ze in de myne. Eene algemeene vrolykheid ontstaat 'er, als zy by ons zyn, zo dat de dienstboden in de keuken, ons gejuich hoorende, niet kunnen nalaaten in een goeden luim te geraaken, wanneer ze anders wat donker elkanderen aanzien. Komen andere jonge Lieden, zo jonge Heeren als Juffers, ten mynen huize, met welke men geen Kinderspelen mêe houden kan, ik ben zulk eene jonge Heer, en myn Vrouw zulk eene jonge Juffer als zy lieden. Ik maak haar myn gezelschap zo aangenaam, dat ik verzekeren kan, zy niet liever naar een ander gaan. Zodanig heb ik hier door het hart van eene jonge Juffer, die my niet in den bloede bestaat, gewonnen, dat zy, eergisteren by ons zynde, toen ik moetende uitgaan, myne Schoenen zou aantrekken, (dat my wegens eene pyn in den rug wat moeilyk was) op haare kniën viel, schoon ze eene haarer fraaiste Sakken aanhadt, om my de Schoenen aan te helpen. Wat dunkt UE. hier van? Eene jonge Schoonheid op de kniën voor een Oud Man! Zou ze dit aan haaren Minnaar wel gedaan hebben? Ik was over deeze daad dermaate vergenoegd, dat ik haar hartelyk bedankt hebbende voor de moeite, en uitge-

weid in den lof over de braafheid, dat men gryze hairen eert en dient, heden een stuk Chits gekogt, en haar thuis gezonden heb met dit Briefje.

WAARDE JUFFER!

UE. gewilligheid om my, eenen Ouden Man, zyne Schoenen te helpen aantrekken, kan niet vergolden, maar wél erkend worden, waar van dit bygaande tot een teken verstrekt, door

UEd. Dienstw. Dienaar
.....

Vergeef my, dat ik dit laatste geval 'er by gevoegd heb: my dagt, het kon, als een aangenaam voorbeeld, myn gezegde ophelderen. Indien gy het nuttig oordeelt, deelt deezen Brief uwe Leezers mede.
Ik ben

UEd. Onderdanige Dienaar
S.... V....

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *J. Thierry*, Leiden *P.v.d. Eik* en *D. Vygh*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas* en *L. Huyzing*.

De Denker.

N°. 561. *Den* 27 September 1773.

[Nuttigheid en verpligting om een *goeden naam in de waereld na te laaten*.]

Non omnis moriar, multaque pars mei
Vitab't Libitinam: usque ego postera
Crescam laude recens. - -

HORATIUS.

Wat ievert men met woorden om in een goed gerugt by de geheele waereld te staan! Wat heeft men de wyze spreuk van SALOMO: een goede naam is beter dan goede olie, dikwils in den mond! Hoe vliegt men in toorn op, wanneer onze eer beledigd wordt! Wordt 'er iets, dat den naam aantast, verteld, wat vorscht men ieverig naar den uitstrooier! Men belooft zo veel aan den Armen, of zo veel aan den geenen, die de verspreider der leugens weet aan te wyzen! Gelukt dit, O! hoe wel is men 'er aan! - Zulk een gedrag is byna algemeen. De meesten zyn geweldig gezet, dat men elken dag tot hunnen lof spreeke, ten minsten zyn ze dan te vreden, wanneer

zy maar kunnen denken, dat 'er wél van hun gesprooken wordt in hun leeven; omtrent het overige bekommeren zy zich niet. - Maar wat zyn 'er weinigen, die zorg draagen, dat 'er altoos wél van hun gesprooken kan worden! Zy willen laage daaden doen, den Godsdienst onteeren, deszelfs pligten schenden, den naasten niet ontzien, en leeven gelyk het hun gevalt: doch tevens willen zy de waereld een slot op den mond hangen; niet dulden, dat die 'er praate; alles moet wél zyn; een ieder moet stilzwygen. Welke onredelyke eisschen! Men wil zynen naasten ergeren, en tevens wil men, dat het den naasten met onverschillige oogen zal aan zien. Dus wil de ondeugd zich hoog verheffen, en niemand mag zeggen, dat ze kwaad is, van de minste ondeugd moet men zwygen. Wie 'er van reppen durft, wordt te vuur en zwaard vervolgd; men zweert, het zal hem zuur opbreeken. - Veeltyds zyn zulke menschen van gezag, en hebben 'er, die van hen afhangen, welke, om in hunne ongenade niet te vervallen, zich niet durven verroeren. Deeze zyn of vleiers der ondeugden, of laaten ze ongemerkt voorby gaan, 't geen zulke lieden stouter maakt in het voortzetten van hunne ongeregeldheden: zy gaan dan hunnen gang; denkt ieder niet even gunstig van hen, men durft het hun niet zeggen; ze weeten deezen geen dank, dat ze den snater houden Wat men van hen na hunnen dood zal zeggen, bekommert hun niet, zy zullen het niet hooren. - Eenige weinige menschen tragten met allen yver een goeden naam te hebben, en denzelven te bewaaren: alle hunnne daaden zyn in de tweede plaats daartoe ingerigt, wyl zy eerst Gode en daarna den menschen zoeken te behaagen; dan weetende, dat het niet altoos mogelyk is van hunne zyde dit te bereiken, alzo de beste daaden duizendmaal ten kwaade geduid worden door de boosheid van menschen, die, zelve snood zynde, niet kunnen verdraagen, dat een ander goed is, of den naam van goed voeren, zo bekreunen zy zich weinig, dat een schenzieke tong hun goeden naam aantast, en laaten

het aan God en den tyd over, hen te regtvaardigen. Hunne eendragtige pooging is, wél te doen zo lang zy leeven, te zorgen dat de uitkomst altyd aan de braafheid hunner daaden beantwoorde, met een woord, zelve beter te zyn dan zy schynen, en alles te doen, dat de nakomelingen hunne gedagtenis niet vloeken, maar die in zegeninge houden. - Het eerste slag van menschen, in dit leeven alleen in goeden reuke, verdiend of onverdiend, willende staan, worden alleen door hoogmoed daartoe gedreeven: het andere, dat een goeden naam voor en na het sterven bemint te hebben, wordt door eene zugt tot verheerlyking van God en stigting van den naasten daartoe genoopt. Des zo laakbaar als het eerste is, zo pryzenswaardig is het andere. - Beschouwen wy dit onderscheiden gedrag der menschen, wat zullen we dan van hetzelve moeten zeggen? - Droevig, dwaas, ydel is de pooging der geenen, die, onverdiend, in een goed blaadje willende staan by de waereld, egter dagelyks proeven geeven van een on deugend leeven. Laatze yveren zo ze willen naar een goeden naam, wat zegt het denzelven van eenigen, die niet naar waarheid maar door vleizugt spreeken, te ontvangen? Wat betekent een goede naam zonder waare verdiensten? Hoe kort moet deeze duuren, en wat hebben zy te wagten, als de waereld agter alle hunne geheimen indringt; als men na hun sterven, wanneer alle dingen, gelyk men zegt, uitkomen, den mond, lang met dwang geslooten, opent, en de gesmoorde waarheid hulde doet? - *Griet* was eene der bekwaamste doch tevens der ondeugendste Vrouwen, welke ik gekend heb in myn leeven. Vermaagschapt aan veele fatsoenlyke Lieden, het bestuur hebbende over veele zaaken, snel van mond en scherp in het lasteren, behaaglyk by de geenen, die zy noodig hadt, durfde niemand haar aan, zo lang zy in leeven was: maar alle monden gingen open, toen zy den adem hadt uitgeblaazen. Haare Familie zou haar eer opgehouden, of anderen in 't ontdekken haarer ondeugende bedryven beteugeld hebben; maar een onregtvaardig Testament,

door haar nagelaaten, deedt de helft van haar geslagt vuur en vlam op haar spouwen. Men zeide, dit zy in het leeven altoos 's morgens den Bybe! op haare tafel hadt liggen; maar nooit daarin las; dat zy gaarne eenen Predikant in haare ziekte by zich zag; maar nooit dan algemeene antwoorden op zyne vraagen gaf, en doof scheen te zyn, als hy haar van de liefde tot God en den naasten onderhieldt; dat zy zeer gaarne bekende eene groote Zondaares te zyn, doch het minste leedweezen niet getoond had over haare dwaasheden, en zelfs zo ydel was, als zy immer te vooren was geweest, wanneer 'er maar de minste hoop tot haare herstelling zich opdeedt. Een van haare beste Vrienden, mede ontërfd, verklaarde, dat hy nimmer eene Vrouw gekend hadt, welke haar weergaa hadt in vuilbekken, en zelfs weduwe zynde, die kunst nog meesterlyk verstondt, en oefende, als ze by haare kornuiten was. Een ander zeide, dat ze hem, twee dagen voor haaren dood, nog hadt zoeken te bedriegen gelyk ze duizendmaal in haar leeven anderen gedaan hadt. Regentesse van een Godshuis geweest zynde, ontdekte men, dat zy hetzelve jaaren lang op eene allerbedekste wyze hadt te kort gedaan, terwyl zy altoos voor deszelfs belangen meer dan anderen scheen te yveren. Men vondt onder haaren inboedel andere goederen, waar aan zy niet langs den regten weg gekomen was, en veele geringe burgers, die haar in de geheime aanslagen niet ten dienste hadden willen staan, klaagde nu van mishandeling; want daar deeze, voor de gunst van Winkelwaaren aan het Godshuis te leveren, haar heimelyk niet hadden willen geeven zo veel als zy zelve 's winters in haar huishouden noodig hadt, was zy deeze Lieden voorby gegaan; en, hadt anderen daartoe vaardig opgezogt. Met dat alles, zeiden de ontërfde Vrienden, dat haar inboedel maar gering was, en men ten minsten gedagt hadt, dat haare nalatenschap eens zo groot zou geweest zyn. Zo dra het gemeen daarvan de lucht kreeg, vloekte men haare gedagtenis; men holp de onvergenoegde Vrienden

gal en alsem op haar uitbraaken. De vloek des Hemels, zeide men, was in huis geweest, en het gestoolene hadt niets gedeid. Alle haare ondeugende bedryven, van de eerste jeugd af, werden opgehaald, en men maakte veele haarer daaden bekend, waarvan men nimmer iets gehoord hadt. De Erfgenaamen zouden haare eer wel verdeedigd hebben tegen allen, die ze openlyk, zonder iemand hunner te ontzien, aantastten; maar ze moesten, toen zy 'er pas aan begonnen hadden, van afzien: men schreeuwde toch tegen hen uit, dat ze de verdediging van *Griet* maar op zich namen, welstaanshalven, om het geld, den armen ontstoolen, met goed fatsoen in hunnen zak te kunnen steeken: men beloofde haare beenderen stil te zullen laaten rusten, en den mond te houden, mids de Erfgenaamen den inboedel aan het Godshuis tot schaavergoeding terug gaven, enz. dat deeze, geen zin hebbende om regtvaardiger te handelen, dan *Griet* gedaan hadt, weigerden te doen: met een woord, zy streeken het boeltje naar zich toe, lieten de waereld schelden op de overledene, en hielden zich voorts stil. Met zulken lof daalde onze *Griet* ten graave: zulk eene gezegende gedagtenis bleef van haar over: men hadt, (want zy stondt geweldig op een goeden naam) van haar geen nadeelig woord in haar leeven durven reppen; maar nu haalde men de schaade in, en betaalde haar den intrest en al. Terwyl dus de waereld haar hart ophaalde in *Griet* te schenden, zugtten alle braaven over dat mensch, welk zich zo veel hadt laaten voorstaan in haar leeven, over ieder den baas hadt willen speelen, den roem der braafste Vrouw, (by die haar naamelyk niet kenden) hadt willen behaalen, doch thans de minste stigting, de geringste goede geuren niet naliet. Wat heeft nu, klaagde men, de woelagtige, waereldsgezinde, ons altoos beschimpende *Griet* van al haar bedryf? Waar is de roem, dien zy met zo veel draaven heeft nagejaagd? Waar zyn nu haare aanbidders, de flikflooiers haarer gepreezen deugden? zy schelden zelve haare daaden, en verklaaren zulke

dingen nimmer van haar gedagt te hebben. Arme ziel, die dus geleefd hebbende, de waereld verlaat! Hoe moet u de eeuwigheid smaaken, daar gy niets van dit alles vindt te doen, waarin hier uwe gelukzaligheid bestondt? Hoe beschouwt gy thans uw gedrag, hier beneden gehouden? zyn nu de oogen opengegaan? helaas! te laat open gegaan, en is 'er geen veranderen, geen wedergeeven, geen bekeeren meer aan? - O ongeregtigheid! hoe verdwaast gy den mensch! -

Justus tragtte in zyn leeven God meer te behaagen dan de menschen. Regt door zee gaande, kon het niet missen, of hy moest veele vyanden hebben; de deugd toch, schoon heimelyk bewonderd, heeft altyd vyanden; maar aan deezen zich niet stoorende, ging hy in zyn gelykmaatig gedrag maar voort. Kon hy eenen goeden naam daar door behaalen, het was hem zeer lief; want dan deedt hy voordeel met denzelven ten nutte van den naasten: gelukte hem dat niet, en schreef men veele zyner bedryven aan eigenbaat, hoogmoed of andere redenen toe, hy zweeg, en nam geduld. Veeltyds ontdekte men van agter zyne braafheid; doch men hadt hem te veel gelasterd, om nu openlyk herroeping te doen; het bleef 'er dan by; het was hem genoeg, dat zyne Vyanden gezien hadden de zuiverheid zyner bedryven, en hunne eige driftige handelingen. Zy rustten dan een poos tyds, tot dat de deugd van *Justus* daaden wat vergeeten ware; by het minste voorval, dat hun niet naar den zin was, hieven zy echter hun voorig schelden weêr aan, *Justus* was, *Justus* bleef evenwel een fynbaard, een schynheilige, dien het alleen te doen was om de waereld te bedriegen onder den schyn van voor de Godzaligheid te yveren. Eindelyk stierf *Justus*, en zyne Vrienden deelden zyne groote nagelaaten goederen; maar hoe verwonderd stondt men, toen men in een verzegeld boek, waarop geschreeven stondt, *te verbranden na mynen dood*, de voornaamste lasteringen, hem nagegeeven, wederlegd las met eene aanwyzing, welke zyne waare oogmerken in alle

zyne daaden waren geweest, en nog vreemder keek men op, toen men in zyne Testament deeze periode las: ook legateere ik aan .... eene somme van .... schoon hy mynen naam schandelyk heeft ontëerd by deeze en die gelegenheid, deels om hen te overtuigen, dat hy mis gehad heeft in zyn oppervlakkig vonnissen over my, deels om dat hy, bezwaard met een huisgezien van negen kinderen, myne ondersteuning na mynen dood zeer noodig zal hebben, - noch bespreeke ik de somme van .... aan .... die zich door een ander heeft laaten verleiden om van my wyd en zyd te verspreiden, dat ik my in myne bediening dikwils door geld heb laaten omkoopen tot ondeugende bedryven, met verzoek hy deeze somme aanneeme om zyne oude Moeder te ondersteunen, die het kwaad heeft, en hy zelf met moeite aan den kost kan komen: wil hy weeten, waar van daan ik zo veel goeds in myn leeven heb kunnen doen, hy zal van den Executeur myn Testament kunnen eischen, en daar in zien, hoe groot Kapitaal ik gehad heb, eer ik myn Ampt kreeg, waar uit hem zal blyken, hoe zeer hy ten onregt dien laster van my verbreid heeft, - ‘nog begeer ik, enz.’ want wy willen alles hier niet ophaalen: het is genoeg; *Justus* werdt laat, maar werdt volkomen geregtvaardigd: de twee lieden, die hem gelasterd hadden, en voor welken hy deeze twee Legaaten hadt bestemd, bloosden van schaamte, en stonden ontzet, toen zy het hoorden; zy storten zelve traanen van berouw by het volgen zyner lykstaatie, en verfoeiden openbaar hun gedrag. De geheele waereld kwam nu voor den dag; veele ontdekten *Justus* vroome daaden, die hy bedekt hadt bevoolen te houden; men zag hoe langer hoe meer de eerlykste inzigten, waar tegen veelen zich gekant hadden. Dus daalde *Justus* met dien lof ter aarde, dat hy zyn geloof uit zyne werken getoond hadt: nu was zyne Godsvrugt geen geveinsdheid meer: men stelde zyn voorbeeld ter navolging voor: de waereld verwonderde zich over

den Man, en de braaven verheugden zich, dat de Godsvrugt van allen blaan was ontheeven. - Men leere dan te yveren, dat de goede naam in dit leeven anderen ten voorbeelde en navolginge moge dienen; dat dezelve na den dood stigting baare, en alleen met blydschap mogen zien de uitkomst onzer wandelinge.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *J. Thierry*, Leiden *P.v.d. Eik* en *D. Vygh*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas* en *L. Huyzing*.

De Denker.

N°. 562. *Den* 4 October 1773.

[*Voorbeeld van braave Opvoeding* eens Vaders, in de Dochter van een Officier vertoond.]

En quanto studio rudes catellos
Ursa perpoliat, decentiorem
Donec imprimat, ingeratque formam:
Mortales merito ruhere discant
Qui, neglecto Animi nitore pulchri
In natis, modo sunt luti parentes.

SCHOONHOVIUS.

MYN HEER!

Ik ben een Dochter van dien ouden Officier, waar van gy in uw 552 Vertoog geschreeven hebt, die buiten 's huis zyn leeven in den dienst van het Vaderland sleet, en binnen het zelve zyne Kinders tot nut der Maatschappy opkweekte.

De oefening van myn verstand, de geschiktheid myner Zeden, den Godsdienst, en myne voorspoed in de waereld ben ik, naast God, Hem alleen verschuldigd. Mogelyk zal het U niet ongenaam zyn te hooren, hoe hy de Opvoeding zyner Kinderen in huis regelde. Dankbaarheid en liefde voor hem doen my met vermaak van een stuk schryven, dat ik in myn eigen huishouden onder myne Kinderen thans ook navolge.

Eigenzinnigheid, dwingen of koppigheid, waren in ons allen, (want ik heb verscheide Broeders en Susters gehad) voor ons vierde jaar gebrooken. Myn Vader was van gedachte, dat zulks in die jaaren gemakkelyk kon geschieden; doch daarna niet dan met de grootste moeite zou gelukken: hy meende, dat eigenzinnigheid, eenmaal geduld zynde, eenen plooi zette in het gemoed, welke 'er naderhand niet wel uit te wryven ware. Slaagen werden nooit gegeeven: waren wy ongehoorzaam, men beroofde ons alleen van het geen ons aangenaam was. Toonden wy eigenzinnigheid wy werden uit de tegenwoordigheid van onze Ouders weggenoomen; beloofden wy gehoorzaamheid, de meid bragt ons weer binnen; waren we dan andermaal onwillig, men nam ons weder weg; kwamen wy den tot inkeer, men bragt ons wederom by onzen Vader, en dit duurde zo lang, tot dat wy het gewonnen gaven. Wanneer zulk eene rol van ongehoorzaamheid voorviel, bleef alles, wat myn Vader te doen hadt; staan; hy had het geduld van te wagten, tot dat het dwingend kind tot onderdanigheid was gebragt, en ging dan eerst aan zyn werk. Hier door waren wy op ons vierde jaar zo zagt als lammeren, gedwee op het minste woord, altoos gereed om van onzen eigen zin op het eerste bevel van mynen Vader af te staan.

Zulken grond tot onze opvoeding gelegd hebbende, viel het hem niet zwaar dezelve daarna volkomen naar zyn genoegen te bestieren. Vroeg deedt hy ons grooten prys stellen op de eer van zyne Kinders te zyn, en verklaarde, wanneer we stout waren, dat

wy het niet langer waren: straks vertoonden zich dan de traanen in onze oogen, wy liepen naar hem toe vloogen in zyne armen, betoonden berouw, en beloofden beterschap.

Hy gewende ons vroeg op te staan, en maakte dat ons dermaate eigen, dat ik het sedert nooit heb kunnen afleeren 's Morgens kwam hy aan ons bed, wekte ons zagtjes op, en maande ons met vriendelyke woorden tot opstaan. Hoorden wy niet, hy verklaarde zyne Kinders zo lief te hebben, dat hy zonder hen nog eeten nog drinken konde. Dus met liefde tot ons predikende, joeg hy ons den slaap uit de oogen, wy konden toch niet verdraagen, dat onze Vader zonder eeten en drinken zou blyven. Wanneer wy dan opgestaan, en in de eetkamer by hem verschenen waren, juichte hy over onze liefde, en prees ons ten hoogsten.

Nooit kon hy verdraagen, dat wy bang keeken: wanneer dat gebeurde, zag hy ons vriendelyk aan, bragt ons aanstonds in een goede luim, en bleef altoos met ons vrolyk en welgemoed. In byzondere uuren leerde hy ons leezen, schryven en cyfferen. Om ons den weg tot brievenschryven te wyzen, schreef hy zelf brieven aan ons, en wilde hebben, dat wy dat ook onderling zouden doen, en zo wel hem als elkanderen antwoorden. De Historien en Geographie leerde hy ons al speelende; want een vyand zynde van ons tot van buiten leeren zonder oordeel te dwingen, vertelde hy ons altyd de een of andere Geschiedenis, beginnende met die van het Vaderland, byvoegende eene beschryving van de eene of andere Stad met de aartigheden, die hy daar gezien had. Eene Kaart lag 'er dan altyd op tafel, en hy wees ons, waar we die konden vinden. Dit ging zo gemeenzaam toe, en was dikwils doormengd met vrolyke invallen, dat wy 't onze uitspanning rekende, als Vader aan het vertellen zou gaan. Wanneer hy gedaan had, liet hy ons aanstonds, gelyk ook dikwils in het vervolg, verhaalen, wat hy ons ge-

zegd had, door welken weg wy leerden iets in goede orde voor te stellen.

Niet gaarne liet hy ons uitgaan naar gezelschappen; liever verzogt hy andere Kinders by ons in huis, om ons onder zyn oog te houden, en hielp ons dan speelen. Waren wy het eene spel moede, hy bragt het andere ter baane. Dus gewende hy ons niet alleen aan huis; maar maakte het ons daar zo aangenaam, dat wy naar geen gezelschappen of uitgaan verlangden, wyl wy 'er nooit zo veel plaisir genooten, als in ons eigen huis. Dit heeft in my den grond gelegd om het huis lief te hebben. Toen ik naderhand in de waereld, gelyk men spreekt, verscheen, vond ik zo weinig vermaak in groote gezelschappen, dat ik 'er doorgaans voor bedankte. En deeze genegenheid voor myn huis is my wonder wel te pas gekomen, toen ik met een stil Man trouwde, welke myn t'huis blyven ongemeen gaarne zag.

Nooit dulde onze Vader, dat wy iets van elkanderen of van de Dienstbooden klapten. Hy begreep, dat de laatsten, daar over onvergenoegd, de liefde voor de Kinderen verlooren, en hun zulks betaald zetten, als zy 'er maar gelegenheid toe hadden. Van elkanderen iets aan den dag te brengen, wilde hy nog minder dulden, om dat hy wist, dat zulks de onderlinge liefde uitbluschte, op welke hy zodanig was gesteld, dat hy altoos dat Kind zyn geliefste Kind noemde, welk de meeste genegenheid aan het andere bewees. Zorgvuldig droeg hy zorg, dat 'er geene oneenigheden onder ons opreezen, of aanstonds werden ze bygelegd. Weetende, dat wy allen niet even groot in de waereld konden worden, en de een den anderen altoos noodig zou hebben, boezemde hy ons de onderlinge liefde met zo veel kragt in, dat hy zeide, dat ons Huisgezin ongelukkig zou worden, en te gronde gaan, als de een zyne genegenheid voor de andere verloor. En het is aan dit vroeg gelegde grondbeginsel, dat wy allen ons ge-

luk in de waereld te danken hebben; want zo dra waren de oudsten niet gekomen tot eenen goeden stand, of zy zorgden voor de jongere als voor zich zelven. Dus hebben wy elkanderen voortgeholpen, en vinden nog niet te klagen over eenige scheuringen, die anders in Familiën zo gemeen zyn.

Om ons geen aanleiding te geeven, dat wy eene byzondere liefde voor het geld kreegen, werdt hetzelve nooit in onze tegenwoordigheid geteld. Tot belooning van ons wel oppassen, kogt hy ons wel fraaie klederen, dan om der hoogmoed op dezelve aanstonds te dempen, deed hy ons begrypen, dat ze meest noodig waren om met geen veragting van de waereld aangezien te worden. Als wy op het fraaiste opgeschikt waren, gebruikte hy ons tot de nedrigste diensten. Zelf gaf hy nooit iets aan de Armen; dit moesten wy voor hem doen, en wanneer wy dan zyn aalmoes over gegeeven hadden, mat hy breedvoerig uit de blydschap der Armen, dat ze, al was het maar ééne duit, van zulk een jongen Heer of Juffer ontvangen hadden; hy tekende ons af, hoewel te staade zulk een gift kon komen, en hoe aangenaam het ware wél te doen, en het aangezigt van treurigen of gebreklydenden in vrolykheid te doen veranderen. Sprak hy met eenen Bedelaar, hy hield den hoed in de hand, en myne Broeders hadden geen moed om als dan met gedekte hoofden 'er by te staan, het aalmoes dus toe te reiken. Als ik opgepronkt was, heb ik duizendmaal een kom met soep of iets anders aan kranke of arme soldaaten-vrouwen gebragt en als ik dat gedaan had, hoorde ik, t'huis gekomen, eene lofrede over de braafheid, dat lieden die fraai gekleed zyn, evenwel in een huisje van geringe lieden willen gaan, en hen in nood ondersteunen. Wy rekenden het dan eene byzondere gunst, als wy mogten gebruikt worden om 's Vaders aalmoessen by Armen te brengen, en wanneer wy meenden dat de gift naar bevind

van zaaken te klein ware, en wy uit eige beweeging iets uit onzen eigen sak 'er by leiden, kreegen myne Broeders dikwils een nieuwen strik aan den degen, of ik een fraai Lintje op myne muts. Met mynen Vader eens gegaan zynde by eene soldaaten-Kraamvrouw, waar wy de bitterste armoede vonden, riep hy my alleen, zich houdende als of hy geen geld by zich had om haar te geeven, en t'huis ook niet ruim by de kas was, alzo hy de volgende week zyn Tractement eerst ontvangen zou, zo sloeg ik hem voor myn jurk uittetrekken om die aan de vrouw te geeven, op dat ze die in de lombaard zou zetten, of myn spaarpot haar te brengen. Neen, zeide hy, wy zullen een anderen weg inslaan, mogelyk vinde ik nog wel iets in een hoekje. Thuis gekomen, en in zyn Kabinet zo wat gezegt hebbende, gaf hy voor iets te hebben gevonden, zondt 'er my mede weg, prees daarna myne cordaate resolutie, en kogt, de volgende week zyn Tractement *quasi* ontvangen hebbende, my een nieuwe jurk tot een present. Zulk een voorbeeld en aanmoediging hebben ons zo mildaadig gemaakt, dat wy liever iets uit onzen mond spaarden, alleen om het aan een arm mensch weg te geeven.

Te gemakkelyker konden wy daartoe besluiten, om dat we op lekkers of wyn niet gezet waren. Om te beletten, dat wy geen handen naar het blaadje, met banket voorzien, uitstaken, als Moeder eenige Dames by haar had, of de druppels wyn, die in de glaasjes waren overgebleeven, als Vader Heeren op een pypje had gehad, uitdronken, had hy eens elk onzer zo veel banket laaten eeten en wyn drinken, dat wy 'er den volgenden dag ongesteld van waren, het geen 'er ons zulk een afzien van deed krygen, dat we sedert liever een korst droog brood in handen hadden, dan banket te eeten, of wyn te drinken.

Zelf leerde hy ons dansen, doch beduidde ons, revens, dat zulks niet geschiedde, om ons groote liefhebbery voor die oefening te geeven, maar een

goed postuur en een lugtigen gang te doen krygen; en op dat wy daaraan niet zouden twyfelen, danste hy zelf nooit, dat wy gezien of gehoord hebben, ook was hy zelf niet al te wel te vreden, als hy hoorde, dat wy het eens met andere jonge Lieden op een gezelschapje gedaan hadden: want, zeide hy, tot myne Broeders, de manhaftigheid van een Officier, en de deftigheid, die Officiers Kinders altoos moeten toonen, liet niet toe, dat men aan zulk opspringen tyd en hart hing. Onder de geduurige vrolykheid, waarin onze lieve Vader ons wist te houden, die ons gezond hieldt, en altoos met vermaak deed leeren, kwamen egter ernstige oogenblikken, en dan was alles regte ernst. Zondags gingen wy allen met hem te Kerk, niemand bleef t'huis, of hy moest ziek zyn, en dan waren wy verpligt den tekst de inleiding, en al wat wy uit de preek onthouden hadden, aan ons krank Broertje of Susje te vertellen. Ieder moest den gehoorden tekst, en den dag, wanneer, met den naam van den Predikant in een Boekje voor zich zelve schryven, waar mede wy den zondag avond doorbragten, en dit wilde myn Vader, dat wy al ons leeven zouden onderhouden, om dat zulks het geheugen zou versterken; ook dat wy 'er by zouden schryven, 't geen wy gehoord en te vooren niet geweeten hadden. Gingen wy ergens eens logeeren, wy moesten t'huis gekomen zynde, de gehoorde teksten in ons Boekje schryven, en de aantekening geregeld houden. Alle deeze teksten moesten wy ook van buiten leeren, en over deeze kategiseerde ons Vader alle morgen, na dat wy in den Bybel geleezen hadden. Wy hadden dus ons hoofd weinig te breeken met van buiten leeren: Vader leerde ons, uit het hoofd, door middel onzer teksten, zo gemakkelyk en vaardig, dat wy eens zo veel wisten als andere Kinderen van onze jaaren. Wy hebben dus nooit een Kategiseerboek of Kategiseermeester gehad, en de Predikant, by wien wy onze Belydenis vroeg deeden, waarop Vader sterk, gesteld was, was verwonderd ons uit het hoofd te

moeten vraagen, en dat wy hem daarop voor de vuist zonder geleerd lesje antwoord gaven.

Zie daar myn Heer! eenige hoofdregels, die myn Vader in onze opvoeding zorgvuldig volgde. Gy kunt denken, dat hy 'er meer hadt, doch deeze zyn van minder belang geweest, of vloeide uit de opgemelden. Gy moogt 'er uit opmaaken, dat wy niet slordig zyn opgevoed, en myn Vader zynen tyd in huis niet beter kon besteeden dan zyne Kinders dus op te trekken. Thans gelukkig gehuuwd zynde, en Kinders hebbende, volg ik dezelfde regels, en het gaat my zo wel met deeze, dat, ik mynen Maker en den Leidsman myner jeugd niet genoeg kan danken, dat hy my zulken verstandigen en goeden Vader gegeeven hebbe, wien vergelding, ten minsten erkentenis, voor alle zyne zorgen te toonen, nu een ander vermaak van myn leeven is, 't geen ik wensch, dat lang zal duuren.

Ik blyve met alle onderdanigheid.

UEd. Onderdanige
Dienaares.

A..... H.....

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *J. Thierry*, Leiden *P.v.d. Eik* en *D. Vygh*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas* en *L. Huyzing*.

De Denker.

N°. 563. *Den* 11 October 1773.

[Onderzoek waarom thans zo *weinigen in de Godgeleerdheid studeeren* - een Student daarvan afgeschrikt.]

Illa manus quondam studiorum fida meorum.
OVIDIUS.

MYN HEER DE DENKER.

Te regt verwondert men zich, dat in eene Eeuw, waar in de lust tot Weetenschappen en Geleerdheid over het algemeen zo groot is; in eene Eeuw zo verlicht en vervuld met Geleerden, 'er nochtans onder de Jeugd zulk eene verflauwing tot de Studiën plaats heeft, als men mogelyk, nauwlyks, in geene anderhalve Eeuw te rug getreden, eenig voorbeeld van zou vinden; eene verflauwing, die men nog dalyks hand over hand ziet toenemen. Op de hooge Schoolen wordt mogelyk pas het derde deel van het aantal der Jeugd, die men daar gewoon was te zien, om hunne Studiën te vervorderen, thans gevonden. Het is niet hier of daar, op deze of gene hooge School, maar op allen is het getal der Studenten ongelyk veel minder, dan in vorige tyden. - En let men op de Schoolen, waar de Jeugd tot de eerste kennis der Talen word opgeleid, in dezelve is over het algemeen zulk een verval, dat men 'er over verbaasd moet staan, en zich moet beklagen wegens eene onvergeefelyke lusteloosheid tot de Studiën, en over den geringen voorraad, welke men daar vind, om in tyd en wyle de Hooge Schoolen mede te voorzien. Nochtans is 'er in geene Studie zedert korte Jaren merkelyker vermindering bespeurd, dan in de Godgeleerdheid. Niemant heeft daar, zo het schynt, meêr lust of genegenheid toe. - Dan wanneer wy de oorzaken hier van nagaan, zal men de reden niet ten éénemaal ongegrond vinden, waarom men juist in deze Studie nog wel het grootste verval bespeurd. -

Over 't algemeen kost het Studeren eene aanmerkelyke somme Gelds, het geen de Menschen nog wel gaarn willen opschieten, mits zy een redelyk inkomen daar van trekken, evenredig het gewone beloop zo als zy daar mede winnen kunnen. - Nu is de Godgeleerdheid een dier Studiën, die wel het meeste Geld kosten, en daar het minste in 't vervolg van te wagten staat; naardien de bezolding der Leeraren zo gering is, dat, zo zy geene goederen van zich zelven bezitten, of geen goed Huwelyk doen, van hunne traktementen niet, ten minsten niet als fatzoendelyke Luiden, kunnen leven. Dit is eene reden, die 'er velen afschrikt, om hunne Kinderen tot Predikanten op te leiden; maar ze liever iets anders laten leeren, waar ze in 't vervolg meêr geld meê winnen kunnen. - Voorwaar eene genoegzame reden ook, en die zeer veel toebrengt tot verval dier Studie.

Eene tweede oorzaak is, dat veelal Beulingen Luiden van Studie worden voorgetrokken, die spoedig van de eene plaats tot de andere geroepen worden tot zy eindelyk het toppunt hunner bevordering bereiken, terwyl de laatsten hun leven lang op slegte en geringe Dorpjes moeten blyven staan, en hunne schoone Talanten verspillen aan luiden, die er de waarde niet van kennen, ten minsten, die ze niet op haren regten prys weten te schatten.

Eene derde reden, niet minder wigtig dan de twee voorgaande, waar door de lust, om zyne Kinderen tot den Predikdienst op te leiden, merkelyk verdooft, is, dat zy bloot staan aan het oordeel van alle Menschen; bloot staan zo wel aan het oordeel der onkunde, als voor kundige Lieden; en dat nog wel het slimste van allen is, men legt zich hedendaags meêr toe, om gebreken in den Predikant, in zyn werk of dienst te vinden, dan die in liefde te bedekkn, uit aanmerking dat zy Menschen zyn van gelyke bewegingen, als alle anderen, en by gevolg ver af van de volmaaktheid. Ondragelyk valt het, dat, als men niets kan berispen, men dan op belaggelykheden valt, gelyk ik eens als een bewys van een los en slegt karakter in een Predikant heb hooren aanmerken, dat men hem tegens iemand op de stoep had zien spreken, met eene Pyp in den Mond. - Deze en soortgelyke berispingen, 't

geen het ergste is, en het ondraaglykste valt, komen al dikwils voort van kundige Luiden, in zo ver, dat een Leeraar op duizend, en duizend kleinigheden zien moet, en zich ten uitersten pynigen, om zyne mening en gevoelen met voorzigtigheid te uiten, terwyl hy met dit alles nochtans 't alle man onmogelyk van pas kan maken, maar veel al het kleinste getal voldoen - Dat ik niet zonder grond redeneer, zult gy me, twyfel ik geenzins, gulhartig toestemmen. Dan betrekkelyk de laatste reden, zou ik u mogelyk omstandigheden meê kunnen deelen, die waardig waren, het publyk gemeen gemaakt te worden. - Gy gelieft dan te weten, myn Heer! dat ik een Student ben, en een voornemen had, om tot Predikant te studeren, ten ware ik hier van door verscheiden ontmoetingen zodanig afgeschrikt ben geworden, dat ik bezwarelyk my zelven zal kunnen overwinnen, om myn vorig opzet ten uitvoer te brengen. - In drie voorname Steden heb ik naastbestaande Vrienden, by welken ik gelegenheid heb, om vermakelyk en tevens nuttig den tyd te slyten. Ik besloot de groote Vacantie tusschen deze Vrienden te verdeelen, het geen ik des te liever deed, wetende, dat ik aldaar gepaste gelegenheid zou hebben, myne gehouden Collegies na te zien, en tevens eenige kundigheden op te doen, naardemaal zy luiden van veele smaak en Studie zyn. - Ik zal u niet ophouden met vele byzonderheden, vooral niet met zulken, die geene betrekking hebben tot het geen, ik u wilde mede deelen, maar alleen, dat ik in eene dier Steden een' Neef heb, welken ik ook niet naliet te gaan zien, en die in der daad, zeer met my zynde ingenomen, zich toelei, om my op alle mogelyke wyze vermaak en plaizier aan te doen. Wetende, dat ik my het best naar myne smaak vermaakte, en het grootst, genoegen schep in gezelschappen, die men praatpartyen noemt, vooral in de zulke, daar men zamen komt om over iets wezenlyks te handelen, vallende geenzins myne Liefhebbery op speelpartyen, waar men veel al den tyd zonder eenig nut voor zich zelven schandelyk vermoort, bragt hy my in verscheiden geene onaangename gezelschappen, waar ik den tyd met vermaak, en niet ten éénemaal zonder vrugt doorbragt. - In der daad sprak myn Neef tegen my, het

geeft my een zonderling genoegen, dat gy vermaak schept in onze gezelschappen, waar door ik gelegenheid hebbe, om u eenig plaizier aan te doen. Ik ben voornemens u nog in eene andere byéénkomst te brengen, waar ik den toegang heb, hoewel men anders ieder een 'er niet ontvangt. Veelligt voegde ik hem te gemoet, kan men my dan ook afslaan: voor het tegendeel sta ik in, gaf myn Neef my ten antwoord. - Dit Gezelschap, vervolgde hy, draagt den naam van *Concordia*. Ik zal 'er u inbrengen, en niets meêr van zeggen. Myn Neef hield trouw zyn woord, en leide my nog dien zelven avond in *Concordia*, 't geen met veel plegtigheid geschiedde. Ik verbeeldde my in de daad, dat ik in eene byeenkomst van Vryemetzelaars kwam, om dat alles met Ceremoniën verrigt weird, gepaard gaande met vele Complimenten, met drajingen, met mompelen, met styve houdingen, zomtyds met wyzingen, en gebaarmakingen. Ik merkte eindelyk, dat myne komst, die hier was als eene vreemde Duif op een hok, in alle de leden een diep stilzwygen verwekte, hen alle voor eenen tyd transformerende in bloote aanschouwers. Maar geen lust hebbende den ganschen avond sprakeloos door te brengen, brak ik allereerst de stilte, met eenige korte vragen te doen, waar door ik langzamerhand in discours kwam - Dan toen de monden eens opgebroken waren, ik wil u verzekeren, dat 'er dien avond wat af gedaan wierd. - Dog voor ik iets meer zegge, moet ik u eerst eene korte beschryving van de perzonen geven, waar uit deze Illustre Vergadering bestond. De eerste, en zo het my toe scheen, de voornaamste in rang, was een zeer deftig Corpulent perzoon, die eenen dikkenbuik had, voorwaar een buik van presentie, en, na het zich liet aanzien, een goed eter was. Op zyn hoofd had hy een dikke Paruik geplaatst, en wel de Zondaagsche, alzo het Collegiedag was, onder welk gevaarte hy magtig zweette. Hy was van karakter een Timmermans knegt, en de eenigste gerottingde van 't gezelschap, hy redeneerde met veel deftigheid, met eene luide stem, die als diep uit den buik voortkwam.

Naast deze Perzonasie had ik de eer van geplaast te zyn. Op dezen volgde een ander man, niet minder deftig, welke den naam voerde van Geheimschry-

ver; dog ik begreep, dat dit slegts een naam of titel was, terwyl hy inderdaad het opzigt had over eenige fabriken. Opmerkelyk was het, dat beide deze menschen Dikkoppen waren, hebbende beide eene onverdragelyke trotsche houding, die zy gepaard deden gaan met wonderbare Wezenstrekken, luisterende op ieder woord, dat zy uitbragten, met veel aandagt naar hunne eigen woorden, terwyl zy dikwils vooral de laatste, met eene stadige deftigheid over het aangezigt streken, om dus door hunne byzondere houdingen, en wezenstrekken eene vertooning te maken, dat zy niet gering omtrent hun eigen verstand en kundigheden dagten: deze twee wierden gevolgd door een Bakkers knegt, die onder het praten langs zyne neus zag. - Allernaast dien zat een man van jaren, die, toen hy aan het spreken was, op alles, wat hem voorkwam, critiseerde, en ook onbeschoft de waarheid zei. Niets vond hy in de waereld naar zyn genoegen, in alles wist hy eene verbetering te maken, zelfs de alleronverschilligste zaken moesten zyne strenge censure ondergaan. My, om dat ik een Student was in de Godgeleerdheid, overstroomde hy door eenen vloed van lessen, die alle op de Verdraagzaamheid uitkwamen, en inderdaad hy viel my zo lastig, toen hy zich naast my vervoegde, om my des te gepaster te kunnen onderrigten, zo met zyne gestadige lessen, douwen en knypen, waar mede hy my de leden bont en blauw redeneerde, dat ik eindelyk gedrongen wierd myn post te verlaten, en naar eene andere te retireren. - Buiten deze waren 'er nog vier luisteraars, die ik voor Leerlingen, of aankomelingen hield, althans zy speelden den ganschen avond eene Pantomine. Uit deze agt, ik, en myn Neef bestond ons illuster gezelschap.

Men bragt eerst eenen geruimen tyd door, met my van alle kanten te ondertasten, tot welk eene Studie ik de grootste neiging gevoelde; dog waaromtrent ik ze allen in het onzeker liet, my dien aangaande verbergende, zo veel my mogelyk was, met my te verontschuldigen, daar als nog niet toe bepaald te zyn, verklarende voornemens te wezen om in het vervolg by het houden van Godgeleerde Collegies, te onderzoeken, welke my het bondigste voorkwamen, en dan zulke gevoelens te omhelzen, die myn geweten

my dicteerde, dat ik aankleven moest. - Deze en meêr andere reden wezen myne neuswyze onderzoekers op één maal af. - Dan dit scheen echter gelegenheid te geven, om op het stuk van Studie te blyven, en dit point eens wat nader uit te pluizen, mogelyk om my in passant daar door tevens eenige lessen te geven, die zy oordeelden, dat ik hoogst noodig had.

Toen nu deze Luiden regt aan 't doorpraten waren, merkte ik dat zy zich voornamentlyk, zo niet alleenig stileerden, om de gansche Geestelykheid voor hunne regtbank te dagvaarden. 't Is naauwlyks te gelooven, hoe juist zy wisten, van wat Studie elk was, en welke gevoelens hy aankleefde, en dit wisten zy niet slegts van de Predikanten uit die Provintie, in welke zy woonden; maar van alle de Provintien, van ieder Stad, en van elk voornaam Dorp in het byzonder. - Ik ondekte by hen verscheiden Predikante-Boekjes, die elk op zyn duimtje had, trots de beste Advocaat zyn Corpus Juris. Was dit het eenigste geweest, ik zou het voor eene onschuldige tydkorting gehouden hebben; maar deze Luiden, welke den mond gestadig zo vol hadden van Liefde, van Eendragt, van gematigheid, van Vrede, van zynen broeder te verdragen, en van alle die Deugden welke het Karakter van eenen Kristen beminnelyk maken, en welke ons door het Evangelie zo ernstig worden aanbevolen, waren de liefdelooste Schepzels, die ik in myn leven heb aangetroffen; zy die de Partydigheid in anderen zo magtig doorstreken, waren de partydigste Luiden, die men bedenken kan. Alle Predikanten, welke in Studie van hun verscheelden, waren doorgaans beulingen, schoon zy inderdaad groote geleerdheid bezaten; of zo zy dit moesten gewonnen geven, dan wislen zy ze eenen anderen blaam aan te wryven, die dikwils, schoon buiten de waarheid, nog veel erger was, en zulke brave Mannen in eenen kwaaden naam moest brengen - De bondigste redeneeringen wierden uitgekreten voor loutere beuzelpraat, die geene weêrlegging waardig was, en in tegendeel hoorde ik anderen hemelhoog verheffen, schoon zy ter waereld geene Studie of geleerdheid bezaten, maar regte brekebeenen waren; 't was alleenig genoeg, dat zy hunne sentimenten aankleefden, om

geprezen te worden, hoewel ik verzekerd was, dat zommige het onkundig deeden, naardemaal zy te weinig oordeel en Studie bezaten om ze te kunnen verdedigen. - De Geheimschryver, ondersteund van den Timmerman, was nog wel de ergste, om alles wat met zyn gevoelen niet strookte te veroordeelen, en 't zyne voor het beste te houden, even gelyk een Kramer, die alle waren veragt buiten zyne eigen, schoon hy met de zyne al de waereld bedriegt. - Kortom deze Luiden streken hier zulke partydige en ongenadige Vonnissen, en behandelden mannen van naam zo onbarmhartig, dat zy my het hart met schrik vervulden, en tevens met verontwaerdiging, terwyl ik over de veroordeelden met innig medelyden was aangedaan. - Ondertusschen verstond ik ook, dat zy zich in alle zaken drongen, al hadden zy 'er niets meê te stellen, en hemel en aarde bewogen, wanneer het aankwam op het beroepen van eene Predikant, wendende allerlei list, bedrog en zelfs dreigementen aan, om 'er een van hun smaak met geweld in te dringen. -

Ik ondernam het niet om my regtstreeks tegens deze Lieden te verzetten, wel voorziende, dat ik my zou hebben dood gebassen tegens eene grimzieke menigte, die my gemakkelyk kon overschreuwen, my slegts vergenoegende eene algemeene aanmerking te maken over de hatelykheid van het lasteren, 't geen van die uitwerking was, dat ze hier mede ophielden, 't zy uit schaamte of om dat de tyt van scheiden daar was. - Thuis komende, vroeg myn Neef wat ik van die Luiden dagt, en of hy my dezen avond niet in een zoet gezelschap gebragt had? Ik gaf hem ten antwoord, dat ik my omtrent eenige menschen van zyn Stad magtig bedrogen had, meenende, dat dezelve geheel bestond uit zulke Cordaten, als hy me had leeren kennen, voor ik in deze byéénkomst geweest was. - Gy hebt van onze Stedelingen, zei myn Neef verkeerd geoordeeld, men vind 'er veele van dat zoort, als ik u van dezen avond heb leere kennen, in onze Stad, die anders niet doen, dan zulke veroordeelen, die van hunne gevoelens verschelen, die, konden zy het meester worden, over alles zoude heen zitten, en nochtans den naam van Godvrugtige willen draagen. -

Ik zal 'er u nog by anderen brengen, als gy lust hebt wel van andere begrippen, dog daar men uit de eige gronden te werk gaat. - Myn Neef hield zyn woord, dan mogelyk deel ik u myne ontmoetingen in dezelve op eenen anderen tyd mede. -

Ondertusschen heb ik in deze twee Gezelschappen eens regt leeren zien, hoe men veelal met brave Leeraars handeld, die voorwaar een beter lot verdienen, en hoe luttel het baten kan, werk van Studie gemaakt te hebben, daar men tog ten doel staat voor den laster van alle zulke Luiden, waar van men maar een haair breed behoeft te verschelen in de leiding zyner gedagten, om veroordeeld te worden. - De overdenkingen hier van hebben my het hart met zo veel schrik vervuld, om myne Studien voort te zetten, bedenkende, hoe weinig het dikwils zal baten, myn uiterste best aangewend te hebben, en alles te doen wat in myn vermogen was, om den mensch den weg der Zaligheid aan te wyzen, en inmiddels tot loon niets anders weg te dragen dan veragting; deze overweegingen, zeg ik, hebben my inderdaad doen besluiten, om naar een ander beroep om te zien, 't geen minder aan eens ieders oordeel, laster en berisping onderhevig is.

Dan ik merk dat myn Brief reeds al te lang is geworden, weshalve ik niets anders meer hier byvoege, dan dat ik blyve uw goedgunstige Lezer

BENIGNUS.

Antwoord.

De Heer BENIGNUS begrypt reeds uit deeze eerste ondervinding, dat die aan den weg timmert, veel aanstoot lydt. Indien hy de begonne Studie voortzette, zou hy 'er nog meer gevoel van krygen: dan hy bedenke, dat het alzo met allen gelegen zy, die openbaare bedieningen hebben. Niemand is hier van vry, nog geestelyke nog waereldlyke Heeren. Hy overweege, dat men van alle posten en bedieningen zou moeten afzien, indien men het oor aan lasteringen leenen wilde. Wy zouden hem meer zeggen, indien het nog tyd ware hem van voorneemen te doen veranderen. De bewustheid van het nut, dat men in de waereld doen kan, moet in aandagtiger beschouwing komen, meer dan de ondankbaarheid der waereld.

De Denker.

N°. 564. *Den* 18 October 1773.

[Kwaade gevolgen, als Ouders hunne *Kinderen tot een beroep* dwingen.]

Talis amor teneat, nec sit mihi cura mederi.
VIRGILIUS.

MYN HEER!

Het is met my gegaan, gelyk het veelal onder de zamenleving by de menschen in zwang gaat; voor dat ik nog op de waereld verschenen was, of ten minsten kort na myne geboorte, had men al over my beschikt wat ik worden moest. - Tot myn ongeluk, te regt mag ik zeggen tot myn ongeluk, was myn moeders broer een Medicyne Doctor, die het geluk had gehad van niet alleen in de Praktyk gekomen te zyn: maar die een inportant kapitaal daar meê gewonnen heeft, en schoon nu een oud man, en zyn practyk al merkelyk besnoeid hebbende, nog dagelyks veel geld 'er meê wind - Men had dan besloten, zo dra ik in de waereld kwam, om van my ook een Doctor te maken, en daar toe moest ik, als iets daar veel van af hangt, den zelven naam van mynen Oom dragen. Onkundig van 't geen over my besloten was, groeide ik, even als alle andere Kinders, onbezorgd op, en leefde, zonder my aan het toekomende veel te bekreunen, ter tyd toe, dat ik met een weinig meêr onderscheiding alles begon in te zien met betrekking tot my zelven. Ondertusschen waren myne Ouders ten eenemaal vervuld met hun opzet, en zo ingenomen met hunne streelende vooruitzigten, van hun Zoon den Doctor geld te zien winnen, dat ze bykans vergaten my behoorlyk te laten leeren Lezen, Schryven en Cyferen; en had ik toen geen gezigt gekregen van de noodzakelykheid dier kunsten, zou ik gewis als de grootste brekebeen op het Latynsche School gemoeten hebben: dog hier in eene byzondere Liefhebbery gekregen hebbende, droeg ik zorg,

dat myn Meester, die zonderling op my gesteld was, myn Vader onderhielt, hoe noodzakelyk het ware, dat ik my in deze Wetenschappen, waar omtrent hy geene reden had om over my te klagen, nog eenigen tyd bleef oeffenen. De tyd kwam eindelyk dat ik op 't Latynsche School moest; en schoon toen myne genegenheid zich al gevestigd had tot een beroep, waar door ik zonder studeren, en dus zonder myn Ouders zo inportant veel geld te kosten, als daar doorgaans meê t'zoek geholpen word, ordentelyk aan de kost zou kunnen komen, moest ik echter aan dat eens en vast genomen besluit voldoen, om Medieyne Docte worden. Zonder my zelven te roemen, durf ik zeggen, dat ik my op het Latynsche School behoorlyk van myn pligt kweet. - Dan van toen af zag ik reeds bergen van zwarigheid voor my opryzen, die ik meende, dat myne Ouders voorby zagen, en ik met de grootste moeite zou moeten te boven worstelen. - Deze bekommeringen vervulden gestadig myne gedagten, en deden my tegen de gewoonte der Schooljeugd zeer stil en zomber zyn. - Echter belette dit alles niet, dat ik de Liefde van mynen Leermeester ten eenemalen gewonnen had. Hy bezat te veel menschenkunde, om niet in my, die zyn byzondere Lieveling, en met wien hy zeer gemeenzaam was, te ondekken; dat my iets mogt deren, 't geen ik voor al de waereld in myn boezem smoorde, en my belette eenig vermaak te scheppen in dat geen, waar naar de jeugd van myne jaaren natuurlyk neigde. Ik verkoos niets, dat naar uitspanning geleek, maar bevlytigde my in het leeren der Talen meêr, dan my opgeleid was. - Schoon dit alles myne braven Leeraar zonderling aanstond, was hy nogtans over my zo zeer bekommerd, dat hy eindelyk, na alvorens my daar toe dikwils aanleiding gegeven te hebben, my met nadruk afvroeg, wat my deerde, zeggende zeer wel te kunnen zien, dat ik eene heimelyke kwelling in myn hart verborg, die myne natuurlyke levendigheid ten eenemaal onderhield, daar by voegende, dat hy my aanmerkte als een zyner beste Vrienden, en daarom my met al zyn hart uit die verlegenheid zou tragten te redden. - Deze betuigingen waren al te sterk en openhartig aan een Leerling, dan dat ik my langer kon ontrekken,

om myn geheim aan hem open te leggen, en inderdaad, om het maar met een enkel woord te zeggen: myn geval trof den braven man zodanig, dat hy terstond myne Ouders ging spreken, en hun afraden hunnen Zoon verder tot de Studie op te leiden, en voor al tot die van Medicyne Doctor; om dat hy vreesde, dat ze my, die zich wel onderdanig en met veel bereidwilligheid aan den wil zyner Ouderen onder wierp, nochtans zoude ongelukkig maken. - Dog men klopte met dit alles hier aan de deur van eenen doven. Zy wisten wel dat ik tegen myn genoegen gehoorzaamde; alles zou zich met my wel schikken, naardien men my bekwaam achte om tot allerlei zoort van beroep opgeleid te worden; kortom hun besluit was reeds by myne geboorte genomen, en dat bleef onveranderlyk. Alles wat ik dan hier mede vorderde, was alleen, dat ik een vriend verworf, aan wien ik mynen nood kon klagen, en die my getrouw met zynen raad ondersteunde! Vyf jaar bragt ik op de Latynsche School door, toen ik ten vollen bekwaam gerekend wierd de Academische Lessen te verstaan. - Maar ach hoe was ik gesteld, toen ik mynen Vriend, en ik mag zeggen myn Vader, naademaal hy my met zo veele teêre zorge behandelde, leide raadde, en in myne drukkende omstandigheden ondersteunde; toen ik mynen braven, en nu zaligen Leermeester, (ach de tranen rollen my nog onder het schryven langs de wangen,) verlaten moest. - Geen Vader kan met meer hartelykheid van zynen zoon, dien hy teder bemind, afscheiden, dan deze allerbraafste man van my afscheid nam. Hy drukte my in zyne armen, wenschte my Gods Zegen, en vermaande my nimmer na te laten, my gewillig aan de Godlyke Voorzienigheid te onderwerpen, en altoos te vertrouwen op het liefderyk en vaderlyk toeverzigt van den Goedertierenen God Dan laat ik u niet langer ophouden met zaken, die minder betrekking hebben op het onderwerp, waar over ik u thans onderhou. -

Toen ik op de Academie was, ondervond ik, dat myne grootste zwarigheden eerst aankwamen. Schoon ik my op de School in het leeren der Talen zeer bevlytigd had, was my echter de Studie alhier ten eenemaal nieuw; verlegen hoe dezelve aan te vangen,

vervoegde ik my tot de zulken, die ik vertrouwde daar meerder kundigheden van te bezitten dan ik. - Deze zwarigheden zou ik ook wel gelukkig ontworsteld hebben, had ik zo wel kans gezien, anderen te boven te komen, die my verschrikkelyk tegens de borst stonden. Hier had ik myn zwaarste proef door te staan. Men heeft in deze Studie oneindig vele zaken, om welke naar den eisch te verrigten, elk een niet in staat is. Ik had, gelyk 'er velen gevonden worden, en die als regte brekebeenen t'huis komen, eenen natuurlyken af keer van zommige allernoodzakelykste vereischtens voor eenen Genees Heer. - De Ontleedkunde was myn zwaarste post, dog begrypende, dat ze in de Geneeskunde onontberelyk is, worstelde ik met zeer groote moeite deze zwarigheid te boven. Ik woonde niet slegts naarstig de Lessen by, die 'er in deeze Kunst gegeven wierden; maar ik ontlede zelfs, en lei my met zo veel naarstigheid 'er op toe, dat ik niet slegts een dood lighaam kort en klein korf, gelyk honderden gewoon zyn te doen, en dat den naam geven van ontleden: maar ik behandelde dit stuk met zo veel nauwkeurigheid, als ik het in Lessen, welke ons gegeven wierden, had voor zien doen. Ik prepareerde verscheiden stukken voor my zelven, en had het genoegen, dat door den Hoogleeraar in de Ontleedkunde my eenige wierden aanbevolen, om te onderwyzen, die Liefhebbery in deze allernuttigste Wetenschap deden blyken. Het is ondertusschen zeker, dat het getal der zulken zeer klein is, schoon ieder, die als een Geneesheer thuis komt, op de verwaandste wyze durft snoeven op zyn ontleden; alhoewel hy inderdaad dikwils dat werk noch niet ten halven heeft zien verrigten op de Les, 'k laat staan, dat hy het zelve gedaan heeft, die grooter Liefhebbers van ligtmissen, brutaliseren, en de flessen te legen geweest zyn dan van studeren. - Wat intusschen de overige takken myner Studie betreft, deze kon ik met minder weerzin aanvangen, en oefende my daar zo veel in, als ik met mogelykheid doen kon, om kort te zyn, ik liet my, na ruim zes Jaaren gestudeerd te hebben, tot Doktor in de Medicynen promoveren. Ik zal van myn Promotie geen enkel woord gewagen: maar alleen zeggen: dat ik nu Geneesheer ben. Maar myn Heer, nu moet ik ook betuigen,

nimmer in grooter verlegenheid geweest te zyn, dan nu. Ik sta nu op my zelven, een kranke roept my tot zyne hulp, vertrouwd het dierbaarste dat hy bezit, ten eenemaal aan myne kundigheid toe; tast ik mis, de arme Zieke kan door myne onkunde sterven. - Myn geweten, myn Heer, is waarlyk niet ruim genoeg voor een Geneesheer. Ken ik de Ziekte niet, dan kan ik grovelyk mistasten. Het ongemak een naam te geven is geen kunst, maar het wel te kennen, is de groote zaak. Dan wat gevorderd als ik het kan, en gereedelyk geen goed hulp middel voor weet. Al wat ik weet, is op goed geloof van anderen aan te nemen, dat de Geneesmiddelen zulke kragten hebben als zy 'er aan gelieven toe te schryven, en daar ga ik op zeil. Inderdaad een ervaren Apotheker, die veel te doen heeft, en oplettend is, heeft ongelyk veel voor een jong Doktor vooruit. Hy heeft de werking van duizend middelen gezien, hy weet ze beter in orde te schikken, te bereiden, en te mengen. - Hoe leef ik 'er mee als ik een Zieke bezoek? Ik vraeg hem alles: maar de antwoorden, die ik kryg, brengen my veelal nog duizend maal mêer in verwarring. Ik bepaal nochtans de Ziekte, die mogelyk door tien onderscheiden Doktoren, tien verschillende namen zou krygen, zal ik dan naar myn klein huis-Aptheekje gaan, en aldaar wat drankjes onder malkander gieten, en geven dat den Kranken in, op hoop, schoos in den blinden, dat ik het regte middel mag gevat hebben? Zo gaat het nogtans; duizenden weten het niet beter, dan ik; terwyl ondertusschen de armen Kranken gewaagt moet worden; om door den tyd, is 't mogelyk, zo agter het geheim van de Mis te komen. - In der daad myn geweten komt gestadig tegen alle die zaken op; aan myne kunde of onkunde word het leven van een Mensch gewaagd, een schat zo dierbaar, die tegens alles wat de Waereld geeft, ruim kan opwegen. Men riep my kort geleden by eenen Zieken, welke ik van oordeel was, dat met verkoelende middelen te herstellen ware: men haaldde inmiddels nog een' anderen, om dat de Lyder niet spoedig genoeg beterde, dees ordonneerde verwarmende Geneesmiddelen: de Zieke sterft 'er aan; wat zal men hier van oordeelen? Ik heb een besluit genomen, om de na-

tuur te laten werken, om die te hulp te komen, om die te leiden: maar weet ik altoos regt, waar de natuur heen wil? als zy zich zelve redden kan, is 't goed: dog als zy te hulp moet gekomen of geleid worden, ben ik dan ook verzekerd, dat ik ze met eenen verkeerden weg zal heên leiden? wat dan? ik zal 'er gewis niet verder meê komen, dan of ik 'er glad tegen aan werk. - Nog eene andere zwarigheid: indien ik op zulk eene wyze practizeer, hoe zal ik 't bestaan krygen? waar zal ik van leven? want behalven dat op de Leverantie van Medicamenten de meeste winst zit, een Doktor hoe meer hy ordonneerd, des te kundiger en bekwamer moet hy zyn, al ras kryg ik anders handelende dan nog den naam, dat ik 'er niets van weet, en uit onkunde geene middelen voorschryf; daar in tegendeel al muld men nog zo, of moffeld men de Luiden met den overlast van Medicynen dood, de menschen zyn tog te vreden, betalen den kundigen Artz zyne cure met blydschap, om dat hy den Kranken tot op het laatste snikje toe vervolgd heeft, en naar eerste regels der kunst op reis gezonden. Wat zal ik dan beginnen? zal ik zelve myne middelen bereiden -? Geloof my, van de honderd geen een, of in de Mengkunde staan ons de handen verkeerd. Hoe dan? Ik zal me tot zeer weinige bepalen, die ik met gemak kan onder malkanderen gieten; dan kan ik eene goede beurs maken, en dat valt gemakkelyk te doen - goed: maar dan zullen die weinige, dat bepaald getal middelen, alle kwalen moeten kunnen bestryden, en dat weet de lompste kinkel, als 't hem maar op zyn verstand valt, wel beter - In de Pratyk zou wel kunnen komen, en my zelven genoeg credit bezorgen; myn Oom, die op de Kwakzalvery wonder wel geslepen is, heeft my duizend loopjes aan de hand gegeven: maar wat is 't, zy stellen geen van allen myn geweten gerust. - Eene zaak heeft hy my geraden, die ik nogtans meen te volgen, niet slegts om die reden, welke hy 'er van geeft, maar om my zelven gerust te stellen. Gy moet ook zeide hy, by een kundig Apotheker ten minsten de helft der middelen voor uwe Lyders ordonneren, om dat men volgens zyne meening geen beter lof kan krygen, dan van zo eenen Apotheker, die te gelyk, om dat hy de Le-

verantie heeft, wel zorg zal dragen, dat gy 't vertrouwen uwer lyderen wind; om deze reden had hy vooral dus altoos te werk gegaan: dan hy voegde 'er nog twee andere reden by, welk my van meêr gewigt toeschynen. Hier door zeide hy, kunt gy u altoos in alle gevallen verantwoorden; ten anderen kunt gy met uwen Apotheker overleggen, die, zo hy een Man van kundigheid, en oordeel is, u van onbedenkelyken dienst kan zyn; want waarlyk die luiden zien veel, hebben gelegenheid om alle middelen te onderzoeken, te beproeven, en men mag zeggen wat men wil, de ondervinding leerd ons, wat de Medecynen uitwerken. -

Nog oneiodig meêr zou ik over dit point kunnen zeggen: dog gy zult genoeg zien, in welk eene verlegenheid ik my bevinde: wat dunkt 'er U E. van? zo U E. my niet antwoord, maakt ten minsten mynen Brief ten nutte van het gemeen publyk, op dat een ieder zie, hoe verkeerd Ouders handelen, om zo volstrekt willekeurig over hunne Kinders te beschik ken, ten minsten indien de Kinders niet ten éénemaal eene verkiezing ten hunnen verderve doen, en vooral dat men ze niet dwinge tot een beroep, van zo eene tedere natuur als dat van Medicyne Doktor is.

Ik ben enz.

Antwoord.

Ouders, die zo styf gezet zyn, dat hunne Kinders zich schikken zullen tot een beroep, dat zy voor hun bepaald hebben, kunnen uit dit nieuwe voorbeeld leeren, hoe verkeerd het zy, indien zo veele voorigen hun dat nog niet geleerd hebben. De wyse Bestierder der Waereld legt verschillende neigingen, en bekwaamheden in de harten der Kinderen, en niet de Ouders. Hy weet ten welken oogmerke: zekerlyk ten beste der Waereld. Deze neigingen te onderdrukken, en de onwillige vermogens tot wat anders met geweld te dwingen, is eene aankanting tegen de Voorzienigheid en haare oogmerken. De uitslag op zulk een dwingen kan nooit dan smertelyk voor de Ouderen en ongelukkig voor de Kinders zelve zyn. Men gelooft dit doorgaans te laat. Voor

eenigen, vatbaar voor goede lessen, kan egter dit geval zyne nuttigheid hebben. - Dan wat dezen Schryver aangaat; hy is een jong Doctor, doch braaver, en gelyk het my voorkomt, ook bekwaamer en eerlyker dan zyn Oom, een oad Practizyn. Het hapert hem, daar het de meeste jonge Doctoren hapert hem, zy leeren niet genoeg op de Academien de menging der Geneesmiddelen, en dit brengt hen, als zy tot de Praktyk overgaan, niet zelden in verlegenheid. Ik prys daarom die Studenten, die in de Medicynen studerende, eene kamer by Apothekers zoeken, waar zy tegelyk de toebereiding der Geneesmiddelen zien. Voor het overige maak ik geen zwarigheid, of onze jonge Doctor zal alles wel te boven komen, als hy naauwkeurig op de Natuur let, die meer den weg wyst dan veelen denken. De Geneeskunde is niet dan Natuurkunde. Zy is eenvoudig, doch wordt 'er niet voor aangezien; want dit is te eenvoudig.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *J. Thierry*, Leiden *P.v.d. Eik* en *D. Vygh*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas* en *L. Huyzing*.

De Denker.

N°. 565. *Den* 25 October 1773.

[Nuttigheid van *Martelaarsboeken* voor de jeugd.]

Undecunque mors piorum bona est.
Cui mundus est noverca, ei coelum erit patria.
AUGUSTINUS.

Voor eenigen dagen uitgaande om eener myner Vrienden te bezoeken, die met verscheidene Kinderen gezegend is, nam ik juist mynen weg langs het huis van eenen Boekverkoper, die door zynen jongen eenige nieuwe Berichten van Boeken zoude laaten rondbrengen. Begeerig om te weeten, of 'er iets van de pers was gekomen, dat van mynen smaak ware, tradt ik toe, en las onder anderen: 't MERG VAN DE HISTORIEN DER MARTELAAREN, *behelzende de voornaamste Getuigenissen, schriklyke Vonnissen, standvastige Belydenissen, en wreede Tormenten, die*

dezelven geleden hebben, beginnende met het lyden van Christus, en eindigende met het jaar 1671. *Alles in het kort by een getrokken uit den* GROOTEN MARTELAARS SPIEGEL *der* DOOPSGEZINDEN *van* TILEMAN JANSZ VAN BRAGT. *Derde Druk. Met* 52 *Prentverbeeldingen vermeerderd*.

Onder het lezeen van deezen titel schoot my te binnen het zegen van een' der Ouden: '*als gy Uwe Kinders in de Waereld zend, geef hun eenen* BYBEL, *eene* HISTORIE DER MARTELAAREN, *en eene* VADERLANDSCHE GESCHIEDENIS *mede*.' Ik vraagde daarop den Boekverkopers jongen, waar dit Werkje verkogt werd, en voor welken Prys? - De Boekverkoper P. CONRADI, zeide de jongen, levertze af voor vyfentwintig stuivers, doch voorheen plagt menr 'er twee gulden voor teontvangen.' - De kennis, die ik aan dit Werkje al voor lang gehad had; de agting voor den braaven Schryver; en de gelegenheid, die my op dien dag gebooren werd om 'er wat goeds mede te doen, drong my 'er twee te koopen, terwyl ik my vermaakte, dat men reeds daarvan drie Drukken aan weetgierigen Kristenen had moeten geeven. Daarop weggaande met myne Boeken in den zak, overwoog ik verder, door geene andere voortkomende zaaken afgetrokken, het gemelde zeggen van een' ouden Godgeleerden: '*als gy uwe Kinders in de Waereld zend, geef hun eenen* BYBEL, *eene* HISTORIE DER MARTELAAREN, *en eene* VADERLANDSCHE GESCHIEDENIS *mede*.' Aan het huis van mynen Vriend gekomen, verwellekomt, en nedergezeeten zynde, kwamen deszelfs Kinders, myne stem hoorende, uit den tuin naar my toeloopen, en vloogen my, volgens gewoonte, om den hals, vragende naar myne gezondheid. Na dat wederzydsch aan deeze vraagen voldaan was, gaf ik hun te kennen, dat ik onder weg byzonder aan hun gedagt had, en dat my eene fraaie spreuk was ingevallen, die ik hun moest mededeelen. Gewoon zynde my dikwils, als ik aan huns Vaders huis ben, te hooren vertellen, was hunne aandagt, op deeze eenvoudige inleiding, al

vaardig om naar my te luisteren. Ik haalde dan de spreuk op en zweeg daarop stil, hun tyd van denken geevende. Na my, en daarop elkanderen, al stilzwygende, eens en andermaal aangekeeken te hebben, scheenen zy van my eene nadere verklaring van dit zeggen te verwagten. Daar het my voor eerst genoeg was, hunne aandagt gewekt te hebben, begon ik aldus: ‘myne lieve Kinders! de goede Man, die deeze wyze spreuk voor den dag bragt, wilde, dat men, wanneer gy uit het Huis uwer Ouderen zoud gaan, drie Boeken tot geleide u mede geeve. Den BYBEL noemde hy allereerst; want geen Boek, gelyk gy weet, is nuttiger; het gaat voor alles te zorgen voor zyne zaligheid; te leeren, wat men *Gode*, zynen goeden schepper, schuldig is te bewyzen. Het ander Boek, dat hy u in handen wilde stellen, is eene HISTORIE DER MARTELAAREN, om u door levendige voorbeelden te leeren, hoe hoog de Godsdienst des Heeren JESUS door veele Belyders zeventien vollen Eeuwen geschat zy, dat zy liever het leeven, en al wat lief is, hebben willen verlaaten, dan, dien verzaakende, ontrouw worden aan hunnen Heiland! Het derde Boek, dat hy ons aanprees om het u mede te geeven, was eene VADERLANDSCHE HISTORIE, op dat gy, in dit Land woonende, en gerust verkeerende, weeten zoude, dat gy een voorregt bezit, welke uwe Voorouders, daaron tagtig jaaren met goed en bloed strydende, niet gekend, doch voor u verworven hebben, en gy altoos dankbaarheid bewyzen zoude aan dien God, welke u deeze geruste inwooning, na zo veel verbazende lotgevallen, bereid heeft.’ Na deeze aanspraak haalde ik myne twee gekogte uit Boeken uit den zak, en liet hun de Prentverbeeldingen, een voor een, zien. Op weinigen hadden zy het oog pas geslagen, of ik las verwondering in hunne kinderlyke aangezigst trekken, en zy riepen driftig: wat kwaad hadden deeze menschen gedaan! niets, zeide ik, zy waren de beste lieden der waereld, en wy zullen gelukkig zyn, als wy zo

goed zyn als zy. Op dit zeggen kwam aandoening, teder medoogen, hevige toorn zelf in hun gelaat, en traanen in de oogen; medoogen met de jammerlyk lydende Martelaaren, gramschap tegen derzelver Beulen, onder dat woord: ei myn Heer vertel ons eens, hoe dat zo is toegegaan, wy zouden die goede menschen verlost, en de Beulen zelve verbrand hebben. Wat zien wy hier schrikkelyke dingen, wy beeeven 'er van! Ik voegde hun daarop toe: Kinders, spreek niet te schielyk, laat ik u leeren; men doolt als men te ras oordeelt. Gy weet, dat 'er goede en kwaade menschen in de waereld zyn, die zyn 'er ook altyd geweest, en zullen 'er blyven. Maar de kwaaden de goeden niet kunnende verdragen, hebben hen altyd vervolgd, en gewild, dat zy de leer, welke gy in uwen Bybel leest, verlaaten zouden, of men zou ze anders pynigen en dooden. Ziet nu eens hoe veelen, als 'er in dit kleine Boeksken staan, getrouw gebleeven zyn, en de leer van JESUS niet hebben willen verlaten, en tot een godloos leeven overgaan. Deezen heeft men gepynigd, en verdronken, een ander is gehangen; een derde is versmoord; een vierde levendig verbrand enz. - Dit hadden ze dan niet verdiend! - zeker niet, want zy waren allen deugdzaame menschen, die Gode liever wilden gehoorzaamen dan de menschen. Leest maar eens, wat ze geleerd, hoe stigtelyk zy geleefd, hoe yverig zy voor hunne vyanden gebeeden, en hoe godvrugtig zy gestor ven zyn. Ons Boek slaat nu open op het geval van zekere MAYKEN WENS, dat nu juist twee honderd jaaren geleeden is. Laat ons eens zien, wat van haar einde verhaald word. MAYKEN WENS, zo lees *ik*, was de Huisvrouw van een' Metselaar te *Antwerpen*, met naame MATTHEUS WENS, gevangen gezet op den *Steen*, 't welk de zwaarste gevangenis aldaar was. Zy is om haar geloof en volstandige belydenis, op den 4 October 1573, benevens meer anderen, met een' toegeschroefden mond, in een verschriklyk vuur, levendig verbrand. Op den Tyd des Ge-

regts haar oudste Zoon, ADRIAAN WENS, niet kunnende rusten, of hy moest zyns Moeders einde zien, ging met zyn jongste Broertje, drie jaaren oud zynde, naar de plaats des Geregts; maar ziende zyn lieve Moeder aan den staak brengen, viel hy van zich zelve, 't welk zo lang duurde, tot dat zy nevens de andere geheel verbrand was. Tot zich zelve gekomen, en het Volk weg zynde, ging hy naar de paal, daar zyn Moeder aan verbrand was, en zogt de schroef, met welke men haaren mond geslooten had, op dat zy geene stigtelyke redenen tot het volk zou spreeken in haar einde, en die gevonden hebbende bewaarde hy ze tot eene gedagtenis. In haare overgebleeven Brieven, geschreeven uit haare gevangenis, blykt, dat zy haar lyden niet zo dankbaar en geduldig konde opneemen, als zy oordeelde, dat wel behoorde.' Het is, schreef zy aan haaren Man, my wel leed, dat ik niet dankbaarer ben in het geen my overkomt, want het is al des Heeren werk. Men behoorde den Heere alzo wel te danken in tegenspoed, als in voorspoed, want als de Heere het onze al neemt, zo neemt hy ons niet meer af dan hy ons geleend heeft; want het behoord ons niet langer toe, dan het den Heere belieft. Och! of ik den Heere altyd wel kon danken, als het den vleesche kwalyk gaat, als dat het wel gaat; dan kan men den Heere wel danken. Och myn lieve en zeer beminde Man, wil den Heere hartelyk voor my bidden, dat hy den stryd van my wil neemen, want het wel in zyne magt is, als het hem belieft. Te regt heeft de Heere gesprooken: die het niet alles verlaat, die is myns niet waardig: want de Heere wist wel, dat het voor het vleesch al zwaar zou vallen; dan ik hoope, dat my de Heer ook daar door helpen zal, gelyk hy 'er veelen gedaan heeft, als ik het hem slegts betrouwen kan. Och! hoe gemakkelyk is het een Kristen te zyn, zo lang het vleesch niet in de beproevieg gesteld word, of niet alles verlaten moet, dan is het al goed,

een Kristen te zyn.' Het scheiden van haaren lieven Man en Kinderen viel haar zeer bitter, schryven de in denzelven brief aldus daarvan. Och! myn lieve Vriend, ik had nimmer gemeend, dat het scheiden my zo zwaar gevallen zoude hebben, als het nu doet. De gevangenis was wel zwaar in myne oogen; maar dat was, om datze zo tyrannig waren, en nu is my het scheiden het zwaarste.' Dit moet men bekennen, waren al te zamen zwaare bezoekingen, en onmogelyk voor het zwakke Vleesch zonder de Goddelyke hulpe te dragen: maar al de zwarigheid ging vaii haar weg, als zy ter dood veroordeeld was, gelyk ze aan haaren Zoon, in eenen anderen brief, in den nagt, als zy ter dood verwezen was, geschreeven heeft, op deeze wyze: 'myn lieve Zoon, vreest toch niet voor dit lyden, het heeft niet te beduiden by dat eeuwig duuren zal. De Heere neemt de vreeze als weg, en ik wist niet van vreugde, wat ik doen zoude, toen ik verweezen was. daarom laat niet na God te vreezen. Ik kan mynen God niet ten vollen danken voor de groote genade die hy my beweezen heeft'. En aan zekeren JAN MESSER schreef zy: 'Nu kan ik niet veel schryven, dewyl ik verwezen ben: nochtans was ik zo vol vreugde, dat ik ze niet met den monde zou kunnen uitspreeken. De Heere moet toch eeuwigen lof hebben voor de groote genade, die hy beweeeen heeft aan my, die zo vreesagtig ben geweest. - Och! wat sterken God hebben wy, in tegenstelling die de Godloozen hebben. Och! laat ons goeden moed hebben. - 'Toen ik deeze aandoenlyke Geschiedenis aan de rondom my staande Kinderen geleezen had, weenden zy: dan ik droogde haare traanen af, en zeide: weent niet over den dood van eene zalige Moeder, die eene ellendige waereld verliet voor eenen gelukkigen Hemel! - Ja maar haare kleine Kinders! - Wat denkt gy, dat God niet gezorgd heeft voor den Vader en de Kinderen! Negentig jaaren daarna, en zekerlyk noch veel langer waren 'er van haare Kindskinderen in de waereld, die hunnes Gootmoeders naam droegen. -

Heeft men de Beulen van deeze Moeder ook niet verbrand? - Dit staat niet aangetekend; doch zulke boozen te strassen, staat alleen in de magt van de Overheden; want die voert het zwaard: wy voor ons moeten nooit kwaad met kwaad vergelden, en vooral niet het leeven beneemen aan die geenen, welke het leeven van onze vrienden neemen. - Zullen wy dan ook al om den Godsdienst moeten lyden en sterven? - Als God dit wilde, en 'er ons toe riep, zouden wy daartoe moeten bereid zyn; doch het schynt zyn welbehagen in deeze tyden van rust en stilte niet te zullen zyn. Wy hebben Overheden, die ons beschermen en ons tegen zulke verdrukkingen zullen behoeden, als de tyden blyven, gelyk zy zyn. - Dan zyn wy gelukkig! - In zeer veele opzigten. - Maar waar toe dan zulke Boeken, myn Heer! - zy zyn voor alle menschen nuttig, en zelfs voor u, waarom ik beslooten heb dezelven u tot een present te geeven. - Wy danken myn Heer hartelyk, want wy willen gaarne meer weeten van die braave menschen. - Dat is goed, maar wy moeten ook hun voorbeeld volgen. - Welk voorbeeld? wy worden immers niet geroepen tot sterven. - 't is zo, doch ik meen het voorbeeld van hun Godvrugtig leeven; want men sterft niet godvrugtig, als men niet vooraf godvrugtig geleefd heeft; het voorbeeld van getrouwe aankleving aan den dienst van God, en zyne heilige leer - De leer willen wy niet verlaaten - Gy moet ook niet afgaan, van het geen deeze Leer u beveelt, anders baat de leer u weinig - Wy moeten dan een BYBEL, eene HISTORIE DER MARTELAAREN, eneeneVADERLANDSCHE GESCHIEDENIS hebben. - Deezen raad gaf een der Ouden, gelyk ik u gezegd heb, en ik geef ze u ook: doch daarenboven - meer wilde ik zeggen, doch een vreemde Heer, daarop inkomende, stoorde ons gesprek: de lieve kinders vloogen, blyde met hun present, weg, en

ik keerde, geene gelegenheid hebbende verder met hen dien avond te handelen, vergenoegd naar huis, dat ik met dit goede den dag had mogen eindigen. - Men volge myn voorbeeld, en gedenke aan de spreuk, welke ik van eenen der Ouden geleerd, en hier boven opgegeeven heb.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *J. Thierry*, Leiden *P.v.d. Eik* en *D. Vygh*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas* en *L Huyzing*.

De Denker.

N°. 566. *Den* 1 November 1773.

[Verkeerdheid van Leeraars *min te agten* of *niet te hooren* wegens hunne gaaven.]

> *Daar is verscheidenheid van werkingen, doch het is dezelfde God, die alle in allen werkt.*
> PAULUS.

Men verwondert zich met het hoogste regt over het verschil der menschelyke aangezigten, zo groot zynde, dat men noch nimmer twee gezien heeft, die elkanderen volkomen gelyk waren: men merkt het zelfde aan omtrent de Taal of uitspraak, en men kan 'er bydoen, dat dit ook waaragtig is omtrent de gedaante van het lighaam. De

hoogste kunst is zekerlyk hierin geleegen, en men heeft daaruit met grond bewyzen ontleend voor het bestaan van een Almagtigen en tevens wyzen Maaker. Er is zeker in deeze verscheidenheid iets wonderbaars. Elk heeft niet meer dan één hoofd, éénen neus, twee oogen, éénen mond, en egter verschillen honderd duizend millioenen van menschen van elkanderen. Zy hebben alle ééne keel, één verhemelsel, ééne tong, en des niettegenstaande verschillen ze alle in uitspraak. Zy hebben alle éénen romp, twee armen, twee handen, twee beenen, en egter zyn 'er geen twee menschen, die deeze leden volkomen gelykvormig hebben. De Schepper van het Menschdom heeft hierin niet alleen een bewys voor zyne Almagt, maar ook eene Proef van zyne Wysheid en Goedheid willen leggen. Hoe 'er zyne Almagt in doorsttaalt, behoeven wy niet breeder te betoogen. Dat 'er zyne Godlyke Wysheid en Goedheid in uitblinkt, kan 'er gemakkelyk in ontdekt worden. Indien 'er twee lieden volmaakt aan elkanderen gelyk waren in onze groote Stad, en zy voerden, by voorbeeld, den naam van *Jan* en *Pieter*; zo zou *Jan* de lugt krygende, dat *Pieter* by my tien duizend gulden hadt te ontvangen, alleen de klederen van *Pieter* behoeven te laaten namaaken, of in zyne eige komen, want *Pieter* heeft meer dan eenen rok, en het geld by my haalen, dat ik, hem voor *Pieter* aanziende, gerust geeven zou. Honderd zulke verwarringen zouden in de waereld voorvallen, waarvan wy ons thans geen denkbeeld kunnen maaken, om dat 'er geen gelegenheid toe geweest is. Dan het oneindig groot

verschil tusschen de aangezigten, vormen van ledemaaten, en uitspraaken is het eenige niet waar over wy ons te verwonderen hebben: een volkomen gelyk verschil bespeuren wy in de lotgevallen der menschen, welke mede zo groot is, dat men dus verre geen twee geschiedenissen van der menschen leeven gehoord heeft, welke elkanderen volkoomen gelyk waren, veel min twee lieden gevonden, die elkanderen gelyk stonden in gaaven en bekwaamheden.

Wanneer ik nu in het ruwe eens natelle, hoe veele menschen 'er reeds op den aardbodem kunnen geweest zyn, of, wyl deeze rekening onzeker is, hoe veelen 'er thans kunnen geschat worden te leeven; dan heb ik zo veele byzondere Leevensgeschiedenissen, als 'er menschen zyn geweest of noch zyn, en wanneer ik 'er by doe zo veelen, als 'er noch op dit groot Tooneel voor 's waerelds einde moeten verschynen, O! welk een magtig groot register van Levensgebeurtenissen heeft het Godlyk verstand dan niet voor zich, welken het, om zo te spreeken, met een opslag van het oog, te gelyk beschouwt, en kent. Het ongemeene nu van alle deeze menschen is, hoe het kan bykomen, dat alle hunne leevensloopen verschillen, en dat deeze verschillen zich bepaalen binnen zo weinige jaaren: in welken korten tyd dezelven op eene zo verschillende wyze te beperken, niet anders dan door eene Godlyk, voor ons onbegrypelyk verstand en bestuur kan geschieden. Wat zou hy zich dan verwonderen, die in staat was om alle deeze byzondere Leevensloopen, de redenen van hun verscheidenheid, de betrekkingen op elkanderen, en de oogmer-

ken, waartoe dezelve gediend hebben, te kunnen overzien? Wy weeten niet, waarin eigenlyk de bezigheid der Hemellingen zal bestaan; 't zou ons schaadelyk zyn, indien 't Gode behaagd hadt dezelve aan ons hier te ontdekken: lang hebben we gedagt, dat ze geleegen zal zyn in altoos te zingen, want in onze eerste jeugd is ons dat zo geleerd, en dat, denkbeeld, dat, gelyk alle dergelyken, diepen indruk in onze jonge jaaren op onze tedere harten maakt, is ons lang bygebleeven, doch dit is verkeerd, en moet ten minsten met bepaaling verstaan worden. Het werk der Zaligen is zeker God te verheerlyken, dat op verscheiden wyzen kan, en zeker zal geschieden. Lofzangen zullen 'er dan niet altoos aangeheeven worden: een deel der Hemelsche bezigheid, denk ik, zal geleegen zyn in het beschouwen van de verschillende leevensloopen der Gelukzaligen, en het opmerken van het verbazende, dat 'er in geleegen is. Deeze stof is van een ongelooflyke uitgestrektheid, en ik kan deswege wél begrypen, dat ze overweging genoeg voor de eeuwigheid uitleeveren, en verzeld zal gaan van eene aangenaamheid, van welke wy geen klaar denkbeeld hebben,

Ondertusschen kunnen wy reeds hier op aarde eenigen voorsmaak daarvan hebben, als wy de menschen hunne leevensloopen hooren verhaalen, alzo zy allen iets byzonders hebben, waarin de merktekenen eener Godlyke Voorzienigheid te vinden zyn, zo men maar wél oplet.

Slaan wy het oog op de gaaven en bekwaamheden der menschen, wy vinden gelyke verscheidenheid daarin: al mede een bewys van de god-

delyke Wysheid en Goedheid, waarom ik niet gemakkelyk verdragen kan, dat men aan de eene zyde dit stuk zo dikwils over het hoofd ziet, of der oplettenheid niet waardig keurt, en aan de andere zyde groote gaaven somtyds op een afgodische wyze aanbidt, terwyl men mindere met versmaadheid behandelt, hoewel dezelfde God de vrye uitdeeler daarvan is, en wyse redenen heeft, waarom hy den eenen veele en aan de anderen weinige gegeeven heeft. Dit verschil is zodanig groot, dat wanneer men, by voorbeeld aan honderd Leeraars dezelfde stof opgaf om 'er eene leerrede over te doen; men zo veele verschillende stukken hooren zou, alle wel behelzende dezelfde waarheden, maar alle op eene byzondere wyze uitgevoerd. Men heeft, derhalven, veel vooruit, wanneer men in eene Stad woonende gelegenheid heeft, om verscheidene Predikanten te hooren, en van hunne onderschedene talenten gebruik te maaken Dit tragten veelen ook te doen; maar op eene zo verkeerde wyze, dat zy zelve niet weeten hoe zulks te moeten doen. Onlangs eenen Heer uit een zekere Stad by my hebbende, en naauwlyks weetende, wyl hy lang zat, en weinig te zeggen hadt, wat ik met hem praaten zou, vraagde ik naar de gezondheid van eenen zyner Leeraaren, en tevens viel my uit den mond de vraag, of hy veel loop hadt; waarop my koeltjes geantwoord werdt: hy heeft zyne klantjes! Ik veranderde van kleur op het hooren van dit onbetamelyk antwoord: en hernam, of men dan by hem het woord Gods te koop droeg, en, even gelyk in een winkel van kosfy en thee, sommigen als vaste klanten by dien

Predikant kwamen om het woord te koopen, terwyl anderen hem geen klandisie geevende, bestendig by andere gingen. Niet weetende, wat hy daarop zeggen zou, zeide ik verder, dat indien men in zyne Stad zulk eene spreekwys van de Leeraars en het woord te hooren, gebruikte, men vry onwaardig sprak van de heiligste dingen; dat ik zeer wel wist, dat veelen liepen, om dat zy anderen zagen loopen, en Leeraars volgden zonder te weeten waarom; dat het een der schandelykste gebreken van het volk was den eenen als aan te bidden, en den anderen te smaaden; dat men groote gaven wel mogt waarderen, maar kleinen niet veragten, of dat men den Heere des oogsts, die deeze mindere Arbeiders hadt uitgezonden, en hen noodig hadt zo wel als bekwaamere, smaadheid aandeedt; dat veelen den mond altoos vol hadden van *superbe* gaven, maar dat zy niet dagten, hoe op mindere talenten somtyds meer zegen wierdt gegeeven om de grootere te beschaamen; dat 'er veel van de vrugt der prediking des Evangeliums verlooren ging, om dat men aan het uiterlyke hangen bleef, en het veel beter zou zyn denzelfden zegen ook te zoeken onder de verkondiging des woords door den mond van min begaafde Predikers; dat het onverantwoordelyk was de prediking van sommigen geheel te verlaaten, en met die van anderen, gelyk men zegt, weg te loopen; dat zulks menigmaal in de eersten den moed uitbluschte, en de laatsten aanleiding gaf tot hoogmoed, twee nadeelige zaaken in de Leeraars; dat van de menigte klanten, die somtyds eenen Predikant overliepen, de helft zo verre in de Kerk moest afstaan, dat zy geen woord konden hooren, daar zy, waren zy gegaan by ee-

nen anderen, die minder klanten hadt, alles zeer gemakkelyk van woord tot woord zouden hebben kunnen verstaan; dat veelen, al droegen zy niets mede uit eene Leerrede, welke zy verre afzittende, niet hadden kunnen hooren, genoeg te vreden waren, wanneer ze maar by zulk een Predikant te Kerk waren geweest, en zelfs wilden aangezien worden voor lieden van een goeden smaak, om dat zy keur maakten, by den eenen al, by den anderen nooit onder het gehoor komende; eindelyk dat men wegens de overvloed van verschillende gaven als een walg hadt van het woord van sommige Predikanten, en ik dit voor een oordeel hield, dat op de Kerk lag, waaraan men ook moest toeschryven de schandelyke bynaamen, welsommige Leden aan hunne min geachte Leeraars gaven, hen daardoor bloot stellende aan de bespottingen der waereld, waarvan men verantwoording zou moeten doen in den dag des oordeels, enz. Zulk eene ernstige taal beviel mynen klant, gelyk ik kon merken, zeer sober; want ik hadt het vermaak, dat hy my niet langer de verveelende klandisie van zyn gezelschap gaf, maar zynen hoed met de hand greep, en heenen ging. Sints heb ik vernoomen, dat hy een Man is, die altoos den mond van Predikanten vol heeft, en zich niet ontziet van hun te zeggen, wat hem lust. Dan hy weete, dat, terwyl hy hen dus ontëert, onpartydige en wel oordeelende Lieden achten zullen, dat hy zich zelven noch bespottelyker maakt; want welk eene eerbied moet ik voor eenen Leek hebben, die zich niet ontziet zyne eige Leeraars te hoonen? de schande moet op zynen eigen kop nederdaalen. Ik moet hem ten

besluite zeggen, dat myne Grootmoeder, die onder de ouderwetsche Lieden behoorde, welke nooit een lasterzieken mond drie woorden ten oneere der Leeraaren lieten spreeken, of zy snoerden ze aanstonds, altoos plagt te zeggen op een vriendelyken toon aan zulken, die haar van de Predikanten wat wilden vertellen: laat ons geen kwaad van onze Leeraars spreeken! Zy was van de Fransche Gemeente.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *J. Thierry*, Leiden *P.v.d. Eik* en *D. Vygh*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas* en *L. Huyzing*.

De Denker.

N°. 567. *Den* 8 November 1773.

[*Schande* en *nadeelen* van *twisten* in eene Familie.]

Fratrum quoque gratia rara est.

Onder de kragtigste bewyzen van de algemeene verdorvenheid der menschen, dunkt my de sobere liefde, die men vindt onder hen, welke door de naauwste banden van bloedverwantschap aan elkanderen verbonden zyn, eene der voornaamsten te zyn. Om niet te spreeken van de huisselyke twisten, die veeltyds tusschen Man en Vrouw over de geringste beuzelingen voorvallen; van de geschillen, die Vrouwen dikwils zonder reden met haare Domestiken hebben; van de onmin, welke niet zelden ryst tusschen Broeders en Susters; willen wy ons ditmaal alleen bepaalen tot Familien, die niet met elkan-

deren in één huis woonen, en dus geen gelegenheid hebben om over duizend dagelyks voorvallende kleinigheden woorden te maaken; maar afzonderlyk al of niet in eene Stad leeven, en welker belang zo wel als vermaak zou vorderen, onderling door de sterkste liefdebanden verknogt te zyn, maar ziet, ook daar ze zyn gescheurd. Men zal my naauwlyks ééne Familie noemen, die het onderling wél met elkander meent, en op den duur, jaaren agter een, verbonden blyft in de tederste liefde. Deeze beschouwing is dermaaten droevig, dat ik veeltyds, wanneer ik eens naging, welken al in onmin leefden, de diepste grieven in myn' teer gemoed ontvangen heb zo wel over hun groot getal, als over de onnoosele zaak, die hen verdeelde. *Gerrit* heeft twee Zoonen getrouwd, beide aan geene onverstandige Vrouwen. De Susters zien elkanderen egter zelden; want de eene is nydig op de andere, om dat Vader de jongste op haaren verjaardag geluk gewenscht, doch vergeeten heeft op dien der de oudste by haar te gaan. *Dirk* en *Jan* zyn twee Broeders; de een heeft eene ryke, de andere eene vrouw van middelmaatige goederen genoomen: maar denkt gy, dat *Dirk* zyne Schoonfuster wil bezoeken, of ten zynen huize ontvangen? dat zy verre; zy rydt, gelyk de zyne, in geen koets, en daarom wil hy met haar niet te doen hebben. *Frederik* en *Jacob* zyn twee Zoonen van een schatryken Vader, die sterk gezet is op de liefde onder zyne Kinderen; maar gelooft gy, dat ze veel met elkanderen omgaan? neen, zy zien elkander niet, dan op nieuwjaarsdag; want *Frederik* bemint een goed glas wyn zonder egter

te veel te neemen, en *Jan* behelpt zich, uit vrees voor een kwaaden dag, met den regenbak: de een houdt van gezelschappen, de ander gaat liefst alleen: actie genoeg! de Broeders zyn dus ligt te scheiden. *Josina* en *Anna* zyn twee Susters, maar waar is de susterlyke liefde? sedert dat zy rykelyk geërfd hebben, zyn ze verdeeld geworden; want over een douzain theegoed is de onmin ontstaan, die door twaalf douzain niet weggenomen kan worden. *Hendrik* heeft een eenigen Zoon in de waereld, die getrouwd is met eene ryke Juffer, die maar één kind heeft*;* deeze komen dikwils op Vaders buitenplaats, maar onder welke voorwaarde? onder deeze, dat, wanneer zy zomers by Vader de kost hebben, de Zoon den Wyn moet betaalen, die 'er gedronken wordt*;* want het zou voor Vader een al te zwaar verlies zyn, indien hy zo veele kosten deedt, van hun alles te geeven. Zyn Zoon mogt komen te sterven, en dan was 'er van de Weduwe niets te haalen. Men kan denken, hoe deeze zuinigheid, deeze verre uitzigten den schoonvader by deeze Dame bemind maaken. - *Joost* heeft op de Academie van den hoogen boom geteerd, en is des niet te min een geliefd zoontje by zyne Ouders gebleeven*:* zyne Broeders en Susters vreezende, by der Ouderen dood daarvan niets vooruit te zullen hebben, hebben met elkanderen zamen gespannen om hem by Vader en Moeder gehaat te maaken, het voetje te ligten, en zyne toekomende erfenis te deelen, welke zy zeggen, dat hy op de Academie al verteerd heeft. Dit is hun gelukt, De ongelukkige *Joost*, de voorige liefde zyner Ouderen niet kun-

nende weerkrygen, wat hy ook doet, en zich gehaat ziende by zyne Broeders en Susters, heeft deswege beslooten zich voor altoos van hen af te zonderen, en naar Oost Indie te gaan. *Abraham* Oom van *Karel*, laat zynen Neef, schoon vaderloos, dryven, dat deszelfs Moeder, Weduwe zynde, diep grieft, en *Karel*'s hert doorsnydt: hy haalt vreemde Jonge Heeren aan, en laat *Karel* thuis, want *Karel* is een Wees, zyne Moder Weduwe, en zyn Vader is weg. Kan de jonge, hoewel hy wél oppast, niet door de waereld komen, *Abraham* zal 'er geen leed over draagen: hy houdt het met die geenen onder zyne Familie, die zich zelven, zegt hy, bedruipen kunnen. *Geertrui* is de oudste Dochter van negen Kinderen; haar Vader is gestorven, by ongeluk in onmin met zyne Broeders, die zich nooit met hem hebben willen verzoenen. Wat zal *Geertrui* doen? Haare ryke Vrienden konden haar helpen, maar de Stelregel van deezen is, als men zich niet met een Vriend voor den dood verzoent, gaat de haat by voortplanting tot de nazaaten over. Erg genoeg! De negen Weezen vinden dan geen troost by de Familie. Haar Oom, die geene Kinderen heeft, en schatryk is, kon, met zes duizend gulden te geeven, haar in een winkel zetten, wanneer zy haar Moeder van twee Kinders kon ontheffen; maar neen, de gierige Vrek wil niet wél doen, zy moet maar voor Kamenier gaan dienen, en de Moeder met agt Kinderen bezwaard blyven zitten. *Marten* is Vader van drie Zoonen, die trouwen kunnen, mits Vader wat laat schieten, om het huishouden te beginnen*;* maar Vader oordeelt, dat hy op den nest zittende, dien niet moet verlaaten; dat zo

de Jongens willen trouwen, zy Meisjes met geld moeten neemen, alzo hy niets medegeeft. Dat staat de Zoonen wonder wel aan! want weetende, dat Vader gegoed is, hebben zy Vrysters gekoozen, niet met geld maar naar hunnen zin. Sedert het gemelde besluit des Vaders, is het huishouden in geen goede harmonie! dagelyks staan de Zoonen tegen den Vader op De Vrysters willen trouwen, of van die party afzien; dit maakt de hoofden op den hol. *Sophia* is eene Juffer van wondere schoonheid, deugd en verstand. Zy kon trouwen met een Man, die haare hoedanigheden hoog waardeert; doch weinig middelen heeft: dit weet haare Tante, waarby zy woont, en meer dan een Ton Gouds bezit, van welke zy Erfgenaam moet zyn; maar Tante oordeelt, dat een Man, die twee tonnen heeft, alleen een bekwaam Echtgenoot voor *Sophia* zal zyn, en slaat daarom haar Nicht af met den eersten te trouwen, al bidt deeze de toestemming met gevouwen handen; want *Sophia* bemint, wie kan haar dat kwalyk neemen? Dan 'er is geen verbidden aan Tante. *Sophia* moet haaren Galant den sak geeven. Zy kwynt, zy is thans wezenloos; *Sophia* wordt zinneloos, of ze sterft. Hoe veel harmonie is 'er nu tusschen de Tante en de Nigt?

Ziet daar smerten in Familien, scheuringen, verdeeldheden, onmin tusschen lieden, die door de engste banden aan elkanderen zyn verknogt. Och voelden zy het tedere en lieflyke dier banden, welke de Schepper in de harten der stervelingen gelegd heeft! Of heeft hy deeze Lieden voorby gegaan? Neen, maar zy hebben zelve het tedere dier liefde, die zoete drift uitgebluscht door eene andere liefde voor eigenzinnigheid,

dwaasheid, en verzuim van pligt te voeden. - Hoe ongelukkig zyn Geslagten, waarin zulke ontaarde gevoelens plaats grypen! en hoe veelen zyn 'er niet op de waereld, daar ze in heerschen! - Hoe zeer is niet de liefde voor Naastbestaanden een bewys van 's Scheppers wysheid en goedheid! Hy heeft ons Vrienden gegeeven om ons lot op aarde te verzagten. Hy zag onzen hulpeloozen staat, en wilden 'er in voorzien. Tot dat einde gaf hy ons Vrienden, en boezemde hunne Zielen liefde, de zoetste der driften, in. Altoos zyn 'er in eene Familie, die niet zo wél als de anderen in de waereld kunnen voortkomen; altoos zyn 'er droefenissen en rampen; de oudsten hebben veeltyds de hulp der jongeren noodig; vreemden trekken zich veeltyds myner niet aan; ik behoef niet te hoopen op hunnen raad en bystand. Op dat dan eigen Vrienden my hulp zouden bewyzen, en van my in gelyke gelegenheden wederom ontvangen, heeft de goede God in hun en myn hart de liefde gestort, die de Familien vereenigd moet houden. Dus eischt het oogmerk Gods, en het eigen belang, dat men onder Bloedverwanten allerzorgvuldigst yvere voor de bewaring en onderhouding van deezen band; ook moet men zeggen, dat veele Familien nergens anders door daalen en te gronde gaan dan door haare onderlinge oneenigheden, of door gebrek van liefde, want in plaats dat de een den anderen, reeds zinkende, met geld en goed zou bespringen en redden, laat men hen dryven, en zy gaan daarop te gronde. Men moet boven dit alles nog aanmerken, dat niet alleen Gods oogmerk, of eigen belang de eendragtige liefde onder Bloedvrienden aan-

bevelen, maar dat ook het zoete en aangenaame des leevens zulks eisschen. De liefde, de vriendschap, de goede harmonie is het zoet des leevens. Wat is aangenaamer dan beminnen en bemind te worden. Die geenen lief te hebben, welke de Schepper door rede en Godsdienst gewild heeft, dat ik zou beminnen: die geenen, welke uit eenen bloede met my zyn gesprooten; met welken ik ben opgevoed, en gemeenzaam geleefd heb van de vroegste jeugd af! Wat genoegen geeft my hunne hulp, wat zoetigheid han getrouwe raad, wat lieflykheid hun troost in myne elende! Hoe gerust kan ik my op hen verlaaten! Hunne diensten zyn geene uiterlyke pligten zonder hart; maar hun hart wil nog meer doen, dan zy waarlyk doen, het meent het, mag my dus uitdrukken, nog beter. Wat zyn my diensten aangenaam, als ik weet, dat 'er het hart geen deel in heeft, en alles maar schyndiensten zyn, gelyk de waereld my dikwils bewyst; wanneer ze niet geleid wordt om my uit zuivere genegenheid wél te doen, maar al wat zy verrigt, te werk stelt uit eigen inzigten. En welk eene ontsiering is het voor onzen Godsdienst, die een Godsdienst van vrede, liefde en eendragt is? Welk eene ergernis voor anderen, dat menschen, die wegens naauwe betrekking goed en bloed voor elkanderen moesten opzetten, elkanderen verbyten en verscheuren? Men doemt den Oorlog tusschen Volken en Volken, al zyn ze elkanderen vreemd; maar men kyft, en scheldt, en raast, en vegt, Vader tegen Kinderen, Kinders tegen Ouders, Broeders tegen Susters, Susters tegen Broeders, Bloedverwanten tegen Bloedverwanten! Wat is het leeven

veeltyds bitter buiten onze schuld; maar hoe veel zwaarder maakt men het niet door eigen toedoen? Waarom verandert men de Waereld in een Hel*?* waarom vervroegt men de eeuwige razemyen? waarom wroedt men in elkanders ingewanden? o Hemel! wanneer zal de waereld, de Geslagten der Stervelingen van zin en leeven veranderen? Wanneer de menschelyke verdorvenheid verbeterd worden? Kom Genade! en werk uit, dat voor het vleesch kragteloos is.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *J. Thierry*, Leiden *P.v.d. Eik* en *D. Vygh*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas* en *L. Huyzing*.

De Denker.

N°. 568. *Den* 15 November 1773.

[Verslag van *wel opgevoede Dochters* in een Huisgezin.]

Twee herten eens gezint, door reine min verbonden,
Zyn al de waereld door de regte Bruilofts Gronden.

CATS.

MYN HEER.

Hoe komt het by, dat wy, die in een deel eener afgelegen Buiten-Provintie woonen, en voorheen geenen uwer Landgenooten, in wegen of velden te zien kreegen, thans meer dan eenen, van tyd tot tyd, vernemen? Zyn uwe Hollandsche Heertjes, (want zy zyn alle jong, die wy zien) gelyk de Trekvogels, die om hun onderhoud te vinden, voor een poos hun Land verlaaten? Zyn 'er in uwe groote Stad, in uwe Provintie, geen schoone, deugdzaame, gezonde, verstandige, en wat by u de deur toedoet, ryke Juffers meer te vinden? Zyn 'er geen huuwbaare Meisjes meer? Waarom dan komen uwe Jonge Heeren hier? Wat mirakel is dit? - Als wy, (om u over dat stuk in

dezen brief eens te onderhouden) onze Jonge Juffers met de uwen monsteren, zal het, ten opzichte der schoonheid, al vry egaal uitkomen; doch de onzen verliezen het, als gy van schyven begint te praaten; maar winnen het weêr, als het op deugd, gezondheid, en verstand aankomt. Dit laatste getuigenis, denk ik, heeft de eer niet van uwe goedkeuring weg te draagen: gy zyt misschien ook al partydig, en zult niet ligtelyk dulden, dat uwe Hollandsche Juffers, om dat ze Liefhebsters zyn van uwe Vertogen te leezen, en gy altyd haar Vriend zoekt te blyven, met de onzen in schoonheid gelyk, in rykdom (maar wat is dat?) hooger, doch in verstand, deugd en gezondheid laager gesteld worden? Doch hoe zeer gy u in allerleie bogten wringen wilt, om dit *Argument* af te keeren, gy moet het Proces verliezen, daar zit niet anders op. - Onze Dochters zyn niet ryk, dat is ten vollen waar; maar zyn ze daarom erger? Zy kunnen het niet zyn, want haare Ouders hebben geen schatten agter het slot, en waarom niet? om dat zy dezelven niet winnen kunnen, gelyk by u door de Negotie: en dus hangen die verdiensten, (een naam, die ik gebruik, om dat men ze doorgans in uw Land, maar hier nooit, daar mede benoemd) niet van u lieder deugd, maar van de *Situatie* uwer Provintie af. Wy, en dit willen wy wel weeten, wy leeven maar van de *Revenuen* van ons Land, en 't een en ander Obligaatsietje, dat wy egter alleen als een toegiftje aanmerken, en gekomen is uit den boedel van Bestevaêr. Ook weeten onze Meisjes wel, dat zy geene schatten mede ten Huwelyk krygen; doch zien daarom niet droevig; zy leeven even wel vrolyk, worden gevryd, en tot Vrouwen genomen: ook komen zy door de waereld, al hebben ze maar zo veel honderderden, als uwe Dames duizenden hebben. - Wat aangaat de schoonheid, die heb ik gelyk gesteld, om niet al te naauw te zyn, of schoon men by ons geene kreupele, scheeve ruggen en bleeke gallagtige tronies vind, maar frissche Juffers, die zo regt op haar lyf zyn, als een kaars, al draagen ze zo genaamde lyfjes en geen keurslyven door den dag, met eep braaven blos op de wangen. - Gezonder zyn

zeker onze Dochters dan de uwen. Weeten de onzen van Pelicen met bond gevoerd; van 's morgens ten half tien in den winter, en zomers ten half agt of agt uuren op te staan; van nog geeuwende en gaapende, met den zyden mantel omgeslagen, van boven te komen; half lustig het koffytje of chocolaadje te drinken; een warm timpje, rykelyk met boter besmeerd, half te eeten, dan te klaagen over pyn in de maag; van eens op te staan, door het Salet te treden, of voor de schuifraamen wat te gaan zitten gluuren, te vraagen wat 'er geëeten zal worden, en drie steeken te doen aan een mofje, dat al drie jaaren onder handen is geweest: van dat drieuurig onder Coëffeerders handen te zitten, eindelyk zich te kleden, en dan aan tafel te verschynen; van na het eeten al weer koffy (dat de scheer en de inslag is) te nuttigen, niet lang daarna thee te drinken, 's avonds op het salet te verschynen, thuis komende laat te eeten, laat na bed te gaan, en laat op te staan? Zo leeven uwe Juffers, niet de onzen. Kunnen de eersten dan zo gezond zyn als de laatsten? De uwen ademen geene andere lucht in, dan die uit de bedompte straaten, al bedorven, in de huizen komt, en daar stilstaande verder bederft. Alle uwe Saletten stinken, niet door onreinheid; maar alleen door de daarin bedervende lucht. Wie in huis is, merkt dat niet; maar die van buiten inkomt, en vooral als hy gewoon is, gelyk wy hier, een frissche lucht te ademen, ruikt het aanstonds. Zo dat dan eigenlyk gezegd, uwe Juffers nooit eene reine lucht inademen, niet in de lucht maar in 't Huis, Salet of Koets altoos leeven; drie gevangengenhuizen voor al hun leeven. Wat verschilt dit van onze Dochters! Een Pelice, met bond gevoerd, is hier noch geheel onbekend: als men die hier bragt, zou men die voor geld laaten kyken: op onze aanstaande Kermis, zegt men, zal men 'er eenen met een *Cacatoe* vertoonen, wyl 'er onze Juffers, die 'er van gehoord en geleezen hebben, nieuwsgierig na gemaakt zyn door eene Snuifdoos, uit uwe Stad, zegt men, gezonden om onze Juffers een denkbeeld van de dwaasheid der *Modes* te geeven. Op dezelven is de Duivel in de ge-

daante van een Paruikemaker verbeeld, staande op een ladder, om de *Cacatoe* van eene Dame, anderzins wegens de hoogte niet te bereiken, op te maaken. Myne Dochters draagen 's winters in huis behalve een borstrok, een lyfje, met baay onder het jakje, doch zomers een met linnen gevoerd, of gaan zonder dat gekleed. Zonder Pelice gaan ze uit, al waait het, dat het snort, gelyk het hier veel doet, alzo onze laage huizen den wind niet afkeeren, en egter zyn ze nooit of zeldzaam verkoud. Zomers zyn ze ten vyf uuren of vroeger uit het bed, en 's winters ten zes of ten half zeven. Terwyl de meid het water kookt, en de bedden af haalt (want we houden ééne meid, wat zouden wy 'er met drie doen?) maaken zy de Koffy-tafel gereed. Als Vader opstaat brandt het vuurtje, de boteram is gesmeerd; de Koffy is gezet: zy hebben dan met myne twee Zoonen al gedronken, en twee of drie Kapittels in den Bybel geleezen. Vader bidt dan overluid, en vraagt wat zy geleezen hebben, en wat daar uit geleerd? Zy doen my rekenschap, en wy praaten daarover; want hoe meer myne Kinderen daarover spreeken, hoe liever. Dan leezen wy nog een stuk. Vader eet intusschen, en dan gaat ieder aan het werk. Een myner Dochteren blyft, als het haar toer is, (want dit gaat rond) den geheele morgen in de Keuken, zo dra zy van Moeder heeft gevraagd, wat 'er zal geëeten worden: doch de meesten tyd vraagt het myn Vrouw zelfs aan de keuken bestierende Dochter, om haar de *directie* te leeren. De anderen gaan aan ander huiswerk: nu moeten 'er hemden, mutzen, lakens enz. hersteld of genaaid worden, dan de kamers gestofd; nu moeten 'er wat anders geschieden, dat ik u altemaal niet kan opnoemen: ieder heeft haar werk, en geene loopt de andere in de weg. Hierna geef ik haar tyd van rusten, tyd om te leezen, of om iets voor zich zelven te doen. Op een haarer kamers heb ik eene kleine Bibliotheek opgericht, van Godvrugtige, Zedekundige, Historiesche en Dichtkundige Boeken, en daarin heb ik haar zulk eenen smaak doen krygen, dat ze wel eens vroeger dan naar gewoonte opstaan, om haaren

weetlust te voldoen, of in een vroegen Zomerschen morgen met een boek in de hand in de tuin gaan wandelen. Niet tegenstaande dit en het huis bedryf zyn zy geene Huishennen geworden. Zy zien de waereld; maar eene geheel andere waereld, dan de uwe is. Niet opgeflikt naar den hedendaagschen trant, waar van ik denk, dat gy met alle uwe geleerdheid geen beschryving voor de vuist zoud kunnen geeven; doch eenvoudig, egter aartig, en aanvallig, met een wel uitgekipt lintje op de muts versierd, komen zy in een gezelschap, daar jonge Heeren zo wel als jonge Juffers verschynen. Hier word thee gedronken enz. maar niet gespeeld; want daar myn Vader reeds de oprigter van zulk een gezelschap in zynen tyd was, beduidde hy ons, dat speelen geen genoegzaame uitspanning voor jonge Lieden kon zyn, en het meer aangenaamheid in zich hadt met elkander te kouten en vrolyk te zyn, 't welk sedert dien tyd heilig onderhouden is. Dewyl nu dat gezelschap uit Juffers en Heeren byna van gelyken ouderdom, en fatsoen bestaat, worden de gronden tot de voornaamste Huwelyken onzer plaatze, doorgaans, daarin gelegd. De jonge Lieden leeren elkanderen daar vroeg en grondig kennen, en zo ze elkanderen gelyken, beminnen zy reeds, eer wy de moeite behoeven te doen, van een portuur voor hun te zoeken, veel min van eenen Man of Vrouw hun op te dringen. De eerste grondregel van die gezelschappen is, dat die trouwen dezelven niet meer mogen bywoonen; doch dat die jongen, welken men in derzelver plaatze toelaat, de deugd en Godsdienst by alle gelegenheden moet aangepreezen worden: niet dat hier altyd van word gehandeld, maar allen, die 'er toebehooren, zyn zo wel door de opvoeding hunner Ouderen, als door die jonge Lieden, welke zy Leden van dit gezelschag vonden, van tyd tot tyd aangenoopt tot braave Zeden; anderen worden 'er toch niet in geduld Des leert men hier de goede Zeden ongevoelig; men ziet en hoord 'er niet anders; dus mag ik zeggen, dat de beste Huwelyken hier gemaakt worden: dan, wyl veelen wel van gelyken ouderdom en fatsoen, doch buiten hunne schuld, niet

van gelyke middelen zyn, hebben de jonge Lieden tot een bestendige wet gemaakt, dat in dit geval niet op 't geen buiten iemands schuld is, zal gezien, maar deugd en bekwaamheid daar tegen in de schaal gelegd zullen worden; zo dat deeze verbindtenissen, niet wegens geld of dwang der Ouderen, maar uit zuivere liefde, gegrond op deugd en overeenkomst van hart en genegenheden, gemaakt, nooit anders dan goed kunnen uitvallen. Uit dit gezelschap heb ik myn Vrouw gehaald, en meest alle myne kennissen de hunnen, en wy zyn gelukkig geweest. Ik laat u nu uit het een en ander oordeelen, of niet myne Dochters door de geduurige bezigheden in huis gezonder moeten zyn dan uwe steeds zittende Juffers, en of ook niet haar verstand beeter geoeffend, en haar hart deugdzaamer moet zyn, zo door onderwys, als door zulke gezelschappen, dan dat uwer Dames, die in huis wat zitten te dutten; in de koets vergeeten, dat ze beenen hebben om te gaan; en op 't Salet niets te doen, dan in de Kaarten te tuuren: met een woord, ik geloof, het geen ik in den beginne gezegd heb, dat onze Juffers, niet in rykdom, maar in gezondheid, geoeffend verstand, en deugd de uwen verre de loef afsteeken, ook boven haar in eene grooter geoorloofde vreugde en genoegen leeven: wy maaken dus van onze Dochters goede Huishoudsters, geene Poppen; Meisjes die de handen kunnen uitsteeken, geene Staat-Dames; aangenaame Minnaressen, braave Vrouwen en kloeke Moeders voor aanstaande Mannen en Kinderen, geene onverschillige koele Echtgenooten voor Mannen, die, behalven dezelven, nog eene Maitres onderhouden. Zie daar, zulk een slag is ons volkje. - Maar nu ter zaake, komen uwe jonge Heeren op deezen af, om kennis te maaken, en dan den gek met haar te scheeren; en zich, ten koste van de eenvoudigheid onzer Dochteren, eens te *diverteeren*, en thuis gekomen, in hunne gezelschappen, 't geen ze gezien hebben, merkelyk te verdraaien, en met hunne kornuiten den draak daar over te steeken; of hebt gy hen uitgezonden om goede zeden van de onzen te leeren; of wilt gy, dat ze eerlyke Dochters, door

en door geoeffend in het huishouden, en kundig in dingen, die een Man kunnen behagen, ter Vrouwe by ons zullen zoeken? Laat ons weeten, wat zy in hun schild voeren, om ons daarna te *reguleeren*, en schryft 'er tevens by, of zy ordentelyk aan de kost kunnen komen, en geen ligtmissen zyn; want voor de laatsten hebben wy niets over: aan de eerste zouden we misschien geen onzer kinderen weigeren, al zyn wy 'er niet veil mede; wyl wy weeten, dat onze Juffers niet gegoed, egter door de konst van wél huis te houden zo verre als uwe tegenwoordige Dames met een halve ton het brengen kunnen. Zonder zulk een berigt sluiten wy onze huizen voor Heeren, die van verre komen; die, schoon ze zo braaf als onze Zoonen kunnen zyn, egter deelen moeten in dat spreekwoord: onbekend maakt onbemind: te meer daar wy weeten, dat de verdiensten van veele uwer jonge Heeren alleen bestaan in de kunst van geld te verteeren, en 'er goede Zeden tevens by te verliezen; in duizend gulden van een Jood op te neemen, en een briefje van vier duizend schuldig te zyn, om te betaalen na hunner Ouderen dood, in de plaats te geeven; in vermaaken te neemen, en niet te weeten waarin de waare geleegen zyn; in ryke Vrouwen te trouwen, om des te onbekrompener naar den tegenwoordigen zwier te kunnen leeven; in dezen de hand voor den predikstoel te geeven, en het hart intusschen in de bezitting van eene gekamerde te laaten. Deeze en meer andere dingen, die ik nu niet wil ophaalen, zyn by ons vreemd, en moeten onder ons niet bekend worden, al konden of wilden onze Zoonen zulker voorbeelden volgen. Wy begeeren ze volstrekt niet aanteneemen voor onze Kinderen, al hadden ze geld als water. Daarom zal UE. de goedheid hebben, eer wy ons met deeze inlaaten, vooraf te melden, wat 'er van de zaak zy, en worden zy bevonden niet te behooren onder de beschreevene Heeren, maar van een geheel ander gedrag en hart te zyn, wy zullen met onze Dochters overleggen, wat ons te doen staat, als zy *acces* laaten vraagen. Gy

begrypt myne meening, en zult, vertrouw ik, voor een vaderlyk hart, als het myne is, wel zo veel achting hebben, dat gy het niet om den tuin zult willen leiden. In die verwagting zal ik eindigen, en my noemen.

Myn Heer!

UEd. Onderdanigen Dienaar

G.... S,....

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *J. Thierry*, Leiden *P.v.d. Eik* en *D. Vygh*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas* en *L. Huyzing*.

De Denker.

N°. 569. *Den* 22 November 1773.

[Braafheid van *zulken tot Vrouwen te verkiezen* boven de hedendaagsche Juffers van den zwier.]

Placet, Myro, mihi Puella simplex
Cui nativa genas rubedo pingit,
Nativusque pudor: placet Puella
Ore virgineo, et decente cultu,
Artis nescia negligensque fuci.
Placet denique quae nihil monilis
Nil gemmae indiga, nilque margaritoe,
Pollet ipsa satis suapte formae.

BONEFONIUS.

(*Vervolg van No*. 568.)

Ik twyffel niet, of myne Lezers hebben met my de laatsten medegedeelden brief met veel vermaak geleezen, en draagen leed, dat den Schryver daarvan, een Man van de oude Zeden, die verstandiger in het Stuk der Opvoeding handelt, dan veelen

mogelyk denken, al niet vroeger ons met het een en ander berigt van zyne leevenswyze en de braave zeden zyner plaatze vereerd hebbe. Welk een wys en gelukkig Vader is hy! Hoe gelukkig zyn zyne Kinderen! Hoe eenvoudig doch aangenaam leeven zy! zeer verwyderd van de plaatzen, daar deeze oude trant van leeven is uitgebannen door manieren, die meer van de ydelheid en grootschheid der waereld, doch minder van het waare geluk en genoegen des levens hebben. Was de smaak onzer jonge Lieden niet bedorven, zy zouden in den openhartigen doch niet minder deugdzaamen omgang met de Dochters en Zoonen van deezen waardigen Man oneindig meer genoegen hebben, dan in de gedwonge styve, niets betekenende, niet regt vrolyke of gulle gezelschappen, welke zy nu in de Saletten vinden. Was 'er kans om de onze te veranderen, en op dien trant in te rigten, alle jonge Lieden zouden zich daar over geluk wenschen; dan de vogel, vrees ik, is over het touw; het valt niet ligt oude verbanne zeden te herroepen, en de tegenwoordige af te danken: Ik wil egter, uit eerbied en dankbaarheid aan den Schryver, hem ten eersten antwoorden, en myn schryven aan myne Leezers mededeelen. Ik heb hem dit volgende gemeld.

MYN HEER.

Zo veel vermaak als stichting in uwen Brief, waarmede gy my hebt willen verëeren, gevonden hebbende, haast ik my tot een antwoord. Gy vraagt my, en of schoon gy ten zelfden tyde eene oplossing bedektelyk in uwe Letteren inlast, schynt gy noch meer te willen weeten. Ik heb zulk eene groote achting voor uwe denk- en handelwyze opgevat, dat zulks in eene Brief zich niet wel laat zeggen. Indien gy myn schryven, als een geringe blyk daar-

van gelieft aan te zien, doet gy my recht - Gy wilt weeten, waarby het toekome, dat eenige jonge Heeren zich nu meer in uwe plaatze vertoonen dan voorheen, en waarom zy daar Vrouwen zoeken? Gissende naar uwen afgelegen oord, kan ik UEd. melden, dat een onzer jonge Heeren, handel dryvende, doch ongetrouwd leevende, by geval eene oude meid gekreegen hebbende, (ik denk van de Landstreek, die gy bewoond of daaromtrent) dikwils, toen zy wat vry in huis geworden was, en hem ongemeen wel diende, van haar gevraagd werdt, waarom hy niet trouwde, wyl ze dan onder eene Juffrouw staande, hem hoopte noch beter te kunnen dienen, dan zy nu deed, en op die vraag telkens ten antwoord kreeg: onze hedendaagsche Juffers, die gy in onze Stad ziet, zyn niet opgevoed naar mynen zin; myn huishouden is groot, en ik vrees, dat de meesten dat niet zouden kunnen bestieren naar behooren; ze worden 'er toch niet toe opgelegd; het gaat nu in myn huis door drie of vier Domestiken, die ik moet houden niet goed; maar dan vrees ik, zou het noch erger loopen, waarom ik beslooten heb niet te trouwen, of ik moest 'er eene kunnen vinden, die 'er bekwaam toe was. De trouwe welmeenende dienstmaagd lachte op dat antwoord, en nam de vrypostigheid van te zeggen, dat zy naauwlyks die rede voor de waare houden kon, meenende, dat haar Heer dezelve voorwendde, om dat hy eene ryke Vrouw zogt, die noch niet konnende vinden. Hy antwoordde haar in ernst, dat hy de waarheid sprak, en herhaalde zyn voorneemen van gaarne te willen trouwen, kon hy eene braave fatsoenlyke Huishoudster vinden, al had zy geen duit in de waereld; zelfs voegde hy 'er by, weet gy 'er my een aan te wyzen, ik zal ze neemen, indien haar gelaat my maar eenigzins gevalt, en zy vooral deugdzaam zy. De meid verwonderd over de openhartigheid, en het vertrouwen, welke haar Heer in haar stelde antwoordde na een weinig zich bedagt te hebben: myn Heer! Ik weet 'er eene, die zodanig is, als gy nu verklaart te willen hebben. Ik

heb twaalf jaaren gediend te ... by eenen Heer van fatsoen, die tien Kinderen heeft, doch niet ryk is, onder welke de oudste Dochter zodanigen inborst en bekwaamheden heeft, dat ik ze u zou durven recommanderen. Op deeze aanwyzing antwoord hy zich te zullen bedenken, gelyk hy inderdaad deedt. Hy begreep, dat de meid geen belang in dit stuk had; dat zy van eene ongemeene getrouwheid en deugd was; dat ze byzonder eerlyk en godsdienstig was; des hy vertrouwde, dat ze hem niet wilde bedriegen in eene zaak van dien aart. Eenigen tyd daarna zyne affaires zo geschikt hebbende, dat hy voor veertien dagen uit de Stad kon gaan, geeft hy haar te kennen, dat hy beslooten hadt de Juffet te gaan zien: hy vraagt dan den naam van de Juffer, en des Vaders, de woonplaats enz. en gaat op reis. Ter plaatze haarer wooninge komende, neemt hy informatien, en alles kwam tot zyn verwondering zo naauwkeurig uit met het geen zyne meid van haar gezegd hadt, dat hy besloot de Juffer zelve te gaan spreeken. Dit geschiedt, en schoon men hem, als een Vreemdeling, niet kende, nog zyn oogmerk wist, werdt hy van den Vader wél ontvangen, en de Juffer tevens ziende, (welker gelaat en manieren hem ongemeen in de hand vielen,) gaf hy de reden te kennen, waarom hy gekomen was. Men kon zich niet genoeg verwonderen, zelfs dagt men wel eens, of dit niet alles bedrog ware; maar hy, den naam der dienstmaagd meldende, met al wat ze hem van de Juffer gezegd had, geloofde men niet anders, of de zaak ware zo: met een woord, de Galant rondborstig verslag geevende van zynen staat, handel, goederen enz. kreeg vryheid van weêr te komen, na eenigen tyd, in welken men intusschen naar hem informeren zou. De Informatien, byzonder aangaande het karacter en den rykdom van den jongen Heer, vielen zo gunstig uit, dat men zich niet genoeg kon verwonderen, en 's Hemels zonderling bestier daarin moest erkennen. Daarop gaf de Minnaar een tweede bezoek aan de Juffer, en kreeg *acces*. Zy moet

geweest zyn van inborst en zeden, als gy de jonge Juffers uwer plaatze beschryft, en kon derhalven, braaf en deugdzaam zynde, in den braaven en deugdzaamen Heer geen wanbehaagen vinden, gelyk hy, haar nader leerende kennen, niet genoeg zyn geluk kon roemen. Eindelyk werdt het een Huwelyk; hy bragt zyne Vrouw hier; wy zagen ze, alle met verwondering, en met geen minder goedkeuring, toen wy 'er eenigen omgang mede kreegen. Zyne Familie, die 'er eerst een zwaar hoofd over hadt, dat deeze hun Bloedverwant, op de aanwyzing van eene meid, zich verbondt met eene onbekende Juffer uit zo afgeleegen plaats, waren wonder in hun schik, dat deeze verbindtenis zo uitneemend wél was uitgevallen, en lieten niet na dit overal met lof te vertellen; onder anderen maaten ze breed uit, hoe eenvoudig, doch verstandig en deugdzaam men de jonge Luiden daar optrok; hoe men hun het huisbestier enz. leerde; hoe weinig men daar van de grootschheid wist; hoe aangenaam de jeugd daar leefde en onderling verkeerde, enz. met een woord, dit geval, dat ik om reden u wat breedvoerig verhaald heb, heeft aanleiding gegeeven, dat een en ander jong Heer, denkende als de bovengemelde, zich derwaards begeeven hebben om te zien, of hy zo ook zo gelukkig eene aangenaame Juffer ten Vrouwe vinden zou, en het kan zeer wel zyn, dat het in den zelfden oord is, waar gy woont, om dat gy van de aankomst der zulken melding maakt, waar omtrent ik u meer verzekering zou kunnen geeven, als gy goedgevonden hadt, de plaats uwer wooning my te melden. Dit dan by gebrek van onderrigting daar moetende laaten, verzoek ik, myn Heer! dat gy u niet te zeer verwonderd, indien 'er zulke jonge Heeren tot dat oogmerk meer by u overkomen, dat gy hen gunstiglyk ontvangen wilt; want hoe zeer de zeden by ons verbasterd mogen zyn, en veele jonge Heeren, lang ongeoorloofde vermaaken gezogt en genooten hebbende, eindelyk trouwen met ryke Juffers, alleenlyk uit belang om

den zwierigen trant van leeven te kunnen uithouden; ja hoedanig het Karacter en de opvoeding deezer Dames hier mogen zyn, 'er blyven toch onder den verwilderden en smaakelozen hoop altoos eenige deugdzaamen, die dit voorbeeld niet willende volgen, zich niet durven verbinden aan de Juffers, die, sober gegoed, een zwier vertoonen, gelyk aan dien der ryksten, of die zo kostbaar te onderhouden zyn in den aangenoomen trant van leeven, dat 'er geen omkyken naar is, of die, schoonze een stuiver hebben, geen huishouden verstaan, geen opvoeding hebben, en egter in de waereld leeven willen. Zie daar eene openhartige biegt; zo is het met de braaven geleegen. Wat kunnen deeze jonge Heeren, die ordentelyk kunnen leeven, naar Juffers omzien, welker opschik en leevenstrant zulke groote sommen jaarlyks kosten? Hoe dra zouden ze daar door geruineerd zyn? Welke zoetigheden zouden ze in huis by haar vinden, die, als de Mannen vermoeid van hunne affaires t'huis komen, en hunne zinnen wilden uitspannen in het gezelschap van eene aangenaame Vrouw, haar naar het Salet gegaan vinden, of welker herssenen alleen gevuld zyn met denkbeelden van zwier en prael? Wat zullen ze met deeze kunnen praaten over het huishouden, die zelve niet weeten, hoe men groenten stooft, of wanneer men vleesch inzout? Nog eens, wat genoegen kunnen ze aantreffen by de geenen, die niet weeten, wat waare Liefde zy, gegrond op deugd en Godsvrugt? - Gy verstaat my, myn Heer! en dus is het onnoodig verder te betoogen, dat veele jonge Heeren van goede sentimenten, hedendaagsch, alhier niet wel te regt kunnen komen, en noodzaaklyk elders heen moeten uitzien, dat zekerlyk eer te pryzen dan te laaken is: 't zyn dan deeze, gelyk ik vaststel, die zich reeds in uwe plaats hebben laaten vinden, om, op het voorbeeld des bovengemelden Heere, te zien, of hun dergelyk gelukkig lot wedervaren

mogt: duldt dit, en in plaats van hen tegen te vallen, vertrouw ik, dat gy veel eer hun behulpzaam zult zyn. Het kon intusschen wel gebeuren, dat 'er onder de geenen, die gy zegt uwe plaats te komen bezoeken, één onderliep, die niet te pluis was, en hier niet te regt kunnende raaken, zyn fortuin by uwe Juffers beproeven wilde: want, gelyk alle onze Heeren, zo zyn alle onze Meisjes niet van het zelfde alloy; menige onder haar zou weigeren haare hand aan eenen Ligtmis te geeven: dan ik vertrouw, daar Heertjes van dat soort niet lang kunnen veinzen, wie zy zyn, of gy en uwe Dochters zullen sneedig genoeg wezen, om dat wel ras te ontdekken. Doch indien gy buiten dat in twyfel mogt blyven, hebt gy niet anders te doen dan my derzelver naam en woonplaats te melden; ik zal, my naauwkeurig naar hem geinformeerd hebbende, berigten, van wat levenswyze hy is; zo lief my toch is, dat 'er noch jonge Heeren zyn, die, wars van den overmaatigen zwier, liever deugdzaame Huishoudsters zonder geld, dan ydele Pronkepinken zonder verstand zoeken, zo zeer zou het my smerten, wanneer eene uwer braave Juffers mogt bedroogen worden. Voor het overige, hoop ik, dat gy op de ontvangst van deezen zult kunnen goedvinden my uwen naam en woonplaats te melden, op dat ik weete, waar men de oude Zeden met zo veel gezetheid en zorg noch beoeffent, en beloof, indien eene uwer Dochteren, dan wel eene andere Juffer door een der Heeren onzer Stad getrouwd, en herwaards gebragt werde, ik haar alle plaisier zal doen, dat in myn vermogen is; ook dat ik haar als een voorbeeld, der navolginge waardig, aan anderen zal aanpryzen; wyl het my, al strekt het ons tot geen eer, egter aangenaam zal zyn, indien vreemde Juffers iets toebrengen door haar voorbeeld tot hervorming der Zeden, welke nog door ons gezag nog door goeden raad schynen veranderd te kunnen worden. Voorts

biede ik my tot allen dienst aan, en blyve met waare hoogachting.

Myn Heer!

UEd. Ootmoedigen Dienaar

De Denker.

Amsterdam den 20 November 1773.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *J. Tbierry*, Leiden *P.v.d. Eik* en *D. Vygh*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas* en *L. Huyzing*.

De Denker.

N°. 570. *Den* 29 November 1773.

[Ernstig *beklag* van een *Ligtmis over zyn* voorig losbandig *leeven*.]

Quantum admissa movent mea crimina. Torqueor illis,
Mensque mihi multo fracta dolore cadit.
O quoties, lacrimas verba inter singula fundens,
Auxilium imploro, saepe vocate, tuum!
O quoties, lapsae dum vitae anteacta recordor,
Purpureus nobis inficit ora pudor!
Quis mihi portus erit, mediis dum jactor in undis
Naufragus, infestis mox rapiendus aquis
Si me non recipis, si non tua brachia tendis,
Nec me clementi respicis ore reum?

HOOGSTRATANUS.

Met welk een genoegen zag ik voorheen de waereld, met welk een vermaak dit leeven aan! regtveerdige Hemel! gy weet het: maar helaas! hoe beschouw ik haar nu! Wat is zy? Wat is dit leeven? Hoe zeer ben ik bedroogen; hoe zeer bedorven!

Jong zynde, vol vuurs en kragts; Ouders hebbende die in aanzien en ryk waren, gesprooten uit een geslagt, dat allerwege geëerd werdt, en my tot hoogen staat kon brengen; scheen my niets in de wae-

reld te zullen smerten, alles voor wind en stroom te moeten vlotten, alle de wenschen van myn hart vervuld te zullen worden.

Al vroeg kreeg ik een aanzienlyke bediening, hoewel niet ongemeen voordeelig: wat 'er ontbreeken mogt om mynen staat blinkende te maaken, vergoedde myne Moeder heimelyk. Myn aanzienlyk Ampt gaf my vryheid om in de groote waereld te verschynen, en zy ontving my zeer geneegen, te meer daar ik den naam van ryk te zyn, by haar hadt, en ook inderdaad groote verteeringen door myner Moeders ondersteuningen maakte.

Eenige Jaaren sleet ik dus: jaaren vol van genoegen, om dat ik de uitspanningen en vermaaaken der waereld genoot, doch my van ongeregeldheden onthieldt. Ik voerde wel weinig goeds uit, om dat myn leeven niet dan eene aaneenschakeling van divertissementen was, dan ze waren in zekeren zin onschuldig, en och! was het leeven zodanig gebleeven: was het niets anders geworden dan ydelheid.

Midden in deeze leevenswyze hadt ik het ongeluk van te verlieven op eene schoone, deugzaame en verstandige Juffer, die de groote waereld niet volgde - het ongeluk, zegge ik; want dus moet ik het nu noemen, daar het anders eenen anderen naam verdiende.

Deeze liefde, die zuiver was, op waare verdiensten gegrond, zou my de groote waereld hebben doen verlaaten; ik begon te begrypen, dat ze dwaasheid was; ik zou my tot een anderen levenstrant geschikt hebben, zo deeze beminnelyke Juffer myn deel hadt mogen worden; want hoewel ik de groote waereld gevolgd hadt in haare ydelheden, ik was egter bewaard geworden voor haare groove ongeregtigheden.

Myne Ouders sloeg ik dan voor deeze Juffer ten Vrouwe te mogen neemen: maar helaas! schoon myne Moeder my niet zeer tegenviel, myn Vader was 'er zo verstoord over, dat hy my dreigde niets, ten huwelyk te zullen medegeeven: myne misdaad was, dat de Juffer meer schoonheid en verstand dan goederen hadt: ik moest, daar myn Vader ryk was, ook

eene ryke neemen, of niet trouwen; of trouwende op myn Ampt, dat niet genoeg voor een huishouden opbragt, armoedig leeven.

Ongelukkige Vader! te byster aan het geld verslaasd; hadt gy iets van hetzelve aan uwen wel ydelen dog zedigen Zoon willen geeven, hy was behouden gebleeven, maar nu, nu ...!

Wat zou ik doen? ô! in welk een maalstroom van gedagten wierd ik toen rond gevoerd! Wat heb ik toen dagen en nagten ellendig doorgebragt! Ik kon tot geene bepaaling komen: ik werdt 'er eindelyk toe gedrongen, en deedt de dwaaze keur van myne zuivere liefde tegenstand te bieden, de juffer openlyk te zeggen, waarom ik haar verlaaten moest, en dus myns Vaders dwaazen zin te doen.

Toen, toen keerde ik, na langen tyd in droefgeestigheid doorgebragt te hebben, eindelyk weêr in de Waereld te rug Ik zogt eene ryke Juffer te beminnen; maar vondt 'er geene, die tevens dat verstand, die deugd en schoonheid bezat, welke myne te vooren beminde Juffer hadt: dat beeld speelde noch in myne zinnen: hoewel verdoold in de groote waereld, wilde ik evenwel eene verstandige en deugdzaame hebben. Zy waren 'er zeker wel, maar geene, die ik 'er voor hieldt, kon my bekooren. Hoe zeer ik my zogt te overreeden, dat verstand en deugd beminnelyk waren, en men in den persoon, waarin ze woonden, iets van het uiterlyke moest over het hoofd zien, als ze niet zo aanvallig was, gelyk men wenschte; dat alles was vrugteloos. Hadt ik dat in my kunnen verwinnen! ik was behouden gebleeven: maar helaas! 'er was geen veranderen aan myn hart.

De hoop van gelukkig te trouwen begon ik nu op te geeven, en dit stortte my andermaal in een naargeestigen staat. Jonge luiden, der waereld geheel toegedaan, merkten dit; zy zagen my aan, hadden medelyden met my, en wilden myn hartzeer verzetten door my tot nieuwe vermaaken te leiden.

Dit gelukte niet in den beginne, doch wat gelukt

niet met 'er tyd, als men aanhoudt? Och ware dit gelukt! Dus verre was ik alleen ydel geweest; nu, nu werdt ik voor 't eerst losbandig. Ik verviel tot buitensporigheden, van de eene tot de andere. Ik hieldt Maitressen, maar ik werdt van haar bedroogen, en verliet ze. Aan de zonde verslaafd en gewoon geworden, viel toen myn oog op getrouwde Dames, en daar my niets van uiterlyke aanvalligheden ontbrak, hadt ik het ongeluk, dat ze naar my luisterden! Meer dan één Huisgezin werd hier door bedorven. Het hart der Moeders werdt afkeerig van de Kinderen, afkeerig van den Man; 'er ontstonden huisselyke twisten; men begon my voor de snoode oorzaak te houden; men scheen het my betaald te willen zetten, ik vreesde voor den opkomende storm, en bergde my by tyds ten huize myner Ouderen. Och was ik daar gebleeven! maar geen vermaak vindende in de plaats daar zy woonden, en door myne bediening aan geen vaste wooning verbonden, ging ik my elders ophouden.

Ik hervatte mynen voorigen Leevenskoers; myn geweeten sliep; de zuiverheid myner voorige gevoelens was weg; de Godsdienst lag my weinig aan het harte; ik leefde zonder nadenken. Hoe ongelukkig is zulk een leeven!

Ongestraft waren dus lang myne Ongeregtigheden gebleeven, en ik dagt niet aan 's Hemels regtvaardigheid. Deeze wilde myne misdaaden nu thuis zoeken op eene wyze, dat ik de billyke vergelding kon bemerken. Wat gebeurt 'er? Ik zag eene Vrouw; ik vraagde niet, of ze deugdzaam, verstandig en goed voor my ware; ik stelde 'er geen belang in, of zy geld hadt, want ik hadt nu ryklyk geërfd; ik vraagde niet, of myne Ouders dit gaarne hadden; ik trouwde maar met losse zinnen.

Pas was ik getrouwd, of ik verloor mynen Vader, kort daarna myne Moeder. Zie daar my schatryk. Wat belette my nu gelukkig te zyn? Helaas! myne eige Vrouw. Boos en ontugtig zynde, wilde zy zo leeven met andere Mannen, als ik te vooren met gehuwde Vrouwen geleefd hadt. Nu wilde ik

daartegen dat zy zich deugdzaam zou gedragen, dat ik zelf niet hadt willen zyn. Myne vertoogen baatten niets, ik moest over myne euveldaaden gestraft worden, de tyd was 'er toe gekomen. Ik werdt dan van haar verlaaten, en tevens van myn genoegen in al, waarin ik het te vooren gezogt en gevonden hadt.

Nu, nu overdagt ik alles in de waereld te hebben behalven een gerust gemoed. - Goederen, Buytenplaatzen, Rytuigen, enz. maar geen deugdzaame Huisvrouw, zelf geen deugdzaam hart.

Alleen dan in de waereld overgelaaten aan de beschouwingen van mynen tegenwoordigen staat, kon ik geen genoegen in de groote Waereld meer vinden: Boeken gaaven my geenen troost: de Bybel durfde ik niet inzien, daar zou ik myn vonnis in vinden: omtrent myne goederen werdt ik onverschillig: niets bekoorde my meer; alles stondt my tegen.

Dit baande den weg tot eene tot noch toe onverwinnelyke droefgeestigheid. En waar mede, waarover zal ik my toch verblyden; zal myn staat zich veranderen kunnen? Zal myn Vrouw, van welke ik den grootsten af keer heb, ooit myne liefde kunnen herwinnen, al keerde zy tot my weder? Zal zy ooit, hoewel berouw krygende, onschuldig kunnen worden? Zou ik haar weêr kunnen aanneemen?

Ik ongelukkige! nu verlaat my de waereld, bespot myne naargeestigheid, noemt myn toestand verdiend: ik heb anderen bedorven, en ben dus niet beter waardig dan zelf bedorven te leeven.

Kon ik herdoen, wat ik gedaan heb! Kon ik van nieuw aan beginnen te leeven! Kon ik uit myne gedagten verbannen het denkbeeld der Vrouwen, die ik voorheen heb verleid; der Mannen, die ik het bitterste ongelyk heb aangedaan; der Huisgezinnen, welke ik bedorven heb!

Maar weer, weer eens weg, dat telkens wederkeert; keer de straf van den Almagtigen eens af; maak eens een ellendigen gelukkig!

Hoe weinig dagt ik voorheen, dat ik nu denke,

nu ondervinde. Helaas! wat valt het zuur van het pad der deugd af te treeden, geheel in de waereld te doolen, en te schenden dat heilig is.

Waar is nu het genoegen, dat ik voorheen dagt altoos in de waereld te smaaken? Waar is nu het vermaak van het leeven? 't is weg, 't is voor altoos weg, nimmer keert het weder.

En wat zal ik doen? waar verligting voor myn gemoed vinden? waar eenig voorig genoegen smaaken; weg is al myne heerlykheid, weg al de heerlykheid der waereld voor my! Duisternis en droefheid zyn voor my bereid, daarin zal ik myne dagen slyten, daarin dezelven eindigen.

Laaten anderen uit myn voorbeeld leeren, hoe lang de lankmoedige Hemel afwagt, wanneer het schepsel dwaalt, dat het wederkeere; maar laat ze daarby leeren, dat wel laat maar de vergelding gewis komt, en hoe! 't geen daarin ik anderen heb beledigd, is my zelfs overgekomen.

Maar leert de waereld uit myn voorbeeld; worden eenigen wys uit myne ongelukken; hoeden zy zich voor zulke snoodheden; wat verligting zal het my geeven? Moest ik hun dus een droevige Onderwyser zyn? Hoe veel beter ware het geweest, indien ik, in myne eerste zeden volhardende, door een goed voorbeeld gestigt hadde? Myn aanzien, myne goederen zouden myne deugd helder hebben doen uitblinken; daar de braaven nu zeggen: zo, zo worden de voorregten der waereld tot verleiding van onnoozelen schaadelyk en doodelyk aangelegd!

O! wat beeft myn Hart op de gedagte van de komst myns Richters, op de ontmoeting van myne Ouderen, op het zien der beledigde Echtgenooten, op de straf der door my verleide Vrouwen, op de verwytingen der Kinderen! Wat zal ik niet moeten hooren, en wat ter verdeediging inbrengen? Zal ik alle myne ongeregeldheden toeschryven aan de gierigheid myns Vaders, die my een eerlyk gelukkig Huwelyk te doen belet heeft? Moet dan een Zoon een beschuldiger van zynen Vader worden? Zal my dat kunnen helpen? En moest ik, om dat

myn Vader een misbedryf beging, nog grooter misdaadiger worden? Hoe maak ik dan immer myne zaak goed? Eene kwaade zaak kan niet vry gepleit worden.

Treurig uitzigt! kon ik u afkoopen met al wat ik in de waereld heb, met myne laatsten droppel bloeds! Dan wat wensch ik! wenschen zyn ydel, en egter blyft 'er niets voor my overig dan wenschen.

Of zal ik troost zoeken by Hem, dien ik beleedigd heb? Zal myn beledigde Wetgeever my eindelyk aanzien?

Zal de Ingeever van het Evangelie my de troostgronden van zyn Woord openen, daar ik die versmaad, en een anderen valschen troost gezogt heb?

Evenwel daar, dit weet ik nog, daar moet ze gezogt worden. Wonderbaare Waarheid! dien wy ons tot eenen Vyand gemaakt hebben, moet en kan alleen als Vriend ons helpen.

Zal ik dan met den verlooren Zoon opstaan, en tot mynen Vader gaan! Hoe durf ik dien naam gebruiken? Neen, tot mynen vertoornden God; maar hy is heilig, en hoe snood ben ik?

‘Terwyl Gy, gy, O beleedigd Opperweezen! myn berouw, myne ellende, myne droefenis ziet, laat den onwaardigsten der aarde een straal van aanmoediging toelichten: laat ik opstaan uit myn ongeluk, en tot u koomen: neen laat ik my voor u neêrwerpen, en koom gy tot het magtelooze verslaagen Schepsel: rigt het op, al is het de kleinste gunst onwaardig, en de waereld zal weeten, wat vallen door eige schuld, maar ook wat opstaan door uwe genade is!’

Daar komt een straal van aanmoediging! Er leeft een Verlosser! ik leer het; ik verheug my; ik gaa het eeuwig Evangelie inzien om my tot hem te wenden. O licht van Genade wys my den weg, ik zal dien volgen! Straalen van Kennis en Geloof, van Liefde en Hoope daalt gy in myn duister verslaagen hart neder, en ik zal herleeven, her-

leeven uit mynen tegenwoordigen dood. Zyn dit de eerstelingen tot myn geluk, tot myn eeuwig geluk, dat alleen den naam van geluk verdient? O! ik kan niet meer zeggen, myn geest bezwykt, ik zal worden opgebeurd; 't is ditmaal genoeg, woorden schieten te kort.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *J. Thierry*, Leiden *P.v.d. Eik* en *D. Vygh*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas* en *L. Huyzing*.

De Denker.

N°. 571. *Den* 6 December 1773.

[Hedendaagsche manier van *Vrienden niet te kennen* dan by gebooren worden en sterven. - De lykstaatie van een Predikant tot in de Kerk te volgen, dien men daar niet heeft willen hooren prediken in zyn leeven.]

Virtutem praesentem odimus, sublatam ex oculis quaerimus invidi.

Niet lang geleeden kwam my eene groote Lykstaatsie van eenen myner bekenden, waarby ik niet genoodigd was, tegen: 't speet my, dat ik ze te laat zag, en niet uit den weg kon raaken om eene groote aandoening in myn gemoed voor te komen, naardien ik toen ten tyde niet wél gesteld van lighaam zynde, alle zielsberoeringen my nadeelig waren. Ik week op een stoep, waar ik my aan eenige ernstige overdenkingen over 's menschen broosheid over gaf. Het lyk was pas voorby, of myn oog viel op de paaren, die het lyk het naaste volg-

den. Hier telde ik 'er verscheiden, die ik niet wist onder de Bloedvrienden te behooren, en een teken van verwondering daar over toonende, naderde my de man van het huis, op wiens stoep ik stondt, op zyde, my vraagende, waar over ik my verwonderde; ik zeide hem de reden, die hem deed glimlagchen, en antwoorden: ‘veelen hebben wel, zo lang zy in leeven zyn, Vrienden, die hen in den bloede bestaan; doch men kent hen niet dan na den dood: want in het leeven verkeeren ze niet met de gestorvenen, maar alleen een poos na hun aflyven, en dan is het genoeg, wanneer zy maar mede te lyk gaan, en de waereld weeten mag, dat zy van de Familie zyn. Heb je in het vyfde paar den geenen, die op de linkerhand des anderen ging, wel gezien? wat keek hy zuur en grommig; ik verzeker u, dat hy naar huis zou gegaan zyn, als hy dat met goed fatsoen had kunnen doen, in plaats van de lykstaatsie te volgen.’ Waarom dat, zeide ik? ‘om dat hy, was het antwoord, wel twee paar nader aan het lyk hadt moeten gaan naar zyne uitrekening, en nu veel te ver van het zelve was verschooven; want daar zyn veele Bloedvrienden in de waereld, die zich, geduurende het leeven van den gestorven, zo ver van hem af houden, als maar eenigzins mogelyk is, doch zo dra is de man niet dood, en wordt begraaven, of zy willen zo digt by het lyk gaan, als maar mogelyk is. Ik verzeker u, dat de zo straks genoemde vent zo geweldig gramstoorig is, om dat men hem zo agter af geschooven heeft, dat hy, komt de lykstaatsie te rug, geen voet in huis zal zetten: zelfs over het affront, dat hem heden is aangedaan, klaagt hy nog wél een half jaar; kon hy nu wraak neemen, hy zou het doen, maar zal het moeten uitstellen tot na zynen dood, en niemand der Kinderen, die hem zo verre agter hunnen Vader te lyk hebben laaten gaan, zal hy by zyn lyk laaten bidden. Zyn Vrouw en Kinders, (ik wil 'er alles onder verwedden) krygen deezen middag onder het eeten die order.’ Terwyl deeze Man dus stondt te moraliseren, volgde op deeze eene

Lykstaatsie van een Predikant. Een menigte verzelde dezelve, en een nog grooter toevloed van menschen kwam uit steegen en straaten toeschieten, of uit de huizen voor de deur loopen om dezelve te zien. Een paar jongens, die vooruitliepen, riepen elkanderen toe, wyzende nu op de Lykgangers, dan op de aanschouwers: ‘kyk, kyk, die ze in zyn leeven niet hebben willen volgen in de Kerk, volgen zy nu: zal hy hun nu voorpreeken, terwyl hy dood is? kyk, kyk, die ze in zyn leeven niet hebben willen zien, moeten ze nu naoogen, terwyl hy in de kist ligt!’ De Lykstaatsie intusschen voorby gegaan zynde, ging ik ook naar huis, bewaarende de twee aanmerkingen van den Man, die aan myne zyde op de stoep gestaan hadt, met de zeer gepaste geestige uitroepingen van de twee straatjongens, die my ongemeen behaagden, in myne gedagten, welken my daarna de volgende beschouwingen aan de hand gegeeven hebben.

Het is zeer dikwils een ongeluk voor Familien, dat ze niet vast aan elkanderen verknogt zyn; de liefde is al veel zeer verkoud, en men oordeelt, dat men elkanderen niet behoeft te kennen, dan wanneer 'er één uit de waereld gaat of 'er in komt, waarin men veeltyds geen ander belang heeft, dan dat men weet, door welk Lid zy vermeerderd of verminderd is. In die twee punten des tyds kennen de Vrienden elkanderen. De Lyst van bekendmaking te laaten doen, en Communicatie brieven te schryven wordt dan voor den dag gehaald; en zeer plegtige bekendmaakingen met weidsche byvoeglyke woorden van Hooggeagte, zeer Waarde, zeer geliefde Oom, Tante, Neef, Nigt enz gedaan. Dit is dikwils alles wat men in 't geheel leeven van een Lid der Familie verneemt, van zyn geboorte af tot dat hy sterft, wanneer men eenen Roubrief ontvangt. Al leeft hy tusschen beiden veertig, vyftig jaaren, meer of min, men hoort 'er niet van; ook zyn 'er veelen niet op gesteld; alles is wel, zo ze maar de bekendmaking door den Aanspreeker of Communicatie. Brieven van den in- en uitgang in de waereld kry-

gen; en woonen ze in eene Stad, fatsoenshalve, verzogt worden; in het eerste geval, om de Kraamvrouw en het Kind eens te komen zien, en in het andere te lyk gebeeden worden. Over en weer laaten veelen zich dan weinig aan elkanderen gelegen liggen; als maar deeze twee gewigtige tydstippen van gebooren worden en sterven niet worden overgeslagen, is alles wel. Men zou daaruit gissen, dat die lieden ongemeen verblyd waren met de eer, dat hun geslagt vergroot, en byster droevig wanneer het verminderd werdt; of dat zy alleen dit wilden weeten, om naauwkeurige Geslagtlysten te houden, en by de Begraaffenissen te toonen door hun te lyk gaan, dat ze noch Familie in de waereld hadden. Middelerwyl kennen ze den gebooren, zelfs veeltyds van aanzien niet, tot aan zynen dood toe. Zy laaten zich niets aan hem geleegen liggen; of het hem wel of kwalyk gaat, vraagen zy niet; ieder gaat zynen weg. Ik zou denken, dat het in dien tusschentyd des leevens meer te pas kwam te toonen, dat men elkanderen in den bloede bestaat, dan in het enkel punt van gebooren te worden of te sterven: maar dus redeneer ik naar den aart der liefde, die ons beveelt veel meer te letten op lieden van ons eigen geslagt, of ze wel dan met moeite door de waereld komen; of zy ook onze hulp noodig hebben, dan niet; hoe zy leeven, stigtelyk of ergerlyk, enz. dan deeze liefde geheel te schenken aan die ons niet in den bloede bestaan; want niet zelden toonen menschen grooter vriendschap voor vreemden dan voor eigen: of moet men dit houden voor een staatkundigen trant van leeven, en 'er van zeggen, dat deeze menschen de liefde voor hunne Familie wat diep hebben zitten, en bedekt houden, doch die voor vreemden zo openbaar vertoonen? Hoe het zy, het staat my maar in 't geheel niet aan, dat men elkanderen alleen by gebooren worden en sterven, en niet in het leeven kenne. Ik heb dikwils opgemerkt, dat die Familien de gelukkigste zyn, die naauw verbonden leeven, elkanderen veel zien, op aller belangen agt geeven om die voort te zetten, en zo

dra voor den dag springen, als 'er maar iets ten goede voor dezelven is te doen. Een verre Neef of Nigt meenen zy zo yverig te moeten voorthelpen, als of het hun eigen Zoon of Dochter ware; en dus zyn dikwils eenige verschooven of meest vergeeten Neeven en Nigten, in het onderspit geraakt zynde, door de liefde van meer vermogende Vrienden, voor den dag gehaald, en in aanzien, luister en rykdommen binnen korten tyd gesteld. Dan het zyn zeker witte ravens, die over verarmde, vergeeten en veel minder in rang zynde Vrienden zich willen ontfermen: de hoogmoed duldt niet, dat men hen voor leden van zyn geslagt erkenne: als men nog al iets wil doen, laat men zulken door eene derde hand, in een bangen winter, eenig geld bezorgen, en dat is het al.

Dan om in deeze byzondere stof niet uit te weiden, keeren wy ons tot den tweeden persoon, dien myn Man in de Lykstaatsie zuur en grommig zag kyken, om dat hy wel twee paar nader aan het lyk hadt moeten gaan. 't Is by veele menschen schrikkelyk hommelens, als zy niet by stervende Vrienden in stervens uur worden geroepen, of na genoeg by Lykstaatsien agter het eerste paar volgen. Zouden deeze lieden zo sterk gesteld zyn om een Kranken te zien sterven, om met of voor hem in de laatste oogenblikken te bidden, de ydelheid en kortheid van 't leeven van hem te leeren, enz? Zouden zy, waarlyk, liever in het klaaghuis gaan, dan in dat der maaltyden? of is het eene soort van glorie, dat zy by sterven volstrekt willen gekend worden in hunnen Familie-rang, en op geenen trap laager dan anderen gesteld zyn? Zy zullen dat best weeten. 't Is intusschen al vry klugtig, den menschelyken hoogmoed in eene Lykstaatsie agter eenen, die men ten graave draagt, te vertoonen. Waar past ze minder, dan daar men maar weinige treden van een lyk is, waarin men de menschelyke vernedering en ydelheid op zulk eene treffende wyze voor zich ziet? Kan 'er, zou men zeggen, zulk eene groote dwaasheid in het hart der menschen zyn, dat men, voor dat

oogenblik, zyne trotschheid niet verbergen kan? Waartoe gaan die menschen te lyk, om zich zelven te eeren, om te toonen dat ze van de naaste Familie zyn? Wat raakt my dat? Hebben zy zulke denkbeelden by die treurige plegtigheid, is dan het te lyk gaan ingevoerd om de waereld openlyk aan te zeggen, hoe na men den gestorven in den bloede bestaat? Dolle bedoeling! Dit gaat zo verre, dat ik eens te lyk gaande, daar men geene naamen aflas nog rang in 't gaan hieldt, de Vrienden volgde, wyl ik meende, dat ze reeds allen uit het sterf huis vooruit waren, en niemand, die den gestorven bestondt, meer overschoot: maar ziet, een Man, die ik nooit gehoord hadt van den bloede te zyn, of welken zy, die dagelyks aan dat huis plagten te komen, nooit daar voor aangezien hadden, stoof in grammen moede my voorby, en zou my bykans onder den voet geloopen hebben, om dat ik my verstoutte, hoewel onweetend, zyne plaats in te neemen, en men zeide my daarna, dat zulke voorvallen daar dikwils gebeurden. Men ziet hieruit, hoe waar het zy, dat 'er nooit meer ongenoegen wordt gegeevan dan by sterven en bruiloften: in het eerste geval is men niet of te laat geroepen, of men is te verre agter het lyk geplaatst enz. in het andere heeft men te verre van de Bruid gezeeten; de conditie der gezondheid is te laat gedronken, en dergelyke zotheden meer, niet wel op te noemen, dewyl de dwaasheden der menschen ontelbaar zyn.

Gaan wy over tot de geestige doch bedroevende aanmerking der twee Straatjongens by het begraaven van den Predikant. Ze is my zo treffend en fraai voorgekomen, dat ze naauwlyks met geld te betaalen is. De Leeraar, die men begraaven zou, was een zeer braaf voorbeeldig Man geweest, dien niemand den roem van geleerd, yverig en godvrugtig ooit geweigerd hadt; maar by ongeluk hadt hy, gelyk men zegt, geene gaaven gehad, dat is te zeggen: hy was in uiterlykheden geen overvlieger geweest, zyn stem hadt niet als een klok geklonken, zynen gesten waren niet naar de maat afgepast geweest,

zyne woorden niet altoos in volzinnen afgemeeten, de *Numerus* dikwils verwaarloost; doch buiten dat sprak hy verstaanbaar, en voerde een goeden klaaren styl om een volk te leeren, dat myns oordeels genoeg was, en waarin hy duizend anderen gelyk stondt, of zelfs overtrof. Evenwel geene zo sierlyke gaaven als andere te hebben, was *actie* genoeg voor eenige wysneuzen, die, de kragt van het Evangelie aan uiterlykheden verbindende, de rest van de Gemeente altoos oprokkenden met te zeggen: wy laaten hem prediken, 't is gemeene kost, wy gaan elders te markt, de Man brengt wel redelyke goede dingen voort, maar hy heeft maar geene gaaven. Hier door hadt de gemelde Leeraar weinig loop in zyn leeven; doch werdt nu gevolgd van eene groote lykstaatsie, dat onze straatjongens aanleiding gaf tot die zo wonder wel gepaste *Satyre*: ‘Kyk, kyk, die ze in zyn leeven niet hebben willen volgen in de Kerk, volgen zy nu: zal hy hun nu voorpreeken, terwyl hy dood is? kyk, kyk, die ze in zyn leeven niet hebben willen zien, moeten ze nu naoogen, terwyl hy in de kist ligt!’ - Ofschoon 'er nu veele waare Vrienden van den overledenen het lyk volgden, waren 'er egter ook niet weinigen, die, mogelyk in dertig jaaren, geen driemaal hem gehoord hebbende, evenwel nu mede te lyk gingen, en nog meer, die de lykstaatsie uit hunne huizen aanzagen. Daar nu deeze jongens niet eens maar meermaalen dit riepen, en intusschen al mede voortgingen, werdt dit geroep van allen byna gehoord. Aan den blos van sommigen, aan het gramstoorig worden van anderen, die de jongens verbooden meer te roepen, dat ze egter niet wilden nalaaten; merkte men, dat deeze scherpe hekeling raak ware, en zy 'er gevoel van hadden. Indien zy 'er door verbeterd zyn geworden, hebben de Jongens hun een grooten dienst beweezen, en meer uitgevoerd, dan Predikanten, die al den toeloop hebben, veeltyds vermoogen. Ik heb toch eenen Leeraar van uitmuntende gaaven de Gemeente dikwils ernstig hooren bestraffen, dat men hem byna alleen volgde, en zy-

ne Collega's voor stoelen en banken liet prediken; doch het holp niet. Hadt men in die Stad de gewoonte niet gehad, van de Predikbeurten met de naamen der Predikanten te drukken, 'er was een andere weg open geweest om dit voor te komen, gelyk een by uitstek braaf Predikant in een zekere andere Stad deedt, die maar eenen Collega hadt, voorzien met sobere gaaven in vergelyking van hem. Toen ernstig vermaanen van zo wel by zynen Amptgenoot als by hem te Kerk te komen, niet kon baaten, sprak hy met denzelven af nooit vaste toerbeurten meer te houden, en dus werdt de Gemeente, nimmer weetende, wie prediken zou, verpligt by beiden in gelyken getale te Kerk te komen Intusschen zal het altoos minder schande voor eenen Leeraar dan voor eene Gemeente zyn, wanneer het nadrukkelyk verwyt der straatjongens op haar hegten kan. Zy ontvangt zeker weinig lofs, wanneer ze hem in 't leeven niet gevolgd hebbende in de Kerk, zulks by de begraaffenis volbrengt. Zy oordeele, of zy volstaan kan met te zeggen in dit geval: het eind goed, al goed: indien ze dat meent, zullen we dezelfde geestige straatjongens eene andere aanmerking op haar laaten maaken, die niet minder zal raak zyn.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *J. Thierry*, Leiden *P.v.d. Eik* en *D. Vygh*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas* en *L. Huyzing*.

De Denker.

N°. 572. *Den* 13 December 1773.

[De *Ouderdom gezet om geschenken* te ontvangen.]

Vincat Pacuvius quoeso vel Nestora totum,
Possideat quantum rapuit Nero, montibus aurum
Exoequet, nec amet quenquam, nec ametur ab ullo.

JUVENALIS.

MYN HEER!

Onder alle grilligheden van den ouderdom mag men met regt tellen de sterke zugt om geschenken te ontvangen, en onder deszelfs waare gebreken, de gierigheid. De jeugd is los en mild; de ouderdom deun en inhaalig: jong zynde, maakt men geene zwarigheid om voor een gering plaisirtje een ducaat te betaalen; op zyne dagen gekomen zynde, durft men geenen stuiver voor

wendigheden uitgeeven, zonder dien ten minsten agtmaal te bekyken en om te keeren, eer hy uit de handen gaat. Wy mogen zulke oude Lieden vergelyken by Reizigers, die, wanneer ze hunnen togt hebben afgelegd, en reeds in de haven zyn, maar drie voetstappen van de wal, hunnen eetenskorf nog eens omschommelen, en de flessen tegen den dag houden, om te zien, of ze noch wel genoeg hebben om de reis 'er mede te volbrengen. Niemand is 'er meer mede geplaagd dan dienstbooden of Dochters, die, onder zulker opzigt het huishouden waarneemende, steeds de klagten moeten hooren, dat alles zo duur is; dat men niet weet, als het noch langer zo loopt, waar heen; dat men zo doende, ras arm zal zyn, enz. Dergelyke taal babbelt de welspreekende mond van oude gierige Matroonen, van den morgen tot den avond toe, niettegenstaande zy 'er alheel warmtjes inzitten. Geen wonder dan, dat zulke deune menschen sterk gezet zyn om presenten te ontvangen, en niet geneigd om iets wederom te geeven. Ik heb eene Tante, welker halve goed ik moet erven, zodanig behebt met dit kwaad, dat ze my dikwils het hoofd op den hol helpt. Zy kan het twintigmaal beter betaalen, dan ik; niettemin moet ik haar dikwiis vereeringen doen, of myn naam loopt gevaar van uit haar Testament geschrapt te worden. Zelden koopt zy Visch, maar geeft my te kennen, dat zy 'er geen kennis van hebbende, het altoos op my zal laaten aankomen, of zy die spyze eeten zal dan niet. Dus ben ik verpligt voor dit Grootje byna dagelyks naar de Vischmarkt te gaan, en een goede zôo voor haar te koopen, om ze 's middags uit het water of met saus te eeten, en 's avonds te

bakken; want, zedert lang heeft zy my beduid, dat ze 's avonds gaarne een gebakken vischje by haare salade eet. Kan zy ruiken, dat de Kabeljaauw van de eerste is, die aangekomen is, zy draagt zorgvuldig zorg van niet te vraagen naar den prys; doch is het wat verder in den tyd, dan komt 'er wel eens uit: Neef! wat geefje wel voor zo een zoodje? Wanneer zy den prys hoort, loost zy eene diepe zucht, slaat in de handen, en naar den hemel ziende, zegt ze: myn heden! hoe veel geld! Nooit volgt 'er: laat ik het u wedergeeven. Zy blyft zelfs niet lang op dat discours dan staan; aanstonds rigt zy haar woord tot de meid, die order krygt, hoe veel voor 's middags te kooken, en voor 's avonds over te houden. Wanneer zy my te kennen geeft, dat ze belust is om in January kropsalade of oesters te eeten, en ik die haar t'huis gezonden hebbende, daarna zegge, hoeveel ze my gekost hebben, is haar antwoord: ja Neef, myne Erfenis zal alles weer goed maaken! Intusschen leeft Grootje tegen Methusalem aan, teert ten koste van myne beurs, en zou my nog erger plukken, als een andere Neef, die myne mede-erfgenaam zal zyn, niet zo wel als ik onder de verpligting gebragt was, dagelyksche contributien van dat soort aan haar op te brengen. Wy hebben te zamen al eens geprobeerd om die mode afteschaffen, of haar te beduiden, dat wy ook iets van haar verwagten: dan, op het voorstel van het eerste, werdt zy zo kwaad, dat ze een half uur daarna in het discours te pas bragt, dat haar Oom zyn Testament veranderde, om dat een zyner Neeven hem een geringe rede tot ongenoegen hadt gegeeven; dit was om ons lont te laaken ruiken; en wanneer wy

naderhand eens tamboerden, om ook een contrapresentje van haar te ontvangen, zondt zy ons ieder eenig oud tin met een verroesten rooster t'huis, die in vyf en twintig jaaren geen zon of maan hadt gezien. Ons spreekende zeide zy, dat wy die presenten zorgvuldig hadden te bewaaren, alzo het uit haar Grootvaders boedel was gekomen, en zo goed van alloy bevonden, dat het nieuwe 'er geen handwater by hadt. Dit is al wat wy in vyf jaaren voor alle onze geschenken van haar gekreegen hebben. Wy zyn dus met dit Grootje droevig op gescheept, en zullen nog erger aan den grond zitten, zo zy eens in den kop mogt krygen van haar Testament in de daad te veranderen. Een verre Neef, die haar zwak kent, en ons gaarne den voet zou ligten, begint sterk haar huis te frequenteren, en ook presentjes te zenden, met welken zy zo ingenomen is, dat zy beslooten heeft deezen ook aan te houden, en dus ons drien te gelyk te plukken. Of wy dan even veel zullen erven, dan of hy alles zal hebben, is een raadiel: ik vertrouw haar geen sier: doch om in het laatste geval 'er niet alles op toe te geeven, heb ik, in 't begin van 't jaar met den eerst genoemden Erfgenaam afgesprooken, dat wy voorraan boek zullen houden van alle presenten, die wy voor haar koopen; ontgaat ons dan de Erfenis, zullen wy onze rekening aan de Erfgenaamen inleveren, en onze verschotten terug eisschen. Ik ben toch niet langer van voorneemen een voetstap voor haar te verzetten, zonder my in dit geval 'er voor te laaten betaalen. Ik heb dan reeds een Boek aangelegd, dat ook de andere Erfgenaam gedaan heeft, waar in wy aanschryven, al wat door haare oude kaaken wordt verslonden. Zie 'er hier een staaltje van.

UITGAAF *van Penningen tot onderhoud van Mejuffrouw* ..... voor den jaare 1773.

Den 3. January gekogt een vierendeel Kabeljaauw, levendig gesneeden.	ƒ1-16-2
Voor t'huis brengen,	0- 4-0
Voor myne moeite van den Marktgang.	0-12-0
Den 6 dito aan zes pond Kastanjen, uitgezogt.	1-10-0
Den 7. dito aan zes kropjes nieuwe Kropsla.	2-10-0
Den 10 dito aan honderd Oesters, opengemaakt.	1-16-0
Voor t'huisbrengen.	0- 5-0
Den 11 dito voor 12 allerbeste bokkemen.	0-16-0
Den 13 dito aan 5 schoone Schelvisschen.	1-10-0

Op dien trant, Myn Heer! heb ik begonnen Boek te houden. Reken nu eens na, wat fraai sommetje dit zal beloopen, als dit zo voortgaat. Immers zult gy niet kunnen goedkeuren, dat wy haar geduurig wat t'huis zenden, en daarna agter het net visschen. Ik denk zo voort te gaan, en maakt zy alles aan den verren Neef, dan van hem betaaling te eisschen: zou dat niet door den beugel kunnen? zou ik zonder proces zo niet aan myn geld kunnen komen? Raadt my eens, indien dat zo niet is, wat ik doen zal. Ik verzoek, dat gy, zo ik met zulk eene rekening niet kan volstaan, tegen haare handelwyze een

Vertoog schryft, en haar dat t'huis zendt door een derde hand. Haar adres heb ik op een stukje papier, hierby ingeslooten, geschreeven om hetzelve te kunnen bestellen. Ik blyf met alle agting.

Myn Heer.

UED. Dienstwilligen Dienaar

J.... L...

Amsterdam den 24 November 1773.

P.S.

Zou het niet voorzigtiger zyn den raad van mynen Neef te volgen, die nu van oordeel is, dat wy onze Presenten niet moeten betaalen, maar borgen en te boek laaten zetten op haaren naam, en de schuldenaars na haaren dood, zo de verre Neef erfgenaam wordt, laaten opkomen, om van hem de betaaling te vorderen; doch vallen wy in haar goed, kunnen wy ze in stilte afdoen. Vale.

* * *

Op de ontvangst van deeze Letteren heb ik best gedagt aan deeze Matroone den volgenden Brief te schryven.

Mejuffrouw!

In myne jonge jaaren sterk gestudeerd hebbende in de Sterrekunde om daaruit op te maaken de lotgevallen der stervelingen; heb ik, voor eenige dagen u gezien hebbende en my verwonderende, dat gy noch in leeven waart, uit bloote nieuwsgierigheid onderzogt uit de letters van uwen naam, die my bekend zyn, gelyk gy ziet, hoe lange gy noch zoudt kunnen leeven, en wat onheilen of zegeningen u wedervaren zouden, en daarop bevonden, dat gy noch twee of drie Erfenissen te wagten hebt van menschen daar gy het minst op denkt, en voornaamelyk, dat gy nog lang zult leeven, *mids dat gy van uwe eigen goederen leeft, en alle geschenken, hoe genaamd, van de hand wyst*, want dus zegt uw Horoscoop: *abracadabera horisola monta foli* &c. Deeze conditie kwam my zo gemakkelyk en voordeelig voor UE. voor, dat ik beslooten heb UE. dezelve ten eersten bekend te maaken. UE. gelieve my niet te vraagen, welke die menschen zyn; want ik betuige dezelve niet te kennen: doch myne uitrekening gaat niet te min vast, om dat gy zestien letters in uwe twee voornaamen, vyf in uwen toenaam, en dus eenentwintig te zamen hebt, en daar gy gebooren zyt in het teken van *Capricornus*, den 20 Juny, toen de Maan drie dagen daarna *zestien minuten ten Noorden eclipseerde*, kan het niet anders zyn, of myne rekening moet doorgaan. Gy kunt ze laaten zien aan die ze verstaan, zy zullen ze zeker toestemmen. Voorts kan ik UE. zeggen, dat gy op uw vyfënzestigste jaar eene ziekte zult krygen, die fel zal aankomen, doch

kort duuren; gy zult egter nog lang daarna gezond leeven. Dit heb ik ook geleerd uit de letters van uwen naam. Ik twyfel niet of deeze ont: dekking zal UE. ook zeer aangenaam zyn, en ten eersten overhaalen om mynen raad te volgen. Ik deel ze UE. mede zonder eenige *interessence*, want ik ben.

UED. onbekende Dienaar

DE DENKER.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch*, Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *J. Thierry*, Leiden *P.v.d. Eik* en *D. Vygh*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas* en *L. Huyzing*.

De Denker.

N°. 573. *Den* 20 December 1773.

[Aanmerkingen over de *Runder sterfte*. - Een *vergenoegde Landman*.]

Wou maar myn Vaderland op zynen handel passen.
BODDAERT.

De Kinderziekte en de sterfte van het Vee hebben dit met elkanderen gemeen, dat, naar gelange dezelven voortduuren, de aandoening der menschen omtrent deeze slagen verminderen en stillen. Onze Jaarboeken gaan zo hoog niet, dat zy ons verslag geeven van de geweldige opschuldingen onder 's Lands Inwooners, toen deeze aansteekende Ziekte allereerst onder hunne Kinderen uitbrak, en ook de deerlykste slagting onder de volwassenen en oudere van jaaren maakte. Uit de algemeene verslagenheid onder vreemde Natien, wanneer de Europeaanen zo ongelukkig deeze besmetting onder dezelven overbragten, kunnen wy opmaaken, hoe het by onze Voorvaders gesteld zy geweest, toen deeze nieuwe Ziekte onder hen zich ontdekte. Dan

wat doet de Gewoonte niet? Daar wy de eerste opkomst deezer krankheid in ons Land niet kennen, en zy reeds eenige Eeuwen geduurd hebbe, houden wy haar thans voor een gemeene kwaal, en hebben ons gezet haar met minder aandoening te beschouwen, dan onze Voorouders. Wy waanen, dat zy eigen zy aan ons Land, en het niet missen kan, of wy moeten, vroeg of laat, haare woede ondergaan, alhoewel het, om nu alleen van onze Landgenooten te spreeken, door den kundigen Haagschen Geneesheer VAN DEN BOSCH genoegzaam, zelfs door proeven, beweezen is, dat haare woede, buiten de Inenting, kan gestuit, zelfs dat zy geheel en al uitgeroeid kan worden.[(a)] Dan wat zullen we zeggen? Haare felheid en langduurigheid schynt ons moedeloos, zelfs onze Geneesheeren hoopeloos in dit stuk gemaakt te hebben. Men vervolgt den aangeweezen weg niet, en gelooft liever, op een lossen voet, tegen de Proefondervindingen aan, dat zy eene Landziekte blyven moet Dus blyft men werkeloos zitten; men beschouwt haare slagtingen met minder gevoel dan onze Voorvaders; men telt de verliezen en vermindering des volks, door dezelve te weeg gebragt, niet na; men getroost zich deeze ongevallen, zelfs wanneer de Voorzienigheid ons den weg tot redding aanwyst. Kunnen wy, kunnen Geneesheeren dit verandwoorden?

Met de Rundersterfte gaat het op denzelfden trant. De meesten zullen noch wel geheugen,

(a) In een treffelyk Werkje, geheeten *Voorbehoeding tegen de Kinderziekte*, enz.

met welk eene verslagenheid dit oordeel, voor eenige jaaren, op het onverwagst, onder ons uitbreekende, beschouwd werdt. Men herdagt aan eene Veepest, die van het jaar 1713 tot 1719 woedde, schoon zagter en van een andere aart dan deeze. Beschouwen we nu eens de algemeene gesteldheid der menschen, daar deeze Pest, na eenige jaaren op veele plaatzen geheel opgehouden te hebben, sedert eenigen tyd wederom uitgebarsten is, en met eene aanhoudende felheid, alleen in eene Provintie meer dan tweemaal honderd duizend stuks Vee, heeft weggerukt, zo vinden wy de klagten van den Landman zeer gestilt, maar de arme Stedelingen moedeloos. Hoe komt dit by? Het antwoord hier op is gereed. De Landman is deze Ziekte zeer gewoon, zelfs daar door ryk, maar de Stedeling arm geworden. De eersten hun Vee verliezende, en met eene ledige beurs en bittere klagten by de Eigenaars der Landhoeven komende, zyn met het tederste medogen ontvangen, en hebben in den beginne of geheel of ten deele afslag der Landpagt verkreegen: hier door in staat gesteld om ander Vee te koopen, hebben eenigen, een tweede verlies lydende, andermaal ontslag der op te brengen penningen ontvangen, of zo zy al moesten betaalen, ze hebben zich gered: want eenige beesten, die of de Ziekte niet kreegen, of doorstonden, reezen drie, vier, ja vyf dubbel in prys, en het schaars geworden zuivel werdt omtrent voor de helft meer verkogt, waar door de boeren binnen korte jaaren veel ryker zyn geworden, dan zy ooit te vooren waren, zelfs zyn ze hier door meesters en bezitters hunner Landhoeven geworden; deeze toch, wegens de Vee-

pest in prys daalende, en de Eigenaars dezelve, uit dien hoofde, moede geworden zynde, hebben de laatsten 'er zich van ontdaan, en de eersten die voor een prysje weeten te krygen. Maar hoe is het met de Stedelingen afgeloopen? op deezen is het verlies byna alleen neergedaald. Zy hebben jaaren lang een hoogen prys voor het vleesch en het zuivel moeten betaaleu; hun geld is in de handen der Landlieden overgegaan, zonder van daar terug te keeren tot de steden; dus is de boer ryk, en de stedeling arm geworden. Dan tot onze taak wederkerende, is de vraag, hoe word deeze Veepest, na eene woede van zo veele jsaren, thans beschouwd? De Stedeling zugt onder de zwaare uitgaaven, de Landman verheugt zich over de toeneemende zwaarte zyns buidels: de eerste weet, dat, ware het mogelyk een *Cordon* rondom eene of alle de Provintien te trekken, de Veesterfte zo wel zou kunnen gestuit worden, als de Pest onder de menschen buiten Polen daar door is tegengehouden: hy weet, dat by aldien veele Verkopers geen ander Vee inkogten, dan dat van gezonde Plaatzen komt, men de besmetting minder of niet te wagten hadt: hy weet, dat veele Landlieden daar omtrent onvergeeflyk zorgeloos en inhaalig zyn; want, indien zy van het nieuw krankwordend Vee, stel van zes Stuks, maar drie over behouden, hun capitaal verbeterd is geworden: hy weet, dat, wanneer een boer al eens alle zyne Runderen verliezen mogt, dat zelden gebeurt, en hy geen ander kan aankoopen, hy zich zelven echter redt door het aanfokken van Schaapen, waar door hy (want de prysvan Wol en Vleesch deezer Dieren is ook hoog gestegen uit hoofde der Veesterfte) zich, in het

volgende jaar, wederom in staat bevindt, om nieuwe Runderen aan te kunnen koopen. Dus ziet de Stedeling den Landman welvaaren, en zich zelven verarmen. Dan welke uitwerkzels heeft het op deeze beiden? De langduurzaamheid van dit oordeel bluscht den moed in den Stedeling uit; hy zugt, hy weent, hy verliest en hy kwynt. De Landman, die zich weet te herstellen, wordt wel voor een korten tyd zo wat getroffen, als de veelheid zyner runderen gedunt wordt; maar door de gewoonte is hy reeds zo verre gekomen, dat hy deeze geweldige ramp aanziet voor eene blyvende plaag, waar tegen, niets is te doen; ook wordt hy minder geraakt, om dat hy hoopt zich wel dra te herstellen. Dus kent hy naauwlyks verslagenheid en droefheid over deeze strenge tugtroede. De verzagtende zegeningen Gods misbruikt hy, en agt daar door veel minder de toegebragte slagen. Dankbaarheid moest dan natuurlyk in het hart der Landlieden, zou men zeggen, opryzen; zy behoorden hunne voorregten boven die der Stedelingen te erkennen, en de wegrukking van hun Vee moest hun des te smertelyker vallen, wanneer zy, midden onder zulke felle plaagen, de nog goeddoende en ontfermende hand Gods bespeurden. Welk een regtgeaart kind weent toch iet des te meer, wanneer het de blyken van het heevig ongenoegen eens goeden Vaders beschouwt? Dan waar is de dankbaarheid, waar het einde aan alle klagten? want al klaagt hy niet over het verlies van zyn Vee, egter is 'er altyd iets, waar over hy kermt. Hieldt toch nu de Veepest op, dan zou hy aanstonds van de verwoestingen zyner Velden, door de Muizen veroorzaakt, ophaalen: of zweeg hy

van deeze nieuwe plaage, hy zou niet agterlaaten de duurte der Graanen of iets anders ten berde te brengen. Dit gaat zoo verre, dat veelen oordeelen, dat klageneen onafscheidelyke hoedanigheid der Landlieden is, en men nooit een regt dankbaaren, een vergenoegden boer ontmoeten zal. Deeze beschuldiging is over het algemeen vry waarachtig; doch ze gaat aan de andere zyde te verre. Onder den grooten hoop zyn 'er eenigen, en zuilen 'er altoos blyven, die hunne voorregten op den regten prys weeten te stellen; zy zyn voorbeelden voor anderen, en wy moeten niet nalaaten hen als blinkende lichten ter navolginge voor te stellen. Onder deezen kenne ik 'er eenen, wiens redeneertrant wy niet wel kunnen verzwygen. De Man, waar van ik spreeke, houdt voor een vasten stokregel in alle smertelyke gevallen: dat hem nooit iets is overgekomen, of het hadt noch erger kunnen zyn. Viermaalen heeft hy de sterfte onder zyn Vee gehad, en telkens maar weinig overgehouden; zyne Schaapen zyn dikwils ongans geweest; de Muizen hebben ook zyne Velden omgevroet: werdt hy hier over beklaagd, dan was zyn antwoord: ik heb evenwel, dank zy den Hemel! nog wat overgehouden; ook ben ik de eenigste niet, wiens Schaapen gestorven zyn, en onze Provintie is het alleen niet, die over muizen klaagt die plaagt treft ook Duitschland; dus ben ik 't alleen of de ergste nog niet van allen. Voor eenigen tyd een der allerbeste gebeterde beesten aan eene andere ziekte verlooren hebbende, betuigde zyn buurman daar over zyn smerte; dan hy voerde hem daarop te gemoet: na dat het beest de veeziekte gehad heeft,

heb ik 'er nog al langen tyd voordeel van genooten; was het zelve toen gestorven, ik hadt 'er nog grooter schaade door geleeden. Toen hy zyne Vrouw, altoos van hem tederlyk bemind, voorleeden jaar verloor aan eene kwynende ziekte, en men hem deswege troostte, gaf hy ten antwoord: ik dank den Hemel, dat ik haar zo lang heb mogen behouden; toen ik met haar trouwde, kon ik niet vooruitzien, dat dit geluk my zo lang wedervaren zou; de Kinders hebben nu zo veele jaaren bereikt, dat ze my kunnen helpen, ze zyn door het kwaad heen, en dus zal het wel gaan. Kortom, al wat deezen Landman overkomt, hy is en blyft altoos vergenoegd by zich zelven, en dankbaar aan den Hemel, altoos nugteren, altoos arbeidzaam, altoos vreede houdende in zyn huis onder zyne kinderen en dienstboden. Voorts gelooft hy, dat de veepest een van Gods treffendste oordeelen is; maar hy wagt zich van deszelfs aanhoudenheid, in zekeren zin, alleen aan God toe te schryven, en meent, dat de menschen zelve dobr hunne inhaligheid, onvoorzigtigheld en reukeloosheid die plaage doen voortduuren. Hy haalt, tot staving van zyn gevoelen, verscheiden voorbeelden daarvan aan, en hoopt, dat de oogen der zulken eenmaal zullen opengaan, om te zien, welk een onbeschryflyk kwaad en nadeel zy den Lande toebrengen. Altoos kermt hy, dat deeze straf door de gewoonte nu zo ligt geacht, en haare felheid, door de daarby gepaard gaande zegeningen verzagt, zo min gevoeld wordt, het geen vervolgens, ongelukkiglyk, aanleiding geest tot veele aanhoudende onvoorzigtigheden, welke, nevens de inhaligheden, de besmetting doedt voortgaan, en wanneer, (dit is zyn gewoon zeg-

gen) zal deeze veepest eindigen, blyven de menschen dus zorgeloos handelen?

Gelyk men eene ongemeene gelatenheid in deezen Landman, (een zeldzaam voorbeelde zeker!) ontdekt, en hy dus anderen ten voorbeelde gesteld moge worden; zo verdienen byzonder zyne redeneringen over de aanhoudenheid deezer Veebesmetting de aandagt aller Landlieden; daar onder hen gewis veelen zyn, die door onvoorzigtige inkoopen van vreemde runderen de sterfte inhaalen, en geheele Provintien besmetten. Wy konden dit des noods door verscheide nieuwe voorbeelden bevestigen ter overtuiging van menschen, die denken, dat de Hemel alleen door een byzonder oordeel hetzelve doet voortduuren. Laaten wy deezen raaden, dat zy voornaamelyk bidden, dat het hart en handel van zulke inhalige kopers veranderd mogen worden, en dus het gevaar en de nieuwe besmettigen van den Lande afgekeerd. Laaten wy allen de door gewoonte verkreege ongevoeligheid afleggen, en waare aandoeningen gevoelen over eene plaage, die, hoewel door de onvoorzigtigheden van menschen aanhoudend gemaakt, egter onder het oog van den Almagtigen ter onzer tugtiging toegelaaten wordt. Laaten wy, duldende dat de Landhoeven in de handen der Boeren vallen, en deeze ryk blyven, egter bidden, dat de Stedelingen niet verder verarmd mogen worden. Of moet dus het bloed deezer laatsten worden afgetapt, op dat de uitspattende kragten tot weelde en wellust verminkt en ontzenuuwd zouden worden? De vermindering van tydelyke bezittingen is 'er gewis wel een goed middel toe, werdt 'er maar na geluisterd; dan het blyft niettemin eene droevige beschouwing, dat menschen niet door zagten raad maar door strenge roeden tot hunnen pligt gebragt moeten worden.

De Denker.

N°. 574. *Den* 27 December 1773.

[*Verzameling van Lessen*, getrokken uit alle Vertoogen van dit elfde Deel.]

Ne chartae sileant, quod bene feceris.
HORATIUS.

Welke Lessen zyn my dit jaar in dit Werk gegeeven? Men schreef om my te leeren, te stigten, te verbeteren; en nu, wat heb ik geleerd, waarin ben ik gestigt, wat heb ik verbeterd? Gewigtige rekenschap, die ik my zelven afvraage, my zelven geeven moet. Wat baat anders het leezen, als het geleezen niet bewaard, niet gevolgd wordt?

Men hieldt het bygeloof te zyn, het *tweeënzeventigste* jaar deezer Eeuwe, als noodlottig voor ons Vaderland, te vreezen: men lachte over dit voor-oordeel, zeker te regt; aan de byzondere tydstippen is vloek nog zegen verbonden, Laat ik egter behoedzaam zyn, en op geen volkomen voorspoedige jaaren roemen, ten zy ze eerst geheel zonder ongelukken afgeloopen zyn. Voor dat de laatste dag aanlichtte, in de laatste Week gebeurde 'er een ongeval, dat het *tweeënzeventigste* deezer Eeuwe gedenk-

waardig in onze Jaarboeken zal maaken. Doodelyke slag aan 's Lands *Credit* toegebragt gy leert my, dat buiten oorlog, midden in den vreede, een Land bange neepen, naauwlyks of in lang niet te geneezen, onverhoeds ontvangen kan. U bidde ik dan, ô Bewaarder Israëls! die de waereld regeert, houdt ons lieve Vaderland boven, kom den ondergang vóór, herstel onze breuke! - In het tweede Vertoog droeg men my voor eene uitbreiding over de Geschiedenis van de komst der Wyzen uit het Oosten tot den gebooren Heiland. De ophelderende Aanmerkingen over dat stuk deeden my dezelve in het regte licht zien; eene verwonderende herdenking van die gebeurtenis kan my meer stigten, dan de vreemde wyze, waarop sommige Christenen het *Feest der Drie Koningen* vieren. Men onteert, des doende, die Gebeurtenis, en maakt den Godsdienst niet achtbaar. - De zogenoemde *Amazone* - dragt, in een bespotrelyk licht gesteld, moet elken aanzienlyken Vader terug houden van zyne Dochters zo te kleeden. Weeten Dochters van minderen rang, hoe ligt zy een Minnendienst krygen kunnen door hulp van inhaalige snoode Besteedsters, 't staat te vreezen, dat het haar aanleiding, om gereeder tot ontugt te vervallen, zal geeven. Waarom zoogen de de Moeders haare eigen Kinderen niet? Pelsen en Moffen zyn goed, als ons Land *Siberien* gelyk wordt. - Gemak in de Studien, altoos nuttig zynde, geeft aanleiding om te onderzoeken, of niet de Studie in de Regtsgeleerdheid gemakkelyker ware te maaken, en hoe dan? Hoe korter en aangenaamer weg, hoe schielyker men vordert. - Indien het eene Juffer gezet heeft te regeeren over haaren Man, zo gedenke zy, dat alle onwettige heerschappyen, al mogten ze gelukken, voor zich zelven gevaarlykst en nadeeligst zyn. - Destige Opschriften op Huizen enz. eenige groote daaden herinnerende, kunnen zo nuttig zyn, als sotte en ontugtige, op de glaazen in Logementen en Herbergen geschreeven, ergerlyk en hoonende zyn. - Wat men vergeet of nalaat den kinderen in te scherpen, 't is de Liefde voor het Vaderland. Was die in aller harten, men

zou zich regt bereiden, als de Overheid ons tot het houden van eenen Bededag roept. Wy zouden meer leeten op onze belangen, die door het gemis deezer Liefde thans verwaarloost worden. God en de Overheden eischen deezen pligt van ons. - Als de Afgryzelykheden van den oorlog, thans met zo veel woede in Europa, dat deel der waereld, dat boven anderen zo verlicht is, en daarop roem wil draagen, ons afgeschilderd worden, laat ons dan medogen oefenen met die Volken, die 'er door geteisterd worden, en den Hemel danken voor onzen vreede. - Indien Schryvers nederig zyn, gelyk den wyzen betaamt, voegt het hun niet, in eige gemaakte uittrekzels hunner Boeken hun eigen lof uit te trompetten, zo min het eenen ongeoeffenden voegt een openbaar Spreeker en Schryver te worden. - 't Is sommige jonkers in den mond bestorven te roemen op gunsten, van Vrouwen ontvangen, welken zy egter nooit genooten hebben; hoe hoonend is zulk een gedrag! welk een geweldig onregt doen zy daar mede de onschuldige schoone Sexe aan! - Leerden wy, dat de Pragt de oorzaak is der Fallissementen, en koozen wy de voorgestelde middelen om de Pragt te verminderen, hoe wys zouden wy zyn! - 't Is onbarmhertig, als Vreemdelingen zich onder ons neerzetten, hen te laaten loopen, en geene liefdediensten te bewyzen, dat de Goddelyke Wetgeever zo ernstig heeft bevoolen. - Een Dichtstukje, ten Tytel voerende: een Christen op zyn Sterfbedde, moet my leeren de wyze van wél en vrolyk te sterven. - Lasteren is verfoeilyk; ligtgeloovigheid onvoorzigtig en zeer nadeelig, beiden worden met nadrukkelyke kleuren geschilderd. - Die de *Survivance* van een Ampt krygt, behoort voor af zich zelven wél kennen, en te weeten, of hy met deszelfs kleine Inkomsten zal te vreeden zyn, zonder te verlangen naar de dood des geenen in wiens plaats hy komt. Begeeren is in zulk een geval een doodslag. - De handeling van Celia met haar schoothendje levert een nieuwe proef uit van de aan houden de dwaaze liefde van eenige Juffers omtrent die dieren. Deeze satyre moet in zekere Stad, waar een Honden-

Doctor plegtige adviezen over de ziekten deezer beesten geeft, met aandagt geleezen worden. - Zyn 'er niet reeds overtollige Genootschappen in ons Land? of zou het niet by uitstek nuttig zyn, wanneer een Gezelschap van Dichters zich verledigde om nuttige Straatliedjes, met Zedelessen doormengd, voor 't gemeen op te stellen? - De Maimaand geeft aanleiding tot eene ernstige, verheve, aangenaame beschouwing van het lieflyk jaarsaisoen, beslooten met een Dichtstukje over de Lente. - De lust om te fitten, in 't allerernstigste iets berispelyks te vinden, en daartegen met eige bekwaamheden overal te pronken, vindt men in allerlei slag van menschen, doch in allen is het tevens een mistal. - 't Zal altoos voor een braave Juffer gevaarlyk blyven te trouwen met een Ligtmis: met de hoop van hem beter te maaken mag men zich vleien, doch ze is zeer onzeker. - Reizen te doen, om elders woonende Vrienden te bezoeken, is voordeelig voor het genoegen des harten, en de gezondheid des lighaams; maar onaangenaame vertellingen of ongemakken der reize, verkeerd beschouwd, maaken veeltyds dezelven onzoet. - Op welk uur van den morgenstond moet men opryzen, en wanneer des avonds te bed gaan, zal men voor zyne gezondheid best zorgen? de Dieren, van welken wy ons niet moeten schamen te leeren, zullen ons dat zeggen, indien wy hooren willen. - Is het mogelyk, dat de Bybel een verzonnen Boek zy, indien alles, wat men 'er in aantreft, strekt tot heerlykheid van het Opperwezen, het groote doelwit van den Godsdienst? Dit stuk moet den Geloovigen stigten; mogt het den Ongeloovigen overtuigen! - Een Dichtstukje, dat booze Wyven, die altoos heerschappy over haare Mannen willen oefenen, leezen moeten, zo zy zich willen verbeteren, en onderdanigheid leeren. De booze *Griet* ging haar hierin voor, en werd eindelyk een braave Vrouw. - Een schildery van slegte Gedigten ter verbetering van kreupele Dichters opgehangen - Onvoeglyk is 't, dat onbekwaame Chirurgyns en Apothekers voor Doctoren speelen, waardoor menigmaal kundige Geneesheeren niet te doen hebben, en

de Zieken veel lyden. - Alleenspraak van Salomo, of beklag over zyne Ontugt, oorzaak van zo veele tegenwoordige en toekomende onheilen voor dien anders zo wyzen Vorst. Een treffend voorbeeld voor jonge Lieden, die zich aan losbandigheid overgeven. - Kende men den last en de gevaarlykheid der rykdommen, wist men hoe aangenaam het zy wél te doen in dit leeven, men zal met genoegen leezen een zeldzaam hier opgegeeven voorbeeld van een Heer, die zyn overtollig geld daartoe wilde besteeden in zyn leeven. Bekoorlyk gedrag! - Een tekening van het ellendige Militaire leeven, door een ontrouwe pen geschetst, om een jong Heer, die nergens anders zin in heeft, daarvan af te schrikken. Neigingen van dien aart laaten zich niet wel buigen. waarom een oud Officier, in gezelschap van den Denker, een geregeld verslag van het militaire leeven geeft, waarin men het gedrag van een kundig, geoeffend, braaf Man aantreft, en anders dan men gewoon is, van braave Militairen leert denken. - De hedendaagsche Pragt voert veele nadeelen aan menig Huwelyk blyft 'er door agter; men durft niet trouwen wegens den slegten tyd. En het getal der dienstboden hier vermeerderende, verliezen andere Provintien haare jonge lieden, die nuttiger waren zo ze daar trouwden, en het veld bouwden. Hoe heilzaam ware dan onze vermindering van Pragt in ons Land, die de Huwelyken zou aanmoedigen! - De onbillykheid dat men de verwagt wordende nieuwe Psalmen *becritisere*; een werk, waartoe anders fitzieke Geesten zo gereed zyn - De voortreffelyke nuttigheid van de uitgeschreeve Vraagen der Hollandsche Maatschappy der Weetenschappen te Haarlem, byzonder die tot voortplanting van het Evangelie strekt, aangeweezen, en bekwaame Schryvers tot beantwoording aangemoedigd. Dit is het eerste Godvrugtig voorbeeld van dien aart in ons Land, en strekt ter eere van hetzelve. Mogt het verdere aanmoediging hebben! - De Schim van P. DATHENUS troost de Aanbidders zyner Psalmen, dat ze zo lang zyn gebruikt, en nu eerst, na twee Eeuwen, uit de Kerke raaken. Het gebrekkig gezang wordt op veele plaat-

zen geweeten aan onbekwaame Schoolmeesters, die voorheen Lyfknegten waren, en ter belooning van gedaane diensten, tot dat ampt bevorderd zyn. De Hoogduitschers zingen wél; zy leeren het vroeg in hunne Zangschoolen; hadden wy die ook, het zingen zou regt geleerd worden, en by ons op beteren voet geraaken. - Gantsch onbetamelyk is het in alle Rouwbrieven van den Overledenen, al heeft hy zich dood gezoopen, te zeggen, dat men op goede gronden zyn gelukkig afsterven vertrouwt: men leere deeze brieven in een anderen vorm gieten. - Een Oom, zynde een Man van de waereld, wendt alle moeite aan, om zyne Nigt, stil en gerust op het Land leevende, over te haalen om in de Stad te komen woonen, en zich in de zwierige waereld te vertoonen. Armhartig zyn zyne daartoe aangevoerde drangredenen, die zyne sneedige Nigt op eene geestige wyze met nadruk wederlegt, en zyn verzoek in kragt afslaat. Zy kent de waereld, en stelt haare rust boven schynvermaaken. Hadt zy veele navolgers! - Kinders zyn niet gaarne by oude Lieden, de ongelykheid is te groot. Gedroegen zich Ouden by Kinderen als of zy Kinders waren, de laatsten zouden gaarne derzelver gezelschap zoeken. - Altoos revert men in zyn leeven om by de geheele waereld in een goed gerugt te staan, een goede naam is ook beter dan goede olie; maar hoe weinig ievert men om na het leeven een goeden naam na te laaten: wat genoegen, zo men ons lastert en vloekt na ons verscheiden! Op een godvrugtig leeven volgt een goeden reuk, die stigt, als wy niet meer stigten kuunen. - Van wat hoog belang is eene goede Opvoeding in de waereld! Eene Dochter van een Officier, die agter het waare geheim der Opvoeding was, geeft ons eenige schoone trekken van de wyze, hoe haar Vader dit stuk behandelde. 't Waare te wenschen, dat de gegeeve regels meer nagevolgd wierden; de Kinders zouden 'er de vrugten, de Ouders het genoegen van plukken. BENIGNUS, een Student tot de Godgeleerdheid geschikt, komt in een ongeschikt gezelschap, daar men de Leeraars dermaate havent, dat hy een afschrik van die Studie krygt. Veele men-

schen maaken zich schuldig aan dit snood wangedrag; dan hem wordt geleerd daarom van die edele Studie niet af te zien: die aan den weg timmert, lydt toch veel aanspraak. Het uitzigt van het nut, dat hy in de waereld doen kan, moet hem verheffen boven alle Lasteringen. - Men schikt veeltyds Kinders vroeg, verre weg al te vroeg, tot het een of ander beroep; men dringt ze daartoe, schoon men niet weet, of zy daartoe neiging en bekwaamheden hebben. Een nieuw voorbeeld leert de Ouders zich van zulken onvoorzigtigen handel aftehouden. De uitkomsten zyn altoos voor beiden droevig en ongelukkig. - Geef Kinders, die gy in de waereld zendt, eenen Bybel, Vaderlandsche Historie, maar ook een Martelaarsboek mede. Dit zal hen leeren prys te stellen op eenen Godsdienst, voor welken zo veele verstandige en Godvrugtige lieden Lyf en leeven hebben opgezet. - Verbazend is het vershil der menschelyke Aangezigten, nog treffender dat hunner Lotgevallen, zo ook hunner gaaven en bekwaamheden, die de wyze Schepper wegens wyze redenen hun gegeeven heeft: is dit zo, mag ik dan eenen Leeraar, met minder gaaven dan een ander voorzien, veragten? Is dit niet den vryen Uitdeeler zyner goederen aanranden? laat ik zwygen, en God aanbidden in zyne wysheid. - Bezie de meeste Familien, en gy zult de liefde maar sober onder dezelven zien heerschen: wat kragtig bewys der algemeene verdorvenheid onder de Menschen! Hoe veele nadeelen en smerten spruiten 'er uit voort! Hoe gelukkiger was de waereld, hoe gelukkiger de Geslagten, indien zy naauwer aan elkander verbonden leefden! - Die elders eene dengdzaame Juffer, het huishouden wel verstaande, ter Vrouwe zoekt, om dat de meeste Juffers in de Steden aan een kostbaar, zwierig leeven, dat niet wel goed te maaken is, verslaafd zyn, dwaalt hy? in het geheel niet, hy zal gelukkig zyn. - Een Ligtmis, die andere Vrouwen verleid hadt, trouwt, na langduurige uitspattingen, eene slegte Vrouw, en wordt op zyn beurt door haar bedroogen. Hy komt eindelyk tot inkeer, erkent de regtvaerdige straf des Hemels, stort bittere klagten over zyn god-

loos leeven, bidt om genade, en schikt zich tot verbetering. Hoe bitter zyn de vrugten van een losbandig leeven! Hoe veelen worden 'er door weggesleept! Verleiding, hoe veel kragts hebt gy op jonge harren! - Vrienden van één Geslagt willen dikwils elkanderen niet kennen dan by gebooren worden en sterven: schoone bloedverwandschap! nuttelooze Vrienden! - Men volgt dikwils de Leeraars als men ze ten graave brengt, by derzelver leeven kwam men by hem niet in de kerk: averechtsche handeling, die eene strenge berisping verdient. - De ouderdom heeft weinig meer van doen om aan het einde van het leeven te komen, en intusschen beminnen zy zo sterk als de jeugd, dat men dezelve geschenke geeve. Waartoe de gierigheid, als men geene goederen meer nodig heeft! - Nadeelige gewoonte, als ze, gelyk thans meest gebeurt, de aandoening der ziele over langduurige plaagen uitwist! - Boeren klagen altyd, het tegendeel wordt in een vergenoegden Landman beweezen. Gelukkig hy, die de ontvange gaven erkent, en dankbaar is.

Deeze Lessen wierden, deezen Jaare, my en andere in dit Werk gegeeven. Laat de herdenking van allen, my en anderen wysheid leeren. ô! hoe gelukkig zullen wy dan zyn! Nu, nu is het tyd om te leeren: maar de tyd om te leeren is kort, waarom wy 'er ons des te meer op moeten toeleggen. De waereld gaat voorby met alle haare begeerlykheid, maar die den wille Gods doet, blyft in eeuwigheid.

Deze Vertoogen worden uitgegeven, te Amsterdam, by de Erven van *F. Houttuyn*, en zyn, ieder Maandag, by dezelven te bekomen: en, wyders, te Nymegen by *H. Wolfsen*, Arnhem *W. Troost*, Dordrecht *A. Blussé*, Haarlem *J. Bosch* Delft *E.v.d. Smout*, 's Gravenhage *J. Thierry*, Leiden *P.v.d. Eik* en *D. Vygh*, Rotterdam *R. Arrenberg*, Middelburg *P. Gillissen*, Vlissingen *P. de Payenaar*, Leeuwaarden *H.A. de Chalmot*, Harlingen *F.v.d. Plaats*, Sneek *R. Zeylstra*, en Groningen *J. Crebas* en *L Huyzing*.